

Bangor University

DOETHUR MEWN ATHRONIAETH

Hanes Geiriaduraeth yng Nghymru o 1547 hyd 1914 : gyda sylw arbennig i ddylanwad John Walters a William Owen Pughe ar eiriadurwyr 1805-1850

Morgan, Menna E.

Award date:
2002

Awarding institution:
Prifysgol Bangor

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Download date: 17. Jul. 2024

Hanes Geiriaduraeth yng Nghymru

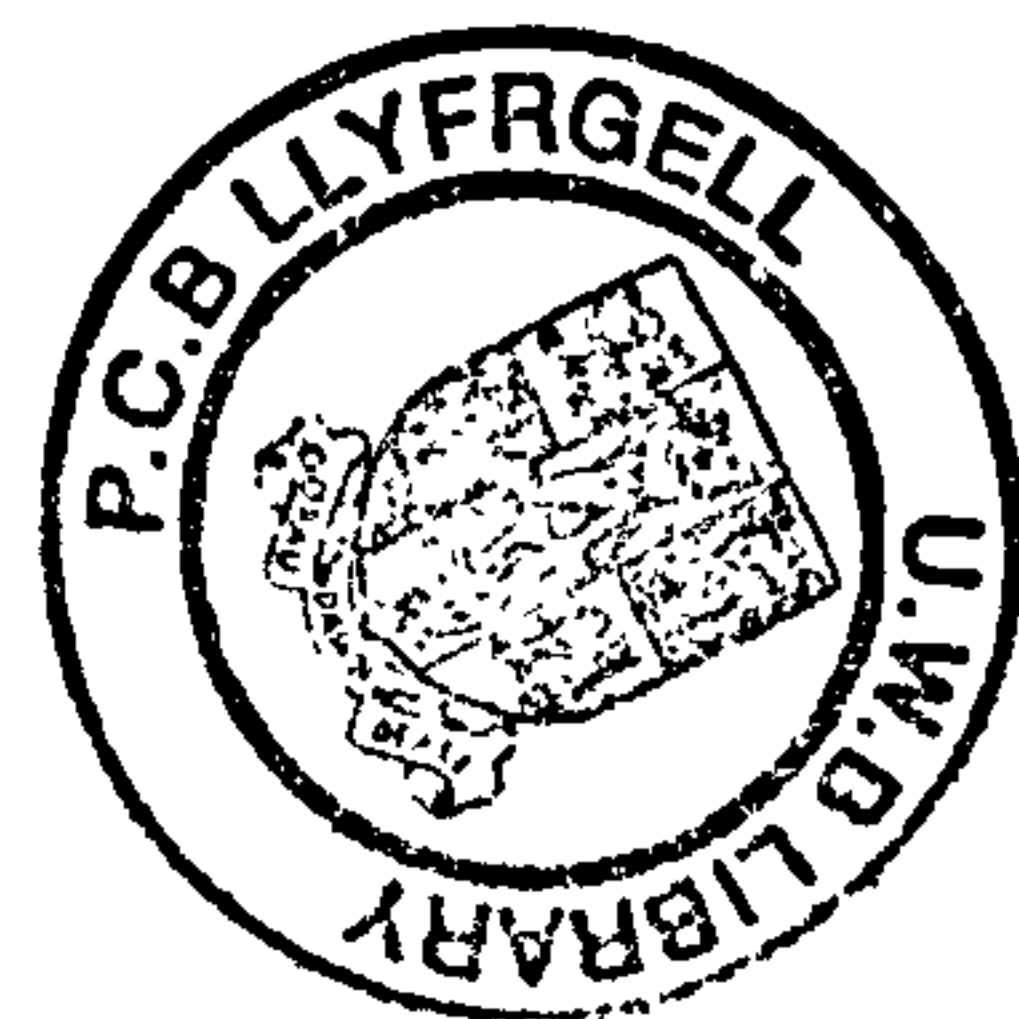
o 1547 hyd 1914

**gyda sylw arbennig i ddylanwad John Walters a
William Owen Pughe ar eiriadurwyr 1805 - 1850**

Menna E. Morgan

Ph.D.

2002

Cyfrol 2

Pennod 7

Gweithgarwch geiriadurol Daniel Silvan Evans

(1818 - 1903)

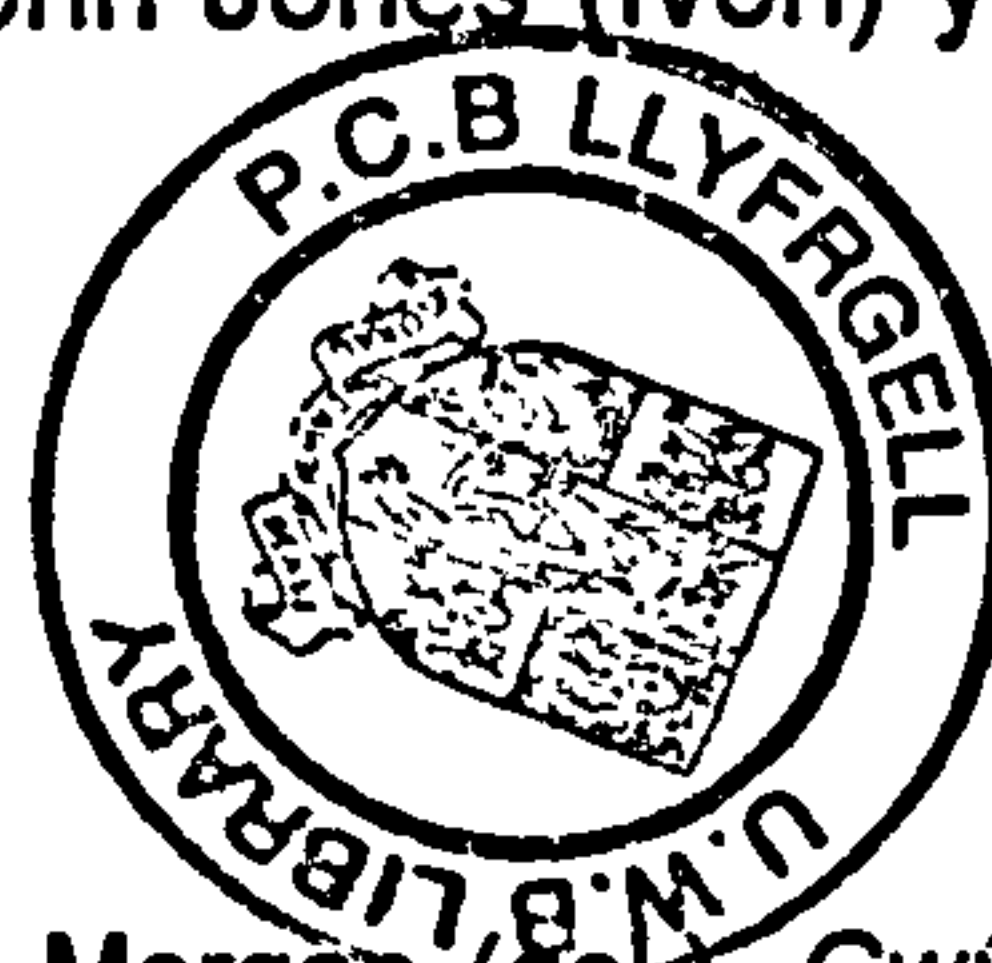
Yn ôl Yr Athro Bedwyr Lewis Jones, oes aur yr offeiriaid llengar yng Nghymru oedd y deugain mlynedd rhwng 1818 ac 1858.¹ Rhannent yr un delfrydau a chan fod y cyfleusterau, y cysylltiadau a'r amser angenrheidiol ganddynt, hwy fu'n bennaf cyfrifol am gynnal dysg a hynafiaethau Cymraeg. Un o'r gwŷr olaf yn llinach yr hen offeiriaid llengar - ond un o'r rhai mwyaf gweithgar a chynhyrchiol - oedd Daniel Silvan Evans.² Dywedodd Morgan D. Jones:

Os oes un gŵr y gellir dweud amdano ei fod yn ddrych teg o weithgarwch llenyddol ac ysgolheigaidd y ganrif odid nad Daniel Silvan Evans (1818-1903) yw hwnnw.³

Dechreuodd Silvan ymddiddori o ddifrif ym maes geiriaduraeth yn gynnar yn ei yrfa; gwyddys ei fod wrthi'n paratoi *Gwreiddiadur o'r Iaith Gymraeg* tua 1840.⁴ Ceir ambell gyfeiriad at y gwaith hwn yn y cylchgronau Cymreig yn ystod y blynyddoedd dilynol ac wrth adolygu *Blodeu Ieuanic*, sef cyfrol o ganeuon ac ysgrifau o eiddo Silvan, nododd golygydd *Y Drysorfa Gynulleidfaol*:

Mae'r awdur medrus yn paratoi i'r wasg *Wreiddiadur Cymreig* Pris 3/-. Carem weled ei fwriad wedi ei gyflawni gan fod angen y fath orchwyl ar y Cymry ...⁵

'Roedd gan Ieuan Gwynedd bob ffydd yng ngallu Silvan i gyflawni'r gwaith a gobeithiai ei weld yn cael ei gyhoeddi'n fuan.⁶ Er hynny, nid oedd ar Silvan unrhyw frys i'w orffen. Mewn llythyr a anfonodd at John Jones (Ivon) ym 1844 dywedodd:

¹ Bedwyr Lewis Jones, 'Yr Offeiriaid Llengar', yn Dyfnallt Morgan (gol.), *Gwŷr Llên y Bedwaredd Ganrif ar Bymtheg a'u Cefndir* (Llandybïe, 1968), t.49.

² Syr John Edward Lloyd, R. T. Jenkins, a Syr William Llewelyn Davies (goln.), *Y Bywgraffiadur Cymreig hyd 1940* (Llundain, 1953), tt.207-8.

³ Morgan D. Jones, 'Geiriadur Cymraeg Daniel Silvan Evans', *Journal of the Welsh Bibliographical Society*, viii, t.24.

⁴ Mewn nodyn dyddiedig 25/6/1840 yn Cwrtmawr 755C, nodir:

"Paratoi i'r wasg - *Gwreiddiadur (Etymological Dictionary) o'r Iaith Gymraeg*, gan D. Silvan Evans. Pris 3/-. E. Williams, Argraffydd, Aberystwyth".

⁵ *Y Drysorfa Gynulleidfaol*, Mehefin 4ydd, 1844, t.144.

⁶ *Y Traethodydd*, Ebrill 1847, t.203.

O barthed y Gwreiddiadur, y mae yn dyvod ambell dipyn yn y blaen yn awr ac eilwaith, a dichon y cwblheir ef rywbyrd, ond nid wyv yn bwriadu ei gyhoeddi byth ar fy nhraul fy hun.⁷

Ni chyhoeddwyd y *Gwreiddiadur* hwn, ond trwy gasglu deunyddiau ar ei gyfer 'roedd Silvan mewn sefyllfa i dderbyn cynnig gan Thomas Gee ym 1847 i olygu pumed argraffiad o'r *Geiriadur Saesoneg a Chymraeg* a luniwyd gan Thomas Jones, Dinbych.⁸ Bwriad gwreiddiol Gee oedd cyhoeddi'r geiriadur hwnnw gydag "ychwanegiad mawr" ato, eithr ni fodlonodd Silvan ar ychwanegu'n unig.⁹ Gwell oedd ganddo, fel y cyfaddefodd yn ddiweddarach, greu gwaith cwbl newydd:

... nid diwygio a helaethu y *Geiriadur* hwnnw a wnaethym i ond ysgrifenu gwaith newydd o'r dechreu i'r diwedd.¹⁰

Yn rhagair y geiriadur, dywed Silvan mai'r hyn a'i hysgogodd i ymgymryd â'r dasg oedd yr awydd i ddiwallu'r angen cynyddol am eiriadur Saesneg-Cymraeg cynhwysfawr. Teimlai fod gwybodaeth o'r Saesneg yn hanfodol i fwyafrif trigolion Cymru'r adeg honno ac na ellid gwneud heb eiriadur pwrpasol.¹¹ Ni wyddys yn union faint o amser a dreuliodd yn paratoi'r *Geiriadur Seisoneg a Chymraeg* ond bu'n gweithio mor ddyfal fel na châi fawr o gyfle i droi at unrhyw waith arall. Pan ofynnwyd iddo am gyfraniad i'r *Traethodydd* ym 1849, cyfaddefodd na fedrai ymateb:

As the Dictionary takes up all the moments, that I can spare for literary purpose, I regret to say that I cannot, at present, engage to furnish you with any contributions for the *Traethodydd* ...¹²

Cychwynnodd Gee ar y dasg o argraffu'r geiriadur ym 1847 ac ni ddaethpwyd i ben â'r gwaith tan 1858, felly bu Silvan yn ymhel â'r geiriadur am un mlynedd ar ddeg heb sôn am y blynyddoedd a dreuliodd yn ei baratoi ymlaen llaw. Yn gynnar ym 1848, ymddangosodd hysbyseb ar gyfer rhan gyntaf y geiriadur yn brolio ei fod yn cynnwys yr holl eiriau a geid yng ngeiriaduron Johnson a

⁷ LLGC 3291E.

⁸ Thomas Jones, *Geiriadur Saesoneg a Chymraeg. An English and Welsh Dictionary; in which the English Words with many of the English Phrases are explained by those which Synonymise or Correspond with them in the Welsh Language. Compiled from the best Sources and Materials ...* (Caer, 1800).

⁹ *Y Faner*, Mehefin 2il 1858.

¹⁰ Llythyr Silvan i'r *Arweinydd*, Gorffennaf 8ed, 1858.

¹¹ 'Rhagair' ar ddechrau Cyfrol II, Daniel Silvan Evans, *An English and Welsh Dictionary, adapted to the present state and literature, in which the English words are deduced from their originals, and explained in the Welsh language* (Dinbych, 1852 - 1858).

Webster, gan gynnwys termau gwyddonol a llenyddol, ynghyd â miloedd o eiriau ac idiomau ychwanegol a godwyd o wyddoniaduron a ffynonellau eraill.¹³ Nodwyd hefyd y byddai tarddeiriau'r Saesneg yn cael eu dangos ac y câi pob term ei gyfieithu i'r Gymraeg a'i ddiffinio. Ymddangosodd y rhan gyntaf ym mis Chwefror 1848 ac fe'i dilynwyd gan Ran II a III ym mis Chwefror 1849. Erbyn mis Ionawr 1850 'roedd Rhan IV a V wedi dod o'r wasg ac ym 1852 cyhoeddwyd y gyfrol gyntaf, sef A hyd ddiwedd y llythyren G. Daeth gweddill y rhannau o'r wasg yn rheolaidd ac fe gyhoeddwyd yr ail gyfrol ym 1858.

Soniwyd eisoes am y ffræ a gododd rhwng Caerfallwch ar y naill law a Silvan a Thomas Gee ar y llaw arall. Pan fu'r tri'n dadlau yn gyhoeddus rhwng tua 1848 ac 1851, 'roedd Silvan a Gee yn gweld lygad yn llygad. Ysgrifennent at ei gilydd yn gyson ac unwaith i Gee ddechrau paratoi ar gyfer cyhoeddi'r *Gwyddoniadur Cymreig*, ymgynghorai â Silvan ac ysgrifennodd yntau bron i ddeugain erthygl i'w cynnwys ynddo.¹⁴ Trodd y berthynas gyfeillgar hon yn chwerw ar ôl i ail gyfrol *An English and Welsh Dictionary* ymddangos ym 1858. Erbyn 1857, 'roedd Gee wedi hen flino ar ddiffyg trefn a blerwch Silvan felly aeth ati i gyhoeddi gweddill y geiriadur o'r gair '*tusk*' i'r diwedd heb anfon proflenni ato i'w golygu. At hyn, penderfynodd dalfyrru rhywfaint ar y cynnwys. Nid oes ryfedd i Silvan wylltio ac yntau, ar ôl cymaint o flynyddoedd, bron â gorffen y gwaith. Anfonodd lythyr at nifer o'r cylchgronau ym mis Chwefror 1858 yn cyhuddo Gee o dalfyrru ac andwyo'r geiriadur a mynnodd nad oedd ef ei hun yn gyfrifol am gynnwys cyfran helaeth ohono.¹⁵ Pwysleisiodd na chafodd y cyfle i gywiro'r proflenni o gwbl, gan ychwanegu:

Ei dalfyru a wnaeth ... a'i gyfnewid i'r fath raddau fel yr wyf dan angenrheidrwydd i hysbysu i'r wlad yn gyffredinol nad wyf i mewn modd yn gyfrifol am ansawdd y gwaith o'r gair *Tusk* hyd ddiwedd y llythyren Z ... Y mae yr ychydig ohono a gafodd ei gyhoeddi, wedi ei *argraffu mor wallus*, a'i lurgunio yn y fath fodd, fel nas gall, i'm tyb i, fod o nemawr ddyben i neb ymgynghori ag ef.¹⁶

¹² Llythyr dyddiedig Ebrill 11eg 1849 yng nghasgliad Thomas Charles Edwards yn Llyfrgell Genedlaethol Cymru.

¹³ Gw. er enghraifft *Y Diwygiwr*, Ionawr 1848.

¹⁴ Morgan D. Jones, 'Daniel Silvan Evans: ei gysylltiadau llenyddol a'i waith, gan fanylu ar ei gyfraniad i ysgolheictod Cymraeg', Traethawd M.A. Prifysgol Cymru Caerdydd, 1952, t.50.

¹⁵ Gw. er enghraifft *Yr Arweinydd*, Mawrth 4ydd 1858; *Yr Haul*, 1858, t.94; *Yr Amserau*, Awst 18ed 1858; *Baner Cymru*, Awst 18ed 1858.

¹⁶ *Yr Arweinydd*, Mawrth 4ydd 1858.

Atebodd Gee'r cyhuddiadau trwy ddweud na olygodd ac na lurguniodd ef ddim ar y gwaith ond cyfaddefodd iddo hepgor llawer o frawddegau byrion a thrigain a phedwar o eiriau nad oedd eu hangen yn ei dyb ef.¹⁷ Hen eiriau ansathredig oedd y rhain ac enwau anifeiliaid, arian a metelau heb gyfieithiad Cymraeg ar eu cyfer. Aeth yn ei flaen i esbonio ei fod wedi talfyrru'r cynnwys o'r gair 'wane' - nid 'tusk' - i'r diwedd oherwydd bod maint y gwaith wedi chwyddo'n ormodol ac oherwydd ei fod am orffen ei argraffu cyn gynted â phosib. Eglurodd hefyd mai canlyniad arafwch Silvan yn anfon y proflenni'n ôl oedd y gwallau a'r annibendod ar ddiwedd y geiriadur a bod yr holl gywiriadau wedi eu gwneud. Parhaodd y ddadl rhyngddynt am gryn amser a llusgwyd Gweirydd ap Rhys i'r ffræe pan gyhoeddwyd y *Geiriadur Cynaniadol* a pheri i Silvan gyhuddo Gee o ddefnyddio ei eiriadur ef yn sylfaen i'r gwaith hwnnw.¹⁸ Nid oedd sail i'r cyhuddiad mewn gwirionedd oherwydd 'roedd natur cynnwys y ddau eiriadur yn wahanol a chyhoeddased rhifyn olaf geiriadur Gweirydd bron i flwyddyn cyn i Silvan anfon ei lawysgrif olaf at Thomas Gee. Ar ôl y ffræe, ni fynodd Silvan wneud dim â gwasg Gee a throdd i roi ei gwstwm i William Spurrell a Robert Isaac Jones o Dremadog. Ymddengys ei fod yn ystyried cyhoeddi ail argraffiad o'r geiriadur ar un adeg oherwydd mewn rhifyn o'r *Brython* a gyhoeddwyd ym 1862, dywedir:

Yr ydym wedi clywed ... fod D. Silvan Evans ... yn prysur drefnu mesurau i ddwyn allan argraffiad newydd *diwygiedig* o'i Eiriadur Saesneg a Chymraeg yr argraffiad cyntaf o'r hwn ... a ddyfethwyd gan yr argraffydd ... Bydd yr argraffiad hwn ... yn tra rhagori ar yr argraffiad cyntaf.¹⁹

Ni cheir cyfeiriad arall at y bwriad hwn ac nid ymddangosodd ail argraffiad o'r geiriadur.

Fel canlyniad i'r holl ffræeo, cafodd y tri geiriadur - *Geirlyfr Saesoneg a Chymraeg* Caerfallwch, *An English and Welsh Dictionary* Silvan a *Geiriadur Cynaniadol* Gweirydd ap Rhys - gryn gyhoedduswydd ym mhumdegau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg.²⁰ Ymateb cymysg a gafodd geiriadur Silvan.

¹⁷ *Baner Cymru*, Mawrth 17eg 1858, t.165; *Yr Haul*, 1858, t.125.

¹⁸ R. I. Prys, *An English and Welsh Pronouncing Dictionary. Geiriadur Cynaniadol Saesneg a Chymraeg ...* (Dinbych, 1857).

¹⁹ *Y Brython*, 1862, t.355.

²⁰ Thomas Edwards, *Geirlyfr Seisoneg a Chymraeg. An English and Welsh Dictionary, also an Analysis of the Orthography of the Welsh Language* (Treffynnon, 1850).

AN
ENGLISH AND WELSH
DICTIONARY,

ADAPTED TO THE
PRESENT STATE OF SCIENCE AND LITERATURE:

IN WHICH

The English Words

ARE DEDUCED FROM THEIR ORIGINALS, AND EXPLAINED
BY THEIR SYNONYMS

IN THE

WELSH LANGUAGE.

BY

DANIEL SILVAN EVANS.

VOL. I.

DENBIGH:
PRINTED AND PUBLISHED BY THOMAS GEE.

—
MDCCCLII.

Wrth reswm, cafodd ei gymeradwyo a'i werthfawrogi'n gyffredinol gan fod angen gwaith o'r fath. Yn ei grynswth, 'roedd yn cynnwys dros 1,900 o dudalennau ac oddeutu 85,000 prifair mewn colofnau dwbl a phrint gweddol fân. Fe'i canmolwyd am fod yn ddibynadwy ac yn gyflawn ac am ei fod yn cwmpasu bron bob cangen o wybodaeth. Dyma farn un adolygydd amdano:

The compiler shows that he is very capable of well performing his task; and in compounding Welsh words as equivalents to the English scientific and technical terms, he does not presume to substitute any crude fancies of his own, for the unchangeable and unmistakeable laws of the Welsh language. It will be indispensable to the Welshman who wants to obtain a right knowledge of English, as well as to the Englishman who wants to learn the Welsh language.²¹

Eto i gyd, gan fod geiriaduron Caerfallwch a Silvan yn ymddangos tua'r un adeg, teimlwyd nad oedd angen dau eiriadur cynhwysfawr a oedd mor debyg o ran maint a chynnwys. Wrth drafod y tebygrwydd rhwng y ddau waith yn *Y Diwygiwr* ym 1848 dywedodd Mathetes y byddai'r ddau eiriadurwr yn debygol o ddioddef colled ariannol:

Nid oedd angen am ddau Eiriadur o'r fath hyn, buasai un yn rhesymol i ddynion wedi gorfod gwneyd cyhyd heb un ... Mae yn lled debyg na thal y ddau byth, am eu hargraffu. Ond trueni fyddai i ddyn wedi treulio ei oes i fyfyrion yr iaith Gymraeg i orfod talu, wedi y cwbl, am wasanaethu ei genedl.²²

Er i adolygydd *Seren Gomer* geisio osgoi cymharu un geiriadur yn erbyn y llall, daeth i'r casgliad bod:

... eiddo Daniel Las yn rhagori ar bob un arall mewn rhai pethau, - mae yn dra chynhwysfawr, a rhodda darddiad pob gair Seisnig, ac y mae ynddo hefyd fwy o frawddegau byrion yn cael eu cyfieithu, nag a welsom mewn un Geiriadur arall yr hyn a'i gwna yn dra gwerthfawr i efrydwyr ieuainc yn neillduol, gan y canfyddant yno briod-ddull yr iaith, mewn gwahanol amgylchiadau, yn well nag mewn un modd arall.²³

Trwy gynnwys gwybodaeth am etymoleg y prifeiriau Saesneg, cyflwynodd Silvan elfen gwbl newydd yn ei eiriadur. Dywed yn ei ragymadrodd iddo ddefnyddio *American Dictionary* Noah Webster fel ffynhonnell:²⁴

²¹ *Archaeologia Cambrensis*, 1848, t.186.

²² *Y Diwygiwr*, 1848, t.184.

²³ *Seren Gomer*, 1848, t.208.

²⁴ Noah Webster, *An American Dictionary of the English Language* (Boston, 1828).

In giving the etymologies of the English words, I have, in general, followed Dr. Webster, as being by far the best authority on that subject ...

Er bod geiriadur Webster yn waith nodedig a phoblogaidd, ni ellid dibynnu'n llwyr arno oherwydd bod syniadau Webster am eirdarddiad, hyd yn oed yn yr oes yr oedd yn byw ynddi, yn ddiffygiol. Adeg cyhoeddi'r geiriadur, 'roedd syniadau ieithyddol yn newid ac yn datblygu'n gyflym ac 'roedd darganfyddiadau pwysig rhai o ieitwegwyr yr Almaen, megis Jacob Grimm, yn dechrau dod yn hysbys. Er bod Webster ei hun yn gyfarwydd â hwy, ni roddodd lawer o bwys arnynt. Yn ôl Sidney Landau:

... Webster's natural arrogance, contentiousness and contempt for any theory that controverted his own blinded him to the significance of even those discoveries with which he was familiar.²⁵

Nododd Landau hefyd mai "fantastic speculations" oedd llawer o'i syniadau am eirdarddiad ac nad oes unrhyw werth yn perthyn iddynt.²⁶

Yr unig ddau waith arall a grybwyllir gan Silvan fel ffynonellau a ddefnyddiodd wrth lunio *An English and Welsh Dictionary* yw geiriaduron John Walters a William Owen Pughe. Pan gyhuddwyd Gweirydd ap Rhys o elwa ar waith Silvan, atebodd trwy ddweud:

Er hyn i gyd, byddai yn hawdd profi na wnaethym i fwy o ddefnydd, os cymmaint, o'i Eiriadur ef, ag a wnaeth yntau, nid yn unig o waith Walters, Pughe, a Webster, yr unig rai a gydnebydd, ond o waith y Dr. Dafis, E. Llwyd, T. Richards, W. Richards, T. Jones, a'r holl fan eiriaduron eraill, ac y mae wedi dyhysbyddu hyd yn oed Caerfallwch ei hun.²⁷

Mae'n ddiddorol sylwi nad yw Silvan yn sôn am *Eiriadur Saesoneg a Chymraeg* Thomas Jones, Dinbych o gwbl, yn enwedig o gofio mai golygu'r pumed argraffiad ohono oedd y bwriad yn y lle cyntaf. Gan fod gwaith Silvan gymaint mwy cynhwysfawr nag eiddo Thomas Jones, ni ellir eu cymharu ochr yn ochr â'i gilydd yn hwylus. Mae mwy o debygrwydd rhwng gwaith Silvan a Chaerfallwch a chan y daethai'r *Geirlyfr* o'r wasg ers 1850, gellir tybio bod Silvan wedi pori drwyddo a gwneud defnydd ohono tra lluniai ei waith ei hun. Dangosodd

²⁵ Sidney I. Landau, *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography* (Caergrawnt, 1989), t.61.

²⁶ Ibid.

²⁷ *Y Faner*, Mehefin 16eg, 1858.

Morgan D. Jones fod Silvan yn ddyledus i Gaerfallwch am fathu termau gwyddonol a bod nifer o'i gofnodion yn union yr un fath â chofnodion Caerfallwch.²⁸ Dylid pwysleisio hefyd bod gan Silvan gynigion ychwanegol o'i eiddo'i hun yn aml iawn, er bod hynny'n siŵr o gymhlethu'r dewis i'r defnyddiwr. Sylwer ar y cyfystyron 'newydd' sydd ganddo yn yr enghreifftiau a ganlyn:

GEIRLYFR SAESONEG A CHYMRAEG (1850)	AN ENGLISH AND WELSH DICTIONARY (1847 - 1858)
Crustacea/Crustaceans, <i>s.pl.</i> cragogion, crawogion, crestogion, crestfilod.	Crustacea/Crustaceans, <i>s.pl.</i> (Ll. <i>crusta</i>) crestogion, crofenogion, crawenogion, crawogion, crestfilod : <i>sing.</i> crestfil, crestogyn.
Nitrogen, <i>s.</i> blorai, trengnwy.	Nitrogen gas, blornwy, nwy blorig, nwy blorai; blorai.
Trachea, <i>s.</i> brefant, corn gwddf, pibell wynt.	Trachea, <i>s.</i> (Ll.; Gr. <i>tracheia</i>) breuant, brefant, corn chwyth, pibell wynt, corn y geg, corn gwddf, corn breuant, pibell yr ysgyfaint.
Vapour/Vapourize, <i>v.n.</i> tarthio; brolio, gwagfostio, tarthfadd, baddon tarth.	Vapour, <i>v.</i> tarthu, tarthio, tarthian, ageru, agerddu, mygdarthu; bygylu, bocsachu, brolio, ymffrostio, trystio.

Amlygodd Silvan ei awydd i geisio cyflenwi diffygion geirfaol y Gymraeg mewn amrywiol ganghennau o wybodaeth ym mhedwardegau'r ganrif ac awgrymwyd mai dilyn yr esiampl a osododd Caerfallwch a wnâi pan anfonai restrau o eiriau Cymraeg at y cylchgronau.²⁹ Ym 1844 cyhoeddwyd ei restrau o "eiriau newydd a diwygiedig" yn *Y Cwmwl* ac i'r *Drysorfa Gynulleidfaol* ym 1846.³⁰ Fel y mae teitl y rhestrau'n awgrymu, cymysgedd o fathiadau a hen eiriau sydd ganddo gydag ystyr newydd wedi ei briodoli i'r geiriau a atgyfododd. Gwelir yma ymgais i ddilyn traddodiad 'brodorol' poblogaidd y bedwaredd ganrif ar bymtheg a ddisgrifiwyd gan R. Elwyn Hughes fel traddodiad lle'r arferai'r Cymry:

... fanteisio ar adnoddau cynefin y Gymraeg un ai trwy atgyfodi hen dermau darfodedig a'u gwisgo ag ystyr newydd, neu trwy fathu neu synthesu termau llwyr newydd gan dynnu ar adnoddau brodorol yr iaith.³¹

Y nod felly, oedd tynnu ar yr adnoddau a fodolai eisoes yn yr iaith er mwyn cyfoethogi'r Gymraeg a rhoi bywyd newydd iddi ac fe welir bod rhai o'r cynigion a gyhoeddodd Silvan yn *Y Cwmwl* a'r *Drysorfa Gynulleidfaol* yn ddigon

²⁸ Morgan D. Jones, op. cit., t.96.

²⁹ Ibid., t.83.

³⁰ *Y Cwmwl*, Alban Eilir 1844; Gorffennaf 1844; Awst 1844; Medi 1844; Hydref 1844. *Y Drysorfa Gynulleidfaol*, Mehefin 1846; Gorffennaf 1846.

³¹ R. Elwyn Hughes, *Nid Am Un Harddwch Iaith: Rhyddiaith Gwyddoniaeth y Bedwaredd Ganrif ar Bymtheg* (Caerdydd, 1990), t.10.

derbyniol, er enghraifft: 'dyleb' ('invoice'), 'mwyadur' ('microscope'), 'olddyled' ('arrear') a 'tolnod' ('apostrophe'). Ceisiodd Silvan boblogeiddio egwyddorion a bathiadau William Owen Pughe hefyd oherwydd mae toreth o'r geiriau a gyhoeddwyd ganddo yn *Y Cwmwl a'r Drysorfa Gynulleidfaol* naill ai'n eiriau a fathwyd gan Pughe ac a ymddangosodd gyntaf yn ei eiriadur, neu'n eiriau a fathwyd gan rai o'i ddilynwyr. Credir mai Silvan oedd yn gyfrifol am fathu'r gair 'telyneg'³² yn ogystal â 'gwyddoniadur'³³ ac mae'n bosib bod 'allfori' ('to export'), 'delweddu' ('to portray'), 'llofnodi' ('to sign') a 'pwyllgor' ('committee') wedi plwyfo yn yr iaith fel canlyniad i'r sylw a roddodd iddynt. Serch hynny, methiant fu ei ymdrech i boblogeiddio geiriau megis 'arwaeseb' ('certificate') a 'clasgor' ('college'). Un rheswm posib paham nad ymgartrefodd llawer o'i gynigion yn y Gymraeg yw'r ffaith eu bod yn dermau dianghenraid. 'Roedd 'tystysgrif' eisoes yn cael ei arfer am 'certificate' ac fe gâi 'coleg' ei ddefnyddio am 'college'. 'Roedd yr awydd ymhlith y Cymry yn ystod hanner cyntaf y bedwaredd ganrif ar bymtheg i gyfoethogi geirfa'r Gymraeg wedi peri i nifer fathu termau newydd pan oedd termau digon cyffredin ac adnabyddus yn bodoli eisoes. Meddylier er enghraifft am 'coras' a gafodd ei gynnig yn rhestrau Silvan fel term Cymraeg am 'circumference'. Câi 'amgylchedd', 'cylched' a 'cylchedd' eu defnyddio'n barod ond os edrychir am 'circumference' yng ngeiriaduron Caerfallwch a Silvan deuir ar draws hyd yn oed fwy o gyfystyron:

GEIRLYFR SAESONEG A CHYMRAEG (1850)	AN ENGLISH AND WELSH DICTIONARY (1847 - 1858)
Circumference, sir-cym'-ffe-rens, s. cylch, cwmpas, cylched, cylchedd, amgant, cant, troniad, côras.	Circumference, s. (Ll. <i>circumferentia</i>) amgylchedd, cylchedd, rhygylch, cylch, amgant, cwmpas, cylched, coras, cant, tronad, dargylchiad, gogylch, gogylchedd.

Gyda threigl y blynyddoedd, magodd Silvan fwy o hyder wrth iddo ddechrau arbrofi gyda geirfa dechnegol. Ar ddechrau'r pumdegau, golygodd ddwy gyfrol fechan yn seiliedig ar *Joyce's Scientific Dialogues*, sef *Elfennau Gallofyddiaeth*³⁴ ac *Elfennau Seryddiaeth*,³⁵ i ddangos bod modd defnyddio'r Gymraeg i drin a thrafod pynciau technegol. Cyfrol ar Fecaneg oedd *Elfennau Gallofyddiaeth* ac ynddi cyfeirir at yr anawsterau a wynebai'r sawl a oedd am greu rhyddiaith

³² T. H. Parry-Williams, *Elfennau Barddoniaeth* (Caerdydd, 1935), t.21.

³³ Morgan D. Jones, op. cit., t.103.

³⁴ Daniel Silvan Evans, *Elfennau Gallofyddiaeth* (Dinbych, 1850).

³⁵ Daniel Silvan Evans, *Elfennau Seryddiaeth* (Dinbych, 1851).

wyddonol Gymraeg. Prinder geirfa addas oedd y brif broblem, wrth gwrs.

Dyweddodd Silvan:

Un o'r anhawsterau mwyaf yn ffordd yr ymgais i ysgrifenu yn eglur ar destun perthynol i anian a chelfyddyd, mewn iaith nad ysgrifenydd ond ychydig neu ddim arno ynddi o'r blaen, ydyw y diffyg o eiriau priodol a dealladwy. Ar bwnc newydd, annichonadwy yn fynych yw cael geiriau sathredig a hysbysant y meddwl; ac os arferir rheolaidd o wreiddiau Cymreig, byddant yn aml yn annealladwy i ddarllenwyr cyffredin.³⁶

Dengys y drafodaeth yn *Elfennau Gallofyddiaeth* fod Silvan yn coleddu'r un math o syniadau â William Owen Pughe a Chaerfallwch a bod ganddo yntau'r un ffydd yn hunan-ddigonolrwydd y Gymraeg. Credai y medrai "galluoedd digyffelyb y Gymraeg" ateb bob diben gwyddonol.³⁷

Cafodd Silvan gyfle arall i arbrofi gyda geirfa yn fuan wedi cyhoeddi *Elfennau Gallofyddiaeth ac Elfennau Seryddiaeth* pan fu'n cynorthwyo Thomas Gee gyda rhifynnau cyntaf *Y Gwyddoniadur Cymreig* a phan fu'n ysgrifennu erthyglau ar eu cyfer. Gellir tybio mai ef fu'n gyfrifol am gyfrannu llawer o'r termau Cymraeg a geir yn y rhifynnau hynny oherwydd mae un o'i lyfrau nodiadau'n cynnwys rhestr faith o dermau'n dwyn y pennawd "Attodiad i Fynegai Y Gwyddoniadur Cymreig".³⁸ Mewn llyfrau nodiadau eraill o'i eiddo ceir rhagor o restrau tebyg sy'n cynnwys geiriau Saesneg ansathredig a chyfystyron Cymraeg ar eu cyfer.³⁹

Trwy gydol yr amser, nod Silvan oedd llunio geiriadur cynhwysfawr a fyddai'n dangos y Gymraeg yn ei helaethrwydd ac a brofai ei bod hi'n gydradd â'r Saesneg. Cododd Silvan enwau o lysieulyfrau gwahanol gan wneud defnydd arbennig o waith Hugh Davies, sef *Welsh Botany* ac 'roedd yn ddigon bodlon cynnwys termau newydd a oedd wedi ymgartrefu yn yr iaith yn barod.⁴⁰ Serch hynny, 'roedd yn gyndyn ar adegau i gynnwys geiriau Cymraeg a fenthyciwyd o'r Saesneg.⁴¹ Mae'n bosib mai dilyn esiampl Pughe yr oedd gan ei fod yntau wedi ceisio osgoi eu cynnwys yn ei eiriadur ef. Credai Pughe ym

³⁶ Ibid., t.2.

³⁷ Ibid.

³⁸ Cwrtmawr 849B.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Hugh Davies, *Welsh Botany* (Llundain, 1813).

⁴¹ Morgan D. Jones, op. cit., t.95.

mhurdeb y Gymraeg a chredai bod modd defnyddio'i hadnoddau cynhenid i fathu termau Cymraeg pur yn lle derbyn benthyciadau Saesneg.

Pwysleisiodd Silvan ar yr wyneb-ddalen mai geiriadur "adapted to the present state of science and literature" ydoedd ac yn y rhagymadrodd dywed:

... Welsh is one of those comparatively few languages capable of furnishing from native roots a complete terminology for all the varied branches of human learning; and that not a few of the terms, especially those relating to science and art, first brought into notice in these pages, have already passed into our literature, where they are likely to maintain their ground.

Dengys y cyfeiriad at "native roots" fod Silvan, yn ystod cyfnod creu'r geiriadur Saesneg-Cymraeg, yn perthyn yn driw i linach William Owen Pughe. 'Roedd y syniad bod y Gymraeg yn gyfrwng cymwys a digonol i gwrdd â gofynion yr oes a bod modd creu geiriau newydd o "elfennau unsill" wedi cydio ym meddwl Silvan. Nid yw'n syndod gweld nifer o elfennau unsill Pughe yn ymddangos yng ngeiriadur Silvan. O eiriadur Pughe y cododd 'amp' am 'calm' mae'n siŵr, yn ogystal â ffurfiau megis 'as', 'ith' a 'til' am 'atom', 'aw' am 'fluid' ac 'erth', 'erthi', 'erthwch', 'bloth' a 'blwth' am 'puff'. At hyn, chwyddwyd ochr Gymraeg y geiriadur yn afreidiol gan bob math o gyfansoddeiriau a grëwyd naill ai gan William Owen Pughe neu gan ei ddilynwyr. Fel esiampl o'r bathiadau diangen a geir yn y geiriadur, cymerer y cofnod sydd gan Silvan ar gyfer 'astronomy', 'elevation' a 'preparation':

Astronomy, s. (Gr. *astronomia*) seryddiaeth, seroneg, seroniaeth, serofyddiaeth, sywedaeth, sewedyddiaeth, sywed, seryddiant.

Elevation, s. (Ll. *elevatio*) dyrchafiad, derchafiad, dyrchafad, codiad, cyfodiad, dyrchafiaeth, derchafiaeth, derchafedd, dyrchafawd, derchawd, derchafed, derchafiant, arddyrchafiad, dyrchafedigaeth, arddyrchafael, dyrchiad, derchiad, derchafael; uchelder, uchder, ucheliant, ucheledd; uchelfan, twyn; briad, bri, urddas; mygdarthiad.

Preparation, s. (Ll. *præparatio*) paratoad, darpariad, darpar, darpariaeth, darparaeth, armerth, darmerth, parodiant, parodiad, parodiaeth, darparedigaeth, parodhad, rhagddarpar, cynnarpar, cyfarpar, arddarpar, arparaeth, arpariad, armerthiad, cynarmerth, cyfarpariad; arlwy, rhagarlwy, arlwyant (*pl.* arlwyannau), arlwyad; cyweiriaeth, cyweirdeb; cyfaredd, cyflaeth.

Heb os, 'roedd Silvan yn orawyddus i ddatblygu geirfa'r Gymraeg gan ei fod yn dueddol o gynnig detholiad o gyfystyron Cymraeg ar gyfer y prifeiriau Saesneg. Mae ganddo chwe deg o gyfystyron ar gyfer 'foul' er enghraifft, heb ddim ond gwahannod i wahanu grwpiau o eiriau sy'n rhannu'r un ystyr oddi wrth ei gilydd. O dan 'cut', mae'n rhestru chwe deg pedwar enw Cymraeg ac o dan 'to sink'

ceir tri deg wyth o gyfystyron. Wrth gymharu cofnodion Silvan a Chaerfallwch, fe welir bod Silvan yn nodi mwy o gyfystyron fel arfer, er enghraifft:

GEIRLYFR SAESONEG A CHYMRAEG (1850)	AN ENGLISH AND WELSH DICTIONARY (1847 - 1858)
Air, s. awyr; awel; wybr; wybren; âw; air ... <i>Musical air</i> , — alaw	Air, s. (Ff. <i>air</i> ; Ll., Gr., a Gw. <i>aer</i>) awyr; awel, chwa; ffên; gwynt; wybr, wybren; dygan, alaw, prifalaw; melodeg; trem, golwg, pryd, gwedd, edrychiad, ystum, gosgedd, ymddangosiad; mursendod, cymhendod, ucheldrem, ffroenuchder; ffromder, coegedd
Cadence, s. lleddfeb; lleddflais, lleddfleisiad, disgynsain	Cadence/Cadency, s. (Ff. <i>cadence</i> ; Ll. <i>cadens</i>) gostyngiad, disgyniad, cwyp; disgynsain, lleddfeb, lleddflais, gostyngiad y llais, amrywiad llais, disgynlais; goslef, tôn, sain; saib, gorphwysfa, gorphwys; cloaddurn, seibaddurn; persain; cyfysgogiad, tegdroediad; gwahaniaeth teuluoedd; iawn-fesuriad
Evaporate, v.n. tARTHIO, mydgarthio; gwasgaru	Evaporate, v. (Ll. <i>evaporo</i>) tARTHU, anweddu, mydgarthu, ageru, agerddu, tARTHAIN, anwyddo, mygu allan, mygu, dydarththu; bwrw ager, agerdd, mydgarth, <i>neu</i> anwedd; bwrw allan dARTH <i>neu</i> fygdARTH; bwrw allan ager <i>neu</i> anwedd; esgyn yn dARTH <i>neu</i> anwedd; myned yn dARTH <i>neu</i> anwedd; myned i fyny yn dARTH, ager, <i>neu</i> anwedd; codi yn dARTH <i>neu</i> ager; anadlu, chwythu allan; chwysu allan; gwasgaru, gwasgar
Flute, s. mosbib, pillrych, gwlf, sylch <i>Octave flute</i> , — wythonbib	Flute, s. (Ff. <i>flûte</i> ; Al. <i>flöte</i> ; It. <i>flauto</i> ; Ll. ac Ysp. <i>flauta</i>) mosbib, chwibanogl, pibell, pib; sylch, rhigol, gwlf, rych, colofrych, pillrych, pillgwys, rhygn; hirlong, pibellfad
Gamut, s. seinradd	Gammut/Gamut, s. (Ysp. <i>gamma</i> ; Ff. <i>gamme</i>) graddfa, seinradd, grisiau cerdd arwest, graddeg, griseg
Globosity/Globularness, s. crynedd, amgrynedd, crynder, argryniad, argrynedd	Globosity, s. crynder, cyfrgrynder, crynrwydd, cynghrynrywdd, crynedd, cyfangrynedd, cryneiddrwydd, cronellogrwydd, cronenogrwydd, crwmach
Harmony, s. cysondeb; cynghanedd, cysonedd, ceiniedi; peroriaeth, cynghord, eilion	Harmony, s. (Gr. a Ll. <i>harmonia</i>) cyssondeb, cysonedd, cyssondra, cysseinedd, cydseinedd, cytundeb, cynghanedd, cynghan, peroriaeth; cyttonedd, cynhonedd, ceiniedi, cysseiniaeth, cydseiniaeth, cydseiniant; cydgan, cydgerdd, cyngherdd, cynghord, cydgord; alaw, cerddoriaeth, cywyddoliaeth, eilon, eilwy, eilyw, eilyg, eilw, alawn, anant, cyfeilyw; cydweddiad, cydfod
Hydrometry, s.gwyfydriad, gwyfeidriad	Hydrometry, s. dyfrfesuriaeth, dyfrfydraeth, gwyfesuriaeth, awfesuriaeth, gwyfydraeth, dyfrfydriad, gwyfydriad
Piano-Forte, s. pêrdoneg	Piano-forte, s. (It.) perdonell, perdoneg, eiloneg
Prosody, s. acenyddiaeth; lleisiadaeth, silliadaeth; mydrofyddiaeth	Prosody, s. (Gr. <i>prosōdia</i>) tonyddiaeth, mydrofyddiaeth, tonofyddiaeth; acenyddiaeth; mydryddiaeth; celfyddyd mydru <i>neu</i> bydru; lleisiadaeth

Er bod gan Silvan a Chaerfallwch fwriadau hollol ddidwyll o estyn terfynau'r Gymraeg i gwrdd â gofynion yr oes, nodweddid ymdrechion y ddau gan wendidau amlwg. Fe gofir bod Caerfallwch yn newid ei feddwl yn gyson wrth chwarae â geiriau ac nad oedd hi'n anarferol gweld ei gynigion am derm arbennig yn Saesneg yn amrywio o un rhestr i'r llall. Ni welai Silvan yr angen i ddewis a dethol geiriau. Yn ei olwg ef, gorau po fwyaf o amrywiadau ar derm a geid oblegid fe fyddent oll yn ychwanegu at gyfoeth y Gymraeg. Mae'n siŵr bod anghysondeb Caerfallwch a'r llu cyfystyron a gyflwynai Silvan ar gyfer termau Saesneg wedi peri dryswch i unrhyw un a borai drwy eu geiriaduron. Yn absenoldeb unrhyw fanylion i wahaniaethu rhwng y gwahanol dermau neu unrhyw ganllaw i ddynodi ym mha gyd-destun y gellid eu defnyddio, byddai'n rhaid i'r defnyddiwr ddewis un term ar fympwy a gobeithio'r gorau.

Rhoddodd Silvan le amlycach i idiomau ac ymadroddion nag a wnaeth Caerfallwch. Dyna un o brif ragoriaethau geiriadur John Walters wrth gwrs ac nid oes amheuaeth nad oedd Silvan wedi gwneud cryn ddefnydd ohono. Yn wir, honnodd Thomas Parry mai sylfaenu ei eiriadur ar waith Walters a wnaeth Silvan.⁴² Gwelir o'r ychydig enghreifftiau a ganlyn pa mor ddyledus ydoedd i'w ragflaenydd:

AN ENGLISH-WELSH DICTIONARY ... (1794)	AN ENGLISH AND WELSH DICTIONARY (1847 - 1858)
¶ <i>Before the ceremony was over</i> , Cyn gorphen y gwasanaeth. <i>I went thither only out of ceremony</i> , Mi a aethym yno yn unig o ran defod ac arfer. ¶ <i>Without ceremony</i> , Heb na rhwysg na rhodres. <i>Master of the ceremonies</i> , Cyfeistyddiwr llŷs; meistr y chwaraeon.	Before the ceremony was over—cyn gorphen y gwasanaeth. I went there only out of ceremony—aethym yno yn unig o ran defod ac arfer. Without ceremony—heb na rhwysg na rhodres; yn ddiymannerch; heb na moes na defod. Master of ceremonies—cyfeistyddiwr llys; meistr y chwaraeon; meistr y moesffurfiau.
¶ <i>To overhale a horse, &c.</i> [make him hale or work beyond his strength] Peri (gwneuthur) i geffyl, <i>neu'r cyffelyb</i> , weithio'n rhy galed; ¶ gweithio ceffyl, <i>neu ryw anifail arall</i> , yn rhy galed (y tu hwnt i'w allu). ¶ <i>To overhale (goods) &c.</i> [rummage in order to find out some article] Chwilio drosodd (drosto <i>neu drostynt</i>), symmudo bob yn un, edrych drosodd (drosto <i>neu drostynt</i>). ¶ <i>To overhale accmpts &c.</i> [re-examine, or	To overhaul a horse—peri <i>neu wneuthur</i> i geffyl weithio yn rhy galed; gweithio ceffyl yn rhy galed; gweithio ceffyl tu hwnt i'w allu. To overhaul (goods)—chwilio drosodd, drosto, <i>neu drostynt</i> ; symmudo bob yn un; edrych drosodd, drosto, <i>neu drostynt</i> . To overhaul accounts—ail holi <i>neu ail chwilio</i> cyfrifon; edrych, rhedeg, <i>neu fyned</i> dros gyfrifon yr eilwaith; edrych, rhedeg, <i>neu fyned</i> dros gyfrifon o newydd. To overhaul a matter—myned dros beth o

⁴² Thomas Parry, 'Daniel Silvan Evans, 1818 - 1903', *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion*, 1981, t.116.

<p>run over anew] Ail-holi (ailchwilio) cyfrifon; edrych (rhedeg, myned) tros gyfrifon yr eilwaith <i>neu</i> o newydd.</p> <p>¶ To overhale a matter [go over, or bring up, afresh] Myned tros beth (dwyn peth i fyny <i>neu</i> i'r holfa) o newydd.</p>	<p>newydd; dwyn peth i fyny o newydd; dwyn peth i'r holfa o newydd.</p>
<p>¶ To sleep lightly [not soundly] Gogysgu, dygysgu, dargysgu, darhuno, darren, heppian; amrant-huno.</p> <p>¶ To sleep soundly [be in a fast or sound sleep] Cysgu yn drwm, trwm-gysgu, bod mewn trymgwsg.</p> <p>¶ To sleep a dog's sleep, Cymmeryd arno gysgu, dynwarded cysgu, rhith-gysgu, esgus-gysgu.</p> <p>¶ To sleep in a whole skin, Ymgadw yn groen gyfan (yn ddiāsgen, yn ddiberygl); cadw ei droed o'r fagl.</p> <p>¶ To sleep away cares, Cysgu ymaith ei ofalon; ¶ bwrw (gadaw) ei ofalon ar y gobenydd.</p>	<p>To sleep lightly—gogysgu, dargysgu, dygysgu, heppian, amrantuno.</p> <p>To sleep soundly—cysgu yn drwm, trwm gysgu, trymgysgu, bod mewn trymgwsg, trymhuno.</p> <p>To sleep a dog's sleep—cymmeryd arno gysgu; dynwarded cysgu, coegio cysgu, rhith-gysgu, esgus-gysgu.</p> <p>To sleep in a whole skin—ymgadw yn groen-gyfan, yn ddiāsgen, <i>neu</i> yn ddiberygl; cadw ei droed o'r fagl.</p> <p>To sleep away cares—cysgu ymaith ei ofalon; bwrw <i>neu</i> adaw ei ofalon ar y gobenydd.</p>

Benthycodd Silvan liaws o gofnodion Walters air am air ac mae'r idiomau a gyfieithir gan y ddau yn dilyn yr un drefn fel arfer ond rhaid cofio bod defnyddio cofnodion geiriadurwr arall fel ag yr oeddent yn beth digon cyffredin yn hanes geiriaduraeth. Yn amlach na pheidio, gan Walters y ceir y cofnodion mwyaf trefnus a chlr. O edrych ar yr hyn sydd gan y ddau ar gyfer yr enghreifftiau a ganlyn, gwelir bod Walters yn tueddu i nodi'r gwahaniaeth rhwng yr ystyron gwahanol yn fwy gofalus na Silvan:

AN ENGLISH-WELSH DICTIONARY ... (1794)	AN ENGLISH AND WELSH DICTIONARY (1847 - 1858)
<p>To charm [inchant or fascinate] Swyno, swynogli, arganfod, llygad-dynnu, gorchanu, rheibio.</p> <p>To charm [please or delight very much] Boddhâu yn fawr dros ben (tu hwnt i fesur), llonni, llonnychu. <i>Music charmeth the ears</i>, Llonna cerddwriaeth y clustiau.</p> <p>To charm [win or engage the affections of] one, Denu (tynnu, hudo, llithio, ynnill) serch un.</p> <p>To charm [appease, or allay] Dyhuddo; lliniaru.</p>	<p>Charm, v.a. swyno, rhinio, rhino, swynogli, cyfareddu, llygattynu, hudo, llithio, denu, boddio, dyhuddo, lloddi, llinaru, lloni, llonychu; tynu <i>neu</i> ennill serch; rhempio, ystrempio, arganfod, rheibio; gorchanu, cynghanu, cynghanseinio</p>
<p>To hárbour, Llettŷu, croesawu i lettŷa, derbyn yn groesawus, arfolli, &c. (See to Entertain [receive hospitably, &c.]); goddef i aros; cynnwys, goddef, gadael i fod, &c. (See to Admit, in it's 1st and 2nd Acceptation): nodd, achlesu, ymgeleddu, &c. (See to Countenance [protect, &c.]): llochesu; clogi.</p> <p>To harbour [take up one's lodging] Llettŷu, lettŷa, cymmeryd (gwneuthur) ei letty, cymmryd lletty; cartrefu, &c.</p>	<p>Harbour, v. llettya, arfolli, croesawu, croesaw, groesawu, gresaw, arfoll, llettyu; croesawu i lettya; derbyn yn groesawus; llochesu, achlesu, amgeleddu; cysgodi, gwasgodi, nodd, diogelu, dirgelu, celu, gogelu; anwesu, amwesu, mynwesu, coleddu; goddef i aros; cynnwys; gadael i fod; rhoi lle i; cartrefu; cymmeryd/gwneuthur ei letty; cymmeryd lletty; ymnoddi, ymlechu, llechu; myned i orwedd; myned i'w loches; cymmeryd ei orwedd</p>

<p><i>To harbour</i> [cherish or savour] an opinion. See <i>to Entertain</i> [admit, &c.] ¶ <i>To harbour</i> [lodge or go to rest, as a stag, &c.] Myned i orwedd, cymmeryd ei orweddfa, myned i'w loches.</p>	
<p><i>Rough</i> [not even, rugged, &c.] Garw, agarw, gerwin, anwastad; ysgryd, &c. See <i>Craggy</i>. <i>Rough</i> [not smooth, unpolished] Anllyfn, anllathr, aflathraidd, anghabol. <i>Rough</i> or <i>tempestuous</i> [as the sea or weather] Garw, rhyferthwyog, tymmhestlog... <i>Rough</i> or <i>coarse</i>. See <i>Coarse</i>, in it's several Acceptations. <i>Rough</i> [shaggy, &c.] Blewog, <i>Jer.</i> li. 27 – hyll. See <i>Hairy</i>, and <i>Bristled</i>. – See also <i>rough Hair</i>, and <i>rough Haired</i>, both under <i>H</i>. <i>Rough</i> [apply'd to the look or looks, &c.] See <i>Grim</i>. <i>Rough</i> [apply'd to the Temper, to Treatment, to Taste; to Sound; &c.]. See <i>Harsh</i>, in it's several Acceptations.</p>	<p><i>Rough</i>, a. (S. <i>hreog</i>, <i>hrug</i>, <i>rug</i>; Is. <i>ruig</i>) garw, gerwin, agarw, gerwinol; anwastad, clogyrnog, ysgryd; bras; aflyfn, anllyfn, anllathr, anllathraidd, aflathr, aflathraidd anghabol; tonog, tymhestlog, rhyferchwyog; sarig, afrywiog, anfwyn, difoes; hyll; hagr; crych; cryg; ysgethrog; blewog; sur; chwerw; chwefr</p>

Tynnodd Morgan D. Jones sylw at y diffyg cymesuredd yng ngwaith Silvan gan ddweud ei fod yn llithro dros ambell air pwysig man hyn a man draw a'i fod yn ymhelaethu gormod ar eiriau cymharol ddibwys.⁴³ Yr enghraifft y bu'n ei thrafod oedd ei gofnod am 'ask'. Rhydd Silvan ddeg o gyfystyron a dau ymadrodd yn unig ond neilltuodd Walters dudalen a hanner i ymdrin ag 'ask'. Anaml iawn y mae idiomaau a phriod-ddulliau Silvan yn rhagori ar rai Walters. Ymddengys mai'r ffordd orau, i geisio gwella ar waith ei ragflaenwyr a chyfoethogi'r Gymraeg, yng ngolwg Silvan, oedd gofalu bod digonedd o gyfystyron Cymraeg ar gyfer pob gair Saesneg. Canolbwyntiodd felly ar luosogi enghreifftiau yn hytrach na dewis a dethol y goreuon.

Un o brif nodweddion geiriadur William Owen Pughe yw'r hen eirfa Gymraeg a geir ynddo, geirfa a gododd o'r hen destunau rhyddiaith a'r hen ganu. Erbyn heddiw, gwyddys nad yw nifer fawr o'r ffurfiau sydd ganddo a'r ystyron a rydd iddynt yn ddibynadwy oherwydd ei fod wedi eu camddarllen a'u camgopïo, ond yn ystod hanner cyntaf y bedwaredd ganrif ar bymtheg ystyrid Pughe yn awdurdod ar y Gymraeg ac ar y cyfan ychydig iawn oedd yn amau dilysrwydd ei waith. Pan drodd Silvan at eiriadur Pughe, daeth ar draws crugyn o eiriau na welsai o'r blaen mewn unrhyw eiriadur arall. Gan ei fod yn anelu at ddangos cyfoeth y Gymraeg a'i fod am nodi cymaint o gyfystyron â phosib, cododd lawer

⁴³ Morgan D. Jones, op. cit., t.106.

iawn o hen eiriau Pughe i'w cynnwys yn ei eiriadur ei hun. Gosododd hen eiriau hollol anymarferol a fuasai farw ers amser ymhlith nifer o gyfystyron Cymraeg eraill a hynny heb nodi mai geiriau hynafol oeddent. Mae ganddo 'aer' ac 'aergad' am 'battle', 'ardduo' am 'to darken', 'buria' am 'carcass', 'gne' am 'cast' ac 'erfid' am 'encounter'. Gresyn na ddilynodd esiampl John Davies neu Thomas Richards trwy ddefnyddio obelisc (†) i ddynodi hen eiriau. Gresyn hefyd iddo gael ei gamarwain droeon gan Pughe. Mae'r ffurfiau a dyfynnwyd uchod yn gywir ond cynhwysodd ambell ffurf a gamddarllenwyd ac a gamgopiwyd o hen destunau gan Pughe ond gan nad oedd Silvan wedi cychwyn astudio hen eirfa'r Gymraeg yn iawn pan oedd yn paratoi'r geiriadur Saesneg-Cymraeg, ni ddylid ei feirniadu'n ormodol am gael ei gamarwain ganddo. Yn ddiweddarach, aeth Silvan ati i astudio hen eirfa'r Gymraeg yn fanwl ac fel y cawn weld, tynnodd sylw at y ffurfiau a gamgopiwyd ac a gamddarllenwyd gan Pughe.

'Roedd orgraff y Gymraeg yn dal yn bwnc dadleuol pan gyhoeddwyd y geiriadur Saesneg-Cymraeg ac mae rhai o'r cofnodion a geir ynddo yn dangos pa mor ansefydlog oedd yr orgraff yn ystod y cyfnod hwnnw. 'Roedd Silvan ei hun yn ddigon ansicr ei feddwl a chan nad oedd ganddo reolau neu ganllawiau pendant i'w dilyn, tueddai i gynnwys geiriau yn eu holl amrywiol ffurfiau orgraffyddol. Dyna'i ffordd ef o geisio plesio pawb mae'n rhaid.

Anfonodd Silvan gyfraniadau i'r wasg Gymreig yn gynnar yn ei yrfa. Dengys ei sylwadau ar orgraff yr iaith, a gyhoeddwyd yn *Y Diwygiwr* ym 1839, ei fod yn ddisgybl ffyddlon i William Owen Pughe yr adeg honno.⁴⁴ Yn *Blodeu Ieuainc*, ceir traethawd yn canmol 'Idrison' (sef enw barddol Pughe) a phan fu'n trafod orgraff y Gymraeg yn gyhoeddus am y tro cyntaf dilynai reolau orgraff Pughe ynghylch dyblu 'n' a defnyddiai 'v' yn lle 'f' ac 'f' yn lle 'ff'.⁴⁵ Eithr nid oedd Silvan yn gyson bob amser. Wrth ddisgrifio'i ffordd o weithio, cyfaddefodd:

My rule is to have *no* rule ...⁴⁶

a phan ofynnid iddo wrth ba reol y gweithiai, mae'n debyg mai'r un ateb a roddai bob tro, sef:

⁴⁴ Daniel Las o Geredigion, 'Llythyreniad y Gymraeg', *Y Diwygiwr*, 1839, t.265 a t.329.

⁴⁵ *Y Diwygiwr*, tt.265-266; tt. 329-330.

Yr wyf yn gweithio nid wrth reol, nac yn ddi-reol, ond heb reol.⁴⁷

Bu Silvan yn gyfrifol am olygu tri argraffiad o *Gweledigaethau'r Bardd Cwsg*. Mae'n werth sôn amdanynt wrth basio oherwydd maent yn dangos pa mor ansicr yr oedd Silvan ynghylch orgraff yr iaith a'i fod wedi newid ei feddwl gydag amser. Cyhoeddwyd yr argraffiad cyntaf ym 1853⁴⁸ a chyhoeddwyd y ddau arall ym 1865⁴⁹ ac 1878.⁵⁰ Ni fodlonodd Silvan ar argraffu'r testun yn union fel yr oedd. Esboniodd ei fwriad yn rhagymadrodd yr argraffiad cyntaf:

... un o brif amcanion ei gyhoeddi y tro hwn ydyw, ei adferyd i'w burdeb cyssefin, heb chwanegu atto, na thynu oddiw'rtho, na chyfnewid arno.⁵¹

Diwygiodd a thaclusodd y testun a newidiodd yr orgraff er mwyn iddo fod yn argraffiad poblogaidd a fyddai o fewn cyrraedd y Cymro cyffredin. Ar y pryd, ni welai Silvan ddim o'i le ar ddiweddarau'r orgraff fel y mynnai. Gwnaethai Pughe hynny wrth ddyfynnu darnau o lenyddiaeth Gymraeg yn ei eiriadur ac mae'n rhaid cofio bod cryn wahaniaeth rhwng safonau ysgolheictod yr oes honno a'n hoes ni ac na ddechreuwyd trin iaith mewn dull gwyddonol gywir tan draean olaf y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Fe'i beirniadwyd yn hallt gan John Morris-Jones am fod:

... yr orgraff wedi ei doctora a'i phuweiddio hyd nad adwaenai Elis Wyn mo'i waith ei hun.⁵²

Trodd anghysondeb Silvan yn ansicrwydd ymhen rhai blynyddoedd wrth iddo ddechrau amau dilysrwydd syniadau Pughe a'i ddilynwyr, sef yr 'ysgol newydd'. Ym 1850, gwelir ef yn galw am ymgais i safoni'r orgraff:

Y mae yn llawn bryd bellach astudio y Gymraeg, yr un modd a phob iaith arall, *fel y mae*, ac nid *fel y dylai fod*, yn ol mympwy hwn ac yn ol dychymyg un arall, a gweithredu yn y gwrthwyneb i hyn sydd wedi llurgunio ein hiaith, a gwenwyno ein llenyddiaeth, yn ystod yr hanner canrif diweddaf.⁵³

⁴⁶ J. Myfenydd Morgan, 'Y Canghellor Silvan Evans', *Y Geninen*, Gŵyl Ddewi, 1919, t.7.

⁴⁷ D. Samuel, 'Silvaniana', *Y Geninen*, Ionawr 1915, t.15.

⁴⁸ Ellis Wynne, *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Ellis Wynne; gyda nodiadau eglurhaol gan D. Silvan Evans* (Caerfyrddin, 1853).

⁴⁹ Ellis Wynne, *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Elis Wynn. Ail argraffiad diwygiedig gyda nodiadau eglurhaol gan D. Silvan Evans* (Caerfyrddin, 1865).

⁵⁰ Ellis Wynne, *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Elis Wynn. Trydydd argraffiad diwygiedig gyda nodiadau eglurhaol gan D. Silvan Evans* (Caerfyrddin, 1878).

⁵¹ *Ibid.*, t.ix.

⁵² Ellis Wynne, *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Ellis Wynne, dan olygyddiaeth J. Morris-Jones* (Bangor, 1898), t.ii.

⁵³ *Y Cymro*, Mawrth 12ed, 1850.

Teimlai y dylai aelodau'r hen ysgol, a safai dros yr orgraff draddodiadol, ddod ynghyd i gynnal trafodaethau gydag aelodau'r ysgol newydd. 'Roedd angen i'r ddwy blaid gyfaddawdu, meddai, fel y gellid cyrraedd man canol a:

... dwyn unffurfiad trwyadl i mewn i orgraff yr iaith ...⁵⁴

Tua'r un adeg ar ddechrau'n pumdegau, 'roedd gan Silvan gynlluniau i gyhoeddi pamffled neu lyfryn bychan ar orgraff y Gymraeg ond nid ymddangosodd y gyfrol - *Llythraeth yr Iaith* - tan 1861.⁵⁵ Er bod Silvan wedi llafurio'n galed i'w gynhyrchu, ychydig iawn o ddylanwad a gafodd ar feddylfryd ac arferion y Cymry'n gyffredinol. Dywedodd Thomas Parry:

... yr oedd gwybodaeth ieithyddol yr awdur a chyraeddiadau ysgolheictod Cymraeg y cyfnod yn rhy gyfyng i'r gwaith fod o lawer o werth, ac aeth pawb ymlaen i sillafu yn ei ffordd fach ei hun yn hapus.⁵⁶

Ynddi, ceir ymdriniaeth fanwl â tharddiad, ynganiad a sillafiad geiriau ac fe geir rhestr yn cynnwys oddeutu 6,000 o eiriau ar y diwedd. Ni cheisiodd Silvan gynnig cynllun newydd gerbron y Cymry. Ei nod oedd cynnig cyfundrefn yn seiliedig ar nodweddion gorau'r dulliau a arferid eisoes. Wrth sôn am orgraff Pughe, dengys Silvan nad oedd yn ei edmygu bellach:

Dilynwyd arddygraff y *Dr. Puw* mewn nifer mawr o eiriau; ond ymwrthodwyd â'i drefn pan y gwelid ef yn anghysson ag ef ei hun, pan y bernid nad oedd ganddo sail i'w gyfnewidiadau, a phan y canfyddid bod ei ddull ef yn groes i lithrigrwydd cyfansoddiad. Y mae *Puw* yn aml iawn wedi aberthu persain i eirdarddiad; ac nid anfynych y mae'r tarddiad hwnw heb well sail iddo na dychymmyg noeth a phenchwibandod.⁵⁷

Erbyn i ail gyfrol y geiriadur ymddangos ym 1858, 'roedd dylanwad Pughe ar Silvan wedi llacio'n raddol. Yn y flwyddyn honno, ysgrifennodd ddwy erthygl a'u cyhoeddi yn *Y Brython*, y naill ar eiriaduraeth Gymraeg⁵⁸ a'r llall ar eiriaduraeth Saesneg.⁵⁹ Yn yr erthygl gyntaf, mae'n trafod cynnwys geiriaduron printiedig gan gynnwys geiriadur Pughe. Fe'i disgrifir fel gwaith gorchestol sy'n cynnwys dros gan mil o brifeiriau, deuddeng mil o ddyfyniadau a miloedd ar filoedd o

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Daniel Silvan Evans, *Llythraeth yr Iaith* (Caerfyrddin, 1861).

⁵⁶ Thomas Parry, op. cit., t.112.

⁵⁷ Daniel Silvan Evans, op. cit., tt.6-7.

⁵⁸ Moeddyn, 'Geirlyfraeth Gymreig', *Y Brython*, Gorffennaf 2il, 1858, tt.19-20. Sylwer mai gwall y wasg oedd argraffu 'Moelddyn' yn lle 'Moeddyn'.

⁵⁹ Moeddyn, 'Geirlyfraeth Seisonig', *Y Brython*, Medi 10ed, 1858, t.184.

eiriau nas ceir mewn unrhyw eiriadur arall. Er iddo ddweud bod gan y gyfrol ei rhagoriaethau, dywed hefyd bod nifer o ddiffygion yn perthyn iddi. Yr oedd sawl peth yn ei boeni. Dyma ddarn o'i feirniadaeth, fel ag y mae:

Nid yw werth dim gyda golwg ar *dadogaeth geiriau*, y mae wedi ei gyfansoddi ar egwyddor eirdarddol blentynnaidd, na chydabyddir mo honi gan unrhyw ieithydd cyfrifol, hen na diweddar. Y mae yn *creu* geiriau, er mwyn cael gwraidd, fel y tybiai, i eiriau ereill; - gwraidd na welwyd erioed mo honynt cyn iddynt ymddangos yn y Geiriadur hwn. Y mae yn rhoi *ystyr cyfrinol* i eiriau. Trinai y Gymraeg yn y golygiad hwn rywbeth yn debyg i'r hyn y trinai Hutchinson yr Hebraeg. Y mae ystyron i luaws o eiriau na roddir iddynt yn ei Eiriadur ef; ac yn y gwrthwyneb, y mae efe yn rhoi i filoedd o eiriau ystyron nad ydynt mewn un modd yn perthyn iddynt; a hyn, nid o anwybodaeth, ond o herwydd ei gyfundrefn ddychymmygol o darddu geiriau. Tadogaeth geiriau oedd yn penderfynu eu hystyr ganddo, ac nid oedd arfer gwlad o nemawr bwys yn ei olwg. A chan fod y gwreiddeiriau yn fynych yn ddyledus am eu bodolaeth i'w ddychymmyg ffrwythlawn ef yn unig, rhaid fod yr ystyron a roddid i'r geiriau tarddiedig o'r fath eiriau yn sefyll yn fynych iawn ar sail ddim amgen na thywod.⁶⁰

Dyma arwydd pendant fod Silvan wedi sylweddoli, o'r diwedd, mai damcaniaethau gwacsaw oedd gan Pughe ynghylch tarddiad a theithi'r Gymraeg. Yn ôl Silvan, ei wendidau pennaf oedd ei ddiffyg gwybodaeth am ieithyddiaeth gymharol, ei syniadau am wreiddeiriau a'i benchwibandod. Â yn ei flaen i gwyno na ellid dibynnu arno o gwbl am genedl geiriau na therfyniadau lluosog cywir. At hyn, dywed fod Pughe, nid yn unig wedi newid bron i bob dyfyniad "i'w lythraeth ei hun" ond iddo gyfieithu llawer o ddyfyniadau mewn nifer o wahanol ffyrdd o dan wahanol eiriau.

Fel y cawn weld eto, ni lwyddodd Silvan i ymryddhau'n llwyr o afael dylanwad Pughe a pharhaodd yn ansicr ynghylch orgraff y Gymraeg tan ddiwedd ei oes. Fe'i beirniadwyd ef gan John Morris-Jones ym 1898 am fod yn anghyson ac am lynu at gyfundrefn eirdarddol Pughe.⁶¹ Ar ôl i John Morris-Jones a gwŷr megis Syr John Rhŷs ac O. M. Edwards roi trefn ar yr orgraff o 1888 ymlaen ac ar ôl i'r "Report on Welsh Orthography" ymddangos ym 1893, 'roedd Silvan yn dal yn gyndyn i gydnabod awdurdod yr orgraff safonol ddiweddaraf.

⁶⁰ Ibid., t.20.

⁶¹ Ellis Wynne, op. cit., t.lxxii.

Daeth Silvan i gysylltiad â nifer o ysgolheigion ifainc ar ddechrau'r saithdegau ac mae'n rhaid bod eu syniadau gwyddonol hwy am ddatblygiad iaith wedi peri iddo ailystyried damcaniaethau ieithyddol Pughe.⁶² Ehangodd cylch gohebu Silvan gryn dipyn rhwng tua 1846 a 1853. Ymysg y papurau o'i eiddo sy'n perthyn i'r cyfnod hwn ceir nifer o atebion i'w ymholiadau ynghylch gramadegau a geiriaduron Groeg a Lladin, Ffrangeg, Almaeneg, Gwyddeleg a Llydaweg. Ysgrifennodd P.F. Merles⁶³ ato'n sôn am ei waith ei hun ac argymhellodd weithiau eraill a fyddai o ddiddordeb i Silvan gan F. C. Diez⁶⁴ a Le Gonidec.⁶⁵ Cafodd Silvan ei hysbysu gan William Smith⁶⁶ fod y *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* ar fin ymddangos⁶⁷ ac mae llythyr ar glawr oddi wrth Henri Gaidoz yn trafod *Revue Critique D'Histoire et De Littérature*.⁶⁸ Bu'n gohebu â V. Pristrini ynghylch gramadegau Eidaleg⁶⁹ a datblygodd ei wybodaeth am astudiaethau ieithyddol yn yr Almaeneg trwy holi Adolphus Bernazs⁷⁰ ac A. Heiman.⁷¹ Dengys yr ohebiaeth rhyngddo a James Tulley,⁷² C. Mahony,⁷³ John O'Donovan⁷⁴ a O'Connellan⁷⁵ fod gan Silvan ddiddordeb arbennig mewn gramadegau a geiriaduron Gwyddeleg. Ar yr un pryd câi gyfle i sôn wrthynt hwythau am y gwaith yr oedd ef yn ei baratoi. Mae'n amlwg ei fod wedi crybwyll ei eiriadur Saesneg-Cymraeg wrth James Tulley a John O'Donovan, er enghraifft. Meddai Tulley:

I feel much obliged for your kind information regarding the *English-Welsh Dictionary* which is being edited by you ...⁷⁶

a gofynnodd O'Donovan:

⁶² R. E. Hughes, 'Aspects of Welsh Lexicography in the nineteenth century with special reference to the contribution of Daniel Silvan Evans', *Traethawd M.A. Prifysgol Lerwpl*, 1941, t.131.

⁶³ Llythyr P. F. Merles, dyddiedig 17/xi/1858. Cwrtmawr 755C.

⁶⁴ F. C. Diez, *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen* (Bonn, 1853).
F. C. Diez, *Introduction to the Grammar of the Romance Languages ... Translated by C. B. Cayley* (Caeredin, 1863).

⁶⁵ J. F. M. M. A. Le Gonidec, *Dictionnaire breton-français* (Saint-Brieuc, 1850).

⁶⁶ Llythyr William Smith, dyddiedig 1/x/1846. Cwrtmawr 755C.

⁶⁷ George William Smith (gol.), *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (Llundain, 1849).

⁶⁸ Llythyr Henri Gaidoz, dim dyddiad. Cwrtmawr 755C.

⁶⁹ Llythyr V. Pistrini, dyddiedig 15/xi/1853. Cwrtmawr 755C.

⁷⁰ Llythyr Adolphus Bernazs, dyddiedig 14/xi/1853. Cwrtmawr 755C.

⁷¹ Llythyr A. Heiman, dim dyddiad. Cwrtmawr 755C.

⁷² Llythyr James Tulley, dyddiedig 26/v/1848. Cwrtmawr 755C.

⁷³ Llythyr C. Mahony, dyddiedig 5/vi/1852. Cwrtmawr 755C.

⁷⁴ Llythyr John O'Donovan, dyddiedig 23/iii/1852. Cwrtmawr 755C.

⁷⁵ Llythyr O'Connellan, dim dyddiad. Cwrtmawr 755C.

⁷⁶ Llythyr James Tulley, op. cit.

Do you intend sending any number of your work to Dublin or Belfast?⁷⁷

Awgrymodd R. E. Hughes mai ceisio hysbysebu ei waith geiriadurol ei hun a wnâi Silvan pan yrrai lythyron yn holi ynghylch geiriaduron ieithoedd eraill, ond o gofio bod ganddo gymaint o ddilêit mewn geiriaduraeth mae'n fwy tebygol mai ceisio ehangu ei wybodaeth am y maes yr oedd.⁷⁸

Mewn gwirionedd, gellir ystyried y geiriadur Saesneg-Cymraeg fel math o arbrawf ar ran Silvan. Yn ystod y blynyddoedd y bu'n ei baratoi, enillodd gryn wybodaeth am eirfa'r Gymraeg a datblygodd fel geiriadurwr ac fel ysgolhaig. Drwy gydol yr amser ei uchelgais oedd creu geiriadur Cymraeg-Saesneg a fyddai'n seiliedig ar holl gynnwys llenyddol y Gymraeg ac a ddangosai datblygiad ystyron geiriau a'r defnydd a wneid ohonynt. Cyn i'r gwaith ar y geiriadur Saesneg-Cymraeg ddod i ben, 'roedd Silvan wedi cychwyn casglu defnyddiau at lunio geiriadur Cymraeg. Cyfaddefodd ei fod:

... wrth grynoi geiriau at y Geiriadur Seisoneg a Chymraeg wedi cynnull twysged o hen eiriau, yn gystal â rhai mwy diweddar, nad oeddynt i'w cael yng ngeiriadur y Dr. Puw.⁷⁹

'Roedd ganddo syniadau pendant ynghylch y math o waith yr oedd ei angen ar y Cymry. Trown i edrych unwaith yn rhagor ar y ddwy erthygl a gyhoeddodd yn *Y Brython* ym 1858. Mae'n trafod rhagoriaethau a gwendidau geiriaduron Dr. John Davies, Thomas Richards a Pughe yn yr erthygl ar 'Eirlyfraeth Gymreig' er mwyn dangos:

... fod arnom y dydd heddyw ddirfawr angen am eiriadur Cymraeg newydd, a llawer mwy cyflawn, cywir, ac athronyddol nag un sydd yn ein meddiant.⁸⁰

Câi'r Gymraeg, meddai, fwy o sylw gan ieithyddion o wledydd tramor ond cwynent am ddiffygion y geiriadur yn yr iaith. Gwelai Silvan fod angen i wŷr dysgedig ddod ynghyd ac mae'n cloi'r erthygl trwy ofyn:

A oes dim modd i ni yn Nhywysogaeth Cymru gael math o *Accademia della Crusca*, i gasglu a chyhoeddi i ni eiriadur y gellid ei alw yn *National Dictionary of the Welsh Language*.⁸¹

⁷⁷ Llythyr John O'Donovan, op. cit.

⁷⁸ R. E. Hughes, op. cit., t.108.

⁷⁹ Daniel Silvan Evans, *Y Brython* (1859), t.140.

⁸⁰ Moeddyn, 'Geirlyfraeth Gymreig', op. cit., t.20.

⁸¹ Ibid.

Ar hyd y canrifoedd ni chawsai'r gwŷr dysgedig Cymreig gyfarwyddyd mewn dulliau ysgolheigaidd ac ni fodolai'r un gymdeithas neu sefydliad, megis y Brifysgol, i'w tynnu ynghyd. 'Roeddent wedi hen arfer â gweithio'n annibynnol ar ei gilydd ac felly nid oeddent yn debygol o gydweithio a llunio geiriadur. Mae'n amlwg fod Silvan wedi pwysu a mesur y sefyllfa'n fwy gofalus na neb arall ac oherwydd ei fod mor awyddus i fynd â'r maen i'r wal, 'roedd yn benderfynol o ymgymryd â'r dasg ei hun. Gellir casglu, o ddarllen ei erthygl ar 'Eirlyfraeth Gymraeg', iddo gael ei sbarduno i lunio geiriadur Cymraeg gan dri rheswm yn arbennig. Yn gyntaf sylweddolasai fod angen geiriadur newydd i gwrdd â gofynion yr oes gan fod geirfa'r iaith wedi datblygu'n aruthrol ers i eiriadur Pughe gael ei gyhoeddi. Yn ail, gwyddai nad oedd unrhyw eiriadur a fodolai'n gwneud cyfiawnder â'r cyfoeth geiriau a geid yn y farddoniaeth a'r rhyddiaith gynnar. Rhoddid pwyslais ar olygu a chyhoeddi hen destunau fel y dylai'r sawl a'u hastudiai gael geiriadur cynhwysfawr wrth law. Yn drydydd, credai Silvan ei bod hi yr un mor bwysig croniclo geiriau llafar am eu bod yn:

... eiriau Cymreig pur, a geiriau mor briodol, ym mhob ystyr ag unrhyw un yn yr iaith.⁸²

Mae Silvan yn amlygu annibyniaeth barn yma oblegid ychydig iawn o sylw a roddasid eisoes i gofnodi geiriau llafar gwlad.

'Roedd gan Silvan un cymhelliad arall a barodd iddo fynd ati i greu geiriadur newydd, sef ei awydd i ddisodli damcaniaethau ieithyddol cyfeiliornus William Owen Pughe. 'Roedd syniadau'r oes am darddiad a theithi'r Gymraeg wedi newid cryn dipyn ers dechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg a phan gyhoeddodd J. K. Zeuss ei *Grammatica Celtica* ym 1853 taflwyd goleuni newydd ar y berthynas rhwng yr ieithoedd Celtaidd a gosodwyd sylfaen ieitheg Geltaidd. Sylweddolasai Silvan fod angen geiriadur Cymraeg cwbl newydd wedi ei seilio ar yr wybodaeth ddiweddaraf am yr iaith.

Trodd Silvan ei olygon tuag at Loegr a chanfod y gellid dilyn esiampl a osodwyd gan y Gymdeithas Ieithyddol Seisnig. Yn ystod y pumdegau 'roedd gan y Gymdeithas honno gynlluniau i gyhoeddi geiriadur Saesneg manylach nag unrhyw un a oedd wedi ymddangos cynt. Ym 1859 cychwynnwyd ar y gwaith o

⁸² Ibid.

greu geiriadur cwbl newydd. *A New English Dictionary on Historical Principles* oedd teitl gwreiddiol y geiriadur hwnnw a Herbert Coleridge oedd y golygydd cyntaf ond yn ddiweddarach, trosglwyddwyd y cyfrifoldeb i Syr James A. H. Murray a chyhoeddwyd y gwaith dan enw newydd, sef *The Oxford English Dictionary*. Credir yn gyffredinol mai awgrymiadau'r Parch. Richard C. Trench fu'n bennaf cyfrifol am sbarduno'r Gymdeithas Ieithyddol Seisnig i greu geiriadur Saesneg newydd. Ym mis Tachwedd 1857, traddododd Trench ddwy ddarlith - 'On Some Deficiencies in Existing English Dictionaries' - gerbron y Gymdeithas.⁸³ Trwy ddadansoddi gwendidau amlwg y geiriaduron Saesneg a gyhoeddwyd eisoes a thrwy drafod swyddogaeth geiriadurwyr a geiriaduron, gosododd Trench sylfeini'r cynllun a ddilynwyd i greu'r *Oxford English Dictionary*.

Yn yr erthygl arall ar 'Eirlyfraeth Seisnig' a gyhoeddwyd yn *Y Brython*, mae Silvan yn cyfeirio at weithgarwch geiriadurol y Gymdeithas Ieithyddol Seisnig ac at ddau bapur Trench. Sylwodd Morgan D. Jones ar y tebygrwydd rhwng sylwadau'r ddau.⁸⁴ Mae erthygl Silvan yn adleisio'r cofnod a ysgrifennodd Trench ar 'Dictionary' ar gyfer *Encyclopaedia Britannica* ac mae'n werth dyfynnu'r ddau baragraff yma eto i ddangos pa mor debyg yw disgrifiadau'r ddau o'r hyn y dylid ei gynnwys mewn geiriadur a beth yw swyddogaeth geiriadurwr. Dyma rai o sylwadau Trench:

A dictionary ... is *an inventory of the language*; much more, but this primarily ... It is no task of the maker of it to select the *good* words of the language ... The business which he has undertaken is to correct and arrange *all* words, whether good or bad, whether they recommend themselves to his judgment or otherwise ... He is an historian of the language, *not a critic*.⁸⁵

Cymharer hwy ef â darn o erthygl Silvan:

Dylai geiriadur gynnwys pob gair sydd yn digwydd yn y llenoriaeth y cymmer arno ei egluro ... nad yw yn perthyn i swydd geirlyfrwr feirniadu ar ieithwedd ysgrifenydd, na phenderfynu pa air a ddylid ei wrthod a pha air y dylid ei ddefnyddio. Ei orchwyl ef ... yw cofnodi geiriau fel y byddo yn eu cael ac egluro eu hystyron.⁸⁶

⁸³ Richard Chenevix Trench, *On Some Deficiencies in Our English Dictionaries* (Llundain, 1857).

⁸⁴ Morgan D. Jones, 'Geiriadur Cymraeg Daniel Silvan Evans', op. cit., t.64.

⁸⁵ *Encyclopaedia Britannica* (8^{ed} argraffiad).

⁸⁶ Moeddyn, 'Geirlyfraeth Seisnig', op. cit., t.184.

Rhannai Silvan a Trench ddelfrydau tebyg. Pan draddododd Trench ei bapurau o flaen y Gymdeithas Ieithyddol Seisnig, awgrymodd y dylid creu geiriadur hanesyddol a fyddai'n olrhain hanes a datblygiad geiriau ar hyd y canrifoedd. Cwynai nad oedd geiriadurwyr cyfoes wedi mabwysiadu'r egwyddor hanesyddol a chwynai yn erbyn yr arfer o roi'r ystyr mwyaf cyffredin yn gyntaf yn hytrach na nodi'r ystyron mewn trefn resymegol neu amseryddol. Pe rhoddid sylw priodol a chywir i ddatblygiad hanesyddol geiriau, gwyddai Trench y byddai gofyn rhoi cryn sylw i eirdarddiad ac y byddai angen dangos llw o enghreifftiau a dyfyniadau. Mae'n rhaid bod Silvan, a oedd mor frwd dros gael geiriadur cyffelyb i'r Gymraeg, wedi sylweddoli y gallai ddilyn yr un trywydd â Trench ac y gallai fabwysiadu'r un egwyddorion ag ef.

Wrth ddadlau gyda Thomas Gee yn 1859, honnodd Silvan ei fod wedi cael:

... cynnyg teg, gan Gyhoeddwr o Lundain, i baratoi Geiriadur Cymraeg a Seisonaeg iddynt i'w gyhoeddi.⁸⁷

Ymddengys er hynny, ei fod am gadw'r geiriadur arfaethedig yn gyfrinach.

Mewn llythyr a anfonodd at Thomas Stephens ym 1860, dywedodd:

The contemplated Welsh Dictionary will not trouble the public at least some ten years to come. But in the meantime its compiler may give you a good deal of trouble on lexicographical matters. The intention is not to be made generally known at least for some years. Gan hynny cadwch y cwbl yn gyfrinach.⁸⁸

Dechreuodd Silvan weithio o ddifrif ar y geiriadur Cymraeg pan symudodd i Lanymawddwy ym 1862. Yn fuan ar ôl symud yno, gofynnodd merch Gwallter Mechain iddo a fyddai'n barod i olygu holl weithiau ei thad. Yn ei ateb, dywedodd y byddai'n ddigon parod i gynorthwyo pwy bynnag a ymgymerei â'r gwaith ond rhagwelai na châi fawr o gyfle i wneud hynny am ei fod yn treulio'r rhan fwyaf o'i amser yn gweithio ar ei eiriadur Cymraeg.⁸⁹

Er bod Silvan wedi penderfynu mynd ati i lunio'r geiriadur ar ei ben ei hun, camgymeriad fyddai tybio na châi gymorth gan eraill. Ar hyd y blynyddoedd 'roedd ef wedi meithrin cysylltiadau gyda nifer o lenorion ac ysgolheigion eraill a

⁸⁷ Daniel Silvan Evans, *Y Brython*, 1859, t.140.

⁸⁸ Llsg 962C.

⁸⁹ LIGC 1887B.

oedd yn barod i'w gynorthwyo a'i gynghori. Bu'n cyfnewid syniadau ac yn gofyn barn gwŷr megis John Jones (Ivon),⁹⁰ Michael D. Jones,⁹¹ Rees Jenkin Jones, Aberdâr,⁹² Myrddin Fardd,⁹³ Edward Breese,⁹⁴ Thomas Stephens⁹⁵ a Thomas Briscoe.⁹⁶ Trodd at eraill i holi ynghylch geiriau ac i ofyn am restrau ohonynt i'w cynnwys yn y geiriadur. Gofynnodd Silvan i Eben Fardd⁹⁷ a Gwilym Cowlyd⁹⁸ am eiriau llafar ac mewn llythyr at Thomas Powel, dywedodd:

I wish you would kindly supply me with words and expressions - you must have come across many both colloquial and literary. There must be I think many words about Llanwrtyd and that part of the country which have never been registered.⁹⁹

Derbyniodd Silvan gymorth ac arweiniad yn y maes hwn gan un gŵr yn arbennig, sef Benjamin Williams (Gwynionydd). Bu Silvan ac yntau'n gohebu rhwng 1868 ac 1890, gan drafod hen arferion gwerin, tarddiad geiriau gwahanol ac ystyron y geiriau llafar a grynhoai Gwynionydd.¹⁰⁰ Anfonodd Ceiriog¹⁰¹ ac Ioan Cunllo¹⁰² nifer o eiriau tafodieithol at Silvan a gwnaeth Ioan Pedr yr un fath.¹⁰³ Hynafiaethydd, ieithydd, daearegwr a ddaeth i gysylltiad â Silvan yn y saithdegau oedd Ioan Pedr.¹⁰⁴ Gwnaeth ei syniadau a'i ffordd ef o weithio gryn argraff ar Silvan a dylanwadodd arno i drefnu ei weithgarwch llenyddol yn well. Mynnai Ioan Pedr gasglu a dosbarthu deunydd ieithyddol mewn ffordd wyddonol. Ymhlith ei lawysgrifau ceir brasgynllun o Eiriadur Geirdarddol¹⁰⁵ a llyfr nodiadau lle mae'n nodi pa mor angenrheidiol oedd cael mynegai i eirfa'r Gymraeg.¹⁰⁶ Credai yntau bod angen cynnwys cyd-destun mewn gwaith o'r fath

⁹⁰ Cwrtmawr 925B (1876-1897).

⁹¹ Cwrtmawr 906B (1885-1891).

⁹² Cwrtmawr 908B (1881-1903).

⁹³ Llythyrau Silvan Evans i Myrddin Fardd, 1863-1884, *Y Traethodydd*, 1911, tt.29-43; 108-116; 172-179.

⁹⁴ Cwrtmawr 896B (1873-1881).

⁹⁵ Cwrtmawr 919B (1858-1874).

⁹⁶ Cwrtmawr 897B (1888-1893).

⁹⁷ Cwrtmawr 863B.

⁹⁸ Llythyr dyddiedig 23/vii/1881. Cwrtmawr 1024D.

⁹⁹ Cwrtmawr 899B.

¹⁰⁰ Cwrtmawr 767B (1868-1885) a Cwrtmawr 768B (1886-1890).

¹⁰¹ Llythyr dyddiedig 7/x/1872. Cwrtmawr 755C.

¹⁰² Llythyr Ioan Cunllo at Silvan, dyddiedig 30/x/1865. Cwrtmawr 905B.

¹⁰³ Cwrtmawr 916B.

¹⁰⁴ Rhianydd Morgan, *Ioan Pedr (John Peter) 1833-1877* (Caernarfon, 1999).

¹⁰⁵ LIGC 2625B.

¹⁰⁶ LIGC 2601C.

am mai dyna oedd yn dangos ystyr gair a chredai nad oedd dim mwy defnyddiol na rhestr o'r "holl gyd-destynau perthynol i air".¹⁰⁷

Yn nyddiadur Silvan ar gyfer 1887, nodir "Phillimore came" ar gyfer Medi 8 a "Phillimore left" ar gyfer Medi 21. Cyfeiriad at Egerton Phillimore sydd yma, sef ysgolhaig ac ieithydd eithriadol o ddawnus a fagwyd yn Llundain ond a hanai o dras Cymreig. 'Roedd yn hyddysg yn yr ieithoedd clasurol a modern ac fe gafodd gynnig swydd fel cynorthwydd Syr James A. H. Murray, golygydd yr *Oxford English Dictionary*, ond fe'i gwrthododd. Dechreuodd astudio'r iaith Gymraeg yn ystod ei gyfnod yn Rhydychen, datblygodd ei ddiddordeb mewn astudiaethau Celtaidd a chasglai lawysgrifau Cymraeg a llyfrau prin. Mae'n debyg ei fod wedi treulio pythefnos yn cynorthwyo Silvan gyda'r geiriadur Cymraeg ym mis Medi 1887 ond ni wyddys a gynorthwyodd ef ymhellach cyn neu wedi hynny.¹⁰⁸

O'r holl rai y bu Silvan yn gohebu â hwy, y cyfaill pennaf a'r un a ddylanwadodd fwyaf arno oedd John Rhŷs. Bu'r ddau'n gyfeillion am dros ddeng mlynedd ar hugain ac 'roedd gan Rhŷs feddwl uchel o Silvan. Er bod cryn wahaniaeth oedran rhyngddynt ac er bod eu safbwyntiau'n gwrthdaro o bryd i'w gilydd, rhannent yr un diddordeb brwd mewn materion llenyddol ac ieithyddol ac 'roedd ganddynt barch mawr tuag at ei gilydd. Manteisiodd Rhŷs ar wybodaeth aeddfed a thrylwyr Silvan am hynafiaethau, llenyddiaeth a'r iaith Gymraeg ac ysgafennai ato'n aml i holi ynghylch tarddiad ac ystyron geiriau neu i drafod arferion a llên gwerin. Ceir cyfeiriad at y geiriadur bron ym mhob un llythyr o eiddo Rhŷs a phan oedd Silvan ar fin suddo yng nghanol y gwaith, gwnâi ei orau i'w annog a'i nerthu bob tro. Manteisiodd Silvan ar wybodaeth John Rhŷs am wyddor ieitheg a dysgodd am darddiad a datblygiad yr iaith Gymraeg ac am ddulliau gwyddonol John Rhŷs o astudio ieitheg Geltaidd. Bu'n ei holi ynghylch geiriau Cymraeg a fenthyciwyd o'r Saesneg ac fe'i rhoddwyd ar ben ffordd droeon gan Rhŷs wrth drafod etymoleg geiriau.¹⁰⁹ Wrth drafod etymoleg, taflodd

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ *Baner ac Amserau Cymru*, Ionawr 1, 1941.

¹⁰⁹ Cwrtmawr 758B.

Rhŷs oleuni newydd ar waith William Owen Pughe gan ddangos i Silvan na ellid dibynnu ar y ffurfiau a geid yn ei eiriadur. Dyma rai enghreifftiau o'r rhybuddion:

I have found 'Y Fuwch Gyfeiliorn' at last; she grazes in the Arch. Camb. for 1853, pp. 201&c., rather I ought to say she lies overwhelmed under the stream of Dr. Pughe's verbal diarrhea; upon my word he was quite as bad as Glasynys ...¹¹⁰

Returning to Pughe's 'rhufawn', I cannot help thinking that he found 'rhufell' somewhere and that the rest is his own inference.¹¹¹

Yn y llythyr cyntaf un a anfonodd at Silvan, cynigiodd Rhŷs restrau geiriau iddo ar gyfer y geiriadur.¹¹² Geiriau Cymraeg benthyg o'r ieithoedd clasurol oedd ganddo. Dywedodd:

The list is now ready and getting more illegible every day on account of continual insertions and after-thoughts. Should it suit you I should like to send it to you: it makes about 35 pages foolscap. I am going to begin to catalogue the item of our debt to the French and English languages ... you will be able to correct and supplement my lubrications in very many instances I have no doubt.¹¹³

Eithr cynorthwyo a chefnogi'n dawel bach a wnâi Rhŷs drwy gydol yr amser ac ni ddymunai hawlio unrhyw sylw am helpu ei gyfaill.

Wrth iddi ddod yn fwyfwy amlwg mai syniadau cyfeiliornus am eirdarddiad oedd gan Pughe, trodd Silvan at y gweithiau diweddaraf yn y maes am arweiniad. Mae'n ddiamau bod Silvan wedi sylweddoli y dylai feddu gwybodaeth am yr ieithoedd Celtaidd eraill ac am y berthynas rhyngddynt cyn medru deall geirdarddiaeth Gymraeg yn iawn. Nododd Morgan D. Jones ba weithiau ac awduron y cyfeiriodd Silvan atynt er mwyn dangos ei fod yn barod iawn i gydnabod gwerth yr astudiaethau diweddaraf ar ieitheg a geirdarddiaeth.¹¹⁴ Ymddengys astudiai gynnwys cylchgronau megis *Revue Celtique* a *Transactions of the Philological Society* a'i fod hefyd yn gyfarwydd ag

¹¹⁰ Llythyr rhif 57, dyddiedig 18/iv/1882. Cwrtmawr 765B.

¹¹¹ Llythyr rhif 83, dyddiedig 18/xii/1885. Cwrtmawr 765B.

¹¹² Llythyr rhif 11, dyddiedig 30/x/1872. Cwrtmawr 758B.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Morgan D. Jones, 'Daniel Silvan Evans: ei gysylltiadau llenyddol a'i waith, gan fanylu ar ei gyfraniad i ysgolheictod Cymraeg', op. cit., t.408.

Archaeologia Britannica Edward Lhuyd,¹¹⁵ geiriadur Llydaweg-Ffrangeg Le Gonidec,¹¹⁶ *Grammatica Celtica* Zeuss,¹¹⁷ *Lexicon Cornu Britannicum* Robert Williams,¹¹⁸ gwaith J. Loth¹¹⁹ a Whitley Stokes¹²⁰ a gwaith John Rhŷs wrth gwrs, sef *Lectures on Welsh Philology*.¹²¹

'Roedd geirdarddiad Cymraeg yn dal yn faes digon tywyll ac ansicr a bu Silvan yn ddigon gofalus trwy beidio â rhoi gormod o sylw iddo yn y geiriadur. Teimlai John Rhŷs ei fod wedi gwneud peth doeth, gan nodi yn yr adolygiad a gyhoeddodd yn *Academy*:

The etymological remarks in it are reduced within narrow limits, which I think is, on the whole, wise and prudent, since it is early as yet to attempt to treat of the origin of Welsh words in anything like an exhaustive manner ...¹²²

Dangosodd Morgan D. Jones bod olion ymchwil John Rhŷs i'r elfen Ladin yn y Gymraeg i'w gweld yn rhai o'r nodiadau ar darddiad geiriau yn y geiriadur a bod Silvan wedi mentro tynnu sylw at ambell syniad mympwyol a goleddai ei ragflaenwyr.¹²³

Cyflawnodd Silvan waith aruthrol wrth gasglu deunydd ar gyfer y geiriadur. Porodd drwy lyfrau printiedig o bob math a llawysgrifau o bob cyfnod er mwyn codi cynifer o eiriau a dyfyniadau ag y gallai. Cŷ Silvan hwyl arbennig wrth chwilio gweithiau'r hen awduron Cymraeg am eiriau ansathredig neu ddieithr. Wrth gyfeirio at *Eglvryn Phraethineb*¹²⁴ dywedodd wrth Edward Breese:

¹¹⁵ Edward Lhuyd, *Archæologia Britannica, giving some account additional to what has been hitherto Publish'd, of the Languages, Histories and Customs of the Original Inhabitants of Great Britain: From Collections and Observations in Travels through Wales, Cornwall, Bas-Bretagne, Ireland and Scotland* (Oxford, 1707).

¹¹⁶ Le Gonidec, op. cit.

¹¹⁷ J. K. Zeuss, *Grammatica Celtica* (Leipzig, 1853).

¹¹⁸ Robert Williams, *Lexicon Cornu Britannicum* (Llanymddyfri, 1865).

¹¹⁹ J. Loth, *Vocabulaire vieux breton* (Paris, 1884).

¹²⁰ Whitley Stokes, *Old-breton glosses* (Calcutta, 1880).

¹²¹ John Rhŷs, *Lectures on Welsh Philology* (Llundain, 1877).

¹²² *Academy*, 1 Hydref 1857.

¹²³ Morgan D. Jones, 'Geiriadur Cymraeg Daniel Silvan Evans (II): Ymgais i bwysu ei werth. Dictionary of the Welsh Language (1887-1906)', op.cit., t.79.

¹²⁴ Henry Perri, *Eglvryn Phraethineb sebh Dosparth ar Retoreg*, (Llundain, 1595).

The work is a mine for the lexicographer which Pughe has by no means exhausted.¹²⁵

Lluniodd Morgan D. Jones restr o'r holl ffynonellau - yn farddoniaeth, rhyddiaith a llawysgrifau - a ddefnyddiodd Silvan ar gyfer y llythyren 'B' yn unig. Nododd fod ganddo ddyfyniadau o'r Hen Ganu, o waith y Gogynfeirdd a Beirdd yr Uchelwyr a chynhwysodd enghreifftiau lu o'r farddoniaeth a gynhyrchwyd rhwng 1600 a chanol y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Mewn un llyfr nodiadau o'r eiddo ceir rhestrau o eiriau a gododd o'r Mabinogion a thestunau tebyg.¹²⁶ Gofalodd ddyfynnu darnau o ryddiaith gynnar, rhyddiaith o gyfnod Cymraeg Canol ac mae ganddo enghreifftiau o ryddiaith o gyfnodau diweddarach megis Testament Newydd William Salesbury, Beibl William Morgan, Gramadeg Gruffydd Robert, *Eglvryn Phraethineb*,¹²⁷ *Perl Mewn Adfyd*,¹²⁸ *Llyfr y Tri Aderyn*,¹²⁹ gwaith Ellis Wynne, Edward Lhuyd, Gwallter Mechain, William Jones a William Owen Pughe. Dyfynnodd o ysgrifeniadau gwreiddiol Iolo Morganwg yn ogystal â llawysgrifau Hengwrt, Hafod a Llanofar. Trwy gyfieithu *Llyfr Du Caerfyrddin*, *Llyfr Aneirin* a barddoniaeth *Llyfr Coch Hergest* ar gyfer *The Four Ancient Books of Wales* gan W. F. Skene, mae'n rhaid bod gwybodaeth Silvan o eirfa'r iaith wedi chwyddo cryn dipyn.¹³⁰ Bu'n rhaid iddo adolygu ei gasgliadau o eiriau o rai testunau tua diwedd yr wythdegau pan gyhoeddwyd testun *Llyfr Coch Hergest* o'r Mabinogion a chwedlau Cymraeg eraill ym 1887,¹³¹ testun *Llyfr Du Caerfyrddin* ym 1888¹³² a'r *Brutiau* ym 1890.¹³³ Tynnodd yr Athro J. Loth sylw at y ffaith na chafodd llawer o eiriau o'r Hen Ganu eu cynnwys yn y geiriadur gan nodi hefyd bod Silvan wedi codi geiriau a ffurfiau cyfeiliornus ac anghywir o destun *Llyfr Du Caerfyrddin* a'u cynnwys yn ei waith.¹³⁴ Profodd fod rhai geiriau heb eu diffinio'r gywir ac y tueddai Silvan i anwybyddu tystiolaeth y cyd-destun weithiau wrth geisio rhoi ystyr hen air ansathredig. 'Roedd yn well

¹²⁵ Llythyr dyddiedig 14/xi/1874. LIGC 2301B.

¹²⁶ Cwrtmawr 1008.

¹²⁷ Henri Perri, op. cit.

¹²⁸ Huw Lewys, *Perl Mewn Adfyd* (Llundain, 1595).

¹²⁹ Morgan Llwyd, *Dirgelwch i rai iw ddeall ac i eraill iw watwar, sef Tri aderyn yn ymddiddan, yr Eryr, a'r Golomen, a'r Gigfran* (1653).

¹³⁰ W. F. Skene (gol.), *The Four Ancient Books of Wales* (Caeredin, 1868).

¹³¹ J. Gwenogvryn Evans a John Rhŷs (goln.), *The Text of the Mabinogion from The Red Book of Hergest* (Rhydychen, 1887).

¹³² J. Gwenogvryn Evans (gol.), *Llyfr Du Caerfyrddin* (Rhydychen, 1888).

¹³³ J. Gwenogvryn Evans a John Rhŷs (goln.), *The Text of the Bruts from The Red Book of Hergest* (Rhydychen, 1890).

¹³⁴ J. Loth, 'Additions et Remarques au Dictionary of the Welsh Language du Rev. D. Silvan Evans', *Archiv für Celtische Lexikographie*, Cyfrol 1 (1900).

ganddo ddilyn William Owen Pughe yn lle penderfynu drosto'i hun. Wrth ystyried ymdriniaeth Silvan â geirfa'r Hen Ganu, mae'n werth cofio mai ychydig iawn o gyfarwyddyd a chymorth a dderbyniodd iddo fedru deall yr Hen Ganu ac mai tasg anodd oedd dwyn rhyw fath o drefn i ymdrechion ei ragflaenwyr gan fod eu gwaith hwy yn dra anysogolheigaidd ac ansicr. 'Roedd angen gwybodaeth fanwl o'r iaith Gymraeg a'i chwaer-ieithoedd cyn y gellid astudio hen eirfa'r iaith yn llwyddiannus ac er bod sylfeini ieitheg Gymraeg a Chelteg wedi dechrau cael eu gosod, sylfeini digon sigledig oeddent yr adeg honno. Nid oes ryfedd felly bod diffygion a chyfeiliornadau yn y geiriadur am fod Silvan wedi deall a dehongli'n anghywir. Serch hynny, nododd Morgan D. Jones ei bod hi'n syndod gweld pa mor anwybodus a diofal y bu Silvan wrth ymdrin ag ambell air ond ychwanegodd:

Dichon mai ei brysurdeb llethol wrth y gwaith a'i awydd i weld ei gwplau a'i rhwystrodd rhag rhoi'r sylw dyladwy a manwl i lu o eiriau pwysicaf yr iaith Gymraeg.¹³⁵

Wrth reswm, ymgynghorodd Silvan â phob geiriadur printiedig Cymraeg. Ceisiodd brynu cymaint ag y gallai, gan gynnwys geiriadur William Salesbury. Dywedodd wrth Edward Breese:

I got the other day for half-a-crown a tolerably good copy of William Evans's English-Welsh Dictionary (1771). It is not very rare, but I am anxious to possess all dictionaries of which the Welsh forms a part.¹³⁶

Gwyddys hefyd fod copi o eiriadur a gramadeg John Davies yn ei feddiant a bod ganddo nifer o eiriaduron mewn llawysgrif. Ar un adeg, aethai llawysgrif William Gambold¹³⁷ i ddwylo John Walters ond yn ddiweddarach gwnaeth Silvan ddefnydd ohono oherwydd fe'i prynwyd gan gyfaill iddo, sef Edward Breese, ym 1874.¹³⁸ Ym 1884 anfonodd Ioan Cunllo eiriadur arall mewn llawysgrif at Silvan, sef gwaith y Parch. Evan Lewis.¹³⁹

¹³⁵ Morgan D. Jones, op.cit., t.73.

¹³⁶ LIGC 2301B.

¹³⁷ Llanstephan 189 a 190.

¹³⁸ Gwerthodd Dr Thirlwall y llawysgrif i Edward Breese ym 1876. Gw. Llythyr Breese at Silvan, dyddiedig 14/xi/1878. Cwrtmawr 896B.

¹³⁹ Syr John Edward Lloyd, R. T. Jenkins a Syr William Llewelyn Davies (goln.), op. cit., tt.516-7.

Cysylltodd John Rhŷs â Silvan ym 1885 i sôn wrtho am eiriadur swmpus mewn llawysgrif a ddarganfuwyd yn Llyfrgell Bodley.¹⁴⁰ Gellir dychmygu bod y disgrifiad byr hwn a roddodd Rhŷs ohono wedi ennyn chwilfrydedd Silvan yn syth:

A bulky Welsh dictionary in MS. has come to light at the Bodleian, but they have no history to it. The writer has incorporated Pughe (Owen's rather) first edition with philological notes of his own which are not bad altogether. He has also cut up Le Gonidec and made a dictionary of that with Welsh words and remarks of his own. Who was he?¹⁴¹

Mewn ateb i holiadau Silvan ynghylch y geiriadur, datgelodd John Rhŷs mai disgybl iddo, sef J. Gwenogvryn Evans, fu'n gyfrifol am ei ddarganfod.¹⁴² Ceisiodd annog Silvan i ysgrifennu ato gan y byddai'n barod iawn i ateb unrhyw ymholiad ynghylch y llawysgrif. Yn y llythyr cyntaf a anfonodd Gwenogvryn at Silvan, awgrymodd na fyddai'r geiriadur o fudd mawr iddo ac y dylai anfon enghreifftiau o rai cofnodion ato fel y gallai farnu rhagoriaethau a gwendidau'r gwaith drosto'i hun.¹⁴³ Aeth yn ei flaen i fanylu rhagor amdano:

It is later than Pughe's edition when he was 'William Owen', but it may be earlier than Pughe's edition 1832, as he adopts the old orthography of 'Owen's' edition. The paper is of French manufacture, but bears no date - the binding was done in Paris. The author seems to have a fair knowledge of Irish, Breton and Cornish - still, his philology is, I fear, "old-fashioned". Robert Williams' handwriting I know - he is not the author. I incline to think the work was written at least 50 years ago ...¹⁴⁴

Ni wyddys a welodd Silvan y geiriadur hwn o gwbl ac nid yw'n cael ei grybwyll yng ngweddill yr ohebiaeth rhyngddo ef a John Rhŷs na'r ohebiaeth rhyngddo a Gwenogvryn.

Y gwaith mwyaf gwerthfawr a defnyddiol a dderbyniodd Silvan oedd y ddwy gyfrol mewn llawysgrif o eiddo Robert Roberts, 'Y Sgolor Mawr'. Dechreuodd Robert Roberts lunio geiriadur Cymraeg-Saesneg yn ystod y chwe blynedd a dreuliodd yn Awstralia a pharhaodd gyda'r gwaith wedi iddo ddychwelyd i Gymru ym 1875. Oherwydd amgylchiadau arbennig, sylwedddolasai erbyn 1879

¹⁴⁰ Llythyr rhif 78, dyddiedig 22/iii/1885. Cwrtmawr 765B.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Llythyr rhif 79, dyddiedig 12/v/1885. Cwrtmawr 765B.

¹⁴³ Llythyr rhif 1, dyddiedig 1/iii/1886. Cwrtmawr 899B.

na fedrai byth gyhoeddi'r gwaith, felly anfonodd lythyr at Silvan ym mis Mai'r flwyddyn honno yn disgrifio'r gwaith y bu'n ei baratoi ers rhai blynyddoedd.¹⁴⁵

Dyma sut y disgrifiodd ei fan cychwyn:

I started with an interleaved Pughe (last editⁿ) and noted down on it all the words I could find. 1. from the old glosses; marking such as are assigned to Breton (Eut. 2 & Lux.) and Cornish (Ox² & Voc.) with such explanations as I could find in Zeuss, Stokes, Kuhn's Beiträge, Revue Celtique etc. 2. The Juvencus stanzas
...¹⁴⁶

Aeth yn ei flaen i astudio holl gynnyrch y Cynfeirdd, y Gogynfeirdd a gwaith Dafydd ap Gwilym. Bu hefyd yn darllen prif destunau rhyddiaith gynnar - y Cyfreithiau, y Brutiau, y Rhamantau a Hanes Gruffudd ab Cynan. Amcangyfrifodd ei fod wedi codi oddeutu 120,000 o ddyfyniadau i brofi ystyron geiriau. Cyfaddefodd fod angen rhoi trefn arnynt ond pwysleisiodd nad oedd wedi cofnodi unrhyw air heb iddo ganfod yn gyntaf, enghraifft ddilys ohono mewn llenyddiaeth Gymraeg. Dywedodd Morgan D. Jones:

... yr oedd dull manwl a gwyddonol Roberts o geisio penderfynu ystyr gair ansicr neu dywyll yn warant o'i allu a'i drylwyredd fel ysgolhaig. Gwnâi hynny ... trwy astudio'r cyd-destun yn ofalus, trwy ymgynghori â chyfieithiadau ohono ac â geiriaduron, a thrwy chwilio am eiriau tebyg iddo yn yr ieithoedd Celtaidd eraill.¹⁴⁷

'Roedd yn awyddus i weld yr holl ddeunydd a baratôdd yn cael ei ddefnyddio felly cynigiodd y gwaith i Silvan. Mae'n rhaid bod Silvan wedi sylweddoli'n syth y byddai cael y llawysgrif yn gryn gaffaeliad iddo oherwydd anfonodd Robert Roberts lythyr arall ato lai nag wythnos yn ddiweddarach yn dweud yr anfonai'r ddwy gyfrol o 'Index' gyda'r trê'n i Fachynlleth¹⁴⁸. Mewn llythyr arall wedyn, dywedodd y gallai anfon ato:

... a full list of the poems in the Myf. Arch with my references: that might facilitate your finding a passage when wanted ...¹⁴⁹

ynghyd â:

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Llythyr dyddiedig 30/v/1879. Cwrtmawr 4493B.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Morgan D. Jones, op. cit., t.69.

¹⁴⁸ Llythyr dyddiedig 5/vi/1879. LIGC 4493B.

¹⁴⁹ Llythyr dyddiedig 2/vii/1879. LIGC 4493B.

... two separate indexes to D. ap Gwilym and to the Romances.¹⁵⁰

Bu'r cyfrolau ym meddiant Silvan am ddwy flynedd cyn i Roberts gynnig eu gwerthu iddo:

If you like to buy the vols. you can do so: but I must let you think yourself what you are to give for them.¹⁵¹

Mewn llythyr diweddarach mae'n amlwg bod iechyd Robert Roberts yn wael ac yn byddai'n ddigon parod i dderbyn punt neu ddwy am y cyfrolau.¹⁵² Fe'u prynwyd gan Silvan ond ni wyddys faint o arian a roddodd amdanynt. Mae'n werth nodi wrth fynd heibio nad yw Silvan yn crybwyll gwaith y 'Sgolor Mawr' yn unrhyw un o'i lythyron ac ni chydabu o gwbl iddo wneud defnydd ohono.

Yn y rhagymadrodd i'w gyfrol ar Robert Roberts, cyfeiriodd J. H. Davies at ddyled Silvan i'r Sgolor Mawr gan ychwanegu na fyddai'r geiriadur wedi cael ei gyhoeddi o gwbl oni bai fod ganddo ffrwyth llafur Roberts wrth law.¹⁵³ Gosodiad digon annheg ac eithafol yw hwn. Dylid cadw mewn cof fod Silvan yn barod i ddechrau cyhoeddi ei eiriadur ym 1878 - sef blwyddyn cyn iddo weld llawysgrif Roberts hyd yn oed - a threuliasai bron i ddeugain mlynedd cyn hynny'n casglu deunydd ac yn paratoi'r gwaith. Rhaid cofio hefyd mai chwe blynedd a dreuliodd Roberts yn llunio'i eiriadur ac na fedrai droi at unrhyw lawysgrif neu destun Cymraeg am gyfran o'r amser hwnnw, gan ei fod yn Awstralia. Mae'r rhai sydd eisoes wedi cymharu cynnwys gwaith Silvan a Roberts ochr yn ochr â'i gilydd wedi tynnu sylw at y ffaith nad oes modd profi dim yn derfynol.¹⁵⁴ Pan geisiai Silvan olrhain tarddiad geiriau, nid oedd llawysgrifau Roberts yn cynnig fawr o gymorth iddo gan mai ychydig iawn o wybodaeth o'r fath sydd ynddynt. Cywiro cyfeiliornadau Pughe a wnaeth Roberts fwyaf. Mae'r geiriadur yn cynnwys nifer o eiriau nad ydynt gan Roberts ac mae gan Silvan lawer mwy o ddyfyniadau na Roberts, yn enwedig rhai o lyfrau rhyddiaith yr unfed ganrif ar bymtheg. Gellir bod yn weddol siŵr o un peth, sef bod Silvan wedi ystyried holl

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ LIGC 4493B.

¹⁵² Llythyr dyddiedig 6/x/1881. LIGC 493B.

¹⁵³ J. H. Davies, 'Rhagymadrodd', *The Life and Opinions of Robert Roberts, a wandering scholar as told by himself* (Caerdydd, 1923), t.vii.

gynghorion Roberts yn ofalus a bod Roberts wedi dangos digon o'i allu fel ysgolhaig a'i wybodaeth am ddatblygiadau newydd ym myd ieitheg Geltaidd i Silvan fedru teimlo y gallai ddefnyddio'r llawysgrif yn gwbl hyderus.

Rhydd rhai o sylwadau Robert Roberts syniad i ni o'r anawsterau a wynebai'r sawl a geisiai ymchwilio i faes geiriaduraeth yn ail hanner y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Cwynai am y testunau llwgr a'r geiriaduron diwerth a chamarweiniol gan gyfaddef:

... it has always been a hard task to succeed even fairly, while a great part of the field is still dark to me, pathless and guideless.¹⁵⁵

Er iddo ganmol rhai agweddau ar eiriadur John Davies, canolbwyntiodd ar drafod gwendidau'r hen eiriaduron gan dynnu sylw arbennig at yr hyn y dylai Silvan fod yn wylidwrus ohono wrth ddefnyddio geiriadur Pughe. Fe'i beirniadodd am gynnwys y geiriau ansicr ac annilys, am ddiffinio cyfeiliornus ac am adael allan filoedd o eiriau a rhoi ei fathiadau ei hun yn eu lle. Fe'i beirniadodd hefyd am newid yr orgraff. Credai Roberts y dylid cadw at yr hen ddull o sillafu geiriau oherwydd:

I think the old spelling often throws light on the etymology of the word, and is in all cases interesting philologically.¹⁵⁶

Dibynnai Roberts ar gynnwys y *Myvyrian Archaology* ond newidiodd ei farn amdano ar ôl gweld testun y *Four Ancient Books*. Esboniodd wrth Silvan na ddylid dibynnu gormod ar destunau'r ddau argraffiad o'r *Myvyrian Archaology* ac nad oedd disgwyl i Pughe a lolo Morganwg fedru cyhoeddi testun cywir, dibynadwy:

... it was an uncritical age, and the old editors were some of the least critical of men. A MS. was a MS. in those days: no matter whether a copy of a copy, or the original from which all known MS. are copies: age was of no importance.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Gw. er enghraifft Enid Pierce Roberts, 'Silvan Evans a'r Sgolor Mawr', *Yr Haul a'r Gangell*, Hydref 1957, tt.5-10 a Morgan D. Jones, 'Daniel Silvan Evans: ei gysylltiadau llenyddol a'i waith, gan fanylu ar ei gyfraniad i ysgolheictod Cymraeg', op. cit., tt.367-375.

¹⁵⁵ Llythyr dyddiedig 30/v/1879. LIGC 4493B.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Llythyr dyddiedig 5/vi/1879. LIGC 4493B.

Yn ôl yr Athro G. J. Williams, ni thramgwyddodd Silvan fawr iawn wrth ddefnyddio gwaith y Sgolor Mawr am ei fod yn waith ysgolheigaidd, ond wrth ddefnyddio geirfaon Iolo Morganwg llygrodd rannau o'r geiriadur.¹⁵⁸ Ar wahoddiad Arglwyddes Llanofar, arferai Silvan fynd i Llanofar o bryd i'w gilydd. 'Roedd ganddo ddiddordeb arbennig yn y casgliad da o lawysgrifau a gedwid yno, yn enwedig y rhestrau geiriau a luniwyd gan Iolo Morganwg. Ynddynt, daeth ar draws nifer fawr o eiriau na welsai erioed o'r blaen ynghyd ag enghreifftiau ohonynt mewn barddoniaeth. Lluniodd Iolo nifer fawr o eirfaon a chasgliadau o ddyfyniadau a'u galw'n 'Gymreigyddyn'. Dangosodd G. J. Williams:

... na cheir yn y 'Cymreigyddyn' namyn damcaniaethau Iolo ei hun am darddiad geiriau, ac mai geiriau gwneuthur ydyw'r rhan fwyaf ohonynt. Priodolai linellau i hen feirdd er mwyn iddynt ymddangos cyn hyned â'r geiriau sydd yng ngeiriaduron y Dr. Davies a Richards.¹⁵⁹

Pan ddaeth Silvan ar draws y 'Cymreigyddyn', cafodd ynddo ddigonedd o ddeunydd at ei eiriadur felly cododd y geiriau a'r dyfyniadau a'u cynnwys yn ei eiriadur fel ag yr oeddent. Gan nad oedd Silvan yn barod iawn i gydnabod mai o lawysgrifau Iolo y cododd hwy, awgrymodd yr Athro G. J. Williams iddo ddefnyddio geirfaon Iolo fel y defnyddiodd gyfrolau Robert Roberts.¹⁶⁰

Heb yn wybod iddo, defnyddiodd Silvan ragor o waith Iolo Morganwg yn y geiriadur. Cododd ddyfyniadau o 'Ychwanegiad' yr argraffiad hwnnw o waith Dafydd ap Gwilym y bu Owain Myfyr a William Owen [Pughe] yn gyfrifol amdano.¹⁶¹ Gwyddys erbyn hyn wrth gwrs mai ffugiadau Iolo ei hun yw cynnwys yr 'Ychwanegiad'. Iolo fu hefyd yn gyfrifol am lunio llawer o'r farddoniaeth a briodolir i Rys Goch ap Rhiccert yn Llawysgrifau Iolo Morganwg. Dyfynnodd Silvan gryn dilyn ar 'weithiau' Rhys Goch ap Rhiccert yn y geiriadur ac fe gynhwysodd enghreifftiau pellach o ffugiadau Iolo trwy ddyfynnu o Brut

¹⁵⁸ G. J. Williams, *Iolo Morganwg a Chywyddau'r Ychwanegiad* (Llundain, 1926), t.99.

¹⁵⁹ *Ibid.*, t.193.

¹⁶⁰ *Ibid.*, t.99.

¹⁶¹ Owen Jones a William Owen (gol.), *Barddoniaeth Dafydd ab Gwilym* (Llundain, 1789).

Aberpergwm, a gyhoeddwyd yn ail gyfrol y *Myvyrian Archaeology*¹⁶² ac o *Gyfrinach Beirdd Ynys Prydain*.¹⁶³

Er ei fod yn ddigon parod i ddefnyddio gwaith lolo at ei bwrpas ei hun, mae'n bosib nad oedd Silvan yn gwbl fodlon ar wneud hynny bob amser ac nad oedd yn credu ei haeriadau i gyd. Pan ddechreuodd Syr John Morris-Jones amau dilysrwydd gwaith lolo Morganwg, soniodd mewn ysgrif fer yn *Y Beirniad* fod Silvan wedi ei rybuddio eisoes fod rhywbeth, o bosib, o'i le ar ei waith.

Dywedodd John Morris-Jones:

... barn y Celtig Dafis (Edward Davies), a adwaenai lolo a Phuw, oedd fod lolo'n euog o ffugio, a dywedodd Silvan Evans wrthyf nad oedd lolo mor onest ag y tybiwn i yn fy erthyglau.¹⁶⁴

Ym 1875, dechreuodd Edward Breese drafod cyhoeddi'r geiriadur, ond cyfaddefodd Silvan wrtho na wyddai pa bryd y byddai'r gwaith yn barod a hyd yn oed ar ôl gorffen ofnai na chymerai'r un cwmni cyhoeddi mo'r gwaith am ei fod mor fawr.¹⁶⁵ Ymddengys mai'r ymgais i sicrhau cyhoeddwr oedd un o'i brif broblemau yr adeg hon:

I should be very glad indeed if I could in any way see how to get the work through the press; and if once I could feel certain in that respect I should set about it with redeoubled engery; but to set about transcribing my materials without any prospect of their ever being printed, is a thorough up-hill work; and one feels that next week, next month, or next year will be a much more convenient time than the present for such a process.¹⁶⁶

Ym 1876 ceisiodd Ioan Pedr ddwyn perswâd ar Mackenzie o Glasgow i ymgymryd â'r gwaith ond gwyddai nad oedd yn debygol o lwyddo.¹⁶⁷ Flwyddyn yn ddiweddarach, gwahoddwyd Silvan i Lundain gan Robert Jones, Rotherhithe "to put the Dictionary in the stocks".¹⁶⁸ Gwnaeth cwmni Trübner a Chymdeithas y Cymmrodorion drefniadau angenrheidiol i gyhoeddi'r gwaith ac yn Y

¹⁶² O. Jones, E. Williams a W. O. Pughe, *The Myvyrian Archaeology of Wales* (Llundain, 1801-1807) Cyfrol II.

¹⁶³ Iolo Morganwg, *Cyfrinach Beirdd Ynys Prydain* (Caernarfon, d.d.).

¹⁶⁴ John Morris-Jones, 'Derwyddiaeth Gorsedd y Beirdd', *Y Beirniad*, Cyfrol 1 (1911), t.71.

¹⁶⁵ LIGC 2301B.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Llythyr dyddiedig 18/ix/1876. Cwrtmawr 916B.

Cymmrodor am Ionawr 1878 ymddangosodd hysbyseb yn datgan y câi geiriadur Cymraeg Silvan ei gyhoeddi'n fuan.¹⁶⁹ Nodwyd hefyd:

... the onus of publication will be taken by a number of gentlemen connected with the Principality who are anxious for its appearance...¹⁷⁰

Nid yw'r "gentlemen" yn cael eu henwi ond gellir tybio mai cyfeiriad sydd yma at rai o gyfeillion Silvan - Edward Breese a Robert Jones er enghraifft - a fu'n trafod y cyhoeddi gyda chwmnïau adnabyddus. Daeth galw ar Silvan i anfon "specimen page or two" at Trübner.¹⁷¹ 'Roedd yn rhaid i hwnnw gael syniad o natur a swmp y gwaith yn gyntaf cyn y gallai lunio hysbyseb a chyn y gallai gasglu enwau tanysgrifwyr. Er gwaethaf awydd Trübner i fwrw ymlaen, ni chafwyd ymateb oddi wrth Silvan. Gofynnodd Robert Jones iddo'r eilwaith am dudalennau enghreifftiol ond oedi a wnâi Silvan o hyd.¹⁷² Rai wythnosau'n ddiweddarach, soniodd am Trübner eto:

What is Trübner to do? Put yourself in his place ... how can he issue prospectuses or anything else until he gets information ...¹⁷³

ac fe ellir synhwyro'r brys a oedd arno mewn llythyr a anfonodd at Silvan yn fuan wedi hynny:

Os nad yw y Geiriadur wedi myned, da chwi anfonwch ef ar unwaith.¹⁷⁴

Nodwyd eisoes bod Edward Breese wedi cychwyn trafod cyhoeddi'r geiriadur gyda Silvan ym 1875. Yn ôl yr hyn a ysgrifennodd mewn llythyr at Silvan ym mis Mehefin 1878, gwelsai yr hysbyseb yn *Y Cymmrodor* am gyhoeddi'r geiriadur ond nid oedd hynny'n ddigon i beri iddo roi'r gorau i'w ymdrechion i sicrhau cyhoeddwy. 'Roedd Breese yr un mor awyddus â Jones i gynorthwyo gyda threfniadau'r cyhoeddi. Parhaodd i wneud ymholiadau ar ran Silvan, yr un pryd â Jones, ond ni fu damaid mwy llwyddiannus nag ef. Aeth i weld cwmni Chatto & Windus yn Llundain droeon rhwng mis Tachwedd 1878 ac Awst 1879 ac 'roedd y rhagolygon yn bur addawol nes iddo orfod gofyn hyn i Silvan:

¹⁶⁸ Llythyr dyddiedig ix/1877. Cwrtmawr 909B.

¹⁶⁹ *Y Cymmrodor*, Cyfrol II (1878), t.96.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Llythyr dyddiedig 17/vii/1878. Cwrtmawr 909B.

¹⁷² Llythyr dyddiedig 6/viii/1878. Cwrtmawr 908B.

¹⁷³ Llythyr dyddiedig 30/viii/1878. Cwrtmawr 908B.

¹⁷⁴ Llythyr dyddiedig 9/ix/1878. Cwrtmawr 908B.

... before giving an estimate they wished a specimen page of the MS., with some idea of the number of folios. Could you prepare such a specimen, with a sketch of the Title-page? I will then try to push the matter on. I think I shall be able to manage the guarantee if Chatto and Windus are moderate in their demands.¹⁷⁵

Ar ôl gofyn unwaith yn rhagor am dudalen enghreifftiol, heb dderbyn ateb, dyma Breese yn dechrau pledio arno, yn union fel y gwnâi Robert Jones:

Why this brilliant flash of epistolary silence? Where is the Big Book, and especially where is the specimen you promised me? Life is all too short and Dictionaries are all too long. Brysiwch. Brysiwch! I will, please God, help in the launching of this Welsh ark if you will allow me - and if you will overcome the *vis inertiae* which settles on a big book unfinished.¹⁷⁶

Ar ôl hir ddisgwyl, ymddangosodd "specimen" o'r geiriadur ym 1883 ac anfonodd Silvan ef at rai o'i gyfeillion.¹⁷⁷ Gan eu bod wedi ceisio gwneud cymaint i annog a chynorthwyo Silvan, gresyn na fu Robert Jones ac Edward Breese byw'n ddigon hir i weld y "specimen".¹⁷⁸ Dau gwmni o gyhoeddwr o Lundain agydsyniodd i gyhoeddi'r geiriadur yn y diwedd, sef Simpkin, Marshall & Co., a Trübner & Co., a chytunodd William Spurrell i ymgymryd â'r argraffu.

Un o noddwyr amlycaf y diwylliant Cymreig yn ystod y cyfnod hwn oedd Arglwyddes Llanofe¹⁷⁹. Ymddiddorai yng ngwaith geiriadurol Silvan, yn enwedig am eu bod yn gyfeillion, a chynigiodd gyfrannu at dreuliau'r gwaith. Ysgrifennodd D. Howell (Llawdden) at Silvan ym 1883 i ddweud wrtho bod yr Arglwyddes yn barod i gyfrannu £1250 at y costau cyhoeddi.¹⁸⁰ Cofnodwyd rhai manylion am y symiau a dderbyniwyd ganddi mewn llyfr nodiadau ond nid yw'n glir at ba bwrpas y trosglwyddwyd yr arian.¹⁸¹

¹⁷⁵ Llythyr dyddiedig 13/xi/1879. Cwrtmawr 896B.

¹⁷⁶ Llythyr dyddiedig 28/vi/1880. Cwrtmawr 896B.

¹⁷⁷ Diolchodd Gwynionydd iddo am gael gweld copi. Gw. llythyr dyddiedig 30/v/1883. Gwnaeth Ioan Cunllo'r un fath. Gw. Cwrtmawr 925B.

¹⁷⁸ Bu farw Jones ym 1879 a bu farw Breese ym 1881.

¹⁷⁹ Rachel Ley, *Arglwyddes Llanofe: Gwenynen Gwent* (Caernarfon, 2001).

¹⁸⁰ Llythyr dyddiedig 10/vi/1883. Cwrtmawr 903B.

¹⁸¹ Cwrtmawr 1377A.

Anfonwyd y darn cyntaf o'r geiriadur at William Spurrell tua diwedd 1883 neu ar ddechrau 1884¹⁸² ac o hynny ymlaen bu Silvan yn ddiwyd yn paratoi copi o'r gwaith ar gyfer yr argraffwyr.¹⁸³ Gan ei fod yn digalonni'n rhwydd a chan ei fod yn weddol glae ar y gorau, gofalai ei ffrindiau ei holi ynghylch datblygiad y geiriadur o bryd i'w gilydd fel petaent am wneud yn siŵr na fyddai'n llacio eto.¹⁸⁴ 'Roedd swyddfa Spurrell yng Nghaerfyrddin o fewn cyrraedd Gwynionydd felly rhydd y llythyron a anfonodd at Silvan syniad i ni o hanes y geiriadur yn y wasg argraffu.¹⁸⁵ Yn fuan ar ôl cychwyn, profodd Spurrell yr un anhawster â chymaint o'i flaen wrth iddo orfod gofyn i'r geiriadurwr dro ar ôl tro am gopi o'r gwaith i'r wasg. Yn ei ohebiaeth â Gwynionydd, cwynai Silvan am Spurrell ac mae rhai agweddau o'r stori yn ymdebygu i hanes cyhoeddi'r geiriadur Saesneg-Cymraeg.

Ymddangosodd rhan gyntaf y geiriadur ar ddechrau 1887 ac fe'i gwerthwyd am 10/6. Cafodd dderbyniad ffafriol iawn gan gyfeillion Silvan, yn enwedig John Rhŷs a oedd wedi ei ddangos i Syr James A. H. Murray. Ym mis Chwefror 1887, dywedodd:

I showed it to Dr. Murray the other day and he turned out a word he thought some sort of a test and pronounced himself highly pleased with the work.¹⁸⁶

Eto ym mis Mawrth, nododd:

...Dr. Murray pays you a compliment in the preface to his third part which has just appeared ...¹⁸⁷

Cyhoeddwyd adolygiadau'n ei ganmol yn *The Bookseller*¹⁸⁸ a threfnwyd bod John Rhŷs yn ysgrifennu darn ar gyfer *The Saturday Review*¹⁸⁹ a *The*

¹⁸² Gw. llythyrau Gwynionydd at Silvan 1883-1884 yn Cwrtmawr 767B.

¹⁸³ Gw. llythyr Silvan at J. M. Morgan, dyddiedig 24/i/1884 yn *Y Geninen*, Ebrill 1915, t.125.

Llythyr John Rhŷs, dyddiedig 18/ii/1884. Cwrtmawr 758B.

Llythyr at Fyrddin Fardd, dyddiedig 5/iii/1885. Cwrtmawr 863B. *Y Traethodydd*, 1911, t.115.

¹⁸⁴ Gw. llythyrau Gwynionydd dyddiedig 4/vii/1883, 31/iii/1883, 6/ix/1884, 12/v/1885, 8/vii/1885, 21/vii/1885, 23/xi/1885 a 19/xii/1885 yn Cwrtmawr 767B a llythyrau John Rhŷs rhif 68, 69, 72, 80, 81, 85 ac 86 yn Cwrtmawr 758B a 765B.

¹⁸⁵ Gw. llythyrau Gwynionydd at Silvan dyddiedig 23/i/1885, 2/vii/1887 yn Cwrtmawr 767B hefyd llythyrau dyddiedig 18/i/1886, 30/iv/1886, 6/ii/1887, 7/iii/1887, 22/iii/1887, 3/v/1888, 28/viii/1888 yn Cwrtmawr 768B.

¹⁸⁶ Llythyr rhif 87, dyddiedig 11/ii/1887. Cwrtmawr 765B.

¹⁸⁷ Llythyr rhif 88, dyddiedig 7/iii/1887. Cwrtmawr 765B.

Academy.¹⁹⁰ Maint a helaethrwydd y rhan gyntaf oedd wedi taro adolygydd *Y Cymmrodor*. Fel hyn y'i disgrifiodd:

The first thing that strikes the reader is that the work is on a larger scale than anything of the kind which has hitherto appeared in Welsh. This first part, including the letter A, is a handsome volume of 420 pages of a large 8vo size. In Dr. Pugh's Dictionary, which was issued in a somewhat similar form, the letter A does not extend to 150 pages of the 8vo edition; and in the third edition of the same work, the letter fills only 244 pages of a similar size ... It is accordingly very much more complete than its predecessor in all respects; it records a larger number of words, gives a fuller account of their history and meaning, and especially is out of all comparison richer in illustration and quotations. In vocabulary it is richer than any other Welsh Dictionary, and includes a large number of words not hitherto recorded.¹⁹¹

Yn adolygiad *Yr Haul*, cymharwyd sefyllfa Silvan â geiriadurwyr o wledydd eraill ac esboniwyd bod y dasg a wynebai ef dipyn yn anoddach gan na fedrai seilio'i waith ar unrhyw eiriadur heblaw am eiriadur Pughe, a oedd i raddau helaeth yn gamarweiniol ac anghywir.¹⁹² Ymddangosodd datganiad byr yn sôn am y rhan gyntaf yn *Revue Celtique*¹⁹³ ac yn *Y Cymmrodor* soniwyd am faint y gwaith ac y dylid canmol yr argraffiad yng Nghaerfyrddin am gynhyrchu cyhoeddiad mor gywir a glân.¹⁹⁴

Erbyn mis Rhagfyr 1887, 'roedd Silvan wedi cwblhau'r llythyren B a thybir bod yr ail ran wedi ymddangos tua diwedd Mai 1888. Hanner maint y rhan gyntaf ydoedd ac fe'i gwerthwyd am 5/-. Bu'n rhaid i William Spurrell grefu ar Silvan am gopi o'r llythyren C o 1889 ymlaen. Mae'r drwgdeimlad a oedd yn lledferwi rhyngddynt - yn enwedig ar ochr Silvan - yn un rheswm paham na chyhoeddwyd y drydedd ran tan 1893. Collodd Silvan ei wraig trwy ddamwain ym 1889 hefyd ac mae'r llythyrau at ei gyfeillion yr adeg honno'n dangos ei fod yn isel iawn ei ysbryd ac mae'n rhaid ei fod yn ei chael hi'n anodd bwrw ymlaen

¹⁸⁸ Mae'r darn yn Cwrtmawr 755C.

¹⁸⁹ Mehefin 11 1887. Mae'r darn yn Cwrtmawr 755C.

¹⁹⁰ Llythyr rhif 93, dyddiedig 27/vi/1887 a llythyr rhif 97, dyddiedig 10/ix/1887. Cwrtmawr 765B.

¹⁹¹ *Y Cymmrodor*, viii (1887), t.216.

¹⁹² *Yr Haul*, 1887, t.123.

¹⁹³ *Revue Celtique*, 1887, t.193.

¹⁹⁴ *Y Cymmrodor*, viii, t.112.

â'r gwaith.¹⁹⁵ Ym mis Medi 1891 fe'i ceir yn hysbysu Myrddin Fardd ei fod yn parhau i weithio ar y geiriadur yn araf deg¹⁹⁶ ac fe ellir tybio, o ddarllen yr ohebiaeth rhyngddo â John Rhÿs¹⁹⁷ a Gwenogvryn ei fod ar fin gorffen y llythyren C ym 1891.¹⁹⁸ Pris y drydedd ran oedd 16/6 ac ar ôl pori drwyddi 'roedd Gwenogvryn yn barod iawn i ganmol Silvan:

I have only just seen your magnificent third instalment of the Dictionary. What a veritable Hercules you are for work, and how grateful should all feel for so much self-sacrificing labour on your part.¹⁹⁹

Gydag ymddangosiad y drydedd ran, cwblhawyd cyfrol gyntaf y geiriadur, sy'n cynnwys 1,262 o dudalennau.²⁰⁰

Aeth tair blynedd heibio cyn i'r bedwaredd ran ymddangos ym 1896. Dyma ran gyntaf yr ail gyfrol. 'Roedd yn cynnwys 564 o dudalennau ac fe'i gwerthwyd am 14/-. Mae lle i gredu bod gweddill y geiriadur yn datblygu'n dda a bod y llythyren E yn barod ar gyfer Spurrell tua'r adeg hon²⁰¹ ond bu farw Arglwyddes Llanofar ym 1896 ac fe rwystwyd unrhyw ddatblygiad am beth amser gan na fynnai'r ymddiriedolwyr eu bod yn medru parhau i gyfrannu at dreuliau'r cyhoeddi. Dan nawdd gwŷr megis John Rhÿs, T. E. Ellis A.S., Esgob Bangor a T. Marchant Williams cychwynwyd mudiad tua 1893 i geisio sicrhau pensiwn i Silvan o'r 'Civil List'.²⁰² Yn y ddeiseb a'r memorandwm a gyflwynwyd i Mr Balfour, nodwyd na dderbyniasai Silvan unrhyw gymorth ariannol - heblaw hynny o gymorth a gafodd gan Arglwyddes Llanofar - ers iddo ddechrau llunio'r geiriadur a galwyd am grant o'r 'Civil List':

... which will enable Canon Silvan to complete his labours.²⁰³

Bu'r apêl yn llwyddiannus oherwydd ym 1898 dyfarnwyd grant o £100 y flwyddyn i Silvan o'r 'Civil List'.²⁰⁴ Yn y cyfamser, derbyniodd gydnabyddiaeth am y gwaith geiriadurol a wnaethai gan Goleg yr Iesu, Rhydychen. Trwy

¹⁹⁵ *Y Geninen*, Ebrill 1915, tt.27-28.

¹⁹⁶ Llythyr dyddiedig 2/ix/1891, *Y Traethodydd*, 1911, tt.172-179.

¹⁹⁷ Llythyr rhif 115, dyddiedig 27/ix/1891 a rhif 116, dyddiedig 14/iv/1892.

¹⁹⁸ Llythyr dyddiedig 29/viii/1891. Cwrtmawr 899B.

¹⁹⁹ *Ibid.*, d.d.

²⁰⁰ D. Silvan Evans, *A Dictionary of the Welsh Language* (Llundain, 1887).

²⁰¹ Gw. llythyr J. H. Davies, dyddiedig 13/vii/1897. Cwrtmawr 1043E.

²⁰² Llythyr John Rhÿs, dyddiedig 15/xii/1895. Cwrtmawr 765B.

²⁰³ *Ibid.*

GEIRIADUR CYMRAEG.

A

DICTIONARY

OF THE

WELSH LANGUAGE

BY THE

REV. D. SILVAN EVANS, B.D.

*Rector of Llanerit, Montgomeryshire; and Prebendary
of Bangor.*

VOL. I. A—C.

CARMARTHEN:

W. SPURRELL & SON.

LONDON: SIMPKIN, MARSHALL, & CO.; BERNARD QUARITCH.

MDCCCLXXXIII.

ddylanwad John Rhŷs, etholwyd ef yn Gymrawd o'r Coleg hwnnw ym 1897.

Mewn llythyr at Silvan, datgelodd Rhŷs:

The Principal and Fellows of Jesus College have this day elected you to a three years' fellowship at £100 a year in consideration of the work you are doing for Welsh lexicography. The Fellowship begins from today.²⁰⁵

Erbyn dechrau 1901, 'roedd Silvan wedi cwblhau'r llythyren E.²⁰⁶ Dengys yr ohebiaeth rhwng Spurrell a mab Silvan, J. H. Silvan Evans, fod y gwaith argraffu'n mynd yn ei flaen ym 1902 ond bod Silvan yn dychwelyd y proflenni yn llawer rhy araf. Wrth iddo fyd yn hŷn dibynnai Silvan fwyfwy ar ei fab a chydag ef, fel arfer, y gohebai Spurrell tua'r diwedd. Ysgrifennodd ato ym mis Mai 1902²⁰⁷ ac eto ym mis Awst yn cwyno na châ'r proflenni yn ôl i'w ddwylo mor fuan ag y dymunai a'i fod yn gwneud colled gan ei fod wedi cyflogi gweithiwr i ymgymryd â'r gwaith ar y geiriadur. Y darn olaf o dystiolaeth sy'n ymwneud â hanes maith a chythryblus y cyhoeddi yw llawysgrif wreiddiol y rhan olaf o'r gwaith a gyflwynwyd i'r Llyfrgell Genedlaethol gan Walter Spurrell ym 1923.²⁰⁸ Daw'r eglurhad hwn gyda'r llawysgrif:

This copy takes us up to the end of the portion of copy sent by the author to printer. No proof was sent to author, consequently this copy remained in the office.²⁰⁹

Bu farw Silvan ar 12 Ebrill 1903 yn 85 mlwydd oed eithr cyhoeddwyd pumed ran y geiriadur ym 1906. 'Roedd wedi cyrraedd at y gair 'ennyd' ac felly'n eithaf pell o'r diwedd. Mewn nodyn gan Spurrell am dudalen olaf y geiriadur, ceir yr esboniad:

The proofs of pp.1885-1923 were not checked by the Editors.²¹⁰

Mae'r manylion ar wyneb-ddalen y pum rhan yn amrywio. Nodir enw Spurrell, Simpkin & Marshall, a Trübner ar wyneb-ddalen Rhan I a Rhan II ond mae enw Bernard Quaritch yn ymddangos yn lle Trübner ar Ran III a IV ac ar Ran V yn

²⁰⁴ Cwrtmawr 899 B.

²⁰⁵ Llythyr dyddiedig 13/ii/1897. Cwrtmawr 765B.

²⁰⁶ D. Samuel, *Y Geninen*, Ionawr 1909, t.17.

²⁰⁷ Llythyr dyddiedig 26/v/1902. Cwrtmawr 1043E.

²⁰⁸ LIGC 4358E.

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ D. Silvan Evans, *A Dictionary of the Welsh Language* (Llundain,1907), Cyfrol II, t.1923.

unig y nodir enw J. H. Silvan Evans ynghyd ag enw ei dad. Enw W. Spurrell yn unig a geir ar y rhan olaf.

Cyfanswm o tua 63,000 prifair sydd yn y geiriadur Cymraeg. Nid oes modd ei gymharu â geiriadur Pughe yn hwylus iawn am mai A-Ennyd yn unig a gyhoeddwyd ond gellir nodi mai 33,000 prifair sydd gan Pughe yn yr adran honno, felly mae gwaith Silvan bron ddwywaith ei faint.

Ar ddiwedd ambell gofnod, gwelir *-D*, sef arwydd fod y prifair wedi dod o eiriadur John Davies. Ymgynghorodd Silvan â'r geiriadur hwnnw wrth reswm, ond dangosodd Fynes-Clinton nad oedd yn barod i dderbyn awdurdod Davies bob tro ac na wnaeth ddefnydd manwl iawn o'r *Dictionary Duplex*:

In spite of the extensive use made of the Latin-Welsh Dictionary by other lexicographers it appears never to have been systematically investigated. On comparing the words contained in it with those contained in Silvan Evans's Dictionary ... it will be found that there are upwards of 900 in the former which do not occur in the latter.²¹¹

Geiriau o darddiad Saesneg oedd y mwyafrif o'r geiriau na chafodd eu codi o'r *Dictionary Duplex* a'u cynnwys yng ngeiriadur Silvan. Tueddodd hefyd i anwybyddu cyfansoddeiriau, rhai cyfarwydd a rhai gweddol ddieithr.

Mae'n annhebyg bod Silvan wedi ymgynghori llawer â geiriadur Thomas Richards gan nad oedd yn meddwl yn uchel iawn ohono. Mynegodd ei farn amdano yn yr erthygl a gyhoeddwyd yn *Y Brython* ym 1858:

O ran dim a wnaeth Richards ei hun ar faes geirlyfraeth Gymreig, nid oes iddo ond safle pur isel ym mysg ein geiriadurwyr ...²¹²

Serch hynny, gorfu iddo gydnabod y bu'r geiriadur yn boblogaidd tan i eiriadur Pughe ymddangos:

... gwnaeth ei Eiriadur, er mor anghyflawn ydyw, ac er mor ychydig o wreiddioldeb sydd yn perthyn iddo, les nid bychan yn y Dywysogaeth... Cafodd y gwaith hwn dderbyniad helaeth, a

²¹¹ O. H. Fynes-Clinton, 'Davies's Latin-Welsh Dictionary', *Bulletin of the Board of Celtic Studies*, II, t.312.

²¹² Moeddyn, 'Geirlyfraeth Gymreig', op. cit., t.19.

chefnogaeth deilwng, gan bod gradd yng Nghymru; a hwn oedd y geirlyfr Cymraeg ar arfer yn gyffredin ym mhlith ein cydwladwyr hyd ymddangosiad Geirlyfr mawr y Dr. Owain Puw, yn y flwyddyn 1803.²¹³

Er bod Silvan yn barod i'w feirniadu, awgrymodd Morgan D. Jones²¹⁴ iddo elwa, o bosib, ar y defnydd helaeth a wnaeth Richards o eirfa Dr William Wotton yn ei argraffiad o'r Cyfreithiau Cymraeg.²¹⁵

Fel llawer o eiriadurwyr eraill, edmygai Silvan waith John Walters yn fawr ac fel y gwelwyd eisoes, 'roedd ganddo gopi o lawysgrif William Gambold. Manteisiodd Silvan ar un o brif rinweddau geiriadur Walters, sef y priod-ddulliau a'r ymadroddion o'r iaith lafar ac o lenyddiaeth. Mae rhai o'u cofnodion yn ddigon tebyg ac fe welir bod Silvan weithiau'n cydnabod ei ffynhonnell trwy nodi –*W* wrth eu hochr, er enghraifft:

Ardegau, *s.pl.* (ar+deg) teens; the numbers between twelve and twenty. –*W.*

Awyrddysg, *sf.* the science which treats of the properties of air; pneumatics. –*W.*

Bonaddurn, -au, *sm.* a tail-piece. . –*W.*

Cilgi, gwn, *sm.* a coward, a poltroon, a dastard, a craven, a sneak.

Ffwrdd â thi, y cilgi cam! –*W.*

Cilgi parod, a rank coward. –*W.*

Mae'n werth pwysleisio bod Silvan wedi mynd un cam ymhellach i geisio dangos enghreifftiau amryw ohonynt mewn llenyddiaeth Gymraeg. Yn yr enghreifftiau a ganlyn, gwelir ei fod yn dyfynnu o waith Theophilus Evans a W. Williams, Meddygon Myddfai, Brut y Tywysogion, Y Mabinogion a'r Beibl:

AN ENGLISH-WELSH DICTIONARY ... (1794)	A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE ... (1887 - 1907)
<i>To walk [go] a foot-pace, cerdded (myned) ar y cam.</i>	<i>Myned ar y cam/cerdded ar y cam, to go or walk on a footpace; to walk slowly.</i> Gwisgaw a wnaeth Gwalchmei ymdanaw a <i>cherdet</i> raddaw yn chweirc <i>ar gam</i> y varch parth ar lle yd oed Peredur. <i>Mabinogion</i> , i. 260.
<i>Step by step, or step after step; Bob yn gam, bob yn gam a cham, o fesur cam a cham. See by Degrees, &c.</i>	<i>Cam a cham, step by step; from step to step; by degrees; gradually.</i> Am hyny arwain, <i>gam a cham</i> , Fi i'e baradwys draw. <i>W. Williams: Hymnau, dcclx.4.</i>

²¹³ Ibid.

²¹⁴ 'Daniel Silvan Evans: ei gysylltiadau llenyddol a'i waith, gan fanylu ar ei gyfraniad i ysgolheictod Cymraeg', op. cit., t.358.

²¹⁵ William Wotton, *Cyfreithjeu Hywel Dda ac Eraill, seu Leges Wallicae ...* (Llundain, 1730).

	[Hwy] a ddechreusant gellwair a chrechwenu, ac o fesur <i>cam a cham</i> i ymroddi i bob ofgergamp a maswedd. <i>Theo. Evans: D.P.O. i.3 (87).</i>
<i>Crum</i> , or <i>crumb</i> [the soft part] of bread, Bywyn (mwydion) bara.	<i>Bywyn bara</i> , the crumb or soft part of bread. Cais hufen llaeth ... a rho mewn llestr ar y tân, a <i>bywyn bara can</i> , a chwyr, ac ychydig o fêl. <i>Meddygon Myddfai</i> , ii. 26 (cf.17, 100, 115).
A piece of money, Dryll o arian. A piece of ground, Llain (darn, &c.) o dir.	<i>Dryll o arian/dryll arian</i> , a piece of silver or money. –Luc xv.8. A phan dderbyniodd yr archoffeiriad eilwaith y <i>drylliau arian</i> o law ludas, hwy a ddywedasant, Nid cyfreithlon ini eu bwrw hwynt i'r Corban. <i>Ed. Iames: Hom. ii.12.</i> <i>Dryll o dir</i> , a piece of land. Ac ni chynhelis y brenhin ac ef hynny, namyn rodi <i>dryll o dir</i> idaw yg kyfoeth pob barwn o amryuaelon uarwneit. <i>Brut y Tywysogion</i> , 190 (cf. 262).
To fasten one's eyes upon, Craffu (â golwg) ar , dâl sulw ar, Act. iii. 4. edrych (yn daer, yn grâff) ar, Act. xi. 6, syllu ar.	<i>Edrych yn graff</i> , to look steadfastly or fixedly; to fix the eyes (upon).

Disgrifiwyd eisoes sut yr ymryddhaodd Silvan o ddylanwad Pughe yn y pumdegau a sut y tynnodd Robert Roberts ei sylw at gyfeiliornadau geiriadur Pughe. Yn y geiriadur Cymraeg-Saesneg, gwelir Silvan yn tynnu sylw cyson at y gwahanol gamgymeriadau a wnaeth Pughe, er enghraifft:

Amollid, -au, *sf.* cheering warmth. –*P.*

¶ Pughe derives it from *moll* (f. of *mwill*), sultry, warm; and translates it accordingly: 'a kind inviting message will not create a denial'. Occuring but once, it is difficult to ascertain the meaning ; but the one given by Pughe is not very probable.

Ardōchi, v. [ardawch] to render hazy, sultry, or tranquil. –*P.*

Ardawch in the passage (*M.A.* i. 315) quoted by Pughe is not a verb.

Arfarwol, a. being on the point of death, moribund?

¶ *Arfarwol*, in the passage from 'Ystori Dared' (§29) quoted by Pughe, is a mistranslation, a misreading, or a misprint, for *anfarwol*, the word in the original being *immortales* ...

Cwyd, v. imper. and 3rd pers. sing. pres, - fut. of *Codi* and *Cyfodi*. Pughe gives an infinitive *cwydo*; a form which does not exist. Such is also the case with his derivatives *cwydadwy* and *cwydawl*.

Cywenan/Cywenen, -od, *sf.* a young hen, a pullet. *Cywenen* is in common use in Cardiganshire, and probably elsewhere; but though a diminutive, it is never used for 'a little chicken', as explained by Pughe. The pl. *cywenod* (sg. *cywen*) is equally common, and always signifies pullets or young hens. In fact *cywenod* is generally used as the pl. of *cywenen* or *cynwenan*.

Chwed, *sm.* 'the faculty of utterance or speech; a saying or expression'. –*P.*

The word, if a word at all, does not occur, and it was probably deduced by Pughe from *chwedl* († *chwedyl*); but it may be compared with *gwed*, *gwedyd*, just as *chware* and *gware* are convertible forms.

Ar ôl treulio blynyddoedd yn astudio pob math o lawysgrifau, 'roedd Silvan yn ddigon abl i ddangos, o bryd i'w gilydd, sut yr oedd Pughe wedi cyfeiliorni wrth gamddarllen hen destunau.²¹⁶ Dyma un esiampl o'r ffordd y gwnaeth hyn:

A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE (1793-1803)	A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE ... (1887 - 1907)
<p>Aryfle, <i>s.m.</i> -on (rhyfle) Defence; security. Dycymyg aerfysg yn aryfle aeszur. Forming the sudden conflict in the <i>protection</i> of a shield of steel. LL. P. Moç</p>	<p>Aryfle, <i>s.</i> This is Dr. Owen Pughe's reading of <i>aryfle</i>, which occurs in that and no other form, three times in the poems of Llywarch ab Llywelyn (<i>M.A.</i> i. 284, 288, 292), and which appears to be peculiar to that writer. According to him it signifies, as a noun, 'defence, protection' and as a verb, 'to defend, guard, or protect'. I assume it to be intended for <i>arfle</i> (q.v.), just as <i>aryf</i> represents <i>arf</i> (<i>M.A.</i> i. 276, 368; <i>St. Greal</i>, 25, 53) and <i>aryfawr</i> (<i>M.A.</i> i. 322) stands for <i>arfawr</i>.</p>

Gan gofio bod Silvan yn barod i danseilio gwaith Pughe, mae'n syndod gweld ei fd yn cynnwys llawer iawn o fathiadau ei ragflaenydd yn y geiriadur Cymraeg-Saesneg. Mae ganddo ffurfiau cydnabyddedig a geir yn *Geiriadur Prifysgol Cymru* megis:

A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE (1793-1803)	A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE ... (1887 - 1907)
Adlog, <i>s.m.-pl.t.</i> au (llôg) Compound interest.	Adlog, -au <i>sm.</i> compound interest.
Alsawz, <i>s.m.-pl.</i> alsozion (sawz) Algebra.	Alsawdd, <i>soddion sm.</i> [al+sawdd, as in <i>arsawdd</i> , <i>trysawdd</i>] algebra. ¶First found in Pughe (first instalment), 1793; but not in Walters, nor in any other dictionary published before the beginning of the present century.
Arzull, <i>s.m.-pl.</i> au (dull) Form; figure, or image.	Arddull, -iau, <i>sf.-m.</i> [dull] 1. a form, figure, an image; manner. 2. style; manner of writing or speaking. Fe ddarfu i Demosthenes gynnelwi haneswaith Thucydides seithwaith, yn unig er mwyn gwneyd ei hun yn gynnefin ag <i>arddull</i> yr awdur enwog hwnw. <i>Johanna Mills</i> , <i>Hyfforddwr</i> , 20 (cf.216). Erfyniasoch arnaf ysgrifenu rhywbeth ar <i>arddull</i> yn eich gramadeg. <i>Caledfryn</i> .
Arobryn, <i>s.m.-pl.t.</i> au (gobryn) Desert; merit.	Arobryn, -au <i>sm.</i> [pryn-u] desert; merit; a prize. <i>Cerdd arobryn</i> , a prize poem. Palestina, cân <i>arobryn</i> Heber. -W.O.Pughe: Pal. 1. <i>Traethawd arobryn</i> , a prize essay.
Bricyll, <i>s.pl.aggr.</i> (brig) Apricots.	Bricyll (sg. -en. <i>f.</i>) <i>s.pl.</i> and <i>cl.</i> [from E. <i>apricots</i> , <i>†abrecock</i> , <i>abricot</i> , <i>apricock?</i>] apricots; the apricot. Y mae gwres yr haf yn peri fod amrywiaeth yng nghynnyrch y tir ... yn y ffrwythau, o afalau a pher i eirin gwlanog ... a <i>bricyll</i> . <i>Llawlyfr Canada</i> .14.
Broçell, <i>s.f.-pl.t.</i> au (broç) A tempest.	Brochell, -au, <i>sf.</i> a tempest, a storm.
Clugiaw, <i>v.a.</i> (clug) To draw into a round from; to swell; to squat, to perch as a birds.	Clugio, <i>v.</i> 'to draw into a round form; to squat; to perch as a bird'. -P.
Cywystyl, <i>s.m.-pl.</i> cywystlon (cy-gwystyl) A	Cywystl, -on, <i>sm.</i> a mutual pledge or obligation.

²¹⁶ Morgan D. Jones, op. cit., t.67.

mutual pledge, tie, or obligation.	
Dathlu, v.a. (dathyl) To celebrate, to extol.	Dathlu, v. to celebrate; to extol. Cymmerwyd sylw neillduol o'r cyfryw ddygwyddiad yn nyddiau yr hygof frenin Sior III., a <i>dathlwyd</i> ei ddegfed flwyddyn a deugain ef fel lubili nodedig, drwy orfoledd cyffredinol dros yr holl deyrnas. <i>Gwladgarwr</i> , v. 268.
Edlwg, s.m.-pl. edlygon (ed-llwg) A review, or observation. <i>Bwrw edlwg</i> , to cast a view, or to observe.	Edlwg, lygon, sm. [=adlwg] a review, a retrospect; observation. Yr wyf yn hyderu y caniatêwch i mi fy nymuniad ... sef bod i'r ychydig linellau canlynol gael ymddangos ym mysg eich edlygon godidog, am y mis hwn. <i>Seren Gomer</i> , vi. 342.

Mae disgwyl iddo gynnwys nifer o'r rhain gan eu bod wedi dechrau ymgartrefu yn yr iaith. Gwelir nad codi bathiadau a'u cynnwys yn ei waith ei hun yn gwbl ddifeddwl a wnâi Silvan bob tro. Gofalodd ddangos enghreifftiau ohonynt mewn cyd-destun gan roi grym newydd neu gredadwyedd iddynt. Yn anffodus, gellir cael hyd i ddigonedd o ffurfiau anghydnabyddedig neu annilys Pughe hefyd, er enghraifft:

A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE (1793-1803)	A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE ... (1887 - 1907)
Abyrgov, s.m.-pl.t. ion (byr-cov) short memory.	Abyrgof, -ion sm. short memory. -P.
Açris, s.m.-pl.t. iau (aç-rhis) A covering.	Achris, -iau sm. a covering. -P.
Ambwyad, s.m.-pl.t. au (pwyad) A beating about.	Ambwyad, -au sm. a beating about. -P.
Arwiw, a. (gwiw) Superexcellent, or supreme.	Arwiw, a. very worthy; superexcellent.
Bynnywen, s.m.-pl.t. (bun-dyw) A goddess; a nymph.	Bunnywen, sf. [bun+duw?] a goddess; a nymph. -P.
Clogoren, s.f.dim. (clogawr) A bubble.	Clogoren, sf. a bubble. -P.
Coelvan, s.m.-pl.t. au (coel-ban) An omen.	Coelvan, -au sf. [coel+ban] an omen. -P.
Cystraw, s.m.-pl.t. ion (cys-traw) Criticism.	Cystraw, -ion sm. 'criticism'. -P. Probably a back-formation from <i>cystrawen</i> as the word does not appear to occur.

Mae hyd yn oed yr union ffurfiau cyfeiliornus y cyfeiriodd Robert Roberts atynt ganddo, er enghraifft 'echlys', 'echlysiad' ac 'echlysawl'. Cwynodd Robert Roberts am y ffordd yr aeth ati i lunio cymaint o eiriau cyfansawdd diangen gan ddefnyddio rhagddodiaid ac elfennau unsill:

Of words with dad-, dam-, dar-, he has about two thousand, but I cannot find fifty of that class in the authors I mentioned (sef yr hen destunau rhyddiaith a gwaith y beirdd gan mwyaf). So with di, an, gor, cyf, cyd, etc: he has omitted half the compounds I find, and inserted thousands which I can find no trace of. And his imaginary roots, of course, need no mention. There is no good deal of weeding to be done in a Welsh Dictionary.²¹⁷

²¹⁷ Llythyr dyddiedig 30/v/1879. Cwrtmawr 4493B.

Ychydig iawn o'r 'weeding' hwn a argymhellodd Roberts a wnaeth Silvan. Neilltuir bron i dair tudalen ar hugain ar gyfer geiriau'n dechrau â 'dar-' ac mae nifer o eiriau cyfansawdd Pughe yn ymddangos yng ngeiriadur Silvan, er enghraifft:

A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE (1793-1803)	A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE ... (1887 - 1907)
Amryveilwez, a. (amryval-gwez) Multiform.	Amryfeilwedd, a. consisting of various forms; multiform.
Argynnysgaethawl, a. (argynnysgaeth) Greatly endowed.	Argynnysgaethol/Argynnysgaeddol, a. greatly endowed; well-dowered.
Damzyblygrwydd, s.m. (dyblygrwyz) The state of being folded round, or doubled.	Damddyblygrwydd, sm. the state of being folded or wrapped around; multiplicity.
Dymborthawl, a. (porthawl) Tending to give mutual support.	Dymborthawl, a. tending to give mutual support or assistance. -P.
Dymguraw, v.a. (curaw) To be beating one's self; to beat mutually.	Dymguro, v. to beat one's self; to beat mutually. -P.
Eçdywynygiad, s.m. (eçdywynyg) A glittering.	Echdywynygiad, -au, sm. a glittering, a glistening, a shining.

Mae ganddo hefyd nifer o elfennau unsill a godwyd o eiriadur Pughe, er enghraifft:

A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE (1793-1803)	A DICTIONARY OF THE WELSH LANGUAGE ... (1887 - 1907)
Arn, s.m.-au (ar) A piece; a fragment.	Arn, -au, sm. a piece or fragment. -P.
Crag, s.m. -ion (cra) A hard crust; a coating.	Crag, -ion, sm. [apparently a back formation from <i>cragen</i> . q.v.] 'a hard coating'. -P.
Cram, s.f. (ara) An incrustation.	Cram, sf. [cf. <i>cramen</i> , <i>craw</i> , <i>crofen</i>] an incrustation. -P.
Cre, s.m.aggr. (cy-rhe) A combining cause, a principle, beginning, or first motion. Also what penetrates, or pervades; a cry.	Cre, sm. 'a combining cause, a principle, beginning, or first motion'. -P. No such word actually occurs in this sense; but Pughe seems to have inferred it from <i>cread</i> , <i>creu</i> , <i>dechreu</i> , &c.
Crês, s.m. (cre) A hardening with heat.	Cres, sm. 'a hardening with heat'. -P.
Crês, a (cre) heating; parching.	Cres, a. [cf. <i>cras</i>] heating or parching; inflaming. -P.
Dib, s.m.-pl.ε ion (ib) A fall, or depth; extremity.	Dib, -ion, sm. [cf. <i>dibyn</i>] a fall or depth; a declivity; extremity. -P.
Diw, s.m.-pl.t ion (iw) Intireness; perfection; sum; totality. a. Total.	Diw, -ion, sm. entireness, perfection, sum, totality. Diw, a. total, entire. -P.
Dym, prefix in composition (dy-ym) It implies the iteration of a reflective and mutual action.	Dym, px. [dy+ym]. 'It implies the interation of a reflective an mutual action'. -P.
Ez, s.m.r.-pl.t ion. A moment; a present time of motion; a going, or moving; a glide; a tranquil state. It is used as a prefix in composition; it is also the termination of nouns, as <i>gwirionedd</i> , <i>caredd</i> , or the like; and it forms the plural of others, as <i>teymedd</i> , <i>rhianedd</i> , and <i>gwreigedd</i> .	Edd, -ion, sm. 'a moment; a present time of motion; a going or moving; a glide; a tranquil state. It is used as a prefix in composition; it is also the termination of nouns, as <i>gwirionedd</i> , <i>caredd</i> , or the like; and it forms the plural of others, as <i>teymedd</i> , <i>rhianedd</i> , and <i>gwreigedd</i> '. -P.

Wrth ymdrin â chynnwys y geiriadur Saesneg-Cymraeg, trafodwyd yr awydd a oedd ar Silvan i ddangos holl gyfoeth y Gymraeg a'i hoffter o nodi ffurfiau Cymraeg amrywiol ar gyfer un prifair Saesneg. Hyd yn oed ar ôl magu blynyddoedd o brofiad ym maes geiriaduraeth, mae'n amlwg bod yr awydd hwnnw'n dal i afael ynddo ac mai dyna sy'n esbonio paham na fedrodd ymatal rhag cynnwys yn ei eiriadur y bathiadau a'r ffurfiau cyfeiliornus y cafodd hyd iddynt yng ngwaith Pughe. 'Roedd y demtasiwn yn ormod iddo. Gwelir –P wrth ochr rhai o'r ffurfiau hyn ond gadawyd nifer fawr ohonynt heb unrhyw wybodaeth i ddynodi o ba ffynhonnell y'u codwyd. Mae'n dra thebyg bod Silvan wedi osgoi gwneud hynny'n fwriadol, rhag cael ei feirniadu am gynnwys cymaint o eiriau ffug Pughe. Cofir nad oedd Pughe o'i flaen wedi crybwyll y dylanwad a gawsai syniadau Rowland Jones arno a hynny, o bosib, am ei fod wedi sylweddoli cyn lleied o barch oedd gan gylch y Morrisiaid tuag at Jones.

Gwelir ôl dylanwad Pughe ar un nodwedd arall sy'n perthyn i eiriadur Silvan, sef ei sêl dros 'burdeb' y Gymraeg. Dywedir yn rhagymadrodd trydydd argraffiad geiriadur Pughe, a gyhoeddwyd dan olygiaeth Gweirydd ap Rhys, bod Pughe wedi hepgor geiriau a fenthyciwyd o'r Saesneg ac ieithoedd eraill oherwydd ei sêl dros burdeb y Gymraeg. Er nad oedd yn gymaint o burydd â Pughe, tueddai Silvan i wneud yr un peth. Ni ellir cael hyd i ffurfiau megis 'alegori', 'almanac', 'astronomi/astronomyddiaeth', 'baromedr/barometer', 'blanced', 'bocs', 'bwled', 'clerc', 'comedi', 'cownt', 'desg' ac 'ecseismon/esceisman' sydd oll yn ffurfiau o darddiad estron ond sydd yn ffurfiau a oedd wedi ennill eu plwyf yn gyffredinol erbyn y cyfnod dan sylw.

Nodwyd eisoes bod Silvan wedi ceisio cyflenwi diffygion geirfaol y Gymraeg ers dechrau'r pedwardegau a'i fod wedi cynnwys geirfa gyfoes a fathwyd ganddo ef, neu gan eraill, yn y geiriadur Saesneg-Cymraeg. Mae'r mwyafrif o'r bathiadau'n ymddangos unwaith yn rhagor yn y geiriadur Cymraeg-Saesneg, ond gwrthododd rai o'r cynigion cynnar a gyhoeddodd yn *Y Cwmwl* a'r *Drysorfa Gynulleidfaol* megis 'ardebu' ('to portray'), 'arwaeseb' ('certificate'), 'coras' (circumference') a 'chwegor' ('grocer'). Isod, dangosir unwaith eto y cofnod a geir yn y geiriadur Saesneg-Cymraeg ar gyfer 'globosity/globularness':

Globosity, s. crynder, cyfrgrynder, crynnydd, cynghrynrywdd, crynedd, cyfangrynedd, cryneiddrydd, cronellogrwydd, cronenogrwydd, crwmach

Gellir cael hyd i'r ffurfiau a danlinellwyd yn y geiriadur Cymraeg-Saesneg ac mae Silvan yn nodi 'globosity/globularness' fel cyfystyr pob un. Mae'r ffurfiau â llinell doredig oddi tanynt yn ymddangos fel prifeiriau hefyd, ond ni chyfieithir hwy fel 'globosity/globularness'. Dyfynnir dau gofnod arall, sef 'harmony' a 'hydrometry' i ddangos bod Silvan heb chwynnu llawer o'r bathiadau erbyn cyhoeddi ei ail eiriadur. Tanlinellwyd y ffurfiau yn yr un modd ag o'r blaen:

Harmony, s. (Gr. a Ll. *harmonia*) cyssondeb, cyssonedd, cyssondra, cysseinedd, cydseinedd, cytundeb, cynghanedd, cynghan, peroriaeth; cyttonedd, cynhonedd, ceiniedi, cysseiniaeth, cydseiniaeth, cydseiniant; cydgan, cydgerdd, cyngherdd, cynghord, cydgord; alaw, cerddoriaeth, cywyddoliaeth, eilon, eilwy, eilyw, eilyg, eilw, alawn, anant, cyfeilyw; cydweddiad, cydfod

Hydrometry, s. dyfrfesuriaeth, dyfrfydraeth, gwyfesuriaeth, awfesuriaeth, gwyfydraeth, dyfrfydriad, gwyfydriad

Mae'n werth nodi bod Silvan wedi rhoi -P wrth ochr 'eilyw' ('harmony'), 'eilyg' ('harmony') a 'dyfrfesuriaeth' ('hydrometry') a'i fod wedi gwrthod 'anant' fel cyfieithiad posib o 'harmony'. 'Minstrels', 'poets' a 'poet-musicians' yw'r unig gyfystyron a dderbynnir gan Silvan ac mae ganddo'r nodyn a ganlyn:

According to Pughe *anant* signifies 'elementary principles of sound; harmony; the muses;' but to me it appears always to denote the minstrel class, whether poets or reciters; minstrels can sometimes be used as convertible terms. He employs it himself for Heber's 'minstrely'.

Ar y cyfan, ychydig iawn oedd yn barod i feirniadu gwaith Silvan. Un o'r rhai cyntaf i geisio'i gynghori oedd J. Gwenogvryn Evans. Cynigiodd ef awgrymiadau pwysig mewn llythyr a anfonodd ato ym 1897 yn trafod rhannau'r geiriadur y gobeithid eu cyhoeddi yn y dyfodol:

... I very much hope you will get the necessary help, and that you will in future numbers omit the *geire gneyd* - the number of compounded words (absolutely of no value) in the previous numbers is so great as to spoil the Dictionary. You waste your time in putting such words in, you waste money in printing them, you waste the student's time in looking up the words and his money in having to buy a great bulk of useless trash. The value of a Dictionary is not determined by its bulk or the number of words it contains, but by containing words which are *real words* and in use in our best literature.²¹⁸

²¹⁸ Llythyr dyddiedig 2 Awst 1897. Cwrtmawr 899B.

'Roedd yr awgrym hwn y dylai gynnwys 'real words' a hepgor y 'geire gneyd' yn gyngor doeth iawn ac ymddengys fod eraill yn rhannu'r un fam â Gwenogvryn.

Meddai yn yr un llythyr:

Two or three of your practical well-wishers think as I do about the geire llanw.²¹⁹

Eithr Gwenogvryn oedd yr unig un i fentro lleisio'r fam honno. Pe bai wedi gwneud hynny ddeng mlynedd ynghynt, pan ddaeth y ddau'n gyfarwydd â'i gilydd am y tro cyntaf, efallai y byddai Silvan wedi medru bwrw ymlaen a chyhoeddi'r rhannau dipyn yn gynt. Yn ôl R. E. Hughes, effeithiodd y feimiadaeth hon ar berthynas Silvan a Gwenogvryn.²²⁰ Ar ôl edrych ar natur yr ohebiaeth a fu rhyngddynt wedi i Gwenogvryn sôn am y 'great bulk of useless trash', awgrymodd Hughes fod Silvan wedi pwdu.

Un o nodweddion y geiriadur a gafodd ganmoliaeth oedd y ffordd y ceisiodd Silvan olrhain hanes a datblygiad geiriau. Nododd un adolygydd mai ychydig iawn o eiriadurwyr Cymraeg eraill oedd wedi mentro dadansoddi arwyddocâd geiriau ac olrhain eu datblygiad hanesyddol.²²¹ Gan fod Silvan wedi treulio cyhyd yn casglu deunydd ac yn paratoi'r geiriadur, mabwysiadodd ddull manwl a threfnus o gofnodi ystyron gwahanol eiriau. Sylwer, er enghraifft, ar y ffordd yr aeth ati i ddangos gwahanol ystyron 'aflawen' ac 'afrifed':

Aflawen, a. 1. not merry or cheerful; uncheerful, sad, gloomy, melancholy; dismal.

Keint yn yspydawt uch gwirawt *aflawen*.

Taliesin: A.B. ii. 153.

Handid eurdyl *avlawen* henoeth.

Llywarch Hen: M.A. I. 105 (cf.119)

Awyt neud awyt neu *aflawen*. – *Cynddelw: M.A. I. 230.*

Mor dddigariad, mor *aflawen*,

Ydyw marw'n llyn o'r chwaren.

Rhys Prichard: C.y C. cx. 61.

A'r sarff *aflawen* a'r tan o'i enau.

Gr. Ynad Coch: M.A. I. 517 (cf.400)

2. saucy; passionate.

O flaen neb *aflawen* wyf. – *D. ab Gwilym, cclviii. 28.*

Hi fydd byth am fod yn ben,

Yn wraig *aflawen* lidiog. – *Huw Llwyd o Lancarfan.*

Aflawen yn' fal y nos,

A fu lawen fal eos. – *Hywel Dafydd ab Ieuan.*

3. untidy, slovenly, dirty. – N.E.W.

4. extreme, exceeding, excessive.

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ R. E. Hughes, op. cit., t.174.

²²¹ Gw. er enghraifft adolygiad *Y Cymmrodor*, Cyfrol VIII (1887), tt.216-217.

A gwedy colli amgylch teir mil oe gwyr yn drist *aflawen* yd ymochelasant y gwlat. – *Brut y Tywysogion*, 160.

Fal hyn, dan fraw *aflawen*,
Mae plant cred Mohammed hen.
Iolo Morganwg: *Salmu*, I. 220.

Oer aflawen, extremely cold.

Afrifed, a. 1. innumerable, numberless.

Traidd *afrifed* blanedau,
Traidd uffem a'r gethem gau.
William Wynn, C. y Fam.
Hawdd dwyn *afrifed* o enghreifftiau i brofi i'r gwrthwyneb.
G. Mechain: *Gwaith*, ii. 363.
Dan ein traed *afrifed* rwystrau,
Ar bob llaw mae llawer ffos.
Iolo Morganwg: *Salmu*, II, xl. 1.

2. infinite; immense; enormous.

Gwelid yn eu herbyn Rhydderch ab Iestyn ab Gwrgan, a chydag ef lu *afrifed* o wyr Morganwg a Gwent.
Ieuan Brechfa: M.A. ii. 503 (cf. 553).
Ac yno y bu brad ddirfawr a thwyll *afrifed* ...
Ieuan Brechfa: M.A. ii. 505.

3. intolerable, insufferable.

Pa beth a dybygwn ni, neu a famwn, am falchedd *afrifed* y Pab? – *Ed. James*: Hom. iii. 119.
Rhaid ymochelyd rhag bod y ddull hon yn dywyll neu yn drwsgl ddybryd, yno *afrifed* fydd.
H. Perrt: Egl. Ffr. x.

4. excessive, extreme, exceeding; very great.

Eryr digrif *afrifed*,
Owen helm gain, hael am ged.
Gruffydd Llywd ab Dafydd.
Mae yn ddiarnheu eu bod yn cymmeryd poen *afrifed* yn dysgu y gelfyddyd i'w ddisgyblion. – *Theo. Evans*: D.P.O. I. 5. (151)
Yr wyt yn tyboed y dichon y Geirlyfr hwn fod yn llesol ac yn wasanaethgar *afrifed* i Frodorion Cymru. – *Th. Richards*: *Geirlyfr*, Rhag. 21.
Colled *afrifed* fawr oedd,
Alarus i laweroedd.
Ieuan Brydydd Hir: *Gwaith* 97.
Ni rydd neb a fo'n ei gael,
Ond cysur gwael *afrifed*.
Iolo Morganwg: *Salmu*, II, vii. 3.

Er nad yw'n llwyddo bob tro i gynnwys yr enghraifft gynharaf, mae ei gofnodion dipyn yn helaethach na'r rhai a geir mewn geiriaduron eraill. Cymharer y ddau gofnod uchod â'r hyn sydd gan William Owen Pughe ac fe welir bod ymdriniaeth Silvan yn fanylach:

Avlawen, a. (llawer) not merry.

Avrived, a. (avriv) Innumerable; infinite.

Fel y gwelir, mae Silvan yn defnyddio dyfyniadau'n fynych i ddangos enghreifftiau o'r prifeiriau yn eu gwahanol ystyron. Fel arfer, mae'r dyfyniadau'n perthyn i gyfnodau gwahanol ac felly'n adlewyrchu datblygiad yr ystyron. Dyma ymgais Silvan ar gyfer 'duryn' er enghraifft:

Duryn, -au, sm. [dur] 1. a steel, a piece of steel. Cf. *Duren*.

Hog-dduryn cigydd, a butcher's steel. –W.

2. a beak, a bill; a snout; a trunk, a proboscis.

Edn yn ei hoedl ni edir,
Aderyn hardd *duryn* hir.

D. ab Gwilym: lxxii. 19 (cf. 36; xlv. 19)

A megys yr oed yn dyuot attaw ef a welei y ki yn roi y *duryn* yr llawr. ac yn kael gwaet. ac yn ymlit y gwaet ar hyt fford lysseulet.

St. Great: §108.

E perchyll becheyn or pan emcuelo bysguelyn gyntaf ay *duryn* [al. truyn] un kefreyt ac eu mam vydant ar hyt.

Cyfreithiau Cymru, i. 324.

Duryn catt yn lladratta. – *Madog Dwygraig*: M.A. i. 489.

Y peth rhyfeddaf yng ngwneuthuriad yr Elephant yw ei anferth *dduryn*: sef math o drwyn hir, ansawdd yr hwn sy gyfryw, fel y gall y creadur ei estyn allan neu ei dynu i mewn; ei eangu, ei godi, neu ei ostwng; a'i droi fe y myno.

Gwylidydd, i. 171 (cf. 172, 173).

Y mae glyfin yr aderyn hwn o wneuthuriad mor rhyfedd, ym mron, a *duryn* yr Elephant. – *Cylchgrawn*, i.26.

A phistylla allan fôr o drwy ei *dduryn*.

W. O. Pughe: C. G. vii. 481.

Trwyn hir main sydd ganddo, yr hwn a fedr efe (megys *duryn* cawrfil) ei estyn neu ei fyrhau pryd y myno.

Gwylidydd, iii. 169 (cf. 165).

Diwreiddia goed gyd â'i *dduryn*. – *Gwylidydd*, xi. 148.

3. the nose (humorously, or in contempt); the snout.

A'th *dduryn* oedd, waith arall,

Fal trwyn yr âb, fab y fall. – *Goronwy Owain*, 74.

Gwell na merch yn cynnyg cusan

Ar *dduryn* oer, ryw ddam o arian.

Huw Morus: E.C. i. 333.

Nodwedd arall a gafodd ei chanmol oedd y nodiadau sy'n ymddangos o bryd i'w gilydd am hanes neu ffurf geiriau, neu'r defnydd arbennig a wneid ohonynt. Yn ôl adolygydd *Y Cymmrodor*:

The notes appended to many articles under the mark ¶ deserve special notice, as they embody much valuable matter. They refer to history, peculiar forms, inflexions or uses of words; to doubtful, false or various readings; and occasionally to the corruptions of modern usage.²²²

Dyma rai enghreifftiau o'r manylion pellach a ychwanegodd at ddiwedd y cofnod ar 'argraffu', diniwaid/diniwed' ac 'efe':

¶ The first Welsh book having *argraffu* in the imprint, was the quarto Prayer Book of 1664. Previously to that date, and occasionally for some time afterwards, *printio* and *imprintio* or *emprintio* were the usual words.

¶ Most editions of the Bible have *diniweid* (as well as the subs. *niweid*), apparently following Bp. Parry's edition in one passage (*Iob* ix. 23), but the term *-eid* for *-aid* has long been obsolete; and no adjective or noun in the present stage of the language ends in *-eid*.

²²² *Y Cymmrodor*, viii (1887), t.216.

¶ Like the other emphatic personal pronouns, *eſe* is stressed on the last syllable. It is of rare occurrence in the older language, while its equivalent *efo* is comparatively common.

Nodwyd eisoes bod Silvan yn awyddus i gofnodi geiriau llafar gwlad a'i fod wedi derbyn rhestrau o eiriau tafodieithol gan ei ohebwy. Mae ganddo ffurfiau megis 'bannas gwely', 'cidell', 'cecas', 'clewyn', 'clindarddard' a 'clipen' yn y geiriadur gyda

-*Mon*, -*S.W.*, -*S.W.W.*, -*N.W.* neu -*N.W.W.* wrth eu hochr. Mae ganddo hefyd ambell idiom llafar megis:

Y mae dalyd dan ei dafod, he is tongue-tied. -*S.W.W.*

Hogyn llawn asgen ydyw, he is a boy full of mischievous tricks. -*N.W.*

Clywed gwynt y bwch, to smell a rat. -*S.W.*

Clompen o ddynes, a good-sized woman. -*N.W.*

Paid â chymadu o hyd, do not howl continually. -*Mon.*

Heb os, Silvan oedd geiriadurwr mwyaf galluog y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Er na chawsai addysg brifysgol neu gyfarwyddyd mewn dulliau ysgolheigaidd, 'roedd nodweddion a chyneddfau'r gwir ysgolhaig yn perthyn iddo ac ystyrid ef yn awdurdod ar y Gymraeg. Geiriaduraeth oedd ei faes astudiaeth arbennig ef a'i ddelfryd mawr oedd llunio geiriadur Cymraeg. Treuliodd bron i hanner can mlynedd yn paratoi, yn casglu ac yn rhoi trefn ar y gwaith ac ar un olwg, sgil-gynnyrch ei waith geiriadurol oedd ei holl weithgarwch llenyddol arall. 'Roedd yr hyn a gyflawnodd fel unigolyn yn anhygoel yn ei ddydd. Soniwyd eisoes am y grant a ddyfarnwyd iddo o'r 'Civil Llist' a'i fod wedi ei ethol yn gymrawd o Goleg Iesu Rhydychen. Fe'i hanrhydeddwyd hefyd gan yr Eglwys yng Nghymru am ei gyfraniad i astudiaethau yn y Gymraeg pan etholwyd ef yn ganon anrhydeddus ym 1888. Cafodd ei waith ym maes geiriaduraeth ei gydnabod gan Gymdeithas y Cymmrodorion pan dderbyniodd fathodyn ym 1897 ac ym 1901 dyfarnwyd iddo radd anrhydeddus D.Litt gan Brifysgol Cymru.

Er bod i'r geiriadur ei ddiffygion, megis dylanwad bythol Pughe, yr awydd a oedd ar Silvan i gofnodi geiriau'r iaith yn ddiwahaniaeth heb eu dewis a'u dethol, y methiant i egluro ystyron yn llawn a'r methiant wrth nodi oedran cywir rhai geiriau, mae rhagoriaethau amlwg yn perthyn iddo hefyd. O'r braidd y gellir

cymharu *A Dictionary of the Welsh Language* â geiriaduron eraill y bedwaredd ganrif ar bymtheg neu unrhyw eiriadur Cymraeg arall o ran hynny. Mae ei ymdriniaeth â geirfa'r iaith dipyn helaethach a manylach. Rhoddodd sylw arbennig i hen eirfa'r iaith yn ogystal â geirfa Gymraeg ddiweddar a chyfoethogodd y gwaith ymhellach trwy gynnwys dyfyniadau o bob math o destunau, o bob cyfnod yn hanes ein llên.

Mynnodd Thomas Parry mai "methiant anrhydeddus" oedd ymdrech Silvan i gynhyrchu geiriadur Cymraeg.²²³ Ar ôl tynnu sylw at y ffaith mai tîm o bobl fu'n gyfrifol am gynhyrchu'r *Oxford English Dictionary* a bod y gwaith ar Eiriadur Prifysgol Cymru wedi dechrau er 1921, nododd fod y dasg y ceisiodd Silvan ei chyflawni yn ormod o faich i un unigolyn. Ei brif fai, meddai Thomas Parry, oedd rhoi gormod o sylw i'w weithiau eraill - megis y geiriadur Saesneg-Cymraeg a'i waith golygyddol - yn hytrach na chanolbwyntio'n llwyr ar y geiriadur Cymraeg-Saesneg. Yn olaf, rhaid nodi fod y geiriadur Cymraeg-Saesneg yn "fethiant anrhydeddus" am reswm arall. Ymddangosodd rhwng dau gyfnod arbennig fel petai ac fel canlyniad, ni lwyddodd Silvan i ddenu dilynwyr uniongyrchol ac ni lwyddodd i ysbrydoli neb ychwaith.²²⁴ Ni chawsai gweithiau William Owen Pughe a Iolo Morganwg eu diorseddu'n iawn ac 'roedd llawer o hen lenyddiaeth y Cymry'n dal mewn llawysgrifau. Cyhoeddwyd ail gyfrol geiriadur Cymraeg-Saesneg Silvan flwyddyn cyn i Syr Ifor Williams ddechrau esbonio ystyron hen eiriau. Dywedodd Thomas Parry:

Y gwir rhyfedd yw fod geiriadur Silvan yn rhy hwyr ac yn rhy gynnar yn ymddangos. Petai ar gael hanner can mlynedd yn gynt, er gwaethaf ei ddiffygion gallai fod yn ddefnyddiol fel brechdan i aros pryd. Petai hanner can mlynedd yn ddiweddarach, gallai fanteisio ar lawer o ddarganfyddiadau Ifor Williams.²²⁵

²²³ Thomas Parry, op. cit., t.122.

²²⁴ Thomas Parry, *Hanes Llenyddiaeth Gymraeg Hyd 1900* (Caerdydd, 1944), t.279.

²²⁵ Thomas Parry, 'Daniel Silvan Evans, 1818-1903', op. cit., t.125.

Pennod 8

Geiriaduron 1850 - 1914

(i)

Hugh Jones (d.d.)

Crydd oedd William Aubrey wrth ei alwedigaeth, ond treuliodd gyfnod yn crwydro'r byd ac yn pregethu. Ym 1852, dychwelodd i Gymru gan geisio gwneud bywoliaeth trwy werthu llyfrau a rhedeg gwasg yn Llannerch-y-medd.¹ Ef fu'n gyfrifol am argraffu *Y Geiriadur Gwreiddiol* o eiddo Hugh Jones ym 1855.² Ymddengys fod Jones yn ei chwedegau cynnar pan luniodd y geiriadur gan fod cyfrifiad Plwyf Llantrisant ar gyfer y flwyddyn 1851 yn nodi mai chwe deg ydoedd yr adeg honno. Gwyddys mai brodor o Lanbadrig ym Môn ydoedd a'i fod wedi treulio cyfnod fel ysgolfeistr yn Llantrisant. Ysywaeth, methwyd cael hyd i ragor o wybodaeth amdano.

Sylweddolasai Hugh Jones ba mor angenrheidiol oedd hi i fedru'r Saesneg. Yn rhagymadrodd *Y Geiriadur Gwreiddiol*, dywed:

Y mae medru yr iaith Saesonaeg y dyddiau yma wedi mynd yn beth hanfodol i ddedwyddwch, defnyddioldeb ac anrhydedd, ac yn ddysgeidiaeth y mae bron pawb yn ceisio ei chael ...

Cwynai fod y Cymro cyffredin ar ei golled gan fod pob geiriadur yn rhy gostus iddo. Bwriad Hugh Jones felly, oedd llunio geiriadur bychan, rhad a fyddai'n cynorthwyo:

... bechgyn tlodion a dosbeirh isel ein pobl ...

i ddysgu Saesneg.

O ran maint, cyfrol fechan iawn ydyw. Mesura 8.5cm o led a 12.5cm o hyd ac mae'n cynnwys 164 tudalen. Yn anffodus ni wyddys faint oedd ei phris. Rhennir y cynnwys yn ddwy ran. Esbonia Jones iddo drefnu'r gwaith fel hyn:

... i'r dyben o osod y ffon yn ddigon isel yn yr ysgol i'r gwanaf gael cychwyn, a hwylusdod i Athrawon ysgolion i nodi cyfres o wersi gymwys i blant o wahanol oed a gradd.

¹ Bedwyr Lewis Jones, *Argraffu a Chyhoeddi ym Môn* (cyhoeddwyd gan adran argraffu Cyngor Sir Gwynedd, 1976) t.11.

² Hugh Jones, *Y Geiriadur Gwreiddiol. English and Welsh Dictionary of one and two syllables for the use of schools and young men* (Llanerchymedd, 1855).

Y GEIRIADUR GWREIDDIOL

ENGLISH AND WELSH
DICTIONARY

OF

ONE AND TWO SYLLABLES

FOR THE USE OF SCHOOLS

And young men

BY

Hugh Jones,

School Master, Llantrisant, Anglesey.

LLANERCHYMEDD.

PRINTED BY WILLIAM AUBREY,

1855

Neilltuir dros hanner cant o dudalennau ar gyfer rhestru geiriau Saesneg unsill. Oddeutu 3,000 prifair sydd yn y rhan gyntaf ynghyd â'u cyfystyron Cymraeg. Yn yr ail, sydd dros gan tudalen o hyd, ceir tua 5,000 o eiriau deusill. Wrth reswm, mae ganddo fwy o enwau nag o ferfenwau yn ei restrau. Geiriau a ddefnyddid bob dydd ydynt fel rheol, geiriau megis 'barn', 'boose' (beudy), 'dag' (blaen gneifio), 'gare' (gwlan garw), 'grange', 'hame' (mynchi pren) a 'jack' (march bren). Mae geirfa'n ymwneud â llongau yn eithaf cyffredin yn y geiriadur, er enghraifft: 'barge' (cwch, ysgraff), 'deck' (bwrdd llong), 'keel' (gwaelod llong), 'fizgig' (hyfer morwyr), 'shrouds' (rhaff ysgol hwyl-bren llong) a 'xebec' (llong briodol i'r mor Canoldir). Nid yw'n cynnig esboniad ar ei brifeiriau ond caiff 'shrimp' sylw arbennig ganddo am ryw reswm:

Shrimp, gwichiedyn - ond yn hytrach math o bysg cragenol a nofient hyd rai o lenydd ein tir; Y maent o ran eu blas o duedd halltaidd, ac yn hynod lesol i gylla dyn.

Mae'n werth nodi bod copïau o'r *Geiriadur Gwreiddiol* yn eithriadol o brin erbyn heddiw ac mai un copi ohono sydd yng nghasgliad llyfrau prin Llyfrgell Llangefni.

(ii)

Robert John Pryse (Gweirydd ap Rhys, 1807 -1889)

Ychydig iawn o addysg ffurfiol a dderbyniodd Gweirydd ap Rhys ond dysgodd sut i ysgrifennu a darllen Cymraeg pan oedd yn was fferm a pharhaodd i'w ddiwyllio'i hun gan ddysgu Saesneg.³ Prynodd argraffiad 1826 o *Eiriadur Saesneg a Chymraeg* Thomas Jones ac yn ôl pob tebyg:

Y cynllun a gymmerth oedd, dysgu Geiriadur Jones allan, fel pennod, ar dafod leferydd; a dysgodd ef ... hyd ddiwedd y llythyren F.⁴

Prynodd hefyd gopi o *Sheridan's Improved, being a Pronouncing Dictionary, Dyche's Guide to the English Tongue* a *Loughton's Practical Grammar of the English Tongue*.⁵ Gan nad oedd yn llwyr gredu syniadau lolo Morganwg am y Derwyddon, aeth ati i ddysgu Lladin fel y gallai ddeall yr hyn a ddywedai'r Rhufeiniaid amdanynt. Yn ddiweddarach, ymrodd i ddysgu Groeg er mwyn deall y Testament Newydd yn well.

Gwyddai Gweirydd o brofiad am yr anawsterau a wynebai unrhyw un a geisiai ddysgu Saesneg yr adeg honno. Diben ymarferol sydd i dipyn o'i gynnyrch llenyddol, gan gynnwys ei waith cyntaf, sef *Geiriadur Cynanawl Seisnig-Cymreig ac Eglurydd yr iaith Seisoneg yn Seisoneg a Chymraeg*. Bwriad Gweirydd oedd cynorthwyo'r Cymro uniaith a ddymunai:

... ddeall yr iaith Saisoneg, a'i *phronownsio* yn groewdeg yn ol fel y gwna y Sais mwyaf dysgedig.⁶

Dechreuodd lunio'r geiriadur hwn, yn dangos:

... gwraidd y geiriau Seisoneg yn ol awdurdod y Dr. Johnson, gyda chynaniad Mr. Walker, wedi ei gymhwyso i'r Gymraeg ...⁷

³ Syr John Edward Lloyd, R. T. Jenkins, a Syr William Llewelyn Davies (goln.), *Y Bywgraffiadur Cymreig hyd 1940* (Llundain, 1953), tt.761-2.

⁴ Llsgr Bangor 1681, 543-7.

⁵ Enid Pierce Roberts, 'Gweirydd ap Rhys: ei fywyd a'i waith', *Traethawd M.A. Prifysgol Cymru Bangor*, 1941, t.19.

⁶ Robert Ioan Pryse, *An English and Welsh Pronouncing Dictionary: in which the pronunciation is given yn Welsh letters. Geiriadur Cynaniadol Saesneg a Chymraeg: yn yr hwn y silladir y geiriau Saesneg a llythyrenau Cymraeg: hefyd, cyfres o enwau priod yr Ysgrythur, wedi eu silladu yn Gymraeg* (Dinbych, 1857), t.iv.

⁷ Ibid.

ym 1833. Erbyn dechrau 1834 'roedd Gweirydd wedi paratoi digon o ddeunydd ar gyfer un rhifyn, felly gwnaeth drefniadau gyda Robert Jones, Albion Press ym Mangor, i'w argraffu. Talwyd pymtheg punt i Jones a chan fod Gweirydd ei hun yn brysur gyda'i waith gwehyddu ac yn bell o gyrraedd y wasg argraffu, rhoddwyd 30/- i Arfonwyson am ddarllen y proflenni. 'Roedd am gyhoeddi oddeutu 30 neu 32 o rifynnau am chwe cheiniog yr un eithr bu'r cynllun yn fethiant ariannol ac un rhifyn yn unig a ymddangosodd. Gan iddo wneud colled o £30, addawodd Gweirydd i'w wraig na fyddai byth yn mentro cyhoeddi gwaith yn yr un ffordd eto. Llwyddodd i gadw'r addewid hwn o hynny ymlaen.

Mae'n debyg bod yr unig rifyn o'r *Geiriadur Cynanawl Seisnig-Cymreig* a ymddangosodd yn cynnwys ffurfiau megis 'anmharod' ac 'yn nghyd' ac yn dangos yn glir mai disgybl Pughe oedd Gweirydd yr adeg hon.⁸ Dylanwad Arfonwyson oedd wedi peri iddo goleddu syniadau Pughe yn y lle cyntaf. Yn "Buchedd Gweirydd ap Rhys", nodir:

Denodd cyfeillgarwch Arfonwyson ef i zelog gofleidio yr un syniadau, yr hyn oni buasai iddo gael gwared ohono a'i cadwasai yntau byth yn ysgrifenydd clogyrnog mympwyol ac anghymeradwy, megis y mae holl ddisgyblion Dr. Puw o hono ei hun i wared.⁹

Pan ddechreuodd Gweirydd ap Rhys astudio "seinysgrifiaeth" tua 1846, newidiodd ei feddwl am etymoleg ac orgraff. Tueddodd i ddilyn syniadau Gwallter Mechain o hynny ymlaen gan ystyried ei draethawd ar "Rhyddid", a ddaeth yn fuddugol yn Eisteddfod Llanelwy ym 1790, fel gwaith a oedd yn ddilyniant uniongyrchol i gyfieithiad William Morgan o'r Beibl.¹⁰

Ym 1847, cafodd Gweirydd gyfle da i lunio gwaith tebyg i'r *Geiriadur Cynanawl* ar ôl gweld yr hysbyseb hon ar glawr rhifyn mis Mehefin 1847 o'r *Geiniogwerth*:

Gwobr o £10 a chopi o Eiriadur Walters i awdur y cyfarwyddyd goreu yn yr Iaith Gymraeg i Gymro ddysgu yr iaith Saesneg.

⁸ R. E. Hughes, 'Aspects of Welsh Lexicography in the nineteenth century with special reference to the contribution of Daniel Silvan Evans', *Traethawd M.A. Prifysgol Lerpwl*, 1941, t.78.

⁹ *Llsgyr Bangor 1678-1708*, t.754.

¹⁰ 'Rhyddid; Traethawd a enillodd Ariandlws Cymdeithas y Gwyneddigion ar ei Thestyn i Eisteddfod Llanelwy, B.A. 1790' yn D. Silvan Evans (gol.), *Gwaith Gwallter Mechain* (Cyfrol II) (Caerfyrddin, 1868), tt.1-109.

Nodwyd y dylai'r traethawd fod o faint y gellid ei werthu am 9d. neu 1/- ac mai gan Thomas Gee y byddai hawlfraint y gwaith buddugol. O'r tri ar ddeg o ymgeiswyr, Gweirydd ap Rhys a ddaeth yn fuddugol ac fe'i gwahoddwyd ef gan Gee i ysgrifennu gramadeg o'r iaith Saesneg yn Gymraeg fel y gellid ei gyhoeddi fel rhan o'r 'Cyfarwyddyd'.¹¹ Fe'i disgrifiwyd gan Enid Pierce Roberts fel:

Rhyw gymysgfa o Eiriadur Cynaniadol a Gramadeg ...¹²

gan fod y cynnwys wedi ei rannu'n dair, sef 'Cynaniad yr Iaith Seisnig', 'Arddygraff yr Iaith Seisnig' a 'Cyfansoddiad yr Iaith Seisnig'. Er nad yw ei ymdriniaeth â gramadeg ac ynganiad acen yn eglur iawn bob amser, mae'n waith manwl iawn. Cafodd dderbyniad gwresog gan y wasg a bu'n gymorth i nifer o Gymry.¹³

Er bod Gweirydd wedi dechrau amau syniadau Pughe ers rhai blynyddoedd, nid oedd wedi ymryddhau'n llwyr o'i ddylanwad gan fod enghreifftiau ohono'n efelychu orgraff glogyrnaidd Pughe yn y *Cyfarwyddyd i Gymro*. O 1850 ymlaen, credai'n ddiysgog y dylid sillafu geiriau yn ôl eu sain ac nid yn ôl eu tarddiad ac mae'n werth nodi iddo ddifaru'n ddiweddarach ei fod wedi cadw at orgraff Pughe yn y *Cyfarwyddyd i Gymro*. Nodwyd yn "Buchedd Gweirydd ap Rhys":

Y mae'n ddrwg gan yr awdur erbyn hyn (1881) bod y gwaith wedi ei ysgrifennu yn llythraeth anystwyth y Dr. Pughe.¹⁴

Y 'Cyfarwyddyd' fu'n gyfrifol am ddwyn Gweirydd i sylw Thomas Gee am y tro cyntaf. Cyn dechrau ar y gwaith o lunio'r *Gwyddoniadur Cymreig*, bu Gee yn ymgynghori'n gyson ag ef ac ym 1857 perswadiodd ef i roi'r gorau i'w waith fel gwehydd a symud i Ddinbych i weithio yn y wasg argraffu. Amcangyfrifwyd bod Gweirydd wedi ysgrifennu 493 o erthyglau ar ei gyfer - digon i lenwi un o ddeg cyfrol *Y Gwyddoniadur yn llwyr* - a phan adawodd y golygydd ym 1861 trosglwyddwyd y baich i Gweirydd ap Rhys.

¹¹ Robert John Pryse, *Cyfarwyddyd i Gymro ddysgu yr iaith Seisnig: at yr hwn, trwy annogiad y beirniad, y chwanegwyd gramadeg Seisnig yn Gymraeg* (Dinbych, 1849).

¹² Enid Pierce Roberts, op.cit., t.90.

¹³ Gw. er enghraifft *The Principality*, Medi 29, 1849; *Seren Gomer*, Hydref 1849; *Y Dysgedydd*, Hydref 1849 a'r *Drysorfa*, Tachwedd 1849.

¹⁴ Llsgr Bangor 1678-1708, t.1247.

Ym 1853, cytunodd Gweirydd i roi ail gynnig ar lunio Geiriadur Cynaniadol i Gee. Bu'n rhaid iddo roi'r gorau i ysgrifennu erthyglau ar gyfer *Y Gwyddoniadur* am gyfnod¹⁵ ac mewn llythyr a anfonodd at Andreas o Fôn tua'r adeg hon, cyfaddefodd ei fod yn gweithio'n ddyfal ar y geiriadur. Meddai:

Yr wyf yn paratoi 10 tudalen o'r Geiriadur bob dydd i'r wasg, ac yn agos gymmaint a hyny o'r leithiadur yn fynych. Yr wyf am synu Gee eleni â gwaith.¹⁶

Erbyn diwedd 1854, 'roedd Gweirydd ar fin gorffen y geiriadur ac fe gychwynnodd Gee ei gyhoeddi ddechrau'r flwyddyn ganlynol.¹⁷ Daeth *An English-Welsh Pronouncing Dictionary in which the Pronunciation is given in Welsh* o'r wasg yn rhifynnau tair ceiniog rhwng 1855 a 1856. Ym 1857 cyhoeddwyd argraffiad cyflawn o'r gwaith yn dwyn yr un teitl ac fe'i gwerthid am 7/-.¹⁸ Cyfeiriwyd eisoes at y geiriadur hwn a'r ffaith y cawsai gryn sylw yn y wasg oherwydd y ffræ gyhoeddus rhwng Gee, Silvan a Gweirydd. Yn y rhagymadrodd, mae'n esbonio ei fod wedi anelu at greu:

... y fath Eiriadur ag a gynnorthwyo'r Cymro uniaith i ddysgu yr iaith Saesneg, heb un cyfarwyddyd arall; ac un cymhwys, hefyd, o ran maint, a phris, a chyflawnder, i fod yn LLYFR YSGOL.

Unwaith eto, pwysleisio pa mor angenrheidiol oedd hi i bob Cymro ddysgu Saesneg a wna Gweirydd. Ni allai'r sawl a ddymunai ymgysgu:

... â chyfreithiau a masnach ei wlad, ac â chelfyddydau a llenoriaeth y byd

wneud hynny heb wybodaeth drylwyr o'r Saesneg. Dywed fod y gyfrol yn seiliedig ar y *Geiriadur Cynanawl* y dechreuodd ei baratoi ym 1834 eithr nid oes ynddi gymaint o fanylder â'r gwaith hwnnw ac ni roddir ystyron y prifeiriau yn Gymraeg ac yn Saesneg. Wrth baratoi, bu'n ymgynghori â'r geiriaduron a gyhoeddwyd ers ymddangosiad *New English-Welsh Dictionary* William Evans ym 1771¹⁹ hyd at gyfrol gyntaf geiriadur Saesneg-Cymraeg Silvan a ymddangosodd ym 1852.²⁰ Dywed hefyd iddo droi at ochr Ladin-Cymraeg y

¹⁵ Ibid., t.1391 a t.1404.

¹⁶ LLGC Ych. 302 C. Rhif 24.

¹⁷ Llsgr Bangor 1678-1708, t.1405.

¹⁸ *Y Geninen*, Ebrill 1911, t.122. Nodir yn Llsgr Bangor 1678-1708, t.1404 a t.1408 mai pedwar swllt oedd y pris.

¹⁹ William Evans, *New English-Welsh Dictionary, Containing All Words necessary for Reading an English Author ...* (Caerfyrddin, 1771).

²⁰ Daniel Silvan Evans, *An English and Welsh Dictionary, adapted to the present state and literature, in which the English words are deduced from their originals, and explained in the Welsh language* (Dinbych, 1852-1858).

Dictionarium Duplex o bryd i'w gilydd.²¹ Mae'n debyg ei fod wedi bwriadu cynnwys 'Cyfres o enwau priodol, Groeg, Lladin, Saesneg, ac Ysgrythyrol wedi eu silladu yn Gymraeg' ond:

... ni chaniatäai lle o roi dim ond yr enwau Ysgrythyrol i mewn yn unig, heb chwanegu pris y Geiriadur.²²

Ar ddechrau'r geiriadur mae ganddo 'Arweiniad i'r Cynaniad Saesneg' gyda 'rhifnodau rhwng ymsangau' ar ôl yr enghreifftiau i gyfeirio at yr adrannau perthnasol yn y *Cyfarwyddyd i Gymmro ddysgu yr Iaith Seisnig* a gyhoeddased eisoes. Defnyddia lythrennau italig i ddynodi seiniau hir y gwahanol lafariaid ac ar waelod pob tudalen mae ganddo dalfyriad o'r 'Arweiniad i'r Cynaniad Saesneg':

a fel yn tad; a, cam; e, hen; e, pen; i, llid; i, dim; o, tor; ond ei sain yn hwy; o, llon; u, dull; w, swm; w, pwn; y, yr; c, fel tsh; j, John; sh, fel s yn eisiau; z, zel.

Wrth baratoi ei sylwadau ar ynganiad geiriau Saesneg, dywed iddo ddilyn arweiniad Gilbert a Smart²³ yn bennaf a'i fod hefyd wedi ymgynghori â gwaith Walker,²⁴ Jones, Reid,²⁵ Birkin,²⁶ Worcester,²⁷ Ogilvie a Spurrell. Trodd at yr un awduron wrth benderfynu sut "i lythyrenu y geiriau Saesneg" gan wneud defnydd o weithiau Johnson a Todd,²⁸ Richardson,²⁹ Webster³⁰ a Silvan yn ogystal. O'i gymharu â *Geiriadur Cynaniaethol Saesneg a Chymraeg* William Spurrell,³¹ gwelir na ddefnyddir yr un seiniau cyfatebol gan y ddau, er enghraifft:

²¹ John Davies, *Antiquae linguae Britannicae ... et linguae Latinae, dictionarium duplex* (Llundain, 1632).

²² Robert John Pryse, *An English and Welsh Pronouncing Dictionary ... op.cit., t.vi.*

²³ B. H. Smart, *Walker Remodelled. A new critical pronouncing dictionary ... adapted to the present state of literature and science* (Llundain, 1836).

²⁴ John Walker, *Critical Pronunciation Dictionary and Expositor of the English Language* (Llundain, 1791).

²⁵ Alexander Reid, *A Dictionary of the English Language, containing the pronunciation, etymology and explanation of all words authorized by eminent writers. To which are added a vocabulary of the roots of English words, and an accented list of proper names* (Caeredin, 1844).

²⁶ Francis Walkingame, *The tutor's assistant* (7ed argraffiad wedi ei olygu gan William Birkin) (Derby, 1831).

²⁷ Joseph Worcester, *A Comprehensive, Pronouncing and Explanatory Dictionary* (Philadelphia, 1830).

²⁸ Samuel Johnson, *Dictionary of the English Language* (Llundain, 1755).

Samuel Johnson, *Dictionary of the English Language: together with a history of the language, and an English grammar with corrections [&c.] by H. J. Todd* (Llundain, 1818).

²⁹ Charles Richardson, *A New Dictionary of the English Language* (Llundain, 1835-1856).

³⁰ Noah Webster, *American Dictionary of the English Language* (New Haven, 1828).

³¹ William Spurrell, *An English-Welsh Pronouncing Dictionary, with preliminary observations on the Elementary Sounds of the English Language, and a Copious*

AN
ENGLISH AND WELSH PRONOUNCING
DICTIONARY:

IN WHICH
THE PRONUNCIATION IS GIVEN IN WELSH LETTERS.

GEIRIADUR

Cynaniadol

SAESNEG A CHYMRAEG:

YN YR HWN Y SILLIADIR

Y GEIRIAU SAESNEG A LLYTHYRENAU
CYMRAEG:

HEFYD,

CYFRES O ENWAU PRIOD YR YSGRYTHYR,

WEDD EU SILLIADU YN CYMRAEG.

GAN ROBERT IOAN PRYS.

DINBYCH:
CYHOEDDWDYD GAN THOMAS GEE.

MDCCCLVII.

Saesneg	Spurrell	Gweirydd
-age	-äj	-ej
-er	-ûr	-yr
-ard	-ûrd	-yrd
-ous	-us	-yz
-ite	-it	-eit

Cyfeddyf Gweirydd nad yw ei waith ef yn debyg i eiriadur Spurrell. Yn hwnnw, ceir esboniad manwl iawn ar y seiniau gwahanol a geir yn y Saesneg ond gan fod esboniad o'r fath gan Gweirydd yn y *Cyfarwyddyd i Gymro* ni welai fod agen ei gynnwys yn ei eiriadur hefyd. Mae'r cyfystyron Cymraeg sydd gan y ddau yn amrywio cryn dipyn hefyd er enghraifft:

AN ENGLISH-WELSH PRONOUNCING DICTIONARY (1850)	AN ENGLISH AND WELSH PRONOUNCING DICTIONARY GEIRIADUR (1857)
Agreeable, â.grí'â.bl a, cyfatebol; boddus	Agreeable, a-grí'-ybl, a. unol, cyfatebol, cydweddol, cysson; boddus, boddhaol, hyfryd, cyfoddus, dyddan, dymunol, cyfoddol; addas, cyfaddas, gweddus, cymhwys
Captivate, kap'tí-vät vt, caethiwo; hudo denu	Captivate, cap'-tuf-et, v.a., caethiwo; dwyn yn gaeth, darostwng; hudo, swyno, rhinio, llygattynu
Rosy, rö'zî a, rhosynaidd, rhosynog, rhosliw, gwridgoch	Rosy, rö'zi, a. rhosaidd, rhosynaidd; rhosliw, rhosynog, breiliog gwridog; blodeuog; coch

Er na dderbyniodd geiriadur Gweirydd gymaint o sylw yn y wasg â geiriadur Spurrell, gellir dadlau mai geiriadur Gweirydd oedd yr un mwyaf defnyddiol oherwydd ei fod yn cynnwys tua thair mil yn fwy o brifeiriau ac oherwydd ei fod yn dangos mwy o gyfystyron Cymraeg. Fel arfer, tri neu bedwar cyfystyr Cymraeg sydd ganddo ar gyfer pob prifair ond weithiau mae'n rhestru llawer mwy ac o bryd i'w gilydd mae'n cynnwys esboniad byr ar brifair, er enghraifft:

Agathophyllum = coed pergnau Madagascar.

Cockatrice = math o sarff ddychymmygol, a gynnyrchid, fel yr oferdybiai yr hynafiaid, o wy ceiliog.

Griffon = math ar aderyn dychymmygol, hanedig o lew ac eryr.

Noble = darn aur gwerth 6s.8c.

Yam = math ar ddefnydd bara ym mysg cynfrodorion America.

Ym 1866, cyhoeddwyd geiriadur Cymraeg-Saesneg bychan o eiddo Gweirydd ap Rhys sydd hefyd yn cynnwys enwau daearyddol a homonymau.³² Fe'i gwerthwyd am ddau swllt a chwe cheiniog fel rhan o gyfres 'Humphries Series of Welsh Dictionaries'. Dywed Gweirydd mai talfyriad ar eiriadur William Owen Pughe oedd pob geiriadur Cymraeg-Saesneg a ymddangosodd yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg ac mai ychydig iawn o eiriadurwyr oedd wedi mentro cynnwys geiriau nad oeddent y geiriadur hwnnw. Geiriaduron anghyflawn oeddent bob un, meddai, am fod Pughe'n coleddu syniadau arbennig am burdeb y Gymraeg ac am ei fod wedi cynnwys llawer iawn o eiriau hynafol yn ei eiriadur. Wrth baratoi'r geiriadur bychan hwn, dywed Gweirydd iddo ymgynghori â'r holl eiriaduron a gyhoeddwyd cyn cyfnod Pughe ac wedi hynny ac iddo ddefnyddio'r rhestr a luniasai ef ei hun o'r geiriau na fedrid cael hyd iddynt mewn unrhyw eiriadur cyhoeddedig.

Er mai geiriadur bychan ydyw, mae oddeutu 34,250 prifair ynddo. Nod Gweirydd oedd cynnwys cymaint o eiriau â phosib mewn llyfr hanner coron. Fel arfer, un neu ddau gyfystyr Saesneg sydd ganddo ar gyfer pob prifair ond nododd bob gair y gallai feddwl amdano, rhai hen a newydd, brodorol ac estron gan nodi † wrth ochr geiriau "diarfer, isel, neu ddiawdurdod" fel 'anant' (*harmonious, the muse*), 'catorfa' (*military hoop*), 'daffar' (*duty, obligation to be, obliged to*), 'daith' (*blaze, flash*) a 'mais' (*device, contrivance*). Yn yr adran 'Geiriau o gyffelyb sain ond yn gwahaniaethu yn gyffredin o ran sillad, a phob amser o ran ystyr', ceir llawer o eiriau anarferedig ac anarferol megis:

archan, *sf.* deprecation
archen, *sf.* shoe

bul, *s.* seed-vessel of some plants; hull
byl, *cs.* brim, edge

gawri, *v.* to shout, to howl
cawri, *sp.* giants; monsters

Nododd hefyd eiriau a fathwyd trwy ychwanegu rhagddodiaid, megis 'adfathu', 'adgyfarwyddyd', 'adruthro' ac 'adymddangos'. Mae ôl dylanwad Pughe i'w weld yma eto ac ystyr ddychmygol sydd ganddo i nifer o eiriau.

³² Robert John Pryse, *Geiriadur Cymraeg a Saesnaeg at yr hwn yr ychwanegwyd Enwadur Daearyddol, hefyd geiriau o gyffelyb sain, ond yn gwahaniaethu mewn ystyr etc. A Welsh-English Dictionary to which is added a Geographical Nomenclature ...* (Caernarfon, 1866).

Dechreuodd Gweirydd gyfrannu at y ddadl gyhoeddus ar orgraff y Gymraeg ym 1850 ac yn ei ddydd, perchid ei farn ar y pwnc.³³ Pan benderfynwyd y dylid safoni a chysoni orgraff yr iaith yn Eisteddfod Fawr Llangollen ym 1858, dewiswyd Gweirydd a Thomas Stephens, Merthyr, i:

... baratoi cyfres gyflawn o'r geiriau a lythrenir mewn gwahanol ffyrdd gan ysgrifenywyr cyfrifol, gyda bwriad i'w dwyn i unffurfiaeth.³⁴

Fel canlyniad, cyhoeddwyd eu sylwadau fiwyddyn yn ddiweddarach mewn llyfryn yn dwyn y teitl *Orgraph yr Iaith Gymraeg*.³⁵ Er bod Gweirydd wedi cofleidio syniadau'r 'ysgol newydd' ar un adeg, ymwrthododd ag iaith ac arddull William Owen Pughe yn y pumdegau cynnar gan dderbyn y safon a osodwyd gan brif ysgrifenywyr rhyddiaith Gymraeg ar hyd y canrifoedd ac yn enwedig yr argraffiad diwygiedig o'r Beibl a gyhoeddwyd ym 1620. Mae cryn debygrwydd rhwng cynnwys *Orgraph yr Iaith Gymraeg* a'r llyfryn a gyhoeddodd Silvan ar yr orgraff ym 1861, sef *Llythraeth yr Iaith Gymraeg*, oherwydd bod Gweirydd wedi gwneud defnydd o waith anghyhoeddedig a baratôdd Silvan ym 1855.³⁶ Er gwaethaf ymdrechion Silvan, Gweirydd ap Rhys, Thomas Stephens a llawer un arall, nid oedd yr orgraff damaid nes i'w sefydlu yr adeg honno.

Yn ystod yr amser y bu yn Ninbych, bu Gweirydd yn golygu trydydd argraffiad o eiriadur Pughe. Daeth y rhifyn cyntaf o'r wasg ym 1857 a gorffennodd y gwaith ar ôl iddo symud i Fangor ym 1863. Argraffwyd y gyfrol gyfan cyn diwedd 1866.³⁷ Newidiodd Gweirydd gryn dipyn ar waith gwreiddiol Pughe am ei fod eisiau cyhoeddi geiriadur Cymraeg-Saesneg:

... mor gyflawn a defnyddiol ag y gellid, ac am bris mor fychan ag y byddai modd, fel y gallai fod yng nghyrhaedd yr holl genedl ddarllengar.³⁸

Yr unig amod a osodwyd arno gan y cyhoeddwr oedd ei fod i gadw'r holl brifeiriau:

³³ Llythyr Geraint Fardd Glas yn y *Cymro*, Ebrill 23, 1850.

³⁴ *Hanes cyflawn Eisteddfod Fawr Llangollen yn 1858* (Dinbych, 1908).

³⁵ R. I. Pryse a Thomas Stephens, *Orgraph yr Iaith Gymraeg* (Dinbych, 1859).

³⁶ Daniel Silvan Evans, *Llythraeth yr Iaith* (Caerfyrddin, 1861).

³⁷ W. Owen Pughe, *Geiriadur Cenedlaethol Cymraeg a Saesneg. A National Dictionary of the Welsh Language with English and Welsh equivalents. Third edition edited and enlarged by Robert John Pryse* (Dinbych, 1866).

Ar wyneb-ddalen Cyfrol I nodir MDCCCXCI ac ar Gyfrol II ceir MDCCCCLXXIII.

³⁸ Robert John Pryse, Rhagymadrodd trydydd argraffiad o W. Owen Pughe, op. cit., t.xv.

... holl eiriau arweiniol, a tharddiadau, a gwraidd geiriau Geiriadur mawr y Dr. Pughe i mewn.³⁹

Aeth ati i'w dalfyrru fel y gallai lenwi'r bylchau a adawodd Pughe ac ychwanegu ei gofnodion ei hun. Yr hyn a wnaeth gan amlaf oedd nodi eglurhad Cymraeg ar gyfer "un gair o bob mintai", sef geiriau a oedd yn tarddu o'r un gwraidd ac a rannai'r un ystyr cyffredinol. Fel arfer, cyfieithiad "y prif air" neu "y cyntaf yn mhob mintai" a geir. Mynnodd Gweirydd gael gwared â rhai o ddyfyniadau enghreifftiol Pughe gan ofalu peidio â chynnwys mwy nag un dyfyniad ar gyfer geiriau anarferedig.

Erbyn i Gweirydd fynd ati i olygu'r *Geiriadur Cenedlaethol*, 'roedd oes aur Pughe yn dirwyn i ben. Cafodd nodiadau Pughe ar eirdarddiad eu hepgor yn yr argraffiad newydd ac yn y rhagymadrodd fe'i beirniadodd am gyfeiliorni:

Yr oedd y Dr Pughe yn credu fod ystyr athronyddol i lythyrenau a chyfuniadau neillduol o lythyrenau; yr hyn sydd groes i farn ieithyddion penaf y byd: ac yr oedd efe yn cyfrif y cyfryw lythyrenau a sillau fel gwraidd geiriau, er na byddo y cyfryw yn eiriau arferedig yn yr iaith. O ganlyniad nid yw y rhan flaenaf o'i eglurhad ef ar lawer o eiriau ddim amgen nag eglurhad ar ystyr gwraidd dychymmygol a diawdurdod, ac felly yn hollol fympwyol.

Ar ôl talfyrru cymaint ar eiriadur Pughe, gallai Gweirydd ychwanegu dros ddeng mil ar hugain o'i eiriau a'i idiomau ei hun. Cododd y rhain o eiriaduron E. Jones, Iolo Fardd Glas, Arfonwyson, E. Griffiths, I. D. Ffraid, William Spurrell, Caerfallwch, D. Hughes a D. Silvan Evans. Ychwanegodd eiriau a gododd o lawysgrifau a llyfrau printiedig a chyda chymorth gweithiau J. Robert Lewis, T. Charles, W. Jones, W. Davies, Mathetes a'r *Scriptural Concordance*, fe'i galluogwyd i ychwanegu toreth o eiriau Ysgrythurol. Derbyniodd hefyd restrau o eiriau i'w cynnwys yn yr argraffiad newydd gan wŷr megis Yr Athro Rushton, Y Parch. John Owen, Trushington, Mr Fenton, Hirlas, Andreas o Fôn a Thalhaiarn.

Coleddai Gweirydd syniadau gwahanol iawn i Pughe, Caerfallwch a Silvan ynghylch bathu geiriau. Arfer cyffredin y tri geiriadurwr arall oedd bathu geiriau newydd a gwrthod benthyciadau o'r Saesneg, ond ni welai Gweirydd ddim o'i le mewn cynnwys geiriau o'r fath mewn geiriadur. Mynnodd Gweirydd nad bathu geiriau newydd oedd prif swyddogaeth geiriadurwr, ond croniclo hen eiriau,

³⁹ Ibid.

geiriau newydd a geiriau ansathredig yn ofalus. Dyna paham y ceir geiriau benthyg megis 'bargainio' (*to bargain*), 'bargen' (*a bargain*), 'bargena' (*to bargain*), 'bargeniad' (*a bargaining*), bargenio (*to bargain*) a 'certwynio' (*to cart*) yn yr argraffiad newydd.

Heb os, y newid pwysicaf a wnaethpwyd i'r *Geiriadur Cenedlaethol* oedd diwygio'r orgraff. Cwynodd Gweirydd yn erbyn hoffter Pughe o Gymraeg y Cynfeirdd a'r Gogynfeirdd a gweithiau megis *Cyfreithiau Hywel Dda*, *Y Mabinogion* a *Brut y Brenhinoedd*. Nid oedd y geiriadur gwreiddiol a luniodd Pughe, meddai:

... lawer amgen na Geiriadur o hen Gymraeg y cyfansoddiadau hyny, a'i cyffelyb mewn orgraph ddiweddarach ...

Cwynodd hefyd na cheid ynddo'r geiriau a arferid bob dydd ond yr hyn a oedd yn blino Gweirydd fwyaf oedd arfer Pughe o ddefnyddio -aw- ac -iaw- yn lle -o- a -io-. Yr orgraff a dilynodd wrth barato'i'r trydydd argraffiad oedd y llyfryn a gyhoeddodd ef a Thomas Stephens ym 1859, sef *Orgraph yr Iaith Gymraeg*. Yn y Saesneg, arferai Pughe ddilyn Johnson ond 'roedd yn well gan Gweirydd ddilyn dull Worcester am mai ef, yn nhyb Gweirydd, oedd yr un mwyaf cyson.

Ymateb digon anffafriol a gafodd y *Geiriadur Cenedlaethol*. Wrth drafod y gyfrol hon yn ei lyfr ar William Owen Pughe, cyfeiriodd T. Mordaf Pierce at waith golygyddol Gweirydd:

... yn anffodus ceisiodd y golygydd ei wella trwy ei newid a'i gymysgu â benthyciadau o Eiriadur Silvan Evans nes ei wneud yn gymharol ddiwerth i'r pwrpas oedd iddo ar y cychwyn ...⁴⁰

ond bwriad Gweirydd oedd cynhyrchu geiriadur Cymraeg cyflawn, ymarferol a rhad, nid cadw at y "pwrpas oedd iddo ar y cychwyn". Cafodd y rhifyn cyntaf ei feirniadu'n hallt gan D. Llwyd Isaac yn ei adolygiad yn *Y Brython*. Dywedodd:

... ni chynigiwyd erioed i'r Cymry, nac i un genedl arall chwaith, y fath dryblith basdarddawl, a mympwyog, ac annosbarthus ar lun Geiriadur.⁴¹

'Roedd D. Llwyd Isaac yn anfodlon iawn bod geiriau "anfasdarddawl a diledryw" megis 'Abrahamaid', 'Abrahamaid', 'Abientwydd' ac 'Acadamaid' wedi cael eu

⁴⁰ T. Mordaf Pierce, *Dr. W. Owen Pughe* (Caernarfon, 1914), t.44.

⁴¹ *Y Brython*, 1858, t.354.

cynnwys. Un o bleidwyr Pughe oedd Isaac ac yn ei dyb ef, nid oedd trydydd argraffiad namyn "cawdel cymmysg" a oedd yn gwbl annheilwng o enw Pughe ar yr wyneb-ddalen. Cyfeiria at Gweirydd fel "crach awdwr lladronllyd" a "torfynyglwr y Doethawr Puw" ac â yn ei flaen i ddweud:

... y mae tadogi y fath glytwaith basdarddaidd a chawdelaidd ar y *Dr Puw* yn ddigon â pheri i'r marw neidio o'i fedd, a rhuthro arno yn filain, a'i foddi mewn casgen olch ... ymddengys Dr Puw ar y ddalen enwawl i ateb *dybenion masnachol* ond ar yr ail amlen mae Seren Dr Puw yn ymddiflanu yng ngolau y *lleuad Pryse*.⁴²

Gorchwyl ar gyfer "dynion o ddysg clasurol" oedd creu geiriadur, meddai, gorchwyl ar gyfer dynion megis Ab Ithel a Daniel Silvan Evans. Rhaid cofio mai Silvan oedd golygydd *Y Brython* yr adeg hon a bod Gweirydd ac yntau wedi ffraeo ynghylch geiriadur Silvan. Mewn troednodyn i lythyr arall o eiddo D. Llwyd Isaac, mae Silvan yn gwadu ei fod wedi cynnig ei wasanaeth i gyhoeddi argraffiad newydd o eiriadur Pughe.⁴³ 'Roedd ef wedi awgrymu y byddai'n dda cael cydymaith i waith Pughe, ond dywed nad oedd yn ymwybodol o gynlluniau Gee i gyhoeddi argraffiad newydd. Manteisiodd Silvan ar y cyfle i feirniadu Gweirydd pan ymddangosodd y rhifynnau cyntaf gan roi cic fach slei i Thomas Gee yr un pryd, er enghraifft:

Y mae llurgunio geiriaduron wedi mynd yn ysfa anorchfygol yn Ninbych ... yn grefft ac yn fasnach hollol yno ... Cofied ein gohebydd un o drïoedd y xix ganrif - Tri anffawd llyfr, syrthio i'r dŵr, syrthio i'r tân a syrthio i ddwylaw Calcraftiaid Dinbych.⁴⁴

Nid atebodd Gweirydd gyhuddiadau D. Llwyd Isaac na Silvan yn uniongyrchol ond cyfeiriodd at y sylwadau eithafol a gyhoeddwyd yn *Y Brython* mewn llythyr a anfonodd at *Yr Arweinydd*. Wrth ddadlau gyda golygydd y cylchgrawn hwnnw, cyfeiria Gweirydd at y:

... gwenwyn maleisus sy'n ymddangos ymhob llinell o sylwadau *Geiriadurol* rhyw un neu ddau o fan bapurach Eglwysyddol Cymru, yr hwn wenwyn sydd fel 'nod angen' yn dangos fod y cyfryw sylwadau yn deilliaw o fynwesau somedigion eiddigeddus.⁴⁵

Bu Gweirydd a golygydd *Yr Arweinydd* yn dadlau ynghylch cynnwys y geiriadur am gyfnod. Fel y gellir disgwyl, mae'r ddadl hon yn ymdebygu o ran natur i sawl dadl arall y bu Gweirydd yn cymryd rhan ynddi gyda'r ddau yn ymgecreu am fanion digon dibwys a Gweirydd yn arllwys sen ar y golygydd.

⁴² Ibid.

⁴³ *Y Brython*, 1859, t.139.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ *Yr Arweinydd*, 23 Mehefin 1859.

Wrth lunio pob un o'i eiriaduron, prif nod Gweirydd oedd cynnwys cymaint o eiriau â phosib a gwerthu'r cyfrolau'n rhad. Fel sawl geiriadurwr a berthynai i'r un cyfnod, 'roedd yn awyddus i gynnwys pob gair Cymraeg a ymddangosasai mewn print. Ni welai fod angen eu didoli ac nid oedd ganddo ddiddordeb mewn pwyso a mesur gair i gael hyd i'w wir ystyr. Wrth gyfeirio at arfer Gweirydd i bentyrru geiriau, dywedodd Enid Pierce Roberts:

Nifer sy'n apelio yn anad dim; swm nid sylwedd.⁴⁶

Mae'n bosib na chafodd Gweirydd erioed gyfle teg i roi ei holl sylw i'w weithgarwch geiriadurol. Nodwyd eisoes iddo gyfrannu'n helaeth i'r *Gwyddoniadur Cymreig*. Ar ôl iddo symud o Ddinbych i Fangor, bu'n golygu papur newydd - *Papur y Cymry* - ond rhoddwyd terfyn arno pan dorrodd y cwmni argraffu. Hanes a llenyddiaeth Cymru oedd hoff faes Gweirydd a heb os ei gampwaith yw'r ddwy gyfrol, dros bum can tudalen yr un, ar *Hanes y Brytaniaid a'r Cymry*.⁴⁷ Enillodd wobwr am *Hanes Llenyddiaeth Gymreig o'r Flwyddyn 1350 hyd y Flwyddyn 1650*⁴⁸ ac am lu o draethodau eraill. Cyfieithodd lyfrau a phamffledau o'r Saesneg, bu'n gyfrifol am olygu argraffiad newydd o'r *Myvyrian Archaeology of Wales* ac argraffiad o'r Beibl Cymraeg ym 1876 gydag esboniad a nodiadau arno. Bu'n llenor diwyd iawn ar hyd ei oes ac oherwydd ei graffter, ei weledigaeth a'i farn annibynnol fe'i disgrifiwyd fel un o lenorion Cymreig praffaf oes Victoria ac erys gwerth i'w waith o hyd.⁴⁹

⁴⁶ Enid Pierce Roberts, op. cit., t.89.

⁴⁷ Robert John Pryse (gol.), *Hanes y Brytaniaid a'r Cymry* (Llundain, 1872-1874).

⁴⁸ Robert John Pryse, *Hanes Llenyddiaeth Gymreig o'r Flwyddyn 1350 hyd y Flwyddyn 1650* (Llundain, 1883).

⁴⁹ Thomas Richards, 'Gweirydd ap Rhys', *Y Llenor*, xv, t.99.

(iii)

W. Hughes (d.d)

Ym 1867, cyhoeddwyd geiriadur Saesneg-Cymraeg yn dwyn y teitl *Geiriadur Saesneg a Chymraeg, at yr hwn yr ychwanegwyd Rhestr o enwau priodol Lleoedd, &c. gyda'u cyfystyron Cymraeg*. Yr unig wybodaeth arall a nodir ar yr wyneb-ddalen yw:

Gan Johnson, Webster a Hughes, Caernarfon. Argraffwyd a chyhoeddwyd gan H. Humphreys.

Er na nodai Humphreys ddyddiad ar rai o'i gyhoeddiadau, nodir '3ydd Gorffennaf 1867' yn rhagair y geiriadur hwn. Mae'n debyg mai un o nodweddion arbennig y gwaith oedd yr acenion i ddynodi pwyslais ar y prifeiriau Saesneg.⁵⁰ Yn ôl Owen Davies, W. Hughes yw'r 'Hughes' y cyfeirir ato ar yr wyneb-ddalen, sef argraffydd a fu'n gweithio gyda H. Humphreys am flynyddoedd ac a fu'n cyfrannu'n gyson at gyhoeddiadau'r swyddfa argraffu honno.⁵¹

(iv)

Robert Ellis (Cynddelw, 1812-1875)

Unwaith y cyhoeddodd H. Humphreys olygiad Gweirydd ap Rhys o'r *Geiriadur Cymraeg a Saesneg*, awgrymodd Cynddelw wrth Humphreys y byddai'n fuddiol tu hwnt cael cydymaith iddo, sef geiriadur Cymraeg-Cymraeg. Cydsyniodd yntau a chytunwyd y dylai Cynddelw lunio gwaith tebyg o ran maint i eiriadur Gweirydd fel y gellid gwerthu'r ddau am yr un pris. 'Roedd ganddo sawl bwriad wrth lunio geiriadur Cymraeg-Cymraeg. Yn gyntaf, 'roedd am lenwi bwlch amlwg gan nad oedd gan y Cymry "fath yn y byd o Eirlyfr Cymreig-Cymraeg".⁵² Teimlai na wnâi'r holl eiriaduron Cymraeg-Saesneg a Saesneg-Cymraeg degwch â'r Gymraeg a dywedodd:

Barnwn i'r esgeulusdod hwn wneyd llawer o gam â'n hen iaith oludog, a chadw ei hadnoddau i raddau pell yn guddiedig, gan

⁵⁰ R. E. Hughes, op. cit., t.85.

⁵¹ Owen Davies, *Y Geninen* (1911), t.123.

⁵² Cynddelw, *Geiriadur Cymreig Cymraeg, sef, Geiriadur Cymraeg yn cael eu hegluro yn Gymraeg* (Caernarfon, 1868), t.3.

nad oedd ei geiriau cyfystyr byth yn cael eu dwyn i gyfarfod â'u gilydd i'r graddau y gallesid gwneyd.⁵³

Yn ail, 'roedd am greu geiriadur a fyddai o fudd i'r Cymry uniaith. Nid oedd ganddynt eiriadur at eu gwasanaeth am nad oedd modd defnyddio'r geiriaduron Cymraeg a Saesneg a fodolai eisoes heb fedru deall y ddwy iaith. Yn olaf, dymunai weld ei eiriadur yn cael ei ddefnyddio gan Gymry dysgedig yn ogystal. Trwy ddangos cyfoeth y Gymraeg, hyderai y gallai'r gyfrol fod yn arf defnyddiol i feirdd ac ysgrifenyddwyr rhyddiaith fel ei gilydd.

Nid Cynddelw oedd y cyntaf i sylweddoli bod galw am eiriadur Cymraeg-Cymraeg. Yn *Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb*, ymdrechodd Thomas Jones i esbonio'r Gymraeg "drwy Gymraeg mwy cynnefinol" a thrwy ddefnyddio'r Saesneg.⁵⁴ Mabwysiadwyd yr un math o gynllun gan Iolo Fardd Glas yn y *Cyneirlyfr*⁵⁵ a chan Owen Williams, Waunfawr.⁵⁶ Yn ystod dauddegau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg bu J. P. Davies yn crynhoi deunydd ar gyfer geiriadur Cymraeg-Cymraeg. Bu'n trafod ei syniadau yn *Seren Gomer* ond nid aeth ati o ddifrif i'w baratoi ar gyfer y wasg. Tua'r un adeg, ceisiodd John Jenkins, Hengoed, lunio geiriadur Cymraeg-Cymraeg. 'Roedd gan Cynddelw gopi o'r rhan gyntaf ac fe'i canmolodd am fod mor gynhwysfawr ac am gynnig cymaint o gyfystyron. Yn anffodus, 'roedd gormod o waith arall gan Jenkins ar y pryd felly bu'n rhaid iddo roi'r gorau iddi ar ôl cyhoeddi'r rhifyn cyntaf ym 1824.

Gan fod Cynddelw yn ŵr mor amryddawn, bu yntau hefyd yn ddiwyd iawn drwy gydol ei oes. Dechreuodd bregethu ym 1834 ac yn ddiweddarach bu'n weinidog gyda'r Bedyddwyr yn Llanellian a Llanddulas, Glynceiriog, Sirhywi a Chaernarfon. Ychydig fisoedd o addysg ffurfiol a dderbyniodd ond trwy dreulio amser yng nghwmni llenorion gwlad fel Richard Morris, Pentrefelin, James Jones y teiliwr a Humphrey Bromley, un o bregethwyr y Sosiniaid, datblygodd diddordeb Cynddelw mewn llenyddiaeth. Daeth yn adnabyddus fel bardd a

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Thomas Jones, *Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb, neu Helaeth Eir-lyfr Cymraeg a Saesneg ...* (Amwythig, 1688).

⁵⁵ Edward Williams, *Cyneirlyfr, neu Eiriadur Cymraeg; yn cynnwys, Tadogiad Geiriau, Rheolau Barddoniaeth, Hanes Enwogion Cymru, Darluniad Byr o Wledydd, Dinasoedd, Trefydd, Swyddi, Moroedd, Llynoedd, Afonydd, Mynyddoedd, Ogofau, Hynafiaethau Cymreig &c. &c. At yr hyn y chwanegwyd Llysieuadraith, ynghyd a'r diarhebion Cymreig wedi eu hesbonio* (Aberhonddu, 1826).

⁵⁶ Owen Williams, *Welsh Encyclopedia: Y Geirlyfr Cymraeg, yr hwn sydd yn cynnwys geiriadur ysgrythyrol, hanesol, ac ieithyddol ...* (Llanfair Careinion, 1835).

beirniad a bu'n gyfrifol am olygu argraffiad Isaac Foulkes o *Barddoniaeth Dafydd ab Gwilym*⁵⁷ ac ail argraffiad *Gorchestion Beirdd Cymru* o gasgliad Rhys Jones gan ymdrechu i esbonio cannoedd o hen eiriau.⁵⁸ Casglwyd ei gerddi ynghyd ar ôl ei farwolaeth a chyhoeddwyd *Barddoniaeth Cynddelw* dan olygyddiaeth 'Ioan Arfon'.⁵⁹ Arferai Cynddelw gyfrannu'n gyson i wasg ei enwad. Bu'n olygydd ar *Y Tyst Apostolaidd* rhwng 1846 a 1850, *Y Tyst* ym 1851 a'r *Greal* rhwng 1852 a 1853. Ef fu'n gyfrifol am olygu colofn farddol *Seren Gomer* rhwng 1854 a 1856 a pharhaodd i ofalu am golofn farddol *Y Greal* tan ddiwedd ei oes. Trwy gyfrannu deunaw pennod i *Hanes y Brytaniaid a'r Cymry*, amlygodd ei ddiddordeb mewn hynafiaethau o bob math ac ym 1873 cyhoeddodd *Manion Hynafiaethol* o'i waith ei hun.⁶⁰ Cyfrannodd ysgrifau i'r *Geirlyfr Bywgraffyddol* a'r *Gwyddoniadur Cymreig* ac yn eu plith y mae erthygl ar William Owen Pughe. Ynndi, mae'n clodfori geiriadur Pughe:

Am Eiriadur y Dr. Pughe, y mae gwŷr dysgedig cyfarwydd yn y Gymraeg, y Saesneg, ac amryw ieithoedd eraill, wedi tystio eu bod yn ei gyfrif yn un o'r gorchestion mwyaf dihafal a gyflawnwyd gan unrhyw awdwr, mewn unrhyw iaith.⁶¹

Wrth gymharu gorchest Pughe a llafur Samuel Johnson, pwysleisia nad oedd gan Pughe adnoddau tebyg i'r hyn a oedd gan Johnson. Nid oedd ganddo gymaint o lawysgrifau, geiriaduron a llyfrau printiedig i ymgynghori â hwy ac nid oedd ganddo dîm o gynorthwyr.

Dechreuodd Cynddelw ymddiddori mewn geiriaduraeth pan oedd yn llanc ifanc a'r un a fu'n bennaf cyfrifol am ei ysbrydoli oedd Richard Morris, Pentrefelin. Ganddo ef y gwelodd Cynddelw eiriadur Thomas Jones yr Almanaciwr am y tro cyntaf a chopi o eiriadur Thomas Richards.⁶² Mae'n debyg bod y ddau wedi treulio oriau'n trin a thrafod eu cynnwys yn fanwl. Aeth Morris ati i rwymo trydydd argraffiad geiriadur Richards gan ofalu bod dalennau gweigion yn cael eu hychwanegu:

... gosododd tua 62 o ddalennau a darnau o bapur gwynion yma a thraw drwy y Geirlyfr, y rhai a ychwanegant felly, tua 124 o

⁵⁷ Cynddelw (gol.), *Barddoniaeth Dafydd ab Gwilym o grynhoad Owen Jones (Owain Myfyr), William Owen (Dr. W. Owen Pughe) ac Edward Williams (Iolo Morganwg)* (Lerpwl, 1873).

⁵⁸ Rhys Jones a Cynddelw (goln.), *Gorchestion Beirdd Cymru ...* (Caernarfon, 1864).

⁵⁹ Ioan Arfon (gol.), *Barddoniaeth Cynddelw* (Caernarfon, 1877).

⁶⁰ Robert Ellis, *Manion hynafiaethol, neu, Loffyn o hen gofion Cymruaidd* (Treherbert, 1873).

⁶¹ *Y Gwyddoniadur Cymreig* (Dinbych, 1854-1879), t.524.

⁶² David Williams, *Cofiant Cynddelw* (Caerfyrddin, 1935), tt.105-106.

dudalennau, ar y rhai hyn yr ysgrifennodd yr henafgwr o Bentre'rfelin, rai cannoedd o nodiadau, pethau gan mwyaf wedi eu casglu braidd o bob cyfeiriad cyrhaeddadwy iddo.⁶³

Yn ogystal ag ysgrifennu ar y dalennau newydd, nododd Morris ei gofnodion ei hun rhwng y geiriau printiedig, ar yr ymylon ac ar frig a gwaelod pob tudalen ac amcangyfrifwyd iddo ychwanegu tua phum mil a hanner o eiriau Cymraeg.⁶⁴ At hyn, ychwanegodd 237 o enwau llysiâu at 'Lysieulyfr' Richards a 247 o ddiarhebion at y 'Diharebion Cymraeg'.

Trwy gydol ei oes, bu Cynddelw'n casglu cymaint o eiriaduron Cymraeg printiedig ag a fedrai. Mae'n bosib ei fod wedi ceisio efelychu yr hyn a wnaeth Richard Morris oblegid ymhlith ei bapurau y mae copi o argraffiad cyntaf geiriadur Saesneg-Cymraeg William Evans⁶⁵ gydag ychwanegiadau mewn inc ar y tudalennau.⁶⁶ Aeth rhywun drwy'r gyfrol yn ofalus gan dynnu llinell drwy rai o gynigion anaddas Evans ac ychwanegu geiriau Cymraeg newydd. Yma ac acw, ychwanegwyd prifair cwbl newydd a dau neu dri o gyfystyron Cymraeg.

Pan aeth ati ei hun i greu ei eiriadur Cymraeg-Cymraeg, wynebwyd ef gan nifer o anawsterau am ei fod yn torri tir newydd. Cyfeddyf yn y rhagymadrodd iddo fynd trwy broses araf ac iddo fod:

... mewn trafferth mawr yn fynych, yn chwilio am air i lenwi ambell i fwch; ac wedi'r holl boen, *un gair*, fe allai, fyddai y cwbl o'r cynnyrch, a beth fyddai hyny at lenwi llyfr?⁶⁷

Ymddengys ei fod yn cynllunio neu'n paratoi tua 1866 oblegid ymhlith ei lawysgrifau ceir dalen o nodiadau ar y 'Gwreiddeirlyfr Cymraeg' gyda'r dyddiad 'Rhag. 5 1866' wedi ei nodi ar frig y dudalen. Ar y dechrau, 'roedd Cynddelw wedi gobeithio cael cymorth gan ei feibion i lunio ambell dudalen ond ni fu'r cynllun yn llwyddiannus. Ni wyddys faint o amser y bu wrthi'n paratoi'r gyfrol, ond ar amlen *Hanes Dic Aberdaron, a Thwm o'r Nant*, ymddangosodd hysbyseb am y *Geiriadur Cymraeg Cymreig*.⁶⁸ Nodir y byddai'r gyfrol tri chan tudalen yn cynnwys 38,000 o "eiriau dechreuol" neu brifeiriau a thros 83,000 o eiriau a

⁶³ Ibid., t.108.

⁶⁴ Ibid., t.110.

⁶⁵ William Evans, op. cit.

⁶⁶ LLGC 10261B. (Cynddelw 46).

⁶⁷ Cynddelw, op. cit., t.5.

⁶⁸ David Williams, op. cit., t.655.

brawddegau eglurhaol. Câi'r rhan fwyaf o'r prifeiriau eu hegluro gan dri gair ac fel arfer fe ddilynid y rhelyw gan ddau air.

Cyhoeddwyd y *Geiriadur Cymreig Cymraeg* ym 1868. Amcan Humphreys, y cyhoeddwr, oedd cael geiriadur rhad iawn, fel y gallai'r werin ei brynu, felly gwerthid ef am ddau swllt a chwe cheiniog. Bu'n rhaid gofalu nad âi'r gyfrol yn rhy fawr ond ceisiodd Cynddelw:

... roddi tri gair o deulu i mewn, sef y Ferf, yr Enw, a'r Ansoddair,
megys tân, tanio, tanllyd ...⁶⁹

a thrwy ddefnyddio gorwahannod, gallodd gywasgu enwau ac ansoddeiriau i un llinell a nodi'r gwahaniaeth pan fo mwy nag un ystyr i air. Rhennir tudalennau'r *Geiriadur Cymreig Cymraeg* yn ddwy golofn o brint mân a gellir amcangyfrif bod oddeutu 36,000 prifair ynddo. O'i gymharu â'r *Cyneirlyfr* a luniodd Iolo Fardd Glas, mae gan Cynddelw tua naw mil o brifeiriau'n ychwanegol ac mae natur y cynnwys yn hollol wahanol i waith ei ragflaenydd. Llwyddodd Cynddelw i gynnig dau neu dri o gyfystyron ar gyfer y rhan fwyaf o'r prifeiriau ac weithiau ceir pwt o esboniad ar ôl ambell un, er enghraifft:

Gwarllost, *eb.* gwarog, y rhan o'r iau sydd ar war yr ŷch.

Papur newydd - newyddiadur, cylchgrawn yn rhoddi allan helyntion y dydd.

O dro i dro ymddengys na fedrodd feddwl am gyfystyr. Yr hyn a wnâi wedyn, oedd cynnig esboniad yn unig, er enghraifft:

Gwefusolion, *ell.* y llythyrenau a seinir â'r gwefusau.

Gwennol y gwëydd, *eb.* offeryn a ddefnyddia gwëydd i luchio yr edafedd draws.

Llawdaro, *eg.* math o chwareu yn yr hwn y mae un yn cael mwgwd ar ei lygaid, ac yna yn dyfalu pwy fydd wedi ei daro.

Mad felen, *eb.* math o sarph ddychymyngol. Y fad felen - math o haint a anrheithiodd Gymru yn nyddiau y tywysog Maelgwn Gwynedd, o'r hwn y bu ef, a lluaws mawr o'r bobl, farw.

Ystrydeb, *eg.* y gelyddydd o wneyd llafnau at argraffu oddiwrth foldiau llythyrenol.

Pan ymddangosodd geiriadur Caerfallwch yn rhifynnau, ysgrifennodd Cynddelw adolygiad o'r gwaith ar gyfer *Y Tyst Apostolaidd*⁷⁰ a chyfaddefodd iddo ymgynghori ag ef wrth lunio'r *Geiriadur Cymreig Cymraeg*. Nododd hefyd iddo wneud defnydd o eiriadur Pughe ac mae dylanwad y gwaith hwnnw i'w weld ar eirfa'r *Geiriadur Cymreig Cymraeg*. Mae ganddo'r un elfennau unsill ag a gododd Silvan o eiriadur Pughe, megis 'amp', 'as', 'ith', 'til', 'aw', 'erth', 'bloth' a

⁶⁹ Cynddelw, *op. cit.*, t.5.

⁷⁰ *Y Tyst Apostolaidd*, Ionawr 1849.

HUMPHREYS' SERIES OF WELSH DICTIONARIES.

GEIRIADUR
CYMREIG CYMRAEG,

SEF,

GEIRIAU CYMRAEG YN CAEL EU HEG-
LURO YN GYMRAEG.

—
GAN CYNDELW.
—

CAERNARFON:

ARGRAFFEDIG A CHYHOEDDEDIG GAN H. HUMPHREYS.

'blwth' ac mae ganddo fathiadau cydnabyddedig o eiddo Pughe megis 'arobryn', 'cyfrdal', 'dathlu' a 'llegu'. Yn union fel Gweirydd ap Rhys, mynnodd gynnwys geiriau a fathwyd trwy ychwanegu rhagddodiaid. Mae ganddo tua deuddeg colofn o brifeiriau'n dechrau â gor- a bron i bymtheg yn dechrau ag ad-. Ychydig o ôl didoli neu bwysu a mesur sydd ar y cynnwys. Gan gofio bod Cynddelw wedi gorfod cyfyngu ar faint y gyfrol, byddai'n dda pe bai wedi ystyried gwerth rhai o'r bathiadau a oedd ganddo ac a oedd gwir angen eu cynnwys.

Tynnodd Cynddelw sylw arbennig at un o nodweddion y geiriadur sef ei ffordd o drin geiriau tafodieithol. Gan fod y Gymraeg yn amrywio o ardal i ardal, eglurodd ei fod wedi defnyddio iaith un rhan o Gymru i egluro'r iaith a arferid mewn rhan arall a dywedodd:

Mae'r geiriau mwyaf sathredig mewn un dalaeth yn fynych yn hollol ansathredig mewn talaeth arall, ac am hyn ceisiwyd dwyn Cymraeg holl Gymru i un llygedyn.

Tua 1874, cyhoeddodd H. Humphreys eiriadur barddol a luniwyd gan Cynddelw, sef *Geiriadur y Bardd neu Yr Odlydd Cyffredinol*.⁷¹ Apeliodd y syniad o greu geiriadur ar gyfer y bardd at Ieuan Ddu, mab y Parch. Joseph Harris, golygydd *Seren Gomer*, ond bu farw cyn medru cyflawni'r gwaith. Unwaith yn rhagor, pwysleisiodd Cynddelw ei fod wedi torri tir newydd trwy drefnu'r geiriau yn ôl odl ac nid yn nhrefn yr wyddor.. 'Roedd geiriaduron odlyddol ar gael yn Saesneg ac yn Ffrangeg ers blynyddoedd lawer, ond ni cheid y fath eiriadur yn Gymraeg er syndod i Gynddelw:

... y mae yn syn, ar ryw gyfrif, fod cenedl y Cymry, yr hon a ystyrir yn gyfiawn y genedl fwyaf barddonol yn y byd, wedi bod f.,d yr amser yma o'r dydd heb yr un.⁷²

Trefnwyd y cynnwys i ddangos prifair, ei ran ymadrodd a dau neu dri o gyfystyron Cymraeg.

⁷¹ Cynddelw (gol.), *Geiriadur y Bardd: neu Yr Odlydd Cyffredinol, At Wasanaeth y Beirdd, yn yr hwn y trefnir geiriau yn ol eu hodlau, ac nid yn ol y llythyren gyntaf, fel y trefnir geiriadur yn gyffredin* (Caernarfon, d.d.).

Ni nododd Humphreys ddyddiad. Credai Owen Davies (*Y Geninen*, 1911, t.123) mai 1872, o bosib, oedd y dyddiad cyhoeddi. Bu farw Cynddelw ym 1875 a chredai cyhoeddwyd *Geiriadur y Bardd* rai blynyddoedd cyn hynny. Ar ddiwedd y gyfrol ceir ail argraffiad o *Cyfrinach Beirdd Ynys Prydain*, sef argraffiad 1828.

⁷² Ibid., t.3.

(v)

Griffith Jones (Glan Menai, 1836-1906)

Cyfystyron y Gymraeg oedd y gyfrol fechan a ddaeth yn fuddugol yng nghystadleuaeth 'Y Casgliad o Eiriau Cyfystyr Cymraeg' yn Eisteddfod Genedlaethol Wrecsam ym 1888.⁷³ Daniel Silvan Evans oedd y beirniad ac o'r pum cynnig a dderbyniodd, dyfarnodd y wobwr gyntaf i Idwal – sef Griffith Jones (Glan Menai) - am ei fod wedi llunio rhestr gynhwysfawr o gyfystyron, am ei fod wedi cyfleu gwahanol ystyron nifer fawr ohonynt yn fanwl gywir ond yn bennaf oll oherwydd un nodwedd arbennig:

... he is the only one of the five that has attempted to desynonymize words that are usually treated as equivalents. Thus appears to me to be a highly important part of the subject; and without this desynonymizing process no work of the kind can be satisfactory.⁷⁴

Wrth fynd ati i baratoi'r gwaith, sylweddolodd Griffith Jones yn fuan iawn na fyddai casgliad moel o eiriau cyfystyr yn ddigonol. Er mwyn i'r "ysgrifennydd ieuanc"⁷⁵ fedru dewis y gair mwyaf addas at ei bwrpas, gwelodd fod angen esbonio'r defnydd a wneid o'r cyfystyron a'r gwahaniaeth rhyngddynt:

... gwahaniaeth bychan, israddol a rhannol – gwahaniaeth parth tarddiad neu arferiad ...⁷⁶

Cwynodd Jones yn erbyn y camddefnydd cyson o'r Gymraeg. Gwelai ysgrifenydd ifanc a dibrofiad yn defnyddio geiriau anaddas ac amhriodol tra bod digonedd o eiriau eraill wrth law i gyfleu ystyr yr hyn a fynegid yn fanylach ac yn gywirach. Pwysleisiodd pa mor bwysig oedd hi i awdur ddewis y geiriau priodol i gyfleu ei feddyliau cyn iddo fedru ysgrifennu darn a ddarllenai'n llyfn a difyr. Dywedodd:

Y mae iawn-ddefnyddiad geiriau er ffurfio brawddegau, yr un modd ag iawn-ddewisiad arfau er cyflawni gwaith cywrain, yn gofyn sylw, ymarferiad, pwyll, a doethineb.⁷⁷

Er bod ystyron rhai geiriau wedi newid a datblygu'n araf dros gyfnod o amser, bathwyd nifer o eiriau newydd yn y cyfnod modern a phriodolwyd ystyr newydd i

⁷³ Griffith Jones (Glan Menai), *Cyfystyron y Gymraeg: sef Y Casgliad Buddugol yn Eisteddfod Genedlaethol Gwrecsam, 1889* (Wrecsam, 1888).

⁷⁴ E. Vincent Evans, *Eisteddfod Genedlaethol Cymru. Cofnodion a Chyfansoddiadau Buddugol Eisteddfod Gwrecsam 1888* (Lerpwl, 1889), t.504.

⁷⁵ Griffith Jones, op. cit., t.v.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid., t.vi.

CYFYSTYRON Y GYMRAEG:

SEF

Y CASGLIAD BUDDUGOL

YN EISTEDDFOD GENHEDLAETHOL GWRECSAM, 1888.

GAN

GRIFFITH JONES (GLAN MENAI).

WREXHAM:
CYHOEDDEDIG GAN HUGHES AND SON, 53, HOPE STREET.

eiriau a oedd eisoes yn bodoli. Yn nhyb Jones, gwastraff ar iaith oedd bodolaeth dau air a olygai union yr un peth. Eto i gyd câi iaith ei chyfoethogi'n fawr pan lwyddid i briodoli ystyr newydd i un neu ddau air a arferai olygu'r un peth. Rhagorai'r Saesneg dros y Gymraeg yn hyn o beth oherwydd ysgrifennwyd nifer o weithiau safonol ar y pwnc yn Saesneg ond ni wnaethpwyd hynny yn Gymraeg. Teimlai Jones fod gwir angen arweiniad ar y Cymry yn enwedig wrth i ddysg, celfyddyd a llenyddiaeth ddatblygu a chan fod ysgrifenywyr Cymraeg yn cymysgu ystyron geiriau ac yn eu camddefnyddio. At hyn, 'roedd perygl i lawer o eiriau fynd yn angof:

Ac yna, fe ddichon, rywbyrd wedi hyn, pan y teimlir eu hangen, bydd i'r anwybodaeth yn yr hwn yr ydym wedi gadael ein hunain o'r adnoddau a gynigid gan yr iaith i foddioni gofynion meddwl, ein gyrru ar led i chwilio am gynrychiolwyr estronol i eiriau a feddwn eisoes gartref.⁷⁸

Lluniodd Griffith Jones *Cyfystyron y Gymraeg*, sy'n cynnwys tua 1,300 o brifeiriau, gyda chymorth nifer o weithiau Saesneg - *Trench on The Study of Words*,⁷⁹ *Tenby's Synonyms, Dictionary of English Synonyms* Edward Howell⁸⁰ a *Crabb's English Synonyms*⁸¹ – cyfres o ysgrifau yn y *Beirniad* a gwahanol eiriaduron Cymraeg. Nid yw'n dangos rhannau ymadrodd ond mae'n nodi manylion am etymoleg ambell brifair gan gyfeirio at eiriau Lladin, Groeg, Hebraeg, Sansgrit, Saesneg a'r ieithoedd Celtaidd eithr yn aml iawn mae'r wybodaeth sydd ganddo yn gyfeiliornus.

Cynigir hyd at bump neu chwech o gyfystyron ar gyfer y prifeiriau a dilynir y mwyafrif ohonynt gan frawddeg neu ddwy'n esbonio'r defnydd gwahanol a wneir o'r cyfystyron. Dyma'r nodwedd a gafodd ei chanmol gan Silvan yn ei feirniadaeth ac o edrych ar y cofnodion ar gyfer 'perthynas' a 'tywallt' er enghraifft, gwelir esboniadau digon eglur:

Perthynas, (Ll. *Pertinio*) – câr, ceraint, teulu, tylwyth. *Perthynas* yw y gair cyffredinol am y sawl a gysylltir â'u gilydd trwy waedoliaeth; *câr* a ddefnyddir yn unig am y person neillduol y byddis yn *perthyn* iddo: *ceraint* yw y term cyffredinol a gynwys bawb fyddo yn dal *perthynas*. *Teulu* a olyga gysylltiad agosach na *perthynas*, ond gall *tylwyth* gynwys rhai heb fod yn *berthynasau* o gwbl, hyny ydyw, y cyfryw nas gellir olrhain y *berthynas*

⁷⁸ Ibid., t.viii.

⁷⁹ Richard Chenevix Trench, *On the study of words: lectures addressed (originally) to the pupils at the diocesan training school* (Winchester, 1855).

⁸⁰ Methwyd â chael hyd i gyfeiriadau at weithiau Tenby ac Edward Howell.

⁸¹ George Crabb, *Crabb's English synonyms: arranged alphabetically with complete cross references throughout* (Llundain, 1816).

trwyddynt. Sonir am *dylwyth* teg, neu am genedl gyfan o dan yr enw *tylwyth*, ond weithiau cyfyngir ef i deulu, megys "*tylwyth* ei dy."

Tywallt, - arllwys, colli. *Tywelltir* o fwriad, a *chollir* trwy ddamwain: y blaenaf yn symiau bychain – wrth reol: yr olaf yn symiau mawr. Y mae *tywallt* yn dal perthynas â'r derbynydd, megys y cymylau yn tywallt eu cynwys i'r ddaear, tra nad yw *colli* yn cyfeirio dim at ganlyniad y weithred. *Tywallt* a olyga ddisgyn o uchder: *arllwys* yr afon ei chynwys i'r môr, a *thywallta* y cymylau iddo.

Yn aml iawn, cyfeiria at y defnydd arbennig a wneir o air yn y Beibl gan ddyfynnu adnodau enghreifftiol. Gan fod Griffith Jones wedi ymgynghori â geiriaduron cyfystyron Saesneg wrth baratoi'r gwaith, daeth yn ymwybodol o'r gwahaniaethau sy'n bodoli rhwng y Gymraeg a'r Saesneg ac mewn ambell gofnod nododd:

Nid yw y gwahaniaeth yma i'w gael yn Saesneg.⁸²

Nododd hefyd ddiffygion rhai geiriaduron Cymraeg. Nid yw *Cyfystyron y Gymraeg* heb ei feiau ychwaith. Wrth nodi ym mha gyd-destun y gellir defnyddio'r cyfystyron, ni lwyddodd Griffith Jones i egluro'n gryno ac eglur bob tro. Tuedda i ymhelaethu gormod o bryd i'w gilydd ac mae ambell gofnod o'i eiddo, megis yr enghreifftiau a ganlyn, yn ddigon aneglur a niwlog:

Bwriad – pwrpas, arfaeth, meddwl, amcan. Y mae bwriad a phwrpas yn golygu mwy na meddwl. Y mae bwriad yn cynwys lluwys o wrthddrychau; pwrpas, un yn unig: y mae bwriad yn golygu rhagfeddwl a threfn a myfyrdod; pwrpas sydd yn golygu *rhym* beth sefydlog, yn gofyn penderfyniad. Y mae bwriad yn gyrhaeddadwy; pwrpas yn sefydlog. Y mae dynion anwadal yn bwriadu llawer; y sawl a fyno gyrhaedd ei amcan ni ddylai wrando ar ormod o gynghorwyr. Y mae pwrpas a bwriad yn gwahaniaethu gyda golwg ar natur a gwaith y gwrthddrych; byddwn yn pwrpasu yn ddifrifol; yn bwriadu yn benagored: byddwn yn dechreu ar yr hyn a bwrpaswn, ond yn oedi yr hyn a fwriadwn: dibyna y pwrpas ar y dyn ei hun; y bwriad ar amgylchiadau.

Colofn, (Li. column) – post, piler. Gwasanaetha piler gan mwyaf fel colofn neu gynhalydd, ac mae y golofn bob amser yn biler; ond nid yw piler bob amser yn gwasanaethu felly, ac yna gelwir ef wrth ei enw ei hun. Pan yn gwneyd fel attegydd gelwir ef yn golofn. Defnyddir y gair colofn mewn ystyr foesol am yr hyn fyddo yn attegu.

Er mwyn atal y gyfrol rhag chwyddo'n ormodol, mae Griffith Jones yn croesgyfeirio ond mae'n bosib iawn fod yn rhaid iddo orffen y gwaith ar frys oherwydd ni ofalodd fod y croesgyfeiriadau'n gywir. Yn hanner olaf y geiriadur er enghraifft, ceir nifer o gofnodion sy'n cyfeirio'r darlennydd at gofnodion eraill nad ydynt yn bodoli! Oherwydd natur cynnwys *Cyfystyron y Gymraeg*, gellir tybio iddo fod yn waith poblogaidd yn ei ddydd. Fe'i cyhoeddwyd am yr eildro ym 1892.⁸³

⁸² Griffith Jones, op. cit., t.81.

⁸³ Griffith Jones, *Cyfystyron y Gymraeg: sef y casgliad buddugol yn Eisteddfod Genedlaethol Gwreccsam, 1888* (Wreccsam, 1892).

Yn ystod ei oes, bu Griffith Jones yn newyddiadurwr, yn ddarlithydd ac yn llyfrwerthwr teithiol.⁸⁴ Er na luniodd ragor o weithiau ieithyddol, cyhoeddwyd gweithiau eraill o'i eiddo. Traethodau buddugol gwahanol eisteddfodau oedd nifer ohonynt, er enghraifft *Pryddest er coffadwriaeth am T. H. Jones ...*,⁸⁵ *Enwogion Sir Aberteifi*,⁸⁶ *Traethawd bywgraffyddol a beirniadol ar fywyd yr athrylith Lewis Morris*⁸⁷ a *Bywyd Crefyddol y diweddar W. E. Gladstone*.⁸⁸ Cyhoeddwyd ei gyfieithiadau a'i weithiau barddol yn *Caneuon Glan Menai*,⁸⁹ *Hywel Wyn, neu, Ganlyniadau anufydd-dod*⁹⁰ a daw ei ddiddordeb mewn llenyddiaeth a hanes i'r amlwg eto yn ei draethawd ar Edmwnd Prys,⁹¹ ei gyfrol ar ardal Llanfairfechan⁹² a'i ysgrifau yn *Y Geninen*.⁹³

⁸⁴ Lloyd Hughes, *Llanfair mewn lluniau. Llanfairfechan: a pictorial history* (Pen-y-groes, 1989), t.82.

⁸⁵ Griffith Jones, *Pryddest er coffadwriaeth am T. H. Jones, Ysw., Neuadd Fawr, ail fuddugol yn Eisteddfod Llanbedr, Mehefin 22 1859* (Caerfyrddin, 1859).

⁸⁶ Griffith Jones, *Enwogion Sir Aberteifi: traethawd buddugol yn Eisteddfod Genedlaethol Aberystwyth, 1865* (Dolgellau, 1868).

⁸⁷ Griffith Jones, *Traethawd bywgraffyddol a beirniadol ar fywyd yr athrylith Lewis Morris: yn fuddugol yn Eisteddfod Pont Menai, Awst, 1873* (Caerfyrddin, 1873).

⁸⁸ Griffith Jones, *Bywyd Crefyddol y diweddar W. E. Gladstone* (Llanfairfechan, 1898).

⁸⁹ Griffith Jones, *Caneuon Glan Menai* (Bangor, 1868).

⁹⁰ Griffith Jones, *Hywel Wyn, neu, Ganlyniadau anufydd-dod: hanesyn i'r ieuenctyd* (Caernarfon, 1861), sef cyfieithiad o gerdd Saenseg Giles Witherne.

⁹¹ Griffith Jones, *Traethawd bywgraffyddol a beirniadol ar Edmwnd Prys* (Conwy, 1899).

⁹² Griffith Jones, *Llanfairfechan and Aber: with notes historical and topographical, a complete guide (illustrated) to walks and places of interest* (Caernarfon, I, 1890).

⁹³ Llythyr Glan Menai ar 'Y Ffyrdd Rhufeinig yn Sir Gaernarfon', *Y Geninen* 6 (1888), tt.209-10; Glan Menai, 'Y Parchedig John Jones (Idrisyn)', *Y Geninen* 7 (1889), tt.64-71; Glan Menai, 'Mynyddoedd Sir Gaernarfon', *Y Geninen* 12 (1894), tt.57-8 a tt.132-4; Glan Menai, 'Perthynas yr Eglwys a Llenyddiaeth Gymreig', *Y Geninen* 14 (1896), tt.170-7 a t.295; *Y Geninen* 15 (1897), tt.34-6, tt.125-9, tt.200-2 a tt.279-80; Glan Menai, 'Adgofion Eisteddfodol', *Y Geninen* 2 (1903), tt.207-12.

(vi)

Owen Morgan Edwards (1858-1920)

Gan nad oedd, yn nhyb O. M. Edwards:

... Eiriadur hawdd ei gael i lenyddiaeth Cymreig y cyfnod rhwng Gruffydd ab Cynan a Beibl 1588 ...⁹⁴

aeth ati i lunio geiriadur ei hun ar gyfer y sawl a astudiai lenyddiaeth Gymraeg yr Oesoedd Canol.⁹⁵ Ei fwriad gwreiddiol oedd cywiro a thalfyrru geiriadur Thomas Jones, yr Almanaciwr ond fe'i hanogwyd gan John Morris-Jones i fynd gam ymhellach.⁹⁶ Darllenodd Edwards destunau ei hun ac ymgynghorodd â geiriaduron eraill - yn enwedig *Archaeologia Britannica* Edward Lhuyd a geiriaduron Pughe a Silvan - er mwyn creu geiriadur gweddol gynhwysfawr. Dywedodd:

Mor bell ac y gallwn farnu, - oddiwrth lenyddiaeth, enwau lleoedd, a'r defnydd a wneir ar lafar o eiriau'n awr, - yr oedd pob gair sydd yn y Geiriadur hwn ar arfer yn 1588.⁹⁷

Bu O. M. Edwards yn paratoi'r gwaith hwn tra'n Gymrawd a Thiwtor hanes yng Ngholeg Lincoln, Rhydychen. Ni wyddys faint o amser y bu wrthi ond yn gynnar ym 1905 ymddangosodd y *Geiriadur Cymraeg a Saesneg Byr* o'r wasg a chodwyd 1/6 amdano.⁹⁸ Cyfrol yng nghyfres enwog O. M. Edwards - *Cyfres y Fil* - ydoedd. Rhwng 1901 a 1916 cyhoeddodd dri deg saith o gyfrolau a oedd, yn bennaf, yn ymwneud gweithiau llenorion unigol megis Iolo Goch, Dafydd ap Gwilym, Iolo Morganwg ac Ann Griffiths.

Ceir tudalen yn dangos yr wyddor Gymraeg ar gychwyn y gyfrol ynghyd â rhestr 'Enwau' ac 'Enwau Lleoedd' ac yna ceir prif gorff y geiriadur sy'n cynnwys oddeutu 7,000 o brifeiriau. Mae'r cynnwys yn ddigon tebyg i'r hyn a geir yng ngeiriadur Thomas Jones, er enghraifft:

⁹⁴ Owen M. Edwards, *Geiriadur Cymraeg a Saesneg Byr*. Yn bennaf ar sail "Dictionarium Britannico-Latinum" Dr. John Davies o Fallwyd. Ac ar "Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb" Thomas Jones o'r Amwythig" (Llanuwchllyn, 1905), t.iii.

⁹⁵ Syr John Edward Lloyd, R. T. Jenkins, a Syr William Llewelyn Davies (goln.), op. cit., tt.179-80.

⁹⁶ Thomas Jones, *Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb, neu Helaeth Eir-lyfr Cymraeg a Saesneg. The British Language in its Lustre, or a Copious Dictionary of Welsh and English* (Llundain, 1688).

⁹⁷ Owen M. Edwards, op. cit., t.iv.

⁹⁸ *Seren Gomer* (1905), t.165.

GEIRIADUR
CYMRAEG A SAESNEG

BYR.

YN BENNAP AR SAIL
DICTIONARIUM BRITANNICO-LATINUM
DR. JOHN DAVIES o Fallwyd.

AC AR
"Y GYMRAEG YN EI DISGLEIRDEB"
THOMAS JONES o'r Amwythig.

Llanuwchllyn, AB OWEN.
Cenwy, R. E. JONES AT FRODYR.
1905.

Y GYMRAEG YN EI DISGLEIRDEB (1688)	GEIRIADUR CYMRAEG A SAESNEG BYR (1905)
Cyfnwid, <i>a change or exchange.</i>	Cyfnwid, a change or exchange; cyfnwidwriaeth, an exchange of one for another; cyfnewidio, to exchange; cyfnewidiau, changes.
Cyfnwidwriaeth, <i>an exchange of one for another.</i>	
Cyfnewidio, <i>to exchange.</i>	
Cyfnewidiau, <i>changes.</i>	
Cyfnifer, cynnifer, cymaint rhyfedi, <i>as many, also, even, or not odds.</i>	Cyfnifer, cynifer, as many, even; cyfniferawg, of an even number.
Cyfniferawg, o'r un faint o'r un rhi, <i>of an even number.</i>	
Cyfnither, <i>the first cozen female.</i>	Cyfnither, the first cousin female.

ond fe welir bod Edwards wedi hepgor rhai o'r cyfystyron Cymraeg a geid yng ngeiriadur 1688. Hepgorodd ambell brifair hefyd yn ogystal â newid ychydig ar yr orgraff. Prifair Cymraeg ac un neu ddau gyfieithiad Saesneg sydd yn y *Geiriadur Cymraeg a Saesneg Byr*. Nid yw'r rhannau ymadrodd yn cael eu nodi ac am ei fod yn nodi enwau a berfenwau gyda'i gilydd fel a ganlyn, yn hytrach nag ar wahân, ceir yr argraff ei fod yn ceisio arbed lle:

Teulu, a family; **teuluaidd**, familiar, domestic, hospitable; **teuluwriaeth**, household order, or government; **teuluwas**, a household servant; **teuluedd**, peace, concord.

Eto i gyd, ni ddewisodd gael gwared â rhai o esboniadau Thomas Jones. Fe'u cynhwysodd hwy fel ag yr oeddent:

Y GYMRAEG YN EI DISGLEIRDEB (1688)	GEIRIADUR CYMRAEG A SAESNEG BYR (1905)
Pendro, <i>giddiness, or dizziness in the heads of beasts, which cause them to whirl, rowl and turn round.</i>	Pendro, giddiness, or dizziness in the heads of beasts, which cause them to whirl, roll, and turn round; penddar , penddaredd , a disease, which causes a swimming of the head, with a kind of mistiness, or sparkling of the eyes.
Penddar, penddaredd, clefyd pen, <i>a disease, which causes a swimming of the head, with a kind of mistiness, or sparkling of the eyes.</i>	
Rhuso, <i>to leap, or skip back, to stand still as an ill qualified horse will do in defiance of his rider.</i>	Rhus, a leaping, or skipping back; rhuso, to leap, or skip back, to stand still as an ill qualified horse will do in defiance of his rider.

Nid yw'n nodi pa ddefnydd a wneir o'r prifeiriau yn y gorffennol ac nid yw'n cynnwys enghreifftiau ohonynt mewn cyd-destun ychwaith. Geiriadur digon syml yw eiddo O. M. Edwards - geiriadur y gellid troi ato'n sydyn am gyfieithiad Saesneg, nid geiriadur i bori drwyddo a myfyrio dros ei gynnwys.

Ceir awgrym ar ddiwedd y rhagymadrodd bod O. M. Edwards yn awyddus i barhau â'i waith geiriadurol wrth iddo wneud apêl arbennig:

A gaf fi ofyn i efrydwyr hanes a llenyddiaeth Cymru yn y canol oesoedd roddi prawf arno [y geiriadur], a gwneud rhestrau o eiriau a dyfyniadau, fel y gallaf ei wella.⁹⁹

Hyd y gwyddys, nid aeth Edwards yn ei flaen i wneud rhagor o waith ym maes geiriaduraeth. Ceisiodd oleuo'r Cymry na wyddent lawer am hanes eu gwlad trwy gyhoeddi llyfrau a chylchgronau Cymraeg poblogaidd a chyfresi megis *Cyfes y Fil*, a grybwyllwyd uchod a *Llyfrau Ab Owen*. Cyhoeddodd lyfrau ac erthyglau ar hanes Cymru,¹⁰⁰ golygodd a chyhoeddodd gylchgronau megis *Cymru* a *Cymru'r Plant*, ysgrifennodd lyfrau i blant¹⁰¹ a chychwynnodd gymdeithas arbennig ar eu cyfer ym 1896, sef Urdd y Delyn. At hyn, cafodd gryn ddylanwad ar y gyfundrefn addysg yng Nghymru yn sgil ei benodiad fel prif arolygydd cyntaf ysgolion Cymru ym 1907.

⁹⁹ Owen M. Edwards, op. cit., t.iv.

¹⁰⁰ Owen M. Edwards, *Hanes Cymru: i ysgolion, cyfarfodydd llenyddol a theuluoedd. Rhan I, Hyd farwolaeth Gruffydd ab Llywelyn yn 1063* (Caernarfon, 1895).

Owen M. Edwards, *Hanes Cymru: i ysgolion, cyfarfodydd llenyddol a theuluoedd. Rhan II, hyd farwolaeth Gruffydd ab Cynan yn 1137* (Caernarfon, 1895).

Owen M. Edwards, *Ystraeon o hanes Cymru i safon III* (Wrecsam, 1894-1895).

Owen M. Edwards, *Cartrefi Cymru* (Wrecsam, 1896).

Owen M. Edwards, *Wales* (Llundain, 1901).

¹⁰¹ Owen M. Edwards, *Llyfr Del* (Wrecsam, 1906).

Owen M. Edwards, *Yr Hwiangerddi* (Llanuwchllyn, 1911).

Owen M. Edwards, *Llyfr Nest* (Wrecsam, 1913).

(vii)

Peter Williams (Pedr Hir, 1836-1906)

Brodor o Lanynys, Dyffryn Clwyd, oedd Peter Williams.¹⁰² Ar ôl derbyn addysg yn ysgol J. D. Jones y cerddor, bu'n dal amryw o swyddi cyn troi'n blismon ym 1870.¹⁰³ Pan gafodd ei anfon i Bentrefoelas yng ngwanwyn 1871, dechreuodd farddoni ac aeth ati o ddifrif i astudio Saesneg a Lladin oherwydd 'roedd yno "lyfrgell gyhoeddus go lew".¹⁰⁴ Rhoddodd Williams y gorau i'w yrfa fel plismon cyn diwedd 1880 gan droi at bregethu ac urddwyd ef yn weinidog gyda'r Bedyddwyr flwyddyn yn ddiweddarach. Bu'n gweinidogaethu yn Abergele, Tredegar a Bootle hyd ddiwedd ei oes. Datblygodd Williams yn un o bregethwyr mwyaf ei enwad a chyfansoddodd nifer o emynau, yn eu plith 'Bydd canu yn y nefoedd'.

Yn ystod yr wythdegau, bu'n cystadlu'n gyson mewn eisteddfodau – fe'i gwobrwywyd am fugeilgerdd yn eisteddfod genedlaethol Llundain ym 1887 ac am 'Rhamant Rhys ap Thomas' yn eisteddfod Aberhonddu ym 1889. Cyhoeddwyd ei weithiau yn *Odlau Pedr Hir*,¹⁰⁵ *Yr Aifft*,¹⁰⁶ *Breuddwyd Sion y bragwr*¹⁰⁷ a *Damhegion y Maen Llog*.¹⁰⁸ Yn ddiweddarach trodd ei sylw at gyfansoddi dramâu gan gyhoeddi tair drama ysgrythurol¹⁰⁹ ac un arall ar Owain Glyndŵr.¹¹⁰

Yn sgil diwygiad 1904-5, ysbrydolwyd Peter Williams i gyhoeddi cyfrol fechan – *A Key and Guide to the Welsh Language* – er mwyn cynorthwyo'r Cymry ieuanc

¹⁰² Syr Edward Lloyd, R. T. Jenkins a Syr William Llewelyn Davies (goln.), op. cit., t.1000.

¹⁰³ Ibid., tt.461-462.

¹⁰⁴ Llsgr Bangor 16745.

¹⁰⁵ Peter Williams, *Odlau Pedr Hir* (Llangollen, 1879).

¹⁰⁶ Peter Williams, *Yr Aifft* (Lerpwl, 1885).

¹⁰⁷ Peter Williams, *Breuddwyd Sion y bragwr: neu, Weledigaeth Dinas Malltod* (Corwen, 1890).

¹⁰⁸ Peter Williams, *Damhegion y Maen Llog* (Lerpwl, 1922).

¹⁰⁹ Peter Williams, *Moses bach: drama Gymraeg at wasanaeth gobeithluedd* (Lerpwl, 1903); Peter Williams, *Moses o'r cawell i'r môr coch: drama Gymraeg at wasanaeth gobeithluedd* (Lerpwl, 1907); Peter Williams, *Electra, sef y llances o wlad Israel* (Y Bermo, 1907).

¹¹⁰ Peter Williams, *Owain Glyndwr* (Lerpwl, 1915).

. . . A . . .
Key and Guide to the Welsh
Language.

A WELSH-ENGLISH DICTIONARY AND GRAMMAR
COMBINED.

BY
PEDR HIR.

Text Book : The Welsh Bible.

LIVERPOOL :
Hugh Evans & Sons, *Brython* Office, 356-358 Stanley Road, Liverpool.

i ddarllen y Beibl yn y Gymraeg.¹¹¹ Fe'i cefnogwyd ac fe'i cynorthwywyd gan nifer o wŷr dysgedig megis John Morris-Jones,¹¹² Edward Anwyl a Thomas Shankland a chan ei fab W. U. Williams, y Parch. D. Powell a Mr. Charles H. Hunt yn llyfrgell Bootle.¹¹³ Anelodd y gyfrol hefyd at y rhai na fedrent y Gymraeg o gwbl a dyna paham y cynhwysodd ramadeg Cymraeg byr wedi ei ysgrifennu yn Saesneg ar y cychwyn. Fe'i dilynir gan *A Key and Guide to the Welsh Language*, sef geiriadur Cymraeg-Saesneg sy'n cynnwys tua 5,400 prifair. Nodir rhan ymadrodd a ffurf luosog y prifeiriau ac, fel arfer, un neu ddau gyfieithiad Saesneg. Gwnaeth Williams ddefnydd o Feibl y Gymdeithas a Beibl Rhydychen ond pan wahaniaethent o ran orgraff, dywedodd:

... rhoddais y gair i mewn yn y ddwy orgraff, a nodir gair sydd yn orgraff Rhydychen â'r gair talfyredig Ox.¹¹⁴

Yr hyn sy'n anarferol am y cofnodion yw'r cyfeiriadau Beiblaidd ar gyfer pob prifair, er enghraifft:

Nain, n.f., a grand-mother, 2 Tim. 1.5; pl., neiniau.

Ystên, n.f., a pitcher, Jer. 19.10; pl., -au, Mc. 7.4. Ystenaïd, n.f., a pitcherfull, Mc. 14.13.

Ystyriaf, I regard, take heed, consider, 1 Sam. 4.20, Rhuf. 4.19;
ystyr, 3 p.s., Jonah 1.6; 2 s.imp., Ps. 142.6.
ystyried, Hb. 13.5; ystyrio, vb.-n., Diar. 5.6.

Er mwyn cynnwys:

... pob gair ac engraifft o bob priod-ddull o eiddo'r iaith a'r y sydd yn y Beibl Cymraeg ...¹¹⁵

cyfeddyf Peter Williams iddo dreulio oriau maith yn darllen y Beibl a bod chwilio am ambell i eiryn bychan wedi mynd â chryn dipyn o'i amser.¹¹⁶

Geirfa gyffredin, bob dydd, yw mwyafrif y prifeiriau ond ceir hefyd nifer fawr o ferfau person cyntaf yn y presennol, megis 'anturiaf', 'cyfresaf', 'newynaf' ac 'ystoriaf'. Mewn cofnodion o'r fath, fel y gwelir wrth edrych ar y cofnod ar gyfer

¹¹¹ Griffith Jones, *A Key and Guide to the Welsh Language: a Welsh-English dictionary and grammar combined* (Lerpwl, 1911).

¹¹² Llsgr Bangor 12078.

¹¹³ Griffith Jones, op. cit., tt.v-vi.

¹¹⁴ Ibid., t.vi.

¹¹⁵ Ibid., t.vi.

¹¹⁶ Cyfeirir at y ffaith fod Peter Williams wedi darllen y Beibl deirgwaith wrth baratoi ar gyfer y *Key and Guide* yn: Thomas Richards, 'Yng Nghwmni Pedr Hir', *Seren Gomer* (1930), t.131.

'ystyriaf' uchod, mae'n nodi berfenw yn ogystal â chyfeiriadau at yr adnodau y ceir hwy. Gydag ambell i gofnod megis 'af' a 'gallaf' mae'n manylu cryn dilyn.

Cyhoeddwyd *A Key Guide to the Welsh Language* trwy danysgrifiad a chynhwyswyd y rhestr ar ddiwedd y gyfrol. Enwau gweinidogion sy'n ei britho ond fe welir ambell enw adnabyddus yn eu plith megis Syr Edward Anwyl, Eifion Wyn, Owen Edwards, John Morris-Jones a D. Lloyd George. Cafodd y gyfrol dderbyniad digon gwresog oherwydd nad geiriadur hanesyddol o'r Gymraeg yn cynnwys manylion am wreiddeiriau ydoedd ond geiriadur syml i'r werin bobl.¹¹⁷

¹¹⁷ Seren Gomer (1912), t.56.

(viii)

J. Bodvan Anwyl (1875-1949)

Pan fu farw William Spurrell ym 1889, etifeddodd ei fab, Walter, y busnes argraffu yng Nghaerfyrddin. Gan fod geiriaduron Cymraeg-Saesneg a Saesneg-Cymraeg ei dad yn boblogaidd ac yn gwerthu'n dda, aeth ati i geisio cynnal y gwerthiant hwnnw trwy gyhoeddi argraffiadau diwygiedig ohonynt. Ym mis Mawrth 1911, anfonodd lythyr at John Bodvan Anwyl¹¹⁸ yn gofyn a fyddai'n barod i ddiwygio'r geiriaduron gan roi sylw arbennig i'r orgraff yn sgil y gwaith diweddar a wnaed yn y maes hwnnw. Ymddengys fod Bodvan wedi ymateb gyda throad y post oherwydd dridiau'n ddiweddarach anfonodd Spurrell lythyr arall yn diolch iddo am gytuno i ymgymryd â'r gwaith.

'Roedd Bodvan yn ŵr digon abl a chymwys i gyflawni'r gwaith golygu. Cenhadwr gyda Chenhadaeth y Mud a'r Byddar ym Morgannwg ydoedd yr adeg hon ond 'roedd eisoes wedi paratoi rhai gweithiau ar ran Cymdeithas Genhadol Llundain¹¹⁹ yn ogystal â chyhoeddi cyfieithiad o *Welshmen* Thomas Stephens¹²⁰ a chyfieithiad o waith Basil Matthews ar Livingstone.¹²¹ Ymddiddorai mewn materion ieithyddol a gohebai gyda gwŷr megis Huw Edwards, Pontyberem,¹²² Craven H. Walker,¹²³ W. J. Watson,¹²⁴ R. J. Jones,¹²⁵ William Davies, Llanegryn,¹²⁶ John Morris-Jones,¹²⁷ T. H. Parry-Williams¹²⁸ ac Ifor Williams¹²⁹ ynghylch ystyron geiriau a geiriau tafodieithol. Unwaith i Bodvan gychwyn ar y gwaith o olygu'r geiriaduron, cynigiodd nifer o'i ohebwy ei helpu ac ym 1914 addawodd T. Gwynn Jones gynorthwyo gwaith Bodvan ar ffurfiau tafodieithol.¹³⁰ Ni wyddys yn iawn pa waith oedd hwn ond mae'n amlwg bod Jones yn awyddus

¹¹⁸ Papurau Bodvan Anwyl, 1/1100. Llythyr dyddiedig 25/3/1911.

¹¹⁹ Annie Sherman a J. Bodvan Anwyl, *Ynys y merthyron, neu, Madagascar: y wlad, y bobl, a'r cenadaethau* (Llundain, 1908).

W. A. Elliot a J. Bodvan Anwyl, *Aur o'r graig* (Llundain, 1911).

¹²⁰ J. Bodvan Anwyl, *Y Cymru: braslun o'u hanes o'r oesoedd boreuaf hyd farwolaeth Llywelyn eu Llyw Olaf* (Conwy, 1902).

¹²¹ J. Bodvan Anwyl, *Livingstone: y llwybrydd* (Llundain, 1914).

¹²² Papurau Bodvan Anwyl, 1/310.

¹²³ *Ibid.*, 1/1284.

¹²⁴ *Ibid.*, 1/1286.

¹²⁵ *Ibid.*, 1/1742, 1/744.

¹²⁶ *Ibid.*, 1/269, 1/270, 1/277, 1/279.

¹²⁷ *Ibid.*, 1/889.

¹²⁸ *Ibid.*, 1/945, 1/947.

¹²⁹ *Ibid.*, 1/1368, 1/369, 1/370 – 1/374.

¹³⁰ *Ibid.*, 1/759.

i Bodvan fwrw ymlaen â'r gwaith oblegid anfonodd slipiau ar gyfer y geiriadur ato gan bwysleisio pa mor hanfodol oedd hi i gael geiriadur yn nodi'r ffurfiau tafodieithol gwahanol.¹³¹

Pan fu Bodvan yn paratoi'r geiriadur Cymraeg-Saesneg fe'i cynorthwywyd gan ei frawd, Edward, John Morris-Jones, W. J. Gruffydd, E. Lorimer Thomas, Ifor Williams a Thomas Powel.¹³² Edward Anwylaysgrifennodd ragair y geiriadur Cymraeg-Saesneg ac ynddo mae'n nodi pa mor anodd oedd hi i ddethol geiriau ac yna eu dehongli'n gywir. Aethpwyd ati i chwynnu geiriau o hen eiriaduron gan ddewis y geiriau pwysicaf ond ar yr un pryd ymdrechwyd i gadw cydbwysedd rhyngddynt a'r geiriau a arferid bob dydd ar lafar. Er mwyn atal y gyfrol rhag chwyddo'n ormodol ac er mwyn cadw'r pris yn isel, bu'n rhaid crynhoi'r ystyron a pheidio â chynnwys llawer o ddyfyniadau heblaw am rai o'r Beibl.

Ymhen tua blwyddyn ar ôl i Walter Spurrell a Bodvan gychwyn trafod y gwaith golygu, 'roedd y proflenni'n barod¹³³ ac fe'u hanfonwyd at holl athrawon ac isathrawon Cymraeg colegau Aberystwyth, Bangor, Caerdydd a Llambod¹³⁴ ac erbyn mis Ebrill 1914, 'roedd y gyfrol ar werth am 2/6.¹³⁵ 30,000 prifair oedd yn y geiriadur Cymraeg-Saesneg gwreiddiol ac oddeutu 19,500 sydd yn argraffiad 1914. Y ddwy brif nodwedd a gafodd sylw gan Bodvan oedd yr orgraff a'r geiriau anarferedig a oedd yng ngeiriadur Spurrell. Y gyfrol newydd oedd y geiriadur cyntaf i ddefnyddio orgraff ddiwygiedig Cymdeithas yr Iaith Gymraeg ac fe'i canmolwyd oherwydd hynny.¹³⁶ 'Roedd y ffaith fod Bodvan wedi:

... alltudio'r holl ddefnyddiau di-fudd yn yr hen eiriaduron megis ffurfiau gau, ystyron amhriodol a geiriau hynafol.¹³⁷

hefyd yn plesio'r adolygwyr eithr beirniadwyd ef am beidio â manteisio ar y cyfle i dynnu sylw at y ffurfiau anghywir a arferid ar ddechrau'r ugeinfed ganrif megis

¹³¹ Ibid., 1/760.

¹³² *Seren Gomer* (1914), t.224.

¹³³ Papurau Bodvan Anwyl, 1/1102 - 1/1104.

¹³⁴ John Morris-Jones, *Y Beirniad Cyfrol 4* (1914), t.151.

¹³⁵ J. Bodvan Anwyl (gol.), *Spurrell's Welsh-English Dictionary* (Caerfyrddin, 1914). 6ed argraffiad geiriadur Cymraeg-Saesneg William Spurrell.

¹³⁶ *Y Traethodydd*, Cyfres 2, t.287.

¹³⁷ John Morris-Jones, op. cit., t.151.

'hyd yn oed' a 'gwyneb'.¹³⁸ Nodwyd y symbol † wrth ochr y geiriau nad oeddent yn cael eu defnyddio bellach a phan geid dwy ffurf ar air, nodwyd y ffurf fwyaf derbyniol a chyffredin yn gyntaf. O bryd i'w gilydd, gwelir † wrth ochr geiriau digon annisgwyl, geiriau a oedd yn cael eu harfer yn ddyddiol yn ysgrifenedig ac ar lafar mae'n rhaid, er enghraifft 'brodyr', 'cyferbyniad' a 'hybu'.

Yn fuan ar ôl i argraffiad 1914 ymddangos, derbyniodd Bodvan sylwadau ac ychwanegiadau gan Lorimer E. Thomas,¹³⁹ T. H. Parry-Williams,¹⁴⁰ William Davies, Caerdydd,¹⁴¹ William Davies, Llanegryn,¹⁴² R. J. Jones¹⁴³ a W. H. Harries, Ystradgynlais¹⁴⁴ ar gyfer argraffiad pellach o'r geiriadur. 'Roedd Walters Spurrell yn awyddus iawn i Bodvan baratoi hwnnw'n syth¹⁴⁵ ond pwysodd arno hefyd i ganolbwyntio ar ddiwygio'r geiriadur Saesneg-Cymraeg.¹⁴⁶ Ymddengys mai i'r geiriadur Cymraeg-Saesneg y rhoddwyd blaenoriaeth oherwydd 'roedd proflenni'r geiriau newydd i'w hychwanegu ato'n barod erbyn mis Awst 1914 ac yna ym 1915 daeth yr argraffiad diweddaraf o'r wasg. Wedi hynny, trodd Bodvan ei sylw at y geiriadur Saesneg-Cymraeg. Anfonodd gopi o'r gwaith at Spurrell ym mis Ebrill 1915 yna ym 1916 'roedd ar gael am bedwar swllt.¹⁴⁷

Nododd Bodvan iddo gofio "beunydd am y darllenydd uniaith" wrth ddiwygio'r geiriadur felly helpu'r Cymro i ddysgu Saesneg oedd prif nod y gyfrol. Yn wahanol i William Spurrell, ni chynhwysodd Bodvan ganllawiau ynganu yn ei argraffiad ef ac oherwydd hynny gallodd ychwanegu rhagor o brifeiriau gan gynnwys geiriau a ddefnyddid ar lafar.¹⁴⁸ Unwaith eto, cafodd ei ganmol am:

... alltudio'r holl ddefnyddiau difudd y; yr hen eiriaduron, megis ffurfiau gau, ffurfiau amheus, ystyron amhriodol, a geiriau hynafol na ellir eu harfer yn y dyddiau hyn.¹⁴⁹

¹³⁸ *Y Traethodydd*, op.cit., t.287.

¹³⁹ Papurau Bodvan Anwyl, 1/1219, 1/1224, 1/1228.

¹⁴⁰ Ibid., 1/949.

¹⁴¹ Ibid., 1/266-1/268.

¹⁴² Ibid., 1/270-1/275.

¹⁴³ Ibid., 1/734-1/736.

¹⁴⁴ Ibid., 1/742.

¹⁴⁵ Ibid., 1/1113.

¹⁴⁶ Ibid., 1/1114.

¹⁴⁷ J. Bodvan Anwyl (gol.), *Spurrell's English-Welsh Dictionary* (Caerfyrddin, 1916). 7fed argraffiad geiriadur Saesneg-Cymraeg Spurrell.

¹⁴⁸ Gw. T. J. Morgan, 'Geiriau hynafol geiriadur Bodvan', *Bulletin of the Board of Celtic Studies* 8, tt.318-28.

¹⁴⁹ John Morris-Jones, *Y Beirniad Cyfrol* 7 (1917), t.127.

Ond cafodd ei feirniadu - yn ddigon teg - am olygu a chwynnu gormod hefyd.¹⁵⁰
Un cyfieithiad Cymraeg yn unig sy'n cael ei gynnig ganddo ar gyfer nifer fawr o brifeiriau ac nid oedd hynny bod amser yn ddigonol.

Gan fod Bodvan wedi addasu gweithiau Spurrell at anghenion yr oes a chreu dau eiriadur newydd i bob pwrpas, dangosodd y cyhoedd gryn ddiddordeb ynddynt ac 'roedd yr awydd i'w prynu gymaint ag erioed. Rhydd yr ohebiaeth rhwng Walter Spurrell a Bodvan syniad i ni o ba mor llwyddiannus oedd y cyfrolau yn ogystal ag amcangyfrif o'r ffigurau gwerthiant. Bu Bodvan yn gyfrifol am wyth argraffiad o eiriadur Cymraeg-Saesneg Spurrell:

1914: 6ed argraffiad;	1925: 10fed argraffiad;
1915: 7fed argraffiad;	1930: 11eg argraffiad;
1918: 8fed argraffiad;	1934: 12fed argraffiad;
1920: 9fed argraffiad;	1937: 13eg argraffiad.
1922: ail brintiad o'r 9fed argraffiad;	

Gwerthwyd tua 2,000 copi o bob un ac eithrio'r 7fed a'r 10fed argraffiad - gwerthwyd yn nes at 3,000 ohonynt hwy. Gellir amcangyfrif bod y gwerthiant rhwng 1914 a 1937 bron yn 20,000.¹⁵¹ Cafwyd llwyddiant tebyg, ond dim cystal, gyda'r geiriadur Saesneg-Cymraeg. Golygodd Bodvan bum argraffiad ohono:

1916: 7fed argraffiad;	1922: 8fed argraffiad;
1921: ail brintiad o'r 7fed argraffiad;	1926: 9fed argraffiad;
1922: trydydd printiad o'r 7fed argraffiad;	1932: 10fed argraffiad;
1922: 8fed argraffiad;	1937: 11eg argraffiad.

Prynwyd tua 3,000 copi o'r argraffiad a ymddangosodd ym 1916 ond wedi hynny gwelwyd cwmp yn y ffigurau gwerthiant gyda thua mil o ail a thrydydd printiad yr argraffiad hwnnw yn cael eu gwerthu ym 1921 a 1922. At ei gilydd, cyfanswm o tua 12,000 - 15,000 o gopïau o'r geiriadur Saesneg-Cymraeg a werthwyd.¹⁵²

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Richard. E. Hughes, 'Geiriaduron Spurrell a'u anhygoel [sic] werthiant', *Y Casglwr*, Rhif 42 (Nadolig 1990), t.20.

¹⁵² Ibid.

Yn sgil y gwaith golygu a wnaeth Bodvan ar eiriaduron Spurrell, ymgwymerodd â'r dasg o baratoi geiriadur Cymraeg-Saesneg a Saesneg-Cymraeg bychan a'i alw'n *Spurrell's Pocket Welsh Dictionary*.¹⁵³ Ystyriai Bodvan y gwaith, sy'n cynnwys oddeutu 5,7000 prifair ar yr ochr Gymraeg-Saesneg a thua'r un faint ar yr ochr Saesneg-Gymraeg, yn eiriadur cwbl newydd. Meddai:

This dictionary is no more abridgement of the large 'Spurrell', but is a new and distinct work founded upon it, printed in different type, from fresh copy.¹⁵⁴

Hyderai y byddai'n ateb y galw am eiriadur bychan, cryno ar gyfer disgyblion ysgol a'r Cymro cyffredin. Cyfeiriodd unrhyw un a ddymunai ragor o wybodaeth ar y geiriaduron eraill:

The advanced student will have recourse to the large dictionaries for rare words and expression, and to the fuller explanation and exemplification of common ones ...¹⁵⁵

Cyhoeddwyd *Spurrell's Pocket Welsh Dictionary* mewn rhediad o 5,000 o gopïau ac fe'i hailargraffwyd ym 1929. Flwyddyn yn ddiweddarach, cyhoeddwyd trydydd argraffiad gyda nifer o ychwanegiadau o dan y teitl newydd *Spurrell's Schools Dictionary* ac ymddangosodd pedwerydd argraffiad ym 1937.¹⁵⁶

Pan fu farw Walter Spurrell ym 1934, prynwyd y wasg argraffu gan Capt. J. W. Nicholas, newyddiadurwr o Landeilo, ond cadwyd yr enw Spurrell ar gynnyrch y wasg. Wedi ei farwolaeth yntau ym 1943, bu ei deulu'n cadw'r wasg eithr ni fu mor llwyddiannus ac fe'i gwerthwyd eto ym 1957 i H. G. Walters, newyddiadurwr ac argraffydd yn Arberth.

Er bod galw yn y farchnad am eiriaduron Spurrell/Bodvan yn dal i fod yr adeg honno, ni chafwyd argraffiad newydd ar ôl 1937 ond defnyddiwyd teip cadw i gynhyrchu rhagor o gopïau yn dwyn y dyddiad hwnnw. Rhwng 1937 a 1957, amcangyfrifwyd y gellir ychwanegu 10,000 at werthiant y tri geiriadur gan godi cyfanswm gwerthiant geiriaduron Spurrell/Bodvan rhwng 1914 a 1957 i dros 55,000.¹⁵⁷ Yn ddiweddarach, gwerthodd H. G. Walters hawlfraint geiriaduron

¹⁵³ J. Bodvan Anwyl, *Spurrell's Pocket Welsh Dictionary* (Caerfyrddin, 1919).

¹⁵⁴ J. Bodvan Anwyl, 'Rhagymadrodd', op. cit.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ J. Bodvan Anwyl, *Spurrell's School Dictionary* (Caerfyrddin, 1937).

¹⁵⁷ Richard E. Hughes, op. cit., t.20.

Spurrell am £5000 i Wm. Collins & Co., Llundain a Glasgow ac ailgchwynnwyd ar y gwaith o baratoi argraffiad newydd.

Ochr yn ochr â'r gwaith o olygu'r geiriaduron, bu Bodvan yn paratoi argraffiadau newydd o *Gweledigaethau'r Bardd Cwsg*,¹⁵⁸ *Drych y Prif Oesoedd*¹⁵⁹ a gweithiau eraill ar gyfer y wasg.¹⁶⁰ Ym 1921, cychwynnodd ar weithgarwch geiriadurol pwysig arall, pan apwyntiwyd ef yn ysgrifennydd geiriadur Bwrdd Gwybodau Celtaidd Prifysgol Cymru a dyna, wrth gwrs, gychwyn stori arall sef stori creu *Geiriadur Prifysgol Cymru*.¹⁶¹

¹⁵⁸ Ellis Wynne, *Gweledigaethau'r Bardd Cwsg gan Ellis Wynne; gyda nodiadau eglurhaol gan D. Silvan Evans, wedi ei ddiwygio a chyda nodiadau ychwanegol gan Bodfan* (Caerfyrddin, 1927).

¹⁵⁹ Theophilus Evans, *Drych y Prif Oesoedd* (Caerfyrddin, 1932). 5ed argraffiad gyda nodiadau eglurhaol gan Bodfan.

¹⁶⁰ John Bodvan Anwyl, *Englynion* (Wrecsam, 1933).

John Croesus Jones, *Yr Arian Mawr* (Caerfyrddin, 1934).

John Cymro Jones, *Fy Hanes i fy Hunan* (Caerfyrddin, 1933).

¹⁶¹ Gareth A. Bevan, 'Gwaith Pwysfawr a Llafurus yw Cyfansoddi Geirlyfr', *Trafodion Anrhydeddus Gymdeithas y Cymmrodorion* (1995), tt.27-39.

Casgliad

Rhwng cyfnod y Dadeni Dysg yng Nghymru a dechrau'r ugeinfed ganrif, yr un cymhellion sydd gan bron bob un geiriadurwr, sef cariad at y Gymraeg a thosturi tuag at y Cymro uniaith. Yr awydd i ddyrchafu a safoni'r iaith oedd wrth wraidd gweithgarwch y Dyneiddwyr ac o'r cyfnod hwnnw ymlaen ystyrid yr orchwyl o lunio geiriadur yn ffordd o gyflawni'r awydd hwnnw. Gallai geiriadur fod yn brawf diymwad a pharhaol o ardderchowgrwydd y Gymraeg. Trwy gydol yr amser, teimlid hefyd fod angen i'r Cymro uniaith ddod ymlaen yn y byd a bod angen arf arno i'w helpu i ddysgu Saesneg. Llunnid geiriaduron yn y gobaith y byddent o fudd ymarferol iddo. Yn amlach na pheidio mae'r bwriad o roi bri ar y Gymraeg a'r awydd i ddysgu Saesneg yn ymblethu ac fe welir y cyfuniad hwn gyntaf yng ngwaith William Salesbury.

Gosododd Salesbury - arloeswr y geiriadur printiedig - gynseiliau y gallai eraill adeiladu arnynt ond ni chyhoeddwyd yr un geiriadur Cymraeg rhwng 1547 ac 1632. Serch hynny, ceir tystiolaeth sy'n dangos bod rhai ysgolheigion wedi ymddiddori yn y maes hwn. Yn rhagymadrodd y *Dictionarium Duplex* enwodd John Davies y rhai a fu'n ymhel â'r syniad o lunio geiriadur wedi ymddangosiad geiriadur Salesbury – Yr Esgob William Morgan, David Powel(I),¹ Siôn Dafydd Rhys,² Henri Perri, Henry Salesbury³ a Thomas Wiliems. O'r pum ysgolhaig a enwodd, yr unig un a aeth ati o ddifri i geisio diwallu'r angen am eiriadur Cymraeg, oedd Thomas Wiliems. Nodweddir ei waith gan fethiant a llwyddiant. Wedi'r holl lafur caled, ni chyhoeddwyd ei gampwaith – *Thesaurus Linguae*

¹ Mae'n debyg y bwriadasai David Powel(I) gyhoeddi geiriadur Cymraeg. Pan argraffodd ei fab, Daniel, y *Llyfr Plygain* ym 1612, yn ei ragymadrodd rhydd hanner addewid i gyhoeddi 'Dictionari Cymreig, sef Trysor-eiriau fy nhad'. Gw. *Y Llyfr Plygain* (Adargraffiad Gwasg Prifysgol Cymru Caerdydd, 1931), t.5.

² Lluniodd Siôn Dafydd Rhys eirfâu ar amryw destunau. Gw Thomas Parry, 'Bywyd a Gwaith y Dr. Siôn Dafydd Rhys'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Bangor, 1929), t.232.

³ Paratodd Henry Salesbury eiriadur Cymraeg-Lladin 'Geiria Tavod Comroig'. Ni chafodd ei gyhoeddi ond cadwyd copi ohono yn Llsgr. LLGC 13215, tt.315-400. Bu'n ymgynghori â'r geirfâu barddol a'r tafodieithoedd a lluniodd eiriau newydd ei hun a'u cynnwys yn y geiriadur. Gwnaeth eraill ddefnydd o'i waith, er enghraifft yng ngeirfa Ieuan Fardd [Llsgr. LLGC 1973, sef Llsgr. Panton 4] nodir H.S. ar ôl nifer o'r eitemau ac mae dylanwad Henry Salesbury hefyd i'w weld ar yr eirfa Gymraeg-Saesneg-Lladin anghyflawn yn Llsgr. Coleg Iesu 10.

Latinae et Cambrobrytannicae – ond nid aeth y cyfan yn ofer oherwydd ymddangosodd mewn ffurf dalfyredig maes o law yn *Dictionarium Duplex* John Davies.

Cyhoeddi'r *Dictionarium Duplex* ym 1632 oedd un o'r digwyddiadau pwysicaf yn hanes y Gymraeg yn ystod yr ail ganrif ar bymtheg. Trwy ddarllen geiriau Davies yn y rhagymadrodd a sylweddoli pa mor ddygn y bu'n gweithio ar hyd ei oes, down yn agos at amgyffred yr ymdrech aruthrol a wnaethai i gyfansoddi'r geiriadur. Cafodd yr ymdrech hon ei chydabod a'i gwerthfawrogi gan Goronwy Owen mewn llythyr a anfonodd at William Morris ar 1 Gorffennaf 1754. Dywedodd:

Mae'n ddigon er peri i galon o gallestr wylo hidl ddagrau wrth weled fal yr oedd yr hen gorph druan yn cwyno yn ei ragymadrodd rhan byrred yw hoedl dyn, ac yn mynegi pa sawl cynnig a roisai lawer o wyr dysgedig ar wneuthur Geirlyfr Cymraeg, ond bod Duw wedi torri edau'r einioes cyn i'r un ohonynt, oddigerth un, gael amser i gwblhau ei waith. Ac yntau ei hun yn ennyd fawr o oedran, gwell oedd ganddo yrru ei lyfr i'r byd heb ei gwbl orphen na'i adael megis erthyl ar ei ol, yn nwylaw rhyw rai ysgatfydd na adawsant iddo fyth weled goleuni haul; a diammau mai diolchgar y dylem oll fod iddo, a mi yn anad neb; oblegid efe a ddysgodd i mi fy Nghymraeg, neu, o'r lleiaf a'm cadwodd rhag ei cholli yn nhir estron genedl.⁴

Ar ddiwedd ei ragymadrodd, mae Davies yn disgrifio'i hun fel rhywun a arloesai'r ffordd. Yn anffodus, er iddo osod sylfaen a phatrwm i ieithyddion ac ysgolheigion eraill ac er i'w waith gael dylanwad mawr ar gyfieithwyr ac offeiriaid yr unfed ganrif ar bymtheg, ni fentrodd neb gerdded yn ôl ei droed wedi iddo farw. Ystyriwyd y *Dictionarium Duplex* yn eiriadur safonol yr iaith am ganrif a hanner neu fwy eithr cynulleidfa gyfyngedig a fedrai ei werthfawrogi. Geiriadur ar gyfer yr ysgolheigion neu'r Lladinwyr ydoedd, geiriadur i aelodau diwylliedig y gymdeithas ac wrth reswm nid oedd yn ddefnyddiol i'r rhai na ddeallent Ladin. Nid oedd y gyfrol yn fawr o werth ymarferol i'r Cymro cyffredin a'r bardd annysgedig.

⁴ J. H. Davies (gol.), *The Letters of Goronwy Owen* (Caerdydd, 1924), tt.118-9.

Erbyn diwedd yr ail ganrif ar bymtheg, wrth i bobl ymdrechu i geisio adfywio iaith a llenyddiaeth Cymru, gwelwyd yr angen am eiriadur bychan syml. Nododd Charles Edwards, er enghraifft, pa mor fuddiol fyddai:

Dicsionari Cymraeg bychan, sef Gair lyfr cryno i'r Gwerin, yn dangos anwyddocâd yr holl eiriau Cymreig.⁵

Rhaid felly, oedd cael geiriadur i helpu pobl i ddeall geiriau anghyfarwydd. Nododd G. J. Williams fod Charles Edwards a Stephen Hughes wedi rhoi "agoriad" ar eiriau "y sydd anhysbys i rai pobl yn Neheubarth Cymru" yn eu llyfrau⁶ ac ar ddechrau *Tryssor i'r Cymru* a gyhoeddwyd ym 1677, anerchodd Stephen Hughes y darlennydd trwy ddweud:

Ac o herwydd nad oes *Dictionary cymraeg iw gael yn Llundain* am arian, ac fod diffyg o hono, tuagat cyfieuthu llyfrau yng hymraeg, a thuagat cael cyfarwydd-deb i ddeall amryw eiriau y sydd yn rhai llyfrau cymraeg yn brintiedig, a thrwy ganlyniaeth fod o hono yn anghenrheidiol tuagat helaethu gwybodaeth o Dduw a'i ewyllys, y mae hi yn can-rhowyr i feddwl am ei brintio drachefn, ar gôst y wlâd, fel y mae'r Bibl yn awr yn cael ei brintio. Ac oni egyr Duw galonnau Boneddigion a Gwenidogion y wlâd i fod mewn côst iw ail brintio fe, ni phrintier byth mo hono (mewn pôb tybygoliaeth) mwy nag y printiasit y Bibl heb gymmeryd y cwrs hynny.⁷

Ym 1688 daeth geiriadur Cymraeg-Saesneg newydd o'r wasg, sef *Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb neu helaeth eir-lyfr Cymraeg a Saesneg*. Thomas Jones yr almanaciwr a'i lluniodd a dyma, i bob pwrpas, oedd y gyfrol gyntaf yn Gymraeg a atebodd y galw am eiriadur i'r bobl gyffredin.

Yn y ddeunawfed ganrif, daeth galw am eiriadur Saesneg-Cymraeg ac fe nododd G. J. Williams ddau reswm posib am y galw hwnnw.⁸ Yn gyntaf, gwelwyd fod angen ehangu geirfa'r Gymraeg, fel y gellid ymdrin ag amrywiol bynciau ynddi. Yn ail, sylweddolwyd nad oedd geiriaduron Lladin a Chymraeg Wiliems a Davies yn fawr o gymorth i'r gwŷr a ddechreuodd gyfieithu llyfrau o'r Saesneg i'r Gymraeg. 'Roedd yn rhaid cael geiriadur pwrpasol arall at y gwaith hwnnw. Offeiriaid dysgedig oedd llawer o'r cyfieithwyr. Bu Theophilus Evans, Samuel Williams, Moses Williams a Siôn Rhydderch er enghraifft, i gyd yn trosi

⁵ Caryl Davies, *Affeillion Babel: Agweddau ar Syniadaeth Ieithyddol y Ddeunawfed Ganrif* (Caerdydd, 2000), t.26.

⁶ Ibid., t.41.

⁷ Stephen Hughes, *Tryssor i'r Cymru*, (Llundain, 1677).

⁸ G. J. Williams, 'Edward Lhuyd', *Llên Cymru*, 6, t.124.

llyfrau o'r Saesneg. Gramadegwr a geiriadurwr oedd Siôn Rhydderch a bu Moses Williams hefyd yn paratoi ar gyfer creu geiriadur. Wrth gyfieithu, mae'n rhaid bod y ddau mewn sefyllfa i weld cryfderau, gwendidau a bylchau yng ngeirfa'r Gymraeg. Tybed felly ai'r profiad hwn a barodd iddynt weld bod angen geiriadur Saesneg-Cymraeg? Lluniwyd y geiriadur Saesneg-Cymraeg cyntaf gan Siôn Rhydderch er mwyn helpu'r Cymro i ddysgu Saesneg. Mae arwyddocâd arbennig yn perthyn iddo, oherwydd dyma'r geiriadur Cymraeg cyntaf a gyhoeddwyd trwy danysgrifiad ac ynddo gwelir yr ymgais gyntaf i ddangos cyfieithiadau o idiomau Saesneg.

Er na chyhoeddodd Edward Lhuyd eiriadur fel y cyfryw, mae iddo le pwysig yn hanes geiriaduraeth am ei fod wedi annog ac ysbrydoli nifer i ymgymryd â gwaith geiriadurol a hynny ar adeg pan alwai'r gwŷr dysgedig am argraffiad diwygiedig o eiriadur John Davies. 'Roedd gan Lhuyd rwydwaith o gynorthwywyr a gohebwy'r ac mae'r llythyron a gadwyd yn brawf bod dynion - offeiriaid a mân uchelwyr gan amlaf - yn dal i ymddiddori mewn hen lenyddiaeth, hanes Cymru ac achau a'u bod yn copïo llawysgrifau ac yn llunio geirfâu.⁹ Wrth ystyried eu gweithgarwch hwy, fe'n hatgoffir o ymdrechion y Dyneiddwyr Cymreig. Bu gwŷr megis Thomas Lloyd, Moses Williams a William Gambold yn ymhel â gwaith geiriadurol, eto ni lwyddasant hwy i gyhoeddi unrhyw waith gorffenedig ychwaith. Sylweddolwyd eu gwerth er hynny. Dywedodd Caryl Davies:

Ar sylfaen gadarn y rhestrau di-ben-draw o eiriau a gynhyrchwyd yn ystod yr ail ganrif ar bymtheg a'r ddeunawfed y codwyd adeiladwaith ieitheg gymharol wedi 1800.¹⁰

Parhaodd y diddordeb yng ngeirfa'r iaith ac mewn tafodiaith a pharhaodd y casglu, y copïo a'r cofnodi. Gellir gweld ôl dylanwad Edward Lhuyd a'r offeiriaid llengar ar ddysg Gymraeg y ddeunawfed ganrif, yn enwedig ar un o nodweddion amlycaf y ddysg honno, sef geiriaduraeth. Cwblhawyd yr orchwyl y ceisiodd Moses Williams ei chyflawni gan Thomas Richards o Langrallo pan gyhoeddwyd *Antiquae linguae Britannicae thesaurus* ym 1753. Wrth ddarllen llythyr Richards

⁹ Gw. er enghraifft Geraint H. Jenkins, 'Bywiogrwydd Crefyddol a Llenyddol Dyffryn Teifi, 1689 - 1740', *Ceredigion*, 8 (1979), tt.439-77.

¹⁰ Caryl Davies, op. cit., t.27.

'At y Cymry', fe'n hatgoffir unwaith eto o ddelfrydau ac amcanion y Dyneiddwyr Cymreig. Dywedodd Richard M. Crowe:

Fel y mwyafrif o eiriadurwyr yn y ddeunawfed ganrif roedd [Thomas Richards] o'r farn fod geiriaduron yn gallu sefydlogi, neu hyd yn oed rewi ieithoedd drwy ddangos sillafiad cywir ac ystyr geiriau.¹¹

Nod pennaf Richards oedd arbed y Gymraeg rhag cael ei llygru a'i cholli ond llwyddodd yn ogystal i gyflwyno elfen gwbl newydd yn ei eiriadur sef cofnodi llu o eiriau tafodieithol. Cyhoeddwyd *Antiquae linguae Britannicae thesaurus* trwy danysgrifiad a bu'r cynllun yn llwyddiant ond wrth gwrs nid dyna a ddigwyddai bob amser fel y tystia methiant William Gambold i gasglu digon o danysgrifwyr ac arian i gyhoeddi 'Lexicon Cambro-Britannicum'.

Cyfrolau wedi eu hanelu at y Cymro cyffredin yw'r tair a gyhoeddwyd yn ail hanner y ddeunawfed ganrif. Bwriad William Evans, William Richards a Thomas Jones oedd creu geiriaduron ymarferol a roddai hwb i bobl feistrolï'r Saesneg eithr aeth William Evans un cam ymhellach trwy gynnwys canllawiau ar sut i ynganu geiriau Saesneg. Gellir tybio bod ynganiad digon arswydus yn dod o enau rhai o'r Cymry a fedrai siarad ychydig o Saesneg yr adeg hon felly bu cyfarwyddiadau Evans o fudd mawr iddynt mae'n rhaid!¹²

Heb os, *An English-Welsh Dictionary* John Walters oedd geiriadur mwyaf nodedig y ddeunawfed ganrif nid yn unig oherwydd ei faint ond oherwydd yr ymdrech aruthrol a wnaeth Walters i anadlu bywyd newydd i'r Gymraeg trwy gyfieithu llu o ymadroddion o'r Saesneg a phriodoli cyfystyron Cymraeg i eiriau anghyffredin neu arbenigol. Unwaith yn rhagor, daw'r ysbryd dyneiddiol i'r amlwg yng ngwaith Walters a theimlir y gallai'n hawdd fod wedi perthyn i gyfnod y Dadeni Dysg. Bwriad William Owen Pughe hefyd oedd anadlu bywyd newydd i'r Gymraeg a diwallu anghenion yr oes ond, yn bennaf oherwydd ei frwdfrydedd tanbaid, aeth Pughe dros ben llestri gan lyncu'r syniad bod modd rhannu ieithoedd yn eirynnau unsill. Yn ôl Geraint H. Jenkins:

¹¹ Richard M. Crowe, 'Thomas Richards a John Walters: Athrawon Geiriadurol Iolo Morganwg', yn Hywel Teifi Edwards (gol.), *Llynfi ac Afan, Garw ac Ogwr* (Llandysul, 1998), t.233.

¹² T. J. Morgan, 'Geiriadurwyr y ddeunawfed ganrif', *Llên Cymru*, 9 (1966), t. 12.

... credai Pughe fod angen elfen o hunanfynegiant, gallu creadigol a hyd yn oed ychydig o ffugio er mwyn profi i'r Cymry eu hunain a'r byd y tu hwn fod yr iaith Gymraeg yn gyhyrog, yn hyblyg ac yn rymus.¹³

Y canlyniad oedd cyhoeddi geiriadur Cymraeg-Saesneg annibynadwy yn cynnwys oddeutu 100,000 o brifeiriau ym 1803.

Ar ddechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg 'roedd perygl i'r Saesneg dreiddio i bron bob agwedd ar y bywyd Cymreig a dymunai llawer wthio'r Gymraeg i'r cyrion a chyfyngu'r defnydd ohoni i'r aelwyd a'r capel. Y Saesneg oedd iaith dod ymlaen yn y byd a chlywid llawer o sôn am fanteision dwyieithrwydd. Heb os, cynorthwyo datblygiad y gymdeithas ddwyieithog oedd pwrpas nifer o'r geiriaduron a gyhoeddwyd rhwng 1805 a 1850 ond gwelir ar yr un pryd mai ymgais gan y geiriadurwyr i ddiogelu'r Gymraeg oeddynt. Daw'r syniad bod modd i eiriaduron sefydlogi neu 'rewi' ieithoedd i'r amlwg unwaith yn rhagor yn rhai o'r rhagymadroddion. Yn rhagymadrodd *Geirlyfr Cymraeg a Saesneg* Titus Lewis a gyhoeddwyd ym 1805 er enghraifft, dywedir:

... y mae Geirlyfrau o fawr ddefnydd i ymgeleddu iaith rhag ei cholli ac hefyd i'w chadw yn ddilwgr.

Ni lwyddodd y Gymraeg i ennill ei lle yng nghyfundrefn addysg y dosbarth canol yr adeg hon ac nid oedd ôl y diwylliant gwerinol a chrefyddol Cymreig arni ychwaith.¹⁴ Cwynai Titus Lewis fod y Cymry yn:

... dysgu iaith estronaidd i'w plant, cyn dysgu iddynt iaith eu mamau; neu eu hanfon i ysgolion i ddysgu Saesneg, cyn y medront ddarllen Cymraeg ...

a mynegodd Iolo Fardd Glas farn debyg ar ddechrau'r *Cyneirlyfr* a gyhoeddodd ym 1826. Er bod Iolo'n canmol y defnydd a wnaed o'r Gymraeg gan yr Ysgolion Sul a'r Cymdeithasau Cymreig, ceisiodd annog y Cymry i newid eu harferion:

... dylai pawb o hiliogaeth yr hen Frytaniaid ddwyn i fynu eu plant yn gyntaf yn yr wybodaeth lythyrenawl o yr iaith Gymraeg, cyn eu dysgu mewn un iaith estronawl ...

¹³ Geraint H. Jenkins, 'Adfywiad yr Iaith a'r Diwylliant Cymraeg 1660 - 1800' yn Geraint H. Jenkins (gol.), *Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb ...* op. cit., t.391.

¹⁴ Jac L. Williams, 'Addysg' yn Dyfnallt Morgan (gol.), *Gwŷr Llên y Bedwaredd Ganrif ar Bymtheg a'u Cefndir* (Llandybïe, 1968), t.115.

Yn ystod y cyfnod hwn, datblygodd sawl ffasiwn neu arfer newydd ymhlith geiriadurwyr. Yn gyntaf, cychwynnodd tuedd ymhlith rhai megis Titus Lewis ac Iolo Fardd Glas yn enwedig, i gynnwys ambell gofnod na fyddai'n edrych allan o le mewn gwyddoniadur, tebyg i *Cymru* Owen Jones.¹⁵ Yn ail, daeth y 'geiriadur llogell' yn fwyfwy poblogaidd. Y cyntaf a aeth ati'n fwriadol i ateb y galw am eiriadur bychan, hwylus oedd Tomos Glyn Cothi. Fe'i dilynwyd gan Evan Jones a heb os ni cheir yr un geiriadur sy'n llawer llai na *Geiriadur Cymreig a Seisonig* Arfonwyson a gyhoeddwyd ym 1833. Yn drydydd, trefnwyd cynnwys rhai geiriaduron yn adrannau arbennig, er mwyn ei gwneud hi'n haws i ddisgyblion ysgol ac ymwelwyr i Gymru ddysgu geirfa Saesneg neu Gymraeg. Unwaith eto, Tomos Glyn Cothi oedd y cyntaf i wneud hynny ac yn ddiweddarach gwnaeth Thomas Roberts ac Evan Griffiths yr un peth.

Daethai llawer o fathiadau John Walters a William Owen Pughe - rhai sy'n adnabyddus i ni heddiw - yn boblogaidd yn ystod y cyfnod hwn a cheir hyd iddynt mewn geiriaduron diweddarach. Ceir hyd i nifer o fathiadau eraill ynddynt hefyd, bathiadau digon chwithig a di-fudd o eiddo Pughe. Gellir tybio mai mewn geiriaduron yn unig yr ymddangosodd rhai o'r bathiadau yma ac na chawsant eu defnyddio fel arall ar lafar nac mewn print. Geiriau geiriaduron ydynt. Digwydd yr un peth mewn geiriaduron ieithoedd eraill a chyfeirir atynt weithiau fel 'ghost words'. Disgrifiwyd y broses o godi 'ghost word' o un geiriadur a'i gynnwys mewn geiriadur arall gan Sidney I. Landau:

Once a term is in a dictionary it acquires the quiet authority of print and may spread to other innocent dictionaries, thus acquiring more authority, until it appears, by virtue of its ubiquitous representation, to be firmly established in the language.¹⁶

Dyna hanes nifer o'r termau Cymraeg a geir yn y geiriaduron a gyhoeddwyd yn hanner cyntaf y bedwaredd ganrif ar bymtheg

Gyda thwf y gwyddorau yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg, sylweddolwyd bod angen mynd ati ar fyrder i lunio cyfystyron Cymraeg ar gyfer termau arbenigol yn y Saesneg. Bathodd Caerfallwch a Daniel Silvan Evans dermau newydd ar

¹⁵ Owen Jones (gol.), *Cymru: yn hanesyddol, parthedegol, a bywgraphyddol* (Llundain, 1875).

¹⁶ Sydney I. Landau, *The Art and Craft of Lexicography* (Caergrawnt, 1984), tt.27-8.

gyfer amrywiaeth o feysydd a mabwysiadwyd nifer ohonynt eithr o bryd i'w gilydd fe'u beirniadwyd hwy am ymyrryd mewn materion gwyddonol heb ddealltwriaeth drylwyr o'r maes. Dyma gŵyn un meddyg, Conway Davies:

Y mae Caerfallwch a Silvan Evans yn ysgolheigion Cymreig gwych, ond amlwg yw nad ydynt yn fferyllwyr, oddiwrt h y geiriau a gynigant.¹⁷

Gwelir ôl dylanwad Pughe ar Gaerfallwch ac ar Silvan yn ei ddyddiau cynnar. Erbyn canol y pumdegau, dechreuasai Silvan amau dilysrwydd y ffurfiau a geid yng ngeiriadur Pughe ac unwaith iddo ddod yn gyfarwydd â'r astudiaethau diweddaraf ar ieitheg a geirdarddiaeth gwelodd fod angen geiriadur Cymraeg-Saesneg newydd sbon a fyddai'n disodli damcaniaethau ieithyddol cyfeiliornus y geiriadur hwnnw. Er iddo weithio'n ddyfal i'w lunio a llwyddo i gyhoeddi'r rhannau cyntaf ohono, methiant fu ei ymgais i raddau am iddo fabwysiadu cynllun rhy uchelgeisiol ac am ei fod wedi ceisio cyflawni gormod ei hun.

Bu hanner cyntaf y bedwaredd ganrif ar bymtheg yn gyfnod cynhyrchiol yn hanes geiriaduraeth Gymraeg ond, heblaw am weithgarwch Silvan, ni pharhaodd yr un brwdfrydedd yn y maes o 1850 tan ddiwedd y ganrif. Clywir ambell eiriadurwr, megis Cynddelw, yn clodfori Pughe o hyd ond ar y cyfan llacio'n araf a wnaeth ei ddylanwad. Pan aeth Gweirydd ap Rhys ati i olygu trydydd argraffiad geiriadur Pughe, newidiwyd tipyn ar ei gynnwys a chafodd y wybodaeth am eirdarddiad ei dileu'n llwyr.

Ar ddechrau'r ugeinfed ganrif daeth galw o'r newydd am eiriaduron. Atebwyd y galw hwnnw gan gyfrolau Spurrell/Bodvan ac mae'r ffigurau gwerthiant - tua 55,000 o gyfrolau rhwng 1914 a 1957 - yn brawf o'u poblogrwydd. Yn ystod y cyfnod hwn, dechreuasai geiriaduron nodedig o fath arall ymddangos megis *Gwerin-eiriau Sir Gaernarfon*¹⁸ a *Welsh Vocabulary of the Bangor District Fynes-Clinton*¹⁹ ac ym 1921 dechreuwyd creu *Geiriadur Prifysgol Cymru*.

¹⁷ J. C. Davies (Democritus), *Traethawd ar y Llosgnwy Tanddaearol* (Aberdar, 1875), t.5.

¹⁸ John Jones, *Gwerin-eiriau Sir Gaernarfon: eu hystyr a'u hanes* (Pwllheli, 1907).

¹⁹ O. H. Fynes-Clinton, *Welsh Vocabulary of the Bangor District* (Rhydychen, 1913).

Atodiad 1

Nodir pa eiriau sy'n eisiau o eiriadur Siôn Rhydderch gan (1). Mae'r geiriau a ddynodir gan (2) a (3) yn eisiau o eiriaduron William Evans a John Walters.

The Christian in Compleat¹ Armour.

Part 3.

Ephes. 6. 17

And take the Helmet¹ of Salvation²

These words present us with another Piece in the Christians Panoply¹. A Helmet to cover his head in the day of battle. It makes the fifth in the Apostles order, And which is observable, This with most of the Pieces in this magazin are Defensive³ Arms, and all to defend the Christian from sin, none to secure him from suffering¹.

Firstly^{1, 2, 3}, they are most defensive³ Arms. Indeed there is but one of all the Pieces in the whole Panoply¹ for offence¹, i.e. The Sword. It may be to give us this hint. That this spiritual Warre of the Christian lies² chiefly on the defence, and therefore requires Arms most of this kind to wage it. God hath deposited a rich treasure of grace in every Saints heart; and this is the Devils great spight^{2, 3}, to plunder him of which, and with it of his happinesse, he commenceth a bloody warre againts him: So that the Christian overcommes his enemy, when himself is not overcome by him. He wins the day² when he doth not lose his grace; his work being rather to keep what is his own, than to get what is his enemies. And truly this one thing well heeded, that the Saints war lies chiefly on the defence, would be of singular use to direct the Christian how to manage his Combates both with Satan, and also with his instruments. Firstly^{1, 2}, with Satan. Look Christian, thou standst always in a defensive³ posture, with thy armour on, as a souldier upon thy Works ready to defend the Castle of thy soul which God hath

set thee to keep, and valiantly¹ to repel Satans assaults when ever he makes his approach. But be not perswaded out of the Line of thy place and calling that God hath drawn about thee. No, not under the specious¹ pretence of zeal, and hope to get the greater victory¹ by falling into the enemies Quarters². Let Satan be the Assaylant^{1. 2}, and come if he will to tempt thee; but go not thou in a baravado to tempt him to do it. It is just he should be foyled, that seeks his own danger. This got *Peter* his fall in the High Priests Hall, who was left therefore cowardly to deny his Master, that he might learn humbly^{1. 2} to deny himself ever after^{1. 2}. Secondly¹, with Satans Instruments. Maybe they revile & reproach thee. Remember now thy part lies² on the defence. Give not railing for railing^{1. 2}, reproach for reproach. The Gospel allows thee no liberty to use their weapons, and return them quid pro quo², I Pet. 3.8,9. *Be pitiful, be courteous, not rendering evil for evil, or railing for railing*^{1. 2}, but *contrariwise blessing*. Thou hast here a Girdle and Brestplate to defend thee from their bullets; the comfort¹ of thy own sincerity and holy walking² with which thou mayest wipe off the dirt thrown upon thy own face, but no weapon for self-revenge^{1. 2. 3}. A shield is put into thy hand, which thou mayest lift up to quench their fiery darts, but no darts of bitter words to retort upon them. Thou art shod² with peace that thou mayest walk safely² upon the injuries they do thee, without any prick or pain to thy spirit, but not with pride to trample² upon the persons that wrong thee.

Secondly¹, As most of the Pieces are defensive³, so all of them to defend from sin, none to secure the Christian from suffering¹. They are to defend him in suffering¹, not priviledge him from it. He must prepare the more for suffering¹, because he is so well furnisht with Armour to bear it. Armour is not given for men to wear by the fire-side at Home, but in the Field. How shall the Maker² be praised, if the mettal of his Arms be not known? And where shall it be put to the proof², but amidst Swords and Bullets? He that desires to live all his dayes in an Isle¹ of *Providence*, where the whole year is Summer¹, will never make a good Christian. Resolve for hardship, or lay down² thine Arms. Here is the true Reason why so few^{1. 2} come at the Beat¹ of Christs Drum to his Standard; and so many² of those few that have lifted themselves by an external profession under him, do within awhile drop away^{1. 2. 3}, and leave his Colours¹, it is suffering¹ work they are sick of. Most men are more tender of their skin, than

conscience; and had rather the Gospel had provided Armour to defend their Bodies from death and danger, then their souls from sin and Satan. But I come to the words, *And take the Helmet of Salvation*: In which we may observe,

- 1) The copulation¹ that clasps this to the former piece, [*And*]
- 2) The piece of Armour itself. *The Helmet of Salvation*.

Cyfieithiad Thomas Jones

EPH. VI. 17.

CYMMERWCH' HEFYD HELM YR IECHYDWRIAETH

Y mae'r geiriau hyn yn gosod o'n blaen ddarn arall o arfogaeth y Cristion; Helm i guddio ei ben yn nydd y frwydr. Dyma'r pummed darn yn ol trefn yr Apostol. Ac y mae'n beth i sylwi arno, fod hwn, a'r rhan fwyaf o'r darnau yn yr Arf-dy yma, yn *arfau amddiffynol*, a'r cwbl i amddiffyn y Cristion rhag pechod, heb un i'w ddiogelu rhag dioddef.

Yn gyntaf, Arfau amddiffynol ydynt, yn fwyaf. Yn wir nid oes ond un darn yn yr holl arfogaeth er *niweidiad*; sef, Cleddyf. Fe allai i roi i ni hyn o amnaid, fod rhyfel ysprydol y Cristion yn sefyll, yn bennaf, mewn amddiffyniad; ac am hynny yn gofyn arfau o'r fath yma, yn fwyaf, i'w ddwyn y'mlaen. Y mae Duw wedi gosod trysor gwerthfawr o ras i gadw y'nghalon pob sant; at hwn y mae llid mawr y Diafol; ac i'w yspeilio o hwn, a'i ddedwyddwch i'w ganlyn, y mae'n codi rhyfel gwaedlyd i'w erbyn. Gan hynny y mae'r Cristion yn gorchfygu ei elyn, os bydd ond heb gael ei orchfygu ganddo. Y mae'n ynnill y dydd, pan yw heb golli ei ras; am mai ei waith ef yw cadw ei eiddo ei hun, yn hytrach nâ chael eiddo ei elynion. Ac yn ddiâu, o ystyried hyn yn dda, mai ar yr amddiffyniad, yn bennaf, y mae rhyfel y Saint, fe fyddai o ddefnydd neillduol at gyfarwyddo'r Cristion pa fodd i drin ei ymladdfeydd, â Satan, ac â'i offerynau hefyd. *Yn gyntaf*, A Satan. Edrych, Gristion, ar i ti sefyll yn wastad mewn agwedd amddiffynol, â'th arfogaeth am danat, fel milwr ar y muriau, yn barod i amddiffyn castell dy enaid,

y gosodwyd di gan Dduw i'w gadw; a sâf yn wrol yn erbyn ymgyrchiadau Satan, pa bryd bynnag y rhuthro arnat. Ond na chymmer dy ddenu allan o glych dy le, a'th alwad, a gododd Duw o'th gwmpas. Paid â hyn, hyd yn nod dan yr esgus teg o zel, a gobaith am fuddugoliaeth fwy, wrth anturio i wersyll y gelynion. Gâd i Satan ddechreu'r ymladd, a dyfod, os myn, i dy demtio di: ond na ddôs di, mewn gwag hyder, i'w demtio ef i'th demtio. Cyfiawn i hwnnw gael ei faeddu, sy'n chwilio am berygl i redeg iddo. Hyn a ddygodd ei gwymp i *Pedr*, yn llys yr Archoffeiriad: fe'i gadawyd ef yn wan-galon i wadu ei Feistr, fel y dysgai feddwl yn wael am dano ei hun byth wed'yn. *Yn ail*, Ag offerynau Satan. Fe allai eu bod yn dy ddirmygu a'th waradwyddo. Cofia mai ar yr amddiffyniad yr wyt ti i sefyll. Na ddyro sen am sen, dirmyg am ddirmyg. Nid yw'r efengyl yn rhoi dim cennad i ti ddefnyddio eu harfau hwy, a gwneuthur fel y gwnant hwythau, 1 *Pedr* iii. 8, 9. Byddwch yn drugarogion, yn fwynaid: *Nid yn talu drwg am ddrwg, neu sen am sen: eithr y'ngwrthwyneb yn bendithio*. Dyma i ti ffrwyn, a dwyfronneg i'th amddiffyn rhag eu bwledi hwy; y cysur o'th uniondeb a'th rodiad duwiol, â'r hwn y gelli sychu ymaith y budreddi a daflant hwy ar dy wyneb di; ond nid oes yma un arf i ymddial. Dyma darian at dy law, i ti ei godi i fynu at ddiffodd eu piccellau tanlyd hwy: ond dim piccellau o eiriau chwerwon, i'w taflu yn ol arnynt. Y mae i ti esgid o dangnefedd, fel y gallech rodio'n ddiogel ar y cammau a wnant hwy â thi; ond nid esgid o falchder i sathru ar y personau a fo am dy ddrygu.

Yn ail, Megis y mae'r rhan fwyaf o'r darnau yn amddiffynol, felly y maent i gyd yn amddiffyn rhag pechod; heb un i ddiogelu'r Cristion rhag dioddef. Maent i'w amddiffyn ef wrth ddioddef, nid i'w freinio rhag hynny. Rhaid iddo ymbarattô'n fwy i ddioddef, o herwydd ei wisgo mor dda i'r diben. Ni roddir arfogaeth i ddynion i'w wisgo yn ochr y tân gartref, ond yn y maes. Pa fodd y caiff y gwneuthurwr ei glod, os na wybyddir mettel ei arfau? A ph'le mae ei brofi, ond ym mysg cleddyfau a bwledi? Nid Cristion da fydd y dyn, sydd am dreulio ei fywyd mewn gwlad lle y mae'n haf trwy'r flwyddyn. Ymrodda at galedi; neu dyro dy arfau i lawr. Hyn yw'r gwir reswm am fod cyn lleied nifer yn dyfod dan faner Crist, wrth ei alwad; a chynnifer, o'r ychydig sydd wedi rhoi eu henwau yn ei fyddin trwy broffes allanol; ym mhen tro yn diangc ymaith, ac yn gadael ei wersyll: gwaith dioddef yw'r hyn y maent yn glaf o hono. Mae'r rhan fwyaf yn

fwy tyner o'u croen, nâ'u cydwybod: a gwell fuasai ganddynt, fod yr efengyl wedi darparu arfogaeth i gadw eu cyrph rhag angau a pherygl, nâ'u heneidiau rhag pechod a Diafol.

Ond yr wyf yn dyfod at y geiriau, *Cymmerwch hefyd helm yr iechydwriaeth*. Yn y rhai ni a allwn sylwi.

1. Ar y gair cyssylltiol, sy'n cydio hwn wrth y darn o'r blaen, *Hefyd*.
2. Ar y darn ei hunan o'r arfogaeth, *Helm yr iechydwriaeth*.

Atodiad 2

Bathiadau cydnabyddedig John Walters (A - C) sy'n ymddangos yn argraffiad cyntaf geiriadur Thomas Jones.

anhrwm	brechog	crasgnoi
anghyfiawnadwy	breingochl	crec-iar
allryw	breiniarlaeth	crêd-lythyr
amcanwaith	breninolaeth	crefyddgarwch
amdoriad	brigbori	crehyrfa
amddiffynglawdd	brigynnog	creider
ameugarwch	brithlyfr	creirfa
amfesur	brochwyr	creirgell
amfesuro	bronglawdd	cresteniad
amgeniad	bron-glwm	crëydd
amgrymedd	brwmstanaidd	cribingaib
amgyrraedd	brwydwaith	cringingeibio
amhendant	brwydydd	crinelliad
amhlaid	brydlonedd	croenllyd
amhleidydd	brysgar	croenrhwym
amhlwyfol	brysgarwch	crog-len
amhresenoldeb	bugeilgan	crogydd
amlbriodas	bwnglerwaith	crommen
amlgellog	bwrdeisfaint	crwydreiaeth
amliaith	bwrdeisty	crwyn-llys
amlieithog	bwriadlawn	crychdor
amlinell	bwydfa	crychleisio
amlwr	bychanedd	crÿch-nôd
amlwrageddog	bychanwr/bychanydd	crydaidd
amlwraig	bydolfryd	crynaidd
amlwriog	byddariad	crynnedd
amlygiadol	byddiniaeth	crynnyn
amod-weithred	byng-glorio	crwnn-wreiddiog
ammoraidd	byrgynghair	cuddiadwy
amryfalu	byrnod	cuddneges
amseroldeb	bytgar	cwrelaidd
anaddasu	bytholwydd	cwteru
anarbedus	bywydoliaeth	cwynfynag
anarcholladwy	bywyneiddrwydd	cwyngar
anargyhoeddadwy	bywynnaidd	cwyngarwch
anataliedig	bywnnog	cwyrli
anatebadwy	cabldraith/cabl-draith	cydhanfod
anchwant	cabldraethydd	cÿd-nod
anegluradwy	caboled	cydolsain
anfadrwydd	cacynaidd	cydrywiaeth
anfanylwydd	cadeir-draw	cydweithiol
anfucheddoldeb	cadeirfainc	cyfan-werth
anffaeledigrwydd	cadeiriwr	cyfanwerthu
anrhefnedig	cadfaes	cyfanwerthydd
anhrigiant	cadfwyall	cyfarchwylfa
annhryloyw	cadgerbyd	cyfartalai
anhyboen	cadwyndorch	cyfarwynebiad
anhybris	cadwyngi	cyfatebwr
anhyfeth	caeth-ddeiliad	cyfeillio
annyspyddadwy	caethgyfieithiad	cyfeirgi
aniandeddf	caethwasaid	cyfeirnod
anianyddiaeth	cafniad	cyflafanaidd
anifeileiddrwydd	canghennu	cyflafanol
annadleuadwy	caletgorff	cyflafareddiad
annarbodus	callestraidd	cyflawniadol

annatodadwy	calloriad	cyflegru
annholledig	calloryn	cyflogaidd
annhyngwŷr	camamseru	cyflunedd
annhymerusrwydd	camamseriad	cyfluniedig
anniddymadwy	camargraffu	cyflwynydd
anniflan	camenwad	cyfnawsu
annifrifwch	camlunio	cyfog-bair
anniffynadwy	camlythrennu	cyfochrol
annileadwy	camlythyru	cyfogydd
annirnadwy	camlywio	cyforbren
anniwygiadwy	camreoli	cyfosodol
annyngarwch	camsbelian/camsbelianu	cyfrandalu
annynwardadwy	camsillafu	cyfrangar
anolchedig	caniad	cyfredol
anrhanadwy	canmoliaethol	cyfreithgarwch
ansymudadwy	canolaidd	cyfreithlonedd
anwahanadwy	canolbarthig	cyfreswm
anweithiolrwydd	canolgais	cyfresymu
anwelladwy	canolochel	cyfresymol
anwneuthuradwy	canymdo	cyfrifadwy
anwrandawriad	caregiad	cyfrin-gyngor
anŵreiddio	carfad	cyfrododog
anwrthbrofadwy	carthedigol	cyfrododwr/cyfrododdydd
anwrthladdadwy	carthiedydd	cyfrwystro
Anymddibynnwr	casgladwy	cyfrynglain
anymofyngar	casnachog	cyfryngyddol
aralleirydd	cawswasg	cyfrymus
arch-ddug	cawswryf	cyfurddoriaeth
ardreth-dâl	cecren	cyfwerthedd
ardremiad	cefnddryll	cyfwynebu
ardystiad	cefnogiad	cyfyngdir
arddangosyddol	cefnysgrifen/cefnysgrif	cyfysu
arddod	cegwr	cyffesgell
arddyrrwym	ceiben	cyffinydd
arenw	ceinionydd	cyffyrffadwy
arenwi	celedigaeth	cyffyrddlin
arferiedydd	cellog	cynganeddog
arferoldeb	cellweirgarwch	cynganeddolrwydd
arfogwr	cellweirgno	cynghroesi
arfordref	cellwesyn	cynghroesbwnc
arffetgi	cellwr/cellydd	cynghrwm
arglwyddieiddrwydd	cemi	cynghwasgiad
arglwyddyn	cenogrwydd	cynghwedoldeb
argoelus	cerddfa	cynghwys
argrafflun	ceseirio	cyhuddadwy
argrafflythyren	cathreinydd	cyhyrol
argraffnod	ceuladwy	cylchaidd
ariangyff	cibddalledd	cylchbais
ariannaidd	cilchwerthin	cylchfilwr
ariannof	cilolwg	cylchgan
arlloesbib	cilolygu	cylchgrawn
arolwg	cilwen	cylchgrwn
arswydolrwydd	cipedrych	cylchgyfnewidiol
arteithglwyd	cip-edrychiad	cylchlwybr
arwerth	cipgais	cylchlythyr
arwerthiant	cipgarwch/cipgaredd	cylcholrwydd
arwyddwers	cipgeisio	cylchredol
arwynebolrwydd	cipglywed	cylchwynt
arysgrifennu	cip-gnoi	cymalystog
asglodi	cistanwr	cymanfaol

assiedydd
 atafaeliad
 atafaelydd
 attal-fach
 ataladwy
 ataledigol
 atchwiliad
 atebdduw
 atteg-wydd
 attep-gân
 atgadwad
 atgolofn
 atgyfannu
 atgyflewni
 atgyfnerth
 atgyfnerthiad
 atgyrch
 atsylw
 atwyniad
 awelan
 awyrbwysydd
 awyrddysg
 awyrgylch
 bargodol
 barilan
 barwnig
 basáu
 basedd
 bastarddio
 bathfa
 bedlemydd
 bedd-adail
 beddlech
 beddrodol
 berdaith bernod
 berwlosg
 blaenafiaeth
 bleiddaidd
 blingiad
 blodeuddail
 blodeufa
 blodeuglwm
 blodeuogrwydd
 bloeddgarwch
 bogeiliol
 boglynwaith
 bolrwym
 bolrwymedd
 bonffagl
 brad-ddrws
 bradwriaethol
 braint-lyth
 brasgynllun
 braslen
 braslun
 brathlyd
 brathlydrwydd
 brawdolrwydd

cistwely
 claerlyfn
 clawrddor
 cleddyfyddiaeth
 cleufryd
 cleufrydedd
 cloigynnu
 cludadwy
 cludgadair
 clusten
 clustgyffes
 clusweinydd
 clwydfad
 clytwaith
 cnawdwyllt
 cnodigrwydd
 cnuog
 cobynnog
 cochlas
 cochlgist
 codlyfr
 coegchwarae
 coegddysgedig
 coegwychder
 coegynnaidd
 coelbrenfa
 coelgar
 coesog
 coethdy
 coethiedydd
 cofdryll
 cofnodi
 cofrestru
 cofusrwydd
 cofweini
 cogyrniog
 clofennog
 colwynyddiaeth
 corbenwag
 corddynaidd/corddynol
 côr-ganu
 côr-geiniad
 corr-gimwch
 corgoed
 côr-gyfran
 coriarll
 corndagu
 corslyd
 corunfoeliad
 corydd
 costrelan
 costusrwydd
 crachgyfreithiwr
 crachlydrwydd
 crachog
 crafellu
 crangen
 crasfara

cymaradwy
 cymathadwy
 cymathu
 cymathiad
 cymdeithasiad
 cymeiniol
 cymhlanfa
 cymodadwy
 cymodoldeb
 cymrydwr/cymrydydd
 cymysgwe
 cynaidd
 cynenededd
 cynfilaidd
 cynfod
 cynffondrwt
 cynhalfur
 cynhesiad
 cynhwysgoll
 cynifer-rif
 cyniferydd
 cynlliwio
 cynlyfr
 cynnair
 cynoesol
 cyntaf-anedigol
 cynysgaeddedig
 cyraeddadwy
 cysegredigrwydd
 cysegrladradol
 cysgbarydd
 cysgodlen
 cysgwr
 cytbell
 cyweithiol
 cywerthyddiad
 cywiredd
 cywiwdeb
 cywreinbeth
 chwaerol
 chwaneglen
 chwarëyddiol
 chwawiog
 chweblynyddol
 chwenycholdeb
 chwerthinus
 chwibanllyd
 chwigws
 chwilgar
 chwiwladrata
 chwyddwydr
 chwyliwibio
 chwyngaib
 chwyrniad
 chwysadwy
 chwysbair
 chwystarth

Atodiad 3

Bathiadau cydnabyddedig William Owen Pughe (A - C) sy'n ymddangos yn argraffiad cyntaf geiriadur Thomas Jones.

addurnwr	anorfodadwy	arwiredd
adeilaidd	anserch	arwiriant
adnerthiad	ansodiad	arwron
adolrhain	anwahanedigol	arwyddolrwydd
adwyn	anwastadedd	arwystliad
afrif	anweithgarwch	atchwylfa
afuol	anwiwdeb	atrefniad
ailgydio	anwroldeb	atywynnol
alleirio	anwrthwynebrwydd	awenwr
alleiriog	anymarferiad	awyren
allog	anymyrygar	baddon
allwladu	arblaid	ballog
amaethon	arbwyll	banerydd/banierydd
amaethwriaeth	arbwylldeb	basle
amaethyddol	archdeyrnol	bastarddol/bastarddiol
ambais	arddangosiadol	bathain
amcansail	arddansoddiaeth	batheiniol
amddiffynedig	arddansoddol	beru
amdorch	arddatgan	berwedd
amdreigladd	arddatganiad	blaenllaeth
amdreiglo	arddigoni	bleiddfar
amgaer	arddull	boddineb
amgeneirio	arddulliog	bolrythu
amgueddfa	ardduniad	bradfwriadol
amhenderfyniad	ardwyth	braenedd
amhenderfynol	ardwythol	brawdod
amhendod	areinrwydd	brecyllwydd
amhleidioldeb	arfelyddu	brethyniaeth
amrydylledd	argaeadol	bricyll
amryfeilryw	argaeol	brithedig
amseredig	arglawdd	brwydweithiwr/-ydd
anaddysgedig	arholi	brysiol
analluoldeb	arianrhod	bugeiliol
anghydlyniad	arlediad	bychanig
anghydlynol	arledu	bychanigo
anghyddoddef	arlliwio/arliwio	byrddiwr/byrddwr
anghydweddus	ariuniad	bysu/bysio
anghyfagos	arlywio	bywioli
anghyfeiliornad	arlywydd	caeru
anghymodadwy	arlywyddiaeth	caffell
anghymyn	arnod	camgyfleu
anhyddysgrwydd	arnodydd	catrod/catrawd
anianddysg	arnoethi	cemaes
anlladedd	arobryn	cenglyn
annhaledig	arolwg	ceuledu
annhynged	arolygiad	chwaff
annibynoldeb	arolygu	chwaryddol
annibynrwydd	arolygwr	chweina
annidol	arsyllu	chwibanol
annillynaidd	aruchelder	chwibenydd/chwibanydd
annofadwy	arawd	chwiblaidd
annyfodadwy	arwe	chwiffiwr

chwiliast
 chwyldröol
 chwynnog
 chwyrnogl
 chwyrnogli
 chwyrnol
 chwyrnores
 chwysgar
 chwysol
 cibli
 cipdremio/cipdremu
 clopen
 cnawdoliad
 coban
 codymwr
 cofen
 cofiedydd
 conach
 corfran
 cornboer
 cotog
 crachfeddygol
 craifft
 crasfara
 crestiad
 crifell
 crifellu

crifio
 crifiwr
 crinellaidd
 crisialu
 crochleisiol
 cronnen
 cructarddiad
 crwydreiaeth
 crydiog
 crydus
 crynol
 cydsafiad
 cyfachyddol/cyfiachyddol
 cyfenwydd
 cyfferiaeth
 cyffiedydd
 cyfiachydd/cyfachydd
 cyflegriad
 cyflëydd
 cyfliwiad
 cyflymedd
 cyfrdal
 cyfresymol
 cyfresymu
 cyfriniaeth
 cyfrinol/cyfriniol
 cyfryngedig

cyfryngyddiaeth
 cyfunedd
 cyfyngol
 cyhoeddedigaeth
 cylchanfon
 cym(h)erfeddiad
 cymeintiolaeth
 cymrydu
 cymysgryw
 cynghreiriad
 cynnelw
 cynos
 cynrhaith
 cynrhychiolwr/ydd
 cynrychedigol
 cynrychioli
 cyntefig
 cyntefigrwydd
 cynwyl
 cysegredd
 cysgodrwydd
 cysonydd/cysonwr
 cythrym
 cythrymol
 cywerthiad
 cywladu

Atodiad 4

Bathiadau William Owen Pughe (llythyren B) na chawsant eu cynnwys yn *Geiriadur Prifysgol Cymru* ond sy'n ymddangos yn argraffiad cyntaf geiriadur Thomas Jones.

bacon	blodeufag	brëyres
bachigyn	blodeulyd	brëyriaeth
baeddidd	blodon	brigbawr
baeddawg	blodwaith	brigboriad
bagell	boddlonedigawl	brodawr
bagyl	bogeilglwm	brudai
banad	boldwn	brycell
banadlos	bolerai	brychau
bancyr	bolrythni	brycheuad
barfogyn	boneddigiaeth	brychyll
baruglyd	boreudwyg	brythai
basdardd	boreuedd	bucheddogi
basdarddaidd	boreuolrwydd	budreiriad
basdarddiaeth	bostiad	bugunwr
basdarddiaw	botasen	bennywen
batheinydd	bradfwriadrwydd	burgun
bechanig	bradyn	bustl
beisfäawg	braenaru	bwyst
beisfaogrwydd	bragodyn	bwytàad
beisiawg	bragur	bwytty
bennywen	bragydd	bychodawg
berwadwy	branllyd	bychygyr
beudail	branllydrwydd	byddaglwr
bidogyn	branos	bygwydd
blaenredu	bras	byrneidiaw
blasaidd	brawch	byrniad
blasiad	brechlydrwydd	byswain
blawrgoch	brefu	bytheuadgi
blewogrwydd	breichell	bywed
blinderusrwydd	breichrwyawl	bywedyn
blisgyn	breninoli	bywullyn

Atodiad 5

Geiriau a fathwyd gan John Walters neu a ymddangosodd am y tro cyntaf yn ei eiriadur

ailbriodi	amldduw	anataliadwy	anghysegru
allangaeol	amleglwysog	anataliedig	angnodol
allryw	amgellog	anatebadwy	anhalogadwy
amaerwyo	amliaith	anatgyweiriedig	anhanfod
amaethyddiaeth	amlieithog	anawduredig	anhepgoredd
amcanbris	amlinell	anchwant	anhoen
amcanwaith	aml-liw	ancwynwr	anhrigiant
amddiffynedig	amlwr	aneffeithioldeb	anhrywanadwy
amddiffynglawdd	amlwrageddog	aneffeithiolrwydd	anhyar
amdoriad	amlwraig	anegluradwy	anhyball
amdro	amlwriog	anenwogrwydd	anhyboen
ameugarwch	amlyged	anerchedig	anhybris
amfesur	amlygiad	anerchwr	anhydeiml
amfesuro	amlygiadol	anfadrwydd	anhydreddedd
amgaead	amlygydd	anfanylrwydd	anhydreddrwydd
amgaeëdig	ammheuthun-beth	anfeidroledd	anhydwyth
amgeniad	ammod-sgrif	anfesoradwy	anhyfeth
amgeniad	ammoraidd	anffaeladwy	anhygoledd
amgrwm	amod-weithred	anffaeledigrwydd	anhynodrwydd
amgrymedd	amrantiad	anffuantus	anianddeddf
amgylchlen	amryfalu	anffurfiedig	anianyddiaeth
amgyrraedd	amryfath	anffyniannus	anifeilddyn
amharchusrwydd	amryfath	anfucheddoldeb	anifeileiddrwydd
amhendant	amseroldeb	anfydraidd	anlluosog
amhlaid	amwisgedig	anfynachol	anllysadwy
amhleidiwr	amwytadwy	anfynychedd	annadleuadwy
amhleidrwydd	anaddasadwy	anghmysgedd	annarbodus
amhleidydd	anaddasedig	anghoeliadwy	annarfodadwy
amhlwyfol	anaddasu	anghofiwr	annarostyngedig
amhlyg	anameuedig	anghroyw	annatodadwy
amhresenoldeb	anamgyffrededd	anghrwm	anneffroëdig
amhrofi	ananedig	anghyffredinedd	anneliaeth
amhrydlonder	an-âr	anghyffyrddadwy	annherfynolrwydd
amlbriod	anarbedus	anghyfiawnadwy	annholledig
amlbriodas	anarcholladwy	anghynyrfiedig	annhosturi
amlddail	anargyhoeddadwy	anghyoedd	annhryloyw

annhymerusrwydd	anwneuthuredig	arferoldeb	asiedydd
annhyngwŷr	anwobrwyedig	arffetgi	asynniad
annialedig	anwrandawriad	arfogedig	atafaeledig
annibyniad	anwreiddio	arfogwr	atafaeliad
annichellgarwch	anwroli	arfordref	atafaelydd
anniddanadwy	anwrthbrofadwy	arganmol	ataladwy
anniddymadwy	anwrthladdadwy	argeledd	ataledigol
annifadwy	anwywedig	arglwyddieiddrwydd	atalydd/atelydd
anniffynadwy	Anymddibynnwr	arglwyddyn	atarddiad
anniflan	anymofyngar	argoelus	atchwiliad
annifrifwch	anymrous	argraffadwy	atchwiliwr
annileadwy	arall-eiriad	argrafflun	atebduw
annirnadwy	arall-eirio	argrafflythyren	atebydd
anniwygiadwy	aralleirydd	argraffnod	ategydd
annyhuddadwy	arch-ddug	argraffnodi	atgadwad
annyhuddgar	archddug(i)aeth	arianedig	atgeidwadaeth
annyngar	archdduges	arianfa	atgolofn
annyngarwch	archedigol	ariangyff	atgyfannu
annynoli	archenwr	ariannaidd	atgyfarchiad
annynwardadwy	archlythyr	ariannof	atgyflenwad
an-nyrys	arch'sgrif	ariannydd	atgyflewni
annysgadwy	arddangosydd	arlloesbib	atgyfnerth
annyspyddadwy	arddangosyddol	arolwg	atgyfnerthiad
anolchedig	arddod	arswydolrwydd	atgymod
anphilosophyddol	arddyrnwym	arteithglwyd	atgyrch
anrhanadwy	ardremiad	arucheledd	athronddysgedydd
anrhefnedig	ardreth-dâl	arwerth	athronddysgeidiaeth
anrheithfa	ardystiad	arwerthiant	athrylithgarwch
anrhesymegol	areniaith	arwerthydd	atrais
anrhyfelgar	arenieithiog	arwrfardd	atswn
ansirioldeb	arenw	arwyddlunio	atsylw
ansymudadwy	arenwi	arwyddlythyren	attal-fach
anwahanadwy	areuledd	arwyddwers	atteg-wydd
anweddiad	areulwch	arwyddwr	attep-gân
anweddog	arfbais	arwyliannwr	atywyniad
anweithiolrwydd	arfedig	arwynebolrwydd	atywynnu
anweledigrwydd	arfeiddgar	arysgrifennu	awchusrwydd
anwelladwy	arfeiddiad	asglodi	awdurdodiad
anwneuthuradwy	arferiedydd	asiadfwyn	awdurdoldeb

awelan	blaenbarch	brawdolrwydd	budrwaith
awelyn	blaendarddol	brawychedig	bugeilgan
awrddangoseg	blaenhwyl	brechog	bwyledwr
awrol	blaenrhediad	breingochl	bwëyddiaeth
awyddusrwydd	bleiddaidd	breiniarlaeth	bwlyn
awyrbwysydd	blewogi	breinioliad	bwnglerwaith
awyrddryll	blingiad	breninolaeth	bwrdeisfrait
awyrddysg	blodeuddail	brigbori	bwrdeisiol
awyrfesurydd	blodeufa	brigynnog	bwrdeisty
awyrgylch	blodeuglwm	brith(i)ad	bwriadlawn
awyru/awyro	blodeulestr	brithlyfr	bwriatgar
baeas	blodeuogrwydd	brithyn	bwydfa
balsamaidd	blodeuwaith	briwlan	bwydlys
bando	bloeddgarwch	briwlaw	bwynnog
bargodiad	bochlwyth	brochwr	bychanedd
bargodol	bocswydd(en)	brochwyllt	bychaniad
barilan	bogeilio	bronglawdd	bychanwr/-ydd
barilwr	bogeiliol	bron-glwm	byddariad
barneisiwr	boglynwaith	brwdfrydog	byddinedig
barwnig	boldesu	brwmstanaidd	byddiniaeth
basáu	bolrwym	brwydwaith	bydolfryd
basedd	bolrwyredd	brwydwr	bygylgar
bastarddio	bolrwyymo	brwydydd	bygyliad
bathfa	bolrwymyn	brychynnu	bylchedig
bedd-adail	bonffagl	brydfryd	byng-glawr
beddlech	borsrwymyn	brydgarwch	byng-glorio
beddrodol	bracty	brydlon/brydlawn	byrgoes
bedlemaidd	brad-ddrws	brydlonedd	byrgynghrair
bedlemydd	bradwriaethol	brÿs negesydd	byrhawr
beisfa	braint-lythyr	brysfarch	byriaith
beiusrwydd	brasbwyth	brysfawr	byrnod
berdaith	brasgynllun	brysgam	byseg
bêr-droell	braslen	brysgar	bytgar
berfâwr	braslun	brysgarwch	bythddeiliog
bergi	brasweithio	brysiad	bytheiriwr
bernod	brathlyd	bryswaith	bytholrwydd
berryn	brathlydrwydd	buchedd-nôd	bywhawr
berwlog	brawdlaiddiad	budreiriog	bywiocaus
blaenafiaeth	brawdleiddiad	budriaith	bywiocawr

bywydoliaeth	camâd	carfarch	ceisiedydd
bywyneiddrwydd	camamseriad	carlamog/carlamol	celedigaeth
bywynnaidd	camamseru	carneddol	celfiach
cabldraethydd	camargraffu	carodog	celfyddydau
cabl-draith	camenwad	carthai	celgar
cablgan	comesboniad	carthedigol	celgarwch
caboladwy	camlunio	carthiedydd	celliwig
caboled	camlythreniad	carthlyn	cellog
caboliad	camlythrennu	caru-wr	cellweirgarwch
cabolrwydd	camlythyru	casgladwy	cellweirgno
cacynaidd	camlywio	casglgar	cellweirgnoöol/awl
cadduglen	camreoli	casnachog	cellweiriog/iol
cadeir-draw	camsbelian(u)	castellan	cellwesyn
cadeirfainc	camseinio	castellog	cellwr/cellydd
cadeiriwr	camsillafu	cathreinydd	cemi
cadfaes	camweithredu	cawrchwil(en)	cenedliadol
cadfwyall	canfeistr	caws(i)og	cenedligol
cadgerbyd	canfodiad	cawsaidd	cenllyd
cadgloddiwr	canfodydd	cawswasg	cenogrwydd
cadres	cangheniad	cawswryf	cerddedol
cadwfa	canghennu	cecraethgar	cerddfa
cadwyndorch	caniad	cecrai	cerddgarwch
cadwyngi	canle	cecren	cerubaidd
caeëdyn/caeadyn	canlynedydd	cefnbeithyn	ceryddedig
caerfur	canmoliaethol	cefnddyll	ceryddedigol
caerwaith	canmoliaethus	cefnddyllio	ceseilgeirch
caeth-ddeiliad	canolaidd	cefngrwca	ceseilio
caethfab	canolbarthig	cefnogedig	ceseirio
caethgyfieithiad	canolgais	cefnogiad	ceseirlaw
caethwasaid	canolochel	cefnwden	cethinedd
caethwasol	canolryw	cefnysgrif(en)	ceubalwr
cafniad	canoneiddrwydd	cegleisio	ceuladwy
calchlogi	cant(i)o/cantu	ceglyn	ceuledog
calededd	canymdo	cegwr	cewgyn
calediad	capel(i)aeth	ceiben	chwaerol
caletgorff	capelydd	ceinder	chwaldod
callestraid	capelyddiaeth	ceindlws	chwaneglen
calloriad	caregiad	ceinedd	chwaraeddydd
calloryn	carfad	ceinionydd	chwaraegarwch

chwarëusrwydd	chwyslydrwydd	clofennog	coegwychder
chwarëyddiol	chwystarth	cloigynnu	coegyneiddrwydd
chwarienrwydd	chwythofferyn	clorio	coegynnaidd
chwarwyfaol	cibddalledd	cloriwr	coegysgolheictod
chwawiog	cil	cludadwy	coegysgolheig(i)ol
chweblynyddol	cilchwerthin	cludgadair	coelbrenfa
chwedlwr	cilchwyrnog	clun-hecian	coelbren-gist
chwenychedig	cilgar	clunl(l)aes	coelddydd
chwenycholdeb	cilgarwch	clunllwyn	coelgar
chwenychwr	cilolwg	clunwst	coesan
chwerthinbair	cilolygu	clustan	coesog
chwerthingarwch	cilwen	clusten	coestraws
chwerthinus	cilwenog/us	clustgarth/-ydd	coetanwr
chwerwedig	cilydd	clustgyffes	coethdy
chwibanllyd	cipasog	clustweiniedydd	coethiedydd
chwibanydd	cipedrych	clustweinydd	coethydd
chwiblŷni	cip-edrychiad	clwydfad	coetirog
chwigws	cipgais	clwydo	coetrych
chwildarw	cipgarwch/edd	clymogrwydd	cofddryll
chwilgar	cipgeisio	clymwaith	coffaol
chwiliadol	cipglywed	clytwaith	côf-lyfru
chwiorol	cip-gnoi	cnawdwyllt	cofnodi
chwittl	cipiedydd	cneuog	cofrestru
chwiwladrata	cippasu	cnewyllo	cofusrwydd
chwyddeiriog	cistanwr	cnewyllu	cofweini
chwyddiant	cistio	cnocellu	cofweinydd
chwyddwydr	cistwely	cnodigrwydd	cogyrnïog
chwyl(i)ad	claerlyfn	cnuog	cogyrnu/cogwrno
chwylfa	clafrllydrwydd	cobynnog	colfranog
chwylsain	clawrddor	cocasog	colwynyddiaeth
chwylseiniol	clawrllydrwydd	cochlas	conglwr
chwylwibio	cleddyfyddiaeth	cochlgist	copaog
chwyngaib	cledryn	codlyfr	copraidd
chwyrndroi	cleibwll	coegathrawgar	corbelu/corbedu
chwyrniad	cleiedig	coegchwarae	corbenwag
chwysadwy	cleisiad	coegddysgedig	corddynaidd/ol
chwysbair	cleufryd	coegfeddyginiaeth	corfflen/corffliain
chwysigeniad	cleufrydedd	coegfeddygol	côr-fywioliaeth
chwysiglydd	clodforeddus	coegneges	côr-gadair

côr-ganu	crehyrfa	cryf-eiriog	cydolygol
côr-gapel	creiddyn	crynnaidd	cyd-rawd
côr-geiniad	creider	crynnedd	cydrywiaeth
corgoed	creigeiddrwydd	crynnyn	cŷd-rywiog
côr-gyfran	creirfa	crynrydd	cydweithiol
coriarll	creirgell	cryslain	cyfagweddu
cornbib	cresteniad	crysu	cyfan-ddull
corndagu	crestlyd	cuddamcan	cyfangarn/og/ol
cornddawns	crëydd	cuddiadwy	cyfansodd-air
corr-gimwch	cribingaib	cuddneges	cyfan-werth
corslyd	cribingeibio	culddail	cyfanwerthu
corunfoledd	criced	curedig	cyfanwerthydd
corunfoeliad	crimmeidio	cusangar	cyfarchwylfa
corydd	crimpwasgu	cusanllyd	cyfarddwr
cosbiad	crinelliad	cusanog	cyfarfod-le
costrelan	crinwasaid	cwarelwr	cyfarsangwr/ydd
costrelfarch	crochenu/crochanu	cwfeiniol	cyfartalai
costreliad	croenllyd	cwiltiwr	cyfartaliad
costusrwydd	croenrhwym	cwrelaidd	cyfarwyddydd
cotymaidd	croesawgarwch	cwterog	cyfarwynebiad
crachfeddyginiaeth	crofenllyd	cwteru	cyfarwynebol
crachgyfreithiwr	crog-len	cwtogedd	cyfatebwr
crachlydrwydd	crogydd	cwtogedig	cyfbell
crachog	crommen	cwtysfa	cyfeiliornusrwydd
crachysgolhaig	cromnennog	cwynfanusrwydd	cyfeillio
crachysgolheictod	crotesaid	cwynfanwr	cyfeirgi
crafellu	crwnn-wraidd	cwynfynag	cyfeiriadwy
cramenllyd	crwnn-wreiddiog	cwyngar	cyfeiriedig
crangen	crwydrai	cwyngarwch	cyfeirioldeb
cranghennog	crwydreiaeth	cwynysgrif	cyfeirnod
crasedig	crwyn-llys	cwyrili	cyferbynnedd
crasfara	crwyswŷr	cwysig	cyferbynrydd
crasgnoi	crychdorch	cyd-ddigwyddiad	cyffeith(i)edig
cre	crych-dro	cydgeisiwr	cyffeith-flawd
crechweniad	crychedig	cydhanfod	cyffeithfwyd
crec-iar	crychleisio	cydiedig	cyffeithydd
crêd-lythyrâu	crŷch-nôd	cydnabyddedig	cyffesgell
crefyddgarwch	crychwr	cŷd-nod	cyffin-drefydd
crefyddolrwydd	crydaidd	cydolsain	cyffnydd

cyffroadol	cyfreithlonedd	cylchdroeog	Cymreiglyd
cyffyrddadwy	cyfreswm	cylchedydd	cymrydwr/ydd
cyffyrddadwyedd	cyfresymol	cylchfilwr	cymyledig
cyffyrddlin	cyfresymu	cylchgan	cymylogrwydd
cyflafanaidd	cyfrgorph	cylchgrawn	cymysgwe
cyflafanol	cyfrgrynedd	cylchgrwn	cymysgwr/ydd
cyflafareddiad	cyfrifadwy	cylchgyfnewidiol	cyn-achos
cyflawniadol	cyfrin-gyngor	cylchlinell	cynaidd
cyflegru	cyfrododog	cylchlwybr	cynbrawf
cyflegwr	cyfrodeddwr/ydd	cylchlythyr	cynbris
cyfliwio	cyfruglo	cylcholrwydd	cynddor
cyfloëdig	cyfrwymedig	cylchredol	cynenidedd
cyflogaidd	cyfrwystro	cylchrwy	cyneuedig
cyflogydd	cyfrymus	cylchwynt	cyneufa
cyflunedd	cyfryngffordd	cylchymdaith	cyneuwr
cyfluniedig	cyfrynglain	cylchynad	cynffondrwt
cyfluniol	cyfryngwriaeth	cyllellgad	cynffonwyn
cyflwynedig	cyfryngyddol	cymalaidd	cynfilaidd
cyflwynydd	cyfundreithiawl	cymalystog	cynfod
cyflymdro	cyfurddoriaeth	cymanfaol	cynfrait
cyfnawsu	cyfwerthedd	cymaradwy	cynganeddog
cyfnewidfa	cyfwynebu	cymathadwy	cynganeddolrwydd
cyfnewidle	cyfymbwys	cymathiad	cyngherddol
cyfochrol	cyfymliwol	cymathu	cynghroesbwnc
cyfoethogiad	cyfymran	cymdeithasiad	cynghroesi
cyfog-bair	cyfyngdir	cymedroledig	cynghrwm
cyfog-lynn	cyfyngedig	cymedroliad	cynghwys
cyfogol	cyfyngfa	cymeiniol	cynghyflwr
cyfogydd	cyfysu	cymelladwy	cyngoradwy
cyfolwg	cyhoeddfan	cymeradwyedig	cyngorusrwydd
cyfongl	cyhoedd-lythr	cymeradwyoldeb	cyngwasg
cyforbren	cyhoeddusrwydd	cymerwad	cyngwasgiad
cyfosodol	cyhoeddydd	cymesuriad	cyngweddoldeb
cyfran-dâl	cyhuddadwy	cymhellydd	cynhalfur
cyfrandalu	cyhyrogwydd	cymhlanfa	cynhengar
cyfrangar	cyhyrol	cymhraff	cynhesiad
cyfraniadol	cylchaidd	cymmharawl	cynhwysfab
cyfredol	cylchbais	cymodadwy	cynhwysgoll
cyfreithgarwch	cylchdeithio	cymodoldeb	cynhyrfgar

cynifer-rif	cywerthyddiad	datblygwr	derbyniedigaeth
cyniferydd	cywerthyddiwr	datguddiadol	derbyniedydd
cynigiwr	cywilyddusrwydd	datgymaledig	derbynioldeb
cynlliwio	cywiredd	datgysyllt(i)edig	destledd
cynllwyngi	cywiwdeb	datgysylltiad	deubarthiad
cynlyfr	cywreinbeth	datodadwy	deubig
cynnair	cywreiniedig	datodiedydd	dewinfa
cynoesol	dadlasu/dadlaso	datodwr	dewisadwy
cynraddiaeth	dadlwriaethol	datodydd	dewisolrwydd
cynraddwr	dadlymuno	dau-eiriogrwydd	diadellog
cyntaf-anedigol	dadred	dawnsfa	dialgarwch
cynysgaeddedig	dadreibio	dawnsgyfarfod	dialluedd
cypledig	dadymchweledig	dectref	dianwadaledd
cyplyn	dadyrddgar	dedwyddrwydd	diasbedwr
cyraeddadwy	daearddarlun	defeitir	diblog
cyraeddedig	daearfesuriaeth	defnyddiolrwydd	dibobliad
cyrchnod	daeargar	degymadwy	dibyn-dafod
cysegredigrwydd	daeargoel	deialiaeth/deioliaeth	dibynedig
cysegrladradol	daionusrwydd	deifiol	dibynnaidd
cysegrysbeilgar	dalbost	deigrlestr	dibynnog
cyseinedd	dalennu	deigrllon/deigrllawn	dibynnol
cyseinio	daliadwy/daladwy	deilwaith	dibynnydd
cysgbarydd	dalledig	deintbig	dibynrwydd
cysgodlen	dalsgrif/dalysgrif	deintgoll	dichlynedd
cysgodlun	dangosadwy	deintiedig	diddangar
cysgodlun	dangosfa	deintiwr	diddryctyb
cysgwr	dangosiadus	deintlwch	diddwynig
cysotbren	danheddol	deintrod	diddymedigaeth
cystlyndref	darchwarae	deintrugl	dideimladrwydd
cysuredig	darhun	deintysgrif(en)	didoladwy
cysurusrwydd	darllawiad	dëist(i)aidd	didoledigaeth
cysynio	darlunfa	delwedydd	didryfaidd/didryfol
cytbell	darluniadol	delwedyddiaeth	diefftro
cythruddwr	darluniedigaeth	deondy	dieithrwisg
cytonol	darluniedigol	deongladwy	dienyddoed
cytseinedd	darlunlen	deongliadol	difasglu
cyweiriedig	darpariadol	deorllyd/dehorllyd	difeiddio
cyweithasu	darymredol	derbyngar	difeiedd
cyweithiol	datblyg	derbyngarwch	diferfa

diffleisrwydd	dilynedig	disgleiredd	dosbarthiadol
diffoddedigaeth	dilyniedydd	disgyblaethgar	dosbarthydd
diffyg(i)olrwydd	dilynydd	disodledydd	dowciad
diffygioldeb/er	dilyswr	disodliad	dowciwr
diffynadwy	dinasyddol	distawedig	draenogrwydd
diffynblaid	dinistr(i)edig	distawr	drafo
diffynedig	dinodedd	distewydd	drelaidd
difrodedig	di-odl	distyll(i)edig	dringradd
difuddiedig	diofaledd	distyllbair	drwgargoelus
difwynedig	diofrydedig	distyllfa	drwgdybiedig
difyn(i)wr	diogeledd	distyllydd	drwghaeddiant
difyniadol	diogeliad	di-sut/disut	drychlen
difyniaethol	diolchusrwydd	disutrwydd	drycinedd
difyrdir	diotgell	diswyddedig	drygchwaeth
difyrddy	diraddiedig	disynhwyrdeb/edd	drysbwnc
difyredig	dirdro	diwallwr/ydd	drysedd/dyrysedd
difyrfa	dirdroi	diweddarhau	drysedig/dyrysedig
difyrgar	dirdynedig	diweddarau	drysgar/dyrysgar
difyrrwr/ydd	dirdynfa	diweithedd	drysnod/dyrysnod
digalonedig	dirdynglwyd	diwrnod(i)wr	dryswr/dyryswr
digalonnydd	dirfawredd	diwrnodio	dulliwr/dilliwr
digiedig	dirgnud	diwrnodwaith	dullnewid(io)
diglistaidd	dirisglwr/dirisgwr	diwrthdro	duryngorn
digolledfa	dirmygadwy	diwrthrych	duw(i)aidd
digollediad	dirni	diwrthrynedd	duwiesan
digrifedd	dirprwyaeth	diwygiadus	duwiolrwydd
digriflun	dirprwyedigaethol	diwygiadwy	duw-lywodraeth
dihafarchedd	dirprwyedigol	diymadferthrwydd	duwyn
dihangdwll	dirprwyol	diymadferthwch	dwbiad
di-hawnt	dirwasg	dodiadol	dwyreinair
dihawnterwydd	dirwyad	dodrefniad	dwysedd
dihenoed	dirwyedig	dodwyog	dyblygrwydd
dihunanedd	dirwynai	dodwywr/dodwr	dychaniad
dihysbyddedig	dirwyndrawst	dodwy-wraig	dychlamol
diledrithedd	dirwynydd	dofadwy	dychmygadwy
dilladfa	dirwywr	dogndaliad/dogndal	dyddiad
dillynedd	disadrwydd	dolystum(i)og	dyddiedig
dillynrwydd	disasrwydd	Dor(i)aidd	dyfalgar
dilyffethair	disbyddiad	Doriad	dyfeislun

dyferwad	effeithiadwy	elicsir	esmythfainc
dyfnhad	effeithiolrwydd	Ellmynaidd	esmythydd
dyfrbwys	eflyn	elor-gerbyd	estroneiddiad
dyfredig	Efreiwr	elusenfa	estyllu
dyfrfesurydd	efyddog	elydnydd	estynadwy
dyfrnaws	egluradwy	emynydd	etholadwy
dyfrysgar	eglurhadol	eneidiog	etholedigaethol
dyg(i)edydd	eglurhaol	englynaidd	etholiadol
dyhuddadwy	egluriadol	englynol	etholyddiaeth
dyhuddedig	eglwysad	englynwr	etholyddol
dyhuddgarwch	egwyddorddysg	enilladwy	eurddalennydd/wr
dylanwadol	egwyddoredig	enllibiedig	euredig
dylofiad	egwyddoriad	enllibusrwydd	ewinwasgu
dymchwelwr	Eidalaidd	enwydd	Ewropead
dymun(i)edydd	Eidaleg	eog-frithyll	ffaeliad
dymuniannol	eiddigeddog	erddiganu	ffafr(i)edig
dymunolrwydd	eiddigeddogrwydd	erfynnydd	ffagodi
dynfwytawr	eiddilair	erlynadwy	ffawddusrwydd
dynwardadwy	eiddunedigol	erlyniedydd	ffeirdoll
dynwaretgar	eiddunwr	erlynydd	ffeledd
dyrchafedigrwydd	eiddunydd	ermideddol	fferbair
dyrneidio	eidiogrwydd	erthychlyd	fferedig
dyrnodfa	eilfaint	erthylog	fferllydrwydd
dyrnodiwr	eilradd	erwyddu	fferyllol
dyrnydd	eilraddol	esboniadol	ffetanu
dysgleidio	eilunfa	esgeulusedig	ffeiddiedig
dysgydd	eilunfedd	esgeulustod	fflorio
dywenyddol	eiluniwr/eilunydd	esgusadwy	ffleiriog
ebilliad	eilwerth	esgyndir	fflip
echelbin	eirioleddus	esgynfaol	ffluwchaidd
echwynedig	eiriolyddiaeth	esgynglwyd	ffluwchog
ecstri	eirionynnog/ol	esgyniadol	ffodiogrwydd
eddïo	eirlawog	esgynlawr	fföedigrwydd
edrychgar	eisglwyd	esgynnol	ffonfarch
edwicwr	eithafbwnc	esgyrnaidd	ffonfliwr
efelychadwy	eithafnod	esgyrnfa	ffonfwyell
efelychiad	eithriadwy	esgyrniad	ffonfwyellwr
efelychwr	elechu	esgyrnllyd	ffonodiog
efengylydd	elechwr	esgyrnu	fforel

fforelu	ffurfnewidiad	gewynnwst	goergydio
fforelwr	ffustfa	glafieriad	goferwi
fforffediad	ffynhonnog	glaniad	goffreuo
ffosgae	ffyniannol	glanweithus	goflodydd
ffosodio	ffyrndy	glasbaill	gofreg
ffraetheiriog	gaeaflyd	glasfaran	gofynedigol
ffraethffel	gaeafod	glasfoch	gogofio
ffraethlymder	gafaelawr	glasgochi	gogorol
ffrechen/ffrechan	gafaeldrin	glaslewyg	gogrynedig
Ffrenig	gafaelgarwch	glasliwio	gogryniad
ffrewylliad	gafaelusrwydd	glastwrch	gogryniedydd
ffrigad/ffreigad	gafaelwr/ydd	glaswst	gogrynlyd
ffroen(i)wr	gafrlam	glaw(i)ogrwydd	gohirgar
ffroenfa	galariad	glawrod	gohiriedig
ffroengraff	galarnadol	gleindorch	gohybiad
ffroengraffedd/ter	galarusrwydd	gloddestgarwch	gohyd
ffroenwyntio	galluaidd	gloesygiad	golafurio
ffrwnadwy	gallueiddrwydd	gludedd	golchioni
ffrwnedig	galluogedd	gludwydd(en)	golchlyd
ffrwnedigol	galluogrwydd	glutgawl	golefain
ffrydiolrwydd	gallüusrwydd	glutgeuled	goleuadol
ffrydwyllt	galwadol	gobeithiolrwydd	goleuant
ffugchwedlog	galwedigaethol	goblygwr/ydd	goleudwr
ffugchwedlwr/ydd	gân	gobrwyedigaeth	goleu-leuad
ffugdraethawd	gardaswe	gobwysiad	goleuydd
ffugeurwe	garglwm	gocheledig	golewy(r)chiad
ffug-hanes	garned	gochelgarwch	goliwio
ffug-haneswr/ydd	gefeillio	godarddu	gollyngdodol
ffugiaith	geinfawr	goddiweddiad	golosglo
ffugiedydd	geingio	goddiweddwyr	goludogrwydd
ffugwenu	geiriogrwydd	goddysg	golwg-gelfyddyd
ffurfeiddlun	geirlllechres	godeithio	golygddysg
ffurf-foes	gellygwin	godreu/godrefu	golygedigol
ffurf-foesol	genddal	godroyddes	golygiedydd
ffurfgar	genffrwyn	goduth	golygusrwydd
ffurfgarwch	geranllyd	godybio	golygwydrwr/ydd
ffurfioli	geriaidd	godywyllwch	golymwr/ydd
ffurfiolrwydd	geudyb	godywyniad	goraidd
ffurflyfr	geufarn	godywynnu	gorasglod

gorbris	goriseliad	gosotgi	gwaedargaeol
gorbriso	goriswr	gostegedig	gwaedboeriad
gorcham	gor(l)awnder	gosymdeithdy	gwaedd-beswch
gorchamog	gor(l)awnedd	gosymdeithfa	gwaed-ddiddosol
gorchamu	gor(l)wythedig	gosymdeithydd	gwaededig
gorchestfa	gor(l)wytho	gowregysu	gwaedhuad
gorchmynedigol	gorlifol/gorllifog	gradd(i)edig	gwaediad
gorchwiriol	gôrlwgr	graddbellter	gwaedlydedig
gorchwiriwr	gormeiliad	gradd-ddisgynfa	gwaedlydrwydd
gorchwyldy	gormesguddio	gradd-ddisgyniad	gwaelni
gorchwylfa	gormeslyn	gradd-ddring	gwaetgrawn
gorchwylgar	gorsafol	graddesgynfa	gwahanadwy
gorchysgu	gorthal	graddesgyniad	gwahanbwnc
gordderch(i)aeth	gorthasgu	graddgynnydd	gwahanedigrwydd
gorddigonedd	gorthrwch	graddnodi	gwahangred
gorddwyol	gorthrymedd	graddogi	gwahaniaethwr
gordlws	gorthrymfaich	graddoli	gwahanliw
gordynnu	gorthyfiant	graddor	gwahanodiad
goreiriol	gorthyfol	graeanu	gwahanradd
gorethog	gorthynedig	graeanwst	gwahanredoliad
goreuaeth	gorthynnu	graenusrwydd	gwahanredolrwydd
gorfa	goruchedd	graslonedd	gwahardd-ddeddf
gorfantoli	goruchen	gresynolrwydd	gwaharddedigol
gorfaog	goruchlyw	grisbost	gwaldasedig
gorfelys	goruchwlydd	gronynfaen	gwallawiad
gorfelyster	goruchwynebu	gronyniad	gwallgam
gorferwad	gorweddfainc	grucbren	gwallgoll
gorferwedig	gorweddwyr/ydd	gruddgochi	gwallgwympo
gorffwysiant	gôr-weli	grugos	gwallnod
gorffwyslon	gorwerthu	grutgen	gwalltaidd
gorffwyslyd	gorwneud	grymialydd	gwallusrwydd
gorffwysnod	gorwyd	grymusrwydd	gwancusrwydd
gorffwysydd/wr	gorwymo	gwadadwy	gwanychiad
gorffwysyddiaeth	gorynys	gwaddodog	gwarafunedigol
gorflinedig	gosge(i)dd(ig)rwydd	gwaddoledig	gwarafunwr
gorfrait	gosgorddwsg	gwaddoliad	gwarantiad
gorfucheddiad	gosodedigaethol	gwaddolydd/wr	gwarchodfa
gorfucheddwriaeth	gosodedigol	gwaddotgen	gwarchodlu
gorhynodi	gosodlythyr	gwadnedig	gwarchodwr/ydd

gwarchoty	gwefrbeiriant	gwerthfainc	gwlanogrwydd
gwargamu	gwefrdyn(iad)	gwerthiedydd	gwlaty
gwargemi	gwefreiddrwydd	gweunaidd	gwleddgell
gwargrymedd	gwefroli	gwialenodiog	gwleddydd
gwarogiad	gwefusglecian	gwialgur	gwleddystafell
gwarthadwy	gwefusog	gwibfeddwl	gwledigrwydd
gwarthair	gwegianllyd	gwibferch	gwlenydd
gwartheiriog	gwegryn	gwib-hedeg	gwlfgragen
gwarthfa	gwehynnol	gwib-hwyllo	gw lith(i)edig
gwarthryddadwy	gweillioni	gwiblong	gw lithlawio
gwarthusrwydd	gweilyddio	gwichl(l)ydd	gw lithlawiog
gwasanaetholrwydd	gweiniad	gwicheisiog	gwlyblosg
gwaseilio	gweiniedig	gwiddonaidd	gwlybyraidd
gwasg(i)edydd	gweirl(l)an	gwiddonllyd	gwlychedig
gwasgaredigrwydd	gweithfa	gwiddono	gwlyddhau
gwasgbais	gweithiedigol	gwifraidd	gwneuthuriadol
gwasgfwrdd	gweithiedydd	gwifrwr	gwnllwyth/gwnlwyth
gwasgnod	gwelladwy	gwinaberth	gwogrwr/gwogrydd
gwasgodlen	gwelltaidd	gwineuedd	gwrabaidd
gwasgodlwyn	gwelltbryf	gwing(i)edydd	gwrabeiddrwydd
gwasgraid	gwellygiwr	gwingarwch	gwrageddgar
gwasolrwydd	gwelwr	gwireddu	gwrandaingarwch
gwastatëydd	gwencyn	gwireiredd	gwrec
gwastedydd	gwenithgoch	gwireiriog	gwreca
gwastraffiad	gwenwynigrwydd	gwireiriogrwydd	gwrecwr
gwatwarfoli	gweraidd	gwirfath	gwregysfa
gwatwarnod	gwerfrdynnol	gwirfodd(ol)iad	gwregysle
gwatwarwen	gwerfreiddio	gwiriedigol	gwregystrawst
gwatwarydd	gwerfroldeb	gwiscloer	gwreicty
gwawdiog	gwêr-ganhwyllwr/yd	gwisg(i)edydd	gwreiddair
gweddawnsio	gwerinbennaeth	gwisgfa	gwreiddben
gweddeifwr	gwerinwladwriaeth	gwisgirwydd	gwreiddgyff
gweddgaled	gwerinwladwriaethol	gwiwrwydd	gwrengol
gweddïad	gwerinwladwriaethw	gwladgarwch	gwresfesurydd
gwedwst	gwernennog	gwladlywodraeth	gwresogfryd
gwedydd	gwerog/goerog	gwlanaid	gwresogiad
gwefl-laes	gwersog	gwlaneiddrwydd	gwrhad
gweflod	gwersylledig	gwlanennaidd	gwrldgochedd
gwefraidd	gwersylliad	gwlanfa	gwrldgochni

gwrldogrwydd	gwrthdystiolaethwr	gwrtholiad	gwylltedd
gwringhellog	gwrthdywyn(iad)	gwrtholwg	gwylltrediad
gwrolfun	gwrthdywynnu	gwrtholygol	gwylltruthredd
gwrteithiadwy	gwrtheingio	gwrthorchymyn	gwylltrwydd
gwrteithiedig	gwrthfeio	gwrthringarwch	gwyilmabsantaeth
gwrteithydd	gwrthfrad	gwrthrinwr	gwyilmabsantwr
gwrth(dd)rycholrwyd	gwrthfwiad	gwrthrithio	gwylydd
gwrthachwyn	gwrthfwrw	gwrthryfelogrwydd	gwyndro
gwrthachwyniad	gwrthfynag	gwrthrydol	gwynegiad
gwrthadroddiad	gwrthfynediad	gwrthswn	gwyneiddrwydd
gwrthalw	gwrthfynediad	gwrthsyrthio	gwynfwyd
gwrthalwadwy	gwrthfynegwr	gwrthweithiad	gwynfwyn
gwrthanfon	gwrthgaeëdig	gwrthweithredu	gwynfydedd
gwrthannog	gwrthgamiad	gwrthwynebadwy	gwynfydlon
gwrthanogol	gwrthganwr	gwrychwallt	gwyniad
gwrtharddangosiad	gwrthgemi	gwryfdroell	gwyniarog
gwrtharwain	gwrthgerydd	gwryfgafn	gwyniasiad
gwrthatebwr	gwrthgno	gwryfglawr	gwynnaidd
gwrthawel	gwrthgred	gwryfwasg	gwynt(i)edig
gwrthbeniad	gwrthgrefyddol	gwrygiannus	gwyntol
gwrthbennu	gwrthgrio	gwrygiog	gwyntrwystredig
gwrthblyg(i)adwy	gwrthgroesi	gwrygiol	gwyntylliad
gwrthblyg(i)edig	gwrthguriad	gwrygus	gwynwydd(en)
gwrthblygog	gwrthgyfeiriol	gwrywgydiol	gwyradwy
gwrthbrofadwy	gwrthgyfrif(iad)	gwrywgydwyrol	gwyrar
gwrthbrofedig	gwrthgyhuddo	gwrywr-gyd	gwyrddhau
gwrthchwa	gwrthlain	gwrthiedydd	gwyrddrwd
gwrthdafladwy	gwrthlamu	gwrthrym	gwyrddroi
gwrthdafliad	gwrthlefgar	gwybodadwy	gwyrenigrwydd
gwrthddrycholdeb/er	gwrthlen	gwyddog	gwyrngamiad
gwrthdoradwy	gwrthlewy(r)chu	gwydnrwydd	gwyr-hynt
gwrthdoredig	gwrthlithro	gwydraid	gwyrhyntio
gwrthdoriad	gwrthlun	gwydroliad	gwyroggrwydd
gwrthdorri	gwrthlunio	gwydrynnaid	gwyrrholdeb/der
gwrthdrigolion	gwrthnatgar	gwygog	gwyrrholrwydd
gwrthdrin(i)ol	gwrthneidiol	gwyланаidd	gwyrrhwneuthurwr/y
gwrthdroadwy	gwrthneidiolrwydd	gwyldwr	gwyrrhwr
gwrthdroedio	gwrthneugar	gwyliadwrusrwydd	gwsiedydd
gwrthdystiolaeth	gwrthneugarwch	gwylltan	gwslythyr

gwystlyddiaeth	hanfodrywogaeth	henaduriad	hinyredig
gwysydd	haul-orsafol	Henaduriaethiad	hiranadlog
gwyw(i)ad	hawc	Henaduriaethwr	hirbelledd
gwywedigaeth	hawc(i)wr	henadurol	hirdrigedd
gwywedigrwydd	hawcaid	henbob	hirdrwch
gwywgoch	hawfa	henbrawf	hirfad
gwywliw	hawlydd	hendraul	hirfen
gwywlydrwydd	hawlysgrif	henedd	hirglust
gyddfgrys	hawntiad	hensaf	hirglustiog
gyddfliain	Hebreaidd	hensefyll	hirgylchaidd
gyddfog	Hebreig	heololwg/hewlolwg	hirlwrw
gylfog	hebryngwr	hep	hobel
gylfog	hebryngydd	hepuno/hephuno	hochboeri
gylfu	hecian	hergar	hoedenna
gymaidd	hecynnu	heriad	hoedennaidd/us
gyndy	heddswyddog	herwhel(i)wr	hoeliwr/hoelydd
gynfidog	heddychedig	herwhela/herwhely	hog
gynyddiaeth	heddychedigol	herwhelwriaeth	hogdduryn
gyrfaus	heddychlonedd	heul(i)ad	hogiedydd
haciad	heddycholrwydd	heuledig	hol(i)adwy
hadblanhigyn	heddyn(g)ad	heulwennog/ol	hol(i)edig
hadlan	heddynadaeth	hidlaidd	holedigol
hadlifaidd	hedegol/ehedegol	hidledydd	holiadol
haearnedig	hedegolrwydd	hiff(i)o/hyff(i)o	hollrywogaethol
haearnfan	hedrosyn/hetrosyn	hilbair	holltiedydd
haearnflaen	hegyfarthiad	hiliogaethol	hollwneuthurol
haearngant	heilfad	hinddangosydd	holnod/hawlnod
haelgarwch	heilydd	hinddaroganol	holyd:
haelionusrwydd	hein(t)fannol	hinddewinol	honeidrwydd
haeradwy	hein(t)usrwydd	hinddoeth	hopysu
haeredigol	heintnodol/heinodol	hinfaeddedig	hortiedig
haerllugyn	heinty/heindy	hinfur	hortlyfr
haliwog	heislanwr	hinfyneyydd	hortlythyr
hallt(i)edig	helborth	hinguredig	hriwlan
halltiedydd	helgyfarth	hinonaidd	hualedig
hanedig	helïaidd	hinoneiddrwydd	hudedig
hanesog	hellgre	hinonol	hudfeddyg
hanesyddiaeth	helltydd	hinonrwydd	hudhwyad
hanfodrenc	hem(i)ad	hinwydr	hudladrata

hudlawn/hudlon	hurfarch	hydreiddedd	hynafedd
hudleidr	hurthgeneiddrwydd	hydreiddrwydd	hynawdd
hudolrwydd	hurthgennaidd	hydreth	hynofedd/hynofiant
hufenllyd	hurweithiwr	hydrinedd	hynotddrych
hufennaidd	hurwraig	hydröedd	hyrddeiddrwydd
hufennog	hwrygog	hydwyллеdd	hyrddglawdd
Hugenot	hwriad	hydybrwydd	hyrddiedydd
hugrwymyn	hwylddyn	hydyfedigol	hyrddynt
hunanaidd	hwyldrefn	hydyfiant	hyrus
hunananogol	hwyldro(ad)	hydyfu	hyrusedd
hunanddibennog	hwyldroi	hyeithr	hysbysedigol
hunanddifarnedig	hwyrddyddiad	hyfai	hysbysoli/ysbysoli
hunanddifarniad	hwyrdrymder	hyfarn	hysbysoliad/ysbysol
hunan-ddoeth	hwyrdrymedd	hyfas	hysbysolrwydd
hunandybogrwydd	hwyrferwi	hyfeiddrwydd	hysŵo/ysŵo
hunandystiolaethol	hwyrfudig	hyfeirwydd	hywedd(i)edig
hunaneiddrwydd	hwyrfudigrwydd	hyfeiwr/hyfeiydd	hywedd-dra
hunanfarnedigaeth	hybechedd	hyfforddnod	hyweddwrwydd
hunan-fodd	hyblant	hyffroen	hyweddwrriaeth
hunanfoddog	hyblygrwydd	hyfoesedd	hyweithrwydd
hunanfoddogrwydd	hybwys	hyfrydedd	hyweledd
hunanfympwy	hybwysedd	hyfrydfas	hywelfa
hunanfympwyog	hychwardd	hyfrydfasol	hywnedd
hunan-fyn	hychwardded	hyfrydrwydd	hywneddrwydd
hunanfynnedd	hydal	hyfrytffau	hywnel
hunanganmolydd	hyddalltedd	hyfrytsain	hywneledd
hunaniaeth	hyddalrwydd	hyfudd	iaaidd
hunan-les	hyddfrefu	hygaeledd	iachäedigol
hunanlesog	hyddgamu	hygludedd	iadfoel
hunanolrwydd	hyddgig	hyglustrwydd	iäeiddrwydd
hunansymudol	hyddigedd	hygrededd	ialyd
hunanus	hyddigrwydd	hyled	iapian
hunedydd	hyddrychedd	hylifedd	iapiwr
hun-gân	hydeiml	hylifrwydd	iatgap
hungell	hydeimledd	hylonrwydd	iawndraul
hunglaf	hydfesuryddiaeth	hylun	iawndreuliedig
hunglwyfus	hydfesuryddiaeth	hylunder/hylundra	iawngrededd
hunwr/hunydd	hydoddedd	hylunedd	iawnsgrifennydd
huo	hydoddrwydd	hynaf-anedig	iawnsgrifenyddol

Iddeweiddio	iselreithiwr	llaesodredig	llawchgnith
ieirwr	iselsaf	llaesrwydd	llawchgnithio
ieith(i)og	islinellu	llaethaidd	llawdaro
ieithgar	isloerol	llaetheiddrwydd	llaw-dde
ieithgarwch	isorfoledd(iad)	llaethfab	llawdlws
iepianllyd	isosodedigaeth	llaethogrwydd	llawdlysni
iepydd	istrefnedigaeth	llafaredigol	llawdywysiad
ieubren	iswas	llafarogrwydd	llawen-fas
ieuedig	iswasanaethu	llafnbin	llawenhawr
ieuedydd	iyco	llafnedig	llawenlewyg
ieulwyf	lacr	llafnlydan	llawenwr
igam-ogamedd	larsbren	llafurusrwydd	llawfrenin
incbel	larswydden	llaiblyfu	llawgod
incio	lechder	llamddawns	llawgrefftwr
iôl	lecturyddiaeth	llamddawnsio	llawgymwys
iolfad	lefeiniedig	llamddelw	llawgywir
iolwr	lefeiniog	llamdreigl	llawhual
iradedd	lefelriad	llamdreiglo	llawnallu(edd)
irbeintio	lefelwr/leflydd	llamdreiglydd	llawnallueddog/ol
irdangiad	lesiad	llamdroi	llawnalluog
irdangrwydd	leswr/lesydd	llamdwyedydd	llawnalluogwr
ireiddiad	lifreiwr	llamidyddaidd	llawnawdurdodol
ireiddiant	lilïog	llamidyddol	llawnlleuadol
ireidlwy	linsiloia	llamnaid	llawnllif
ireitbren	llabyddiedig	llampeiwyr	llawnlloerol
irlasiad	llabyddiedydd	llarpiedig	llawnronynnog
irwlydd	llachiad	llasarniad	llawrent
Isallman	Lladinddull	llathdir	llawrgell
Isalmaneg	Lladineiddio	llathludiad	llawrwaith
isddyddiad	lladradargraffu	llathreidrwydd	llaw-waith
isddyddio	lladradgarwch	llathrlyfn	llaw-weithydd
iseldrum	lladradgyhoeddi	llathroleuni	llechlyfr
iselfor	lladrad-hela	llathruddwr	llechraw
isel-frad	lladratgar	llawban	llechresiad
iselfrydedd	llaesedd	llawbannu	llechresu
iseliaith	llaesedigol	llawbwyso	lledachog
Isellmynaeg	llaesen	llawchdaro	lledadwy
Isellmynaidd	llaesglust	llawchddul	lledarwydd
iselraith	llaesglustiog	llawchgis	lled-arwyddo

lled-dduw	lleidiogi	lletbeiad	llinybleth
lled-ddysg	lleidiogrwydd	lletbeiedd	llinynedig
lleddfddis	lleidlydedd	lletemwr	llinynogi
lleddfddisiog	lleidlydio	lletgoch	llinynogrwydd
lleddfgroes	lleidlydrwydd	lletgrwn	llinyuwe
lleddfwynt	lleidreiddrwydd	llethbegynol	llipæedd
lled-dybus	lleidrynaidd	llethen	llipanedig
lledfad	lleisiolrwydd	llethfogail	llipaniad
lledferw	lleithdon	llethgrwn	llipanrwydd
lledferwad	lleithgrwst	llethrglawdd	llipanu
lled-ferwi	lleithiwr/leithydd	llethrog	llipryneiddrwydd
lledfrad	lleithlosg	llethwasg	lliprynwydd
lledfrydu	lleithlosgi	llethwasgu	llithabwyd
lledfyddarwch	lleithlyd	llethwr	llithgar
lledgeliad	lleithlydrwydd	lletsen	llithgyff
lled-hysbysrwydd	llenddull	lletsialc	llithiedydd
lledlaith	llên-feirniad	lletwadol	llithiogrwydd
lledlefog	llengarwch	lleuadol	llithle
lledliw	llên-ladrad	lleweilun	llithlyfr
lled-liwio	llên-leidr	llewhau	llithredydd
lledlud	llenllieinio	llewychedigol	llithrgam
lledludaidd	llenol	lleygwr/llygwr	llithrigedd
lledludio	llenwaith	llidiartog	llithrlath(en)
lledocrhiad	lleyddol	llidlawn	llithr-redeg
lledogan	llên-ysbail	lleindy	llithwriaeth
lledorweddiad	llên-ysbeilio	lleinfa	lliwfwrdd
lledraidd	llên-ysbeiliwr/ydd	lleinwe	lliwusrwydd
lledrgist	lleoldeb	lleinwraig	llocedig/llociedig
lledritholwg	lleolrwydd	llifddanheddiad	llodreuog
lled-rwymo	llepiad	llifddanheddog	llodro
lledrybudd	ller/llêr	lliflyn	llofruddiedig
lledrywiogrwydd	llerciwr/llercwr	lliflynnog	llogawdgyngor
lledsennwr	llercyn	llinellol	llogellgist
lledwen	llercynna	llinellor/llinellawr	llogfarch
llehad	llerrog	llinfan	llogol
lleibiad	llerrog/llerog	llingoed	llonedigol
lleibiol	llesgâd	lliniariad	llongdal
lleibiwr/leibydd	llesiannol	lliniarus	llongdoll
lleidfa	llestr(i)og	llinorllyd/llinorllyd	llonglywiedydd

llongryfel	llychlas	llyniad	madedd
lloniant	llychwinedig	llynnaidd	madreddiad
llonnwr/llonnydd	llychydd	llynnol	madriad
llorlun/llawrlun	llydnaidd	llynorl(l)awn	mael(i)era
llosgraddol	llyf	llynwyniad	maendrwch
lluchedeniad	llyfedig	llynwynnog	maendrychiad
lluddedigrwydd	llyffetheiriedig	llynwynnu	maendrychydd/wr
lludwog	llyffetheiriwr	llysadwy	maenfan
lludwraig	llyfiaidd	llysblastr	maenolydd
lluesteiwr	llyfieiddrwydd	llyschwaer	maenordy
lluestiad	llyfnddail	llysieuwriaeth	maerol
llugoeri	llyfnedig	llyslud	maesddryll
llumanbren	llyfniedydd	llysludio	maeslygoden
lluniedyddol	llyfnred	llyslun	maeslywydd
lluosadwy	llyfnwedd	llyslynnaidd	maesol
lluosddwyn	llyfrenydd	llyfog	maes-swyddog
lluosedig	llyfrgar	llyfogi	maethus
lluosgadwy	llyfrgarwch	llyfogrwydd	magnetglawdd
lluosiad	llyfrgloer	llyfswig	maleisiog
lluosil	llyfriad	llyfswenna	maleisusrwydd
lluosogedig	llyga(i)drythwr	llyth(y)rfold	mallgno
lluosogyddiaeth	llygadgraffedd	llyth(y)rwas	mallgryd
lluosran	llygadolrhain	llythyraidd	malltail
lluosrannog	llygadronc(a)	llythyrdysg	malu
llusgangor	llygadruddni	llythyrdoll	mamddinasol
llusglog	llygadrythiad	llythyredig	mameiddrwydd
llusgodre	llygadwr	llythyregol	mamwst
lluswydd	llygroldeb	llythyregydd	mamwythen
lluyddogrwydd	llymddyn	llythyregyddiaeth	manbluaidd
llwgrwobr(wy)	llymdostrwydd	llythyrfa	mân-dyllog
llwyddannerch	llymedd	llythyrgod	manfriw(i)o
llwyddianusrwydd	llymeiriog/us	llyw(i)edydd	mango
llwynynnog	llymeitiol	llywethogrwydd	maniad
llwyrwysol	llymsur	llywyddiaeth	mannig
llwythfa	llymsurni	lwgs	mannwr
llwythfil	llynbysg(od)	mabaneiddrwydd	manogedig
llwythlong	llyncedig	machysgrifen	manogi
llwythol	llyneiddio	madarchaidd	manogiad
llychadwy	llyneiddrwydd	maddeuad	mantoledig

manweiddrwydd	meddianedigol	metelog	môr-raglaw
manwerth	meddianyddol	methdal/meth-dâl	morthwylfa
mân-werthiad	meddwad	methfasnach	morwyrdd
mân-werthu	meddyctrwyth	methfasnachwr	mudadwy
mân-wreiddiog	meddycty	methfilwr	mudgelfyddydau
mân-wyddog	meddygfa	methiannol	mudol
mân-wythlog	meddyginiaethdy	meudwyfod	mudrwydd
manyliant	meddyglaeth	meudwyol	mudwarant
maptod	meddyglys	mician/mic(i)o	mursenllyd
marchasyn	meddygolch	migus	mursennwr
marchforgrugyn	mededig	migusrwydd	mwgysychu
marchfyddin	meiddl(l)yd	migyngudd	mwrnder/myrnder
marchgacynen	meiddlydrwydd	milflynyddwr	mwrnedd/myrnedd
marchnadfainc	meiddog	milwriaethu	mwrno/myrn(i)o
marchnadwynt	meidroldeb	minteiog	mwtgell
marchogiaeth	meidrolrwydd	mireinio/mireinu	mwyd(i)edig
marchoglun	meinc(i)aid	misyrrndawns	mwydig
marchogol	meincwely	mochyneiddrwydd	mwydionaidd
marchosgordd	meinwe	modrwyfil	mwydionllyd
marchridyll	meistr(i)aidd	moelglawdd	mwydlyn
marchruddygl	meisynys	moesdull	mwydwr/mwydydd
marianlwybr	meitrog/mitrog	moesolder	mwynhawr
marmoraidd	meitrol	moesymadrodd(i)	mwynol/mwnol
marw-oriawr	melinwr	mogedig	mwynydd/mwnydd
marw-wystl	melrediad	moledigrwydd	mwyseiriog
marw-wystlo	melyndduedd	mopio	mwyslefaru
masglog	melynrydd	môr-awel	mwystroi
masnachol	menigog/menygog	môr-ddarlun	mwythusrwydd
mawlgan	menwydus	môr-ddarluniad	mydedig
mawlwiw	menynnu	morddwydol	mydiad
mawnfa	meraidd	mordeithio	mydru
mawrwychedd	merbys	mordeithiwr	mydryddiaeth
mawrwyllt	merllyd	môr-dryferwr	myfiaeth
mawrygedig	mesfaint	môr-filwr	myfiwr/myfydd
mechnïad	mesur(i)aeth	morflaidd	myfyredig
mechniadwy	mesuradwy	môr-frwydr	myfyredigol
meddaledd	mesuredigaeth	môr-ladrad	myg(i)aid
meddalwy	mesurfa	môr-ladronaidd	mygdarthog
medddigaethol	mesuryddol	morlys	mygedigaeth

mygiedydd	newyddian(i)aeth	organydd/orgenydd	penbyledd
mygydd	newyddrwydd	oriawr	penchwibandod
mynach(i)aeth	nithion	ororydd	pen-cogydd
mynedwr/ydd	niweidiog	pabfaidd	pendantwydd
mynegadwy	niweidiolrwydd	pabwraidd	pendduynnog
myngialus	niwl(i)ogrwydd	pabwrog	penddwl
myngialwr	niwlwe	padergadwyn	pendewedd
myngwellt	noddus	paderlinyn	penelinod
myniedydd	nodiadur	paentyddiaeth	penfas
mynoraidd	nodiedydd	paffiwr	penfoel
mynori	nodolrwydd	palfodio	pengemi
mynorlech	nofiadolrwydd	palmwyddog	penglogaidd
mynorog	nonau	pancio	penglwc
mynyddog	nosgainc	pangol	pen-gweithiwr
mysgaidd	nosgerdd	papurol	penilliwr/penillwr
mysni	nwydd-dy/nwyfdy	parchlon/parchlawn	pen-lluesteiwr
mysorig	nwyddredwr	parchusrwydd	pen-llyngeswr/ydd
nadreddog	nwyfbwn	pardduedig	pen-llythyrwr/ydd
naturiolwch	nwyfchwarae	paredfwrdd/	penllywyddiaeth
nawddlong	nwyflamu	paretyn	penodolrwydd
nawddlynges	nwyfusrwydd	pasteiwr/pasteiydd	pen-plas/penplas
nawddosgordd	nydd-dro	pasteiyddiaeth	penris
nawdduw	nydd-droëdig	patrymol/patrymol	pentreflys
nawddyn	nydd-droell	pawennog	pentyredig
nawfddawns	nydd-droellog	pawrwydd	penwisgyddes
nawpin	nydd-droi	pedoledig	pen-ynad
nefolfryd	nyddfa	pedrori	penysgefnidid
neidiog	nythgyw	pedroryn	perarogledig
neidraidd	nythiad	pedryfwrdd	perdon
neilltuedigaeth	odrwydd	pedryran	pereiddfwyd
nenbwnc	odynaid	pedwarcarniad	pereiddsur
nenfwd/nen-fwd	oediedig	pedwarochriad	perfedden
nenfydu/nenfwdu	offrymgell	pefrynnaidd	perffeithiedig
nennol	ôl-ddyddio	peiriannol	pergath
nennu	olewaidd	peirianwaith	perlewygol
nerthiad	oleweiddrwydd	peirianwas	periysieuo
nertholrwydd	olrhead	pellddrych	persain
newidfa	olrheiniadwy	pen-(g)raddolion	perseiniol
newidfeirch	olrheiniedig	pen-adeiladwr/ydd	person(i)aethol

personiad	porthdref	pwca/pwci	rhagdebygiad
personoliad	porthlys	pwnsio	rhagdremyn(t)
perthynasle	porthordy	pwnt	rhagenwedigion
pertnwydd	porthwlydd	pwrffliwas	rhagetholedigaeth
peswchboeriad	pothelliad	pwriedydd	rhagetholiad
pibellog	pothellog	pwtiwr	rhagfarchog
pibgeuog	pothellu	pwyyedydd	rhagfeddiannwr/ydd
picaib	prawfaen	pwyntilio	rhagfeddiant
piclo	prawfddyn	pwysadwy	rhagflaenedigol
pileru	pregethedig	pwyslath	rhagflaeniadol
pillgyn	preiddiol	pwysyddiaeth	rhagfod
pillgynio	presenfa	pybyro/pubro	rhagfwrdd
piner	priddgleiog	pyglen	rhagfwynhad
pip(i)an	priodadwy	pyledd	rhag-gadarnhad
pipglwyf	priodasgan	pylorog	rhag-gantor
pipianllyd	priod-ddull	pynoriwr	rhag-gytundeb
planhigfa	priodnodi	r(h)abad	rhag-hanfod
pleidgarwch	priodoledig	r(h)abadu/rabedu	rhagial
plesergar	priodolrwydd	rhadellu	rhaglefarydd
plethbin	priodrwydd	rhaffddawns	rhaglithiol/rhaglithol
plethddawnsio	proffeswr(i)aeth	rhafflan	rhaglwybrol
plethdorch	proffesyddiaeth	rhaga(e)ddfedrwydd	rhaglyngesydd/wr
plethgudyn	profiedydd	rhagaddasu	rhaglywiaeth
plethlinyn	proflen/prawflen	rhagadroddiad	rhagnawdd
plorynnog	pruddnaws	rhagamod	rhagocheliadol
plygydd	prydlondeb	rhagaraith	rhagofalus
pobliad	prydlonedd	rhagarawd	rhagofynedig
poblogaeth	prydusrwydd	rhagargoelus	rhagolygawd
poblogi	prydweddolrwydd	rhagarweiniol	rhagolygol
poblogrwydd	pryfedol	rhagbenodiad	rhagorbwys
poenadwy	pryfol	rhagbortre(i)ad	rhagorgampus
poenwys	pryniawdol	rhagbryniad	rhagorolrwydd
poerlif	pumonglog	rhagchwedi	rhagre
poethlyn	pumporth	rhagddarbodol	rhagrwymiad
poethwyn	pumtant	rhagddarluniad	rhagrybuddiol
pop(i)o/pop(i)an	pup(u)ro	rhagddewisiad	rhagsefydliad
porc(i)o/porci	pur(i)edydd	rhagddod	rhagsyniad
porfaog	puredigaethol	rhagddychymyg	rhagwel
porffori/porffora	pureiddiwr	rhagddyddio	rhagwlad

rhagymadroddol	rhigolydd	rhwysglyd	seilbawl
rhagysgrif/rhagsgrif	rhinweddolrwydd	rhwysgog	seilgyffion/seilgyffia
rhamantus	rhithdduwioldeb	rhydd-ddaliad	seimlydrwydd
rhandraith	rhithfa	rhydd-ddeiliad	seindwll
rhanedigol	rhoddfaer	rhyddieith(i)ol	seinfawredd
rhangymeriadol	rhodiannol	rhyddrent	seinfwrdd
rhanrif	rhodlwr/ydd	rhydiol	seintio
rhawiwr/rhofiwr	rholbrennu	rhydog	seithugiad
rhednwydd	rholfaen	rhydweiliol	sêl-fodrwy
rhefder	rholwasg	rhyfeddolrwydd	sengarwch
rheib(i)aeth	rhosaidd	rhyfeldaith	sengledd
rheibusrwydd	rhosardd	rhyfelgyrch	senglrwydd
rheidioldeb	rhosbren	rhyglyddfawr	senglu/singlo
rheidiolrwydd	rhosgoed	rhygwelld	seraffol
rheidrwydd	rhosgroesog	rhygyngfarch	serchusrwydd
rheidusrwydd	rhoslys	rhyn	sêr-ddewin
rheipusrwydd	rhosog	rhynglinelliad	sêr-ddewiniaeth
rheithfarn	Rhufe(i)n(i)eiddio	rhynglinellu	serenbysg
rhempyn	rhugldryst	rhythiad	serthfa
rhengog	rhugldrystiad	ribo/ribo/rhip(i)o	sgiw/ysgiw
rhennyn	rhugldrystio	sachell	sgiw/ysgwier
rhentlyfr	rhulledd	Sadyrnaidd	sgrech(i)og
rhentwr	rhusgar	safbrawf	siapannwyr
rheoleiddrwydd	rhuthrgyrch	safddal	siaradgarwch
rheolgarwch	rhuthrnaid	safgoed	siaratgar
rheolusrwydd	rhuthrwyllt	safnagor/safnegor	siasmin
rhestrfa	rhwbedig	safndrymedd	sibrydwr
rhestrol	rhwbedydd	safnio/safnu	sidanwe
rhestrolion	rhwbiwr	safwerthwr/ydd	sidelltaith
rhesymegol	rhwy/rhoi	saithmlyneddol	siderwr/siderydd
rhesymegwr/ydd	rhwyddhawr	sandrag/sandarac	sigldyhoeden
rhesymegyddiaeth	rhwydlen	sbonciog/ysbonciog	siglraff
rhesymoedd	rhwydwe	sbyngaidd	siliad
rhwog	rhwyllffenestr	sebonaidd	sillafwr
rhidiad	rhwyllganllaw	sebondrwyth	singlas/singleis
rhifnodiad	rhwyllwe	sefydledigaeth	sinsirog
rhifnodol	rhwymddisgyniad	sefydlogrwydd	sioldew
rhifyddegol	rhwymydd	sefydlwr/sefydlydd	siwgrwl
rhifyddegwr	rhwysgfawredd	sefyllwedd	smac

sorllyd
sorr yn
stablan/ystablan
storfa/ystorfa
stranc(i)og
stwcanu/ystwcanu
sugnbapur
sugnbeiriant
sugnbib
sugndyniad
sugnwydr
swrthlamu
swyddfa
swyddgarwch
swyddwisg
swyfaidd
swyneilun
sychwr/sychydd
syfrdaniad
sylwddaliadau
sylweddog
sylweddoli
sylwnod
synfyfyrdod
synfyfyrgar
synfyfyriol
synhwyrfa
synwyruswydd
sythdoes
sythlŷain
tabyrddiad
ysbarchu/ysparchu

Atodiad 6

Geiriau a fathwyd gan W O Pughe neu a ymddangosodd am y tro cyntaf yn ei eiriadur

aberog	aflywodraethol	amdreiglo	amrosgöedd
abredig	afnaws	amdroëdig	amrydylledd
achlysuroldeb	afreoleiddrwydd	amgaead	amryfeilryw
achosadwy	afrif	amgaer	amrywiaethu
addurnwr	afrwyddol	amgaerog	amseredig
adeiladol	afuol	amgeneiriad	amwysol
adeilaidd	aillardarleniad	amgeneirio	anaddefedig
adfarch	ailgydio	amgnoad	anaddysgedig
adlifol	ailymuno	amgrwn	anafedig
adlog	alleg	amgueddfa	anafol
adlongi	allegiad	amgueddgell	anafusrwydd
adloywi	allegol	amharatoëdig	analluadwy
adnawdd	alleiriad	amheiriannol	analluedd
adnerth	alleirio	amhenderfyniad	analluoldeb
adnerthiad	alleiriog	amhenderfynol	anameuadwy
adnodi	alleiriwr	amhendod	anamlycter
adnodiad	allog	amhenodedig	anamlygol
adolrhain	allwladu	amherffeithder	anamseru
adolrheiniad	alsawdd	amheroriaeth	anawdurdod
adrifiad	amaethol	amhleidiog	anawdurdodedig
adrwymiad	amaethon	amhleidioldeb	anawenyddol
adryw	amaethwriaeth	amhlyg	anchwanogi
adwair	amaethydd	amhlygiad	anegwan
adwyn	amaethyddol	amhriodedig	aneledig
adymgynnull	ambais	amhrydferthu	anfaddeugarwch
adymgynnulliad	ambellenig	amhrydlonedd	anfarddoniaidd
adysgrifennwr	amcansail	amledu	anffurfiaeth
aethlon	amddiffynedig	amlifo	anffyddiad
affeithiad	amdöedig	amlinellol	anffyddlonwr
aflafarwch	amdorch	amlweddog	anffyddol
aflesoldeb	amdreigladd	amobrwyad	anghadwraeth

anghanmoliaeth	anghymyn	anllosgedig	annygymod
anghefnogi	anghynghorol	anneallol	annymchweladwy
anghefnogrwydd	anghynhesol	annechreuol	annynwardol
anghlwyfadwy	anghyniwair	annedwyddus	annyweddïad
anghoeth	anghynorthwyedig	anneilliedig	anobeithioldeb
anghoethedd	anghysuradwy	annewrder	anochelgarwch
angholladwy	anghytras	annhaledig	anoddefedd
anghrybwyllledig	angudd	annhelaid	anoddefiad
anghydlyniad	anhaeddadwy	annheleidrwydd	anodiad
anghydlynol	anhaelioni	annhiriog	anodor
anghydoddef	anhaelionus	annhosturi	anoed
anghydranedig	anhallt	annhueddfryd	anofnog
anghydweddus	anhhepgorolrwydd	annhynged	anogyhfanyd
anghydymffurfiwr	anhiliog	annibynoldeb	anoleddf
anghyfaddasu	anhoffedd	annibynrwydd	anoleuder
anghyfagos	anhrefedig	annidol	anollyngadwy
anghyfansawdd	anhualog	anniflannol	anollyngol
anghyfartalu	anhunanedd	annifrifol	anolrheiniedig
anghyfath	anhunangar	annillynaidd	anorchuddiedig
anghyfeiliorn	anhunangarwch	anniofalwch	anoresgynadwy
anghyfeiliornad	anhunaniaeth	annirnadaeth	anorffenadwy
anghyffredadwy	anhunanoldeb	annirnadol	anorfodadwy
anghyflawnedig	anhwyluso	annirwest	anorfodol
anghyfnewidiadwy	anhwylustod	anniryw	anorthrech
anghyfunedd	anhyall	annirywiedig	anorthrechol
anghyfunyd	anhyalredd	annisgywen	anorthrymedig
anghyhoeddus	anhyborth	annistrywiedig	anrhanedig
anghyhuddadwy	anhydawdd	anniwylliadwy	anrhedegog
anghymdeithasgar	anhyddysgrwydd	annofadwy	ansefydlu
anghymeradwyaeth	anhygryn	annoniol	anserch
anghymeradwyol	anianawd	annosbarthiadol	ansiomadwy
anghymhleth	anianddysg	annurfing	ansodiad
anghymodadwy	anlladedd	annyfodadwy	ansoniarus

answyddol	anymodrwydd	arddigoni	arforol
ansylwedd	anymrafaelgar	arddisgleirdeb	argaeadol
ansyniadwy	anymroddgar	arddodol	argaeol
anufuddhawr	anymroddiad	arddrych	arglawdd
anunedig	anymwthgar	arddrychol	argraffol
anunol	anymyrgar	arddull	argrwm
anurddasrwydd	anymyriad	arddulliad	argrymedd
anurddiant	anymyrraeth	arddulliog	arguddiad
anwaddoledig	anysbeidiol	arddulliwr	argyffin
anwadol	arabol	ardduniad	argyhoeddadwy
anwahan	arabwr	arddygraft	argyhuddiad
anwahanedigol	aradol	arddygraftol	argyhuddo
anwastadedd	arafedd	arddyrchafol	argylchol
anweddeiddrwydd	arallegiad	ardum	argymhelliad
anweithgarwch	arblaid	ardwyth	argymryd
anwisgedig	arbwyll	ardwytho	argysgodi
anwiwdeb	arbwyllieb	ardwythol	arholi
anwladgarwch	arbwylliad	ardwywr	arholiad
anwlatgar	archdeyrnol	ardyst	arholwr
anwreiddiol	ardalor	ardystiolaeth	arianrhod
anwroldeb	arddal	areb	arlediad
anwrteithiedig	arddamweinio	arebol	arledu
anwrthdro	arddangosiadol	arebu	arlliw
anwrthrychol	arddansoddiaeth	areiniol	arlliwio/arliwio
anwrthun	arddansoddol	areinrwydd	arlog
anwrthwynebrwydd	arddansoddwr	arfeddu	arluniad
anwrthwynebus	arddarparol	arfelydd	arluniaeth
anwybodadwy	arddatgan	arfelyddu	arluniedig
anwybyddu	arddatganiad	arfodol	arluniol
anwychedd	arddawn	arfol	arlym
anwyrthiol	arddefod	arfoleddu	arlywio
anwyw	arddefodol	arfolliad	arlywydd
anymarferiad	arddigon	arfollog	arlywyddiaeth

arnod	arwybod	awrogaeth	berwydd
arnodi	arwybodol	awyddgar	beunosol
arnodydd	arwyddolrwydd	awyddgarwch	bidogi
arnoethi	arwystliad	awyren	blaenddodedig
arobryn	arysgrifiad	awyrydd	blaenddodi
arogldarthwr	asgellwr	awyryddiaeth	blaenddodol
arolwg	asgennol	bachwr	blaenllaeth
arolygiad	asiedig	baddon	blaenol
arolygol	aswellt	ballog	blagurol
arolygu	atchweliad	ban(i)erydd	bleiddfar
arolygwr	atchwylfa	barddaeth	blewio
arsain	ateboldeb	bargodog	blifiwr
arseinio	ategwr	basaidd	blinadwy
arswn	atgrynhoad	basgedu	blingol
arswyn	atgyfaniad	basle	bloesgwr
arsylliad	atgyflenwol	bastardd(i)ol	bloteiaeth
arsyllu	atgyfnerthu	bathain	blothach
arsyllwr	atgynnyrch	batheiniol	blydd
arsylwad	athrodgarwch	bawdfedi	blysiad
arteithiad	athrofaol	beddol	bo lol
arthu	athron	beiad	boddineb
aruchelder	athrylitho	beiadwy	boddwr
aruchelu	athrylithog	beiol	bolltiad
arawd	athrywynol	beisgawnu	bolrwywiad
arwe	atodol	benywol	bolrythu
arweinyddes	atrefniad	benywotach	bolrythwr
arweinyddiaeth	atywynnol	berai	botaswr
arweinyddol	aw	berddig	bradfwriadol
arwelediad	awd	berthaidd	braenedd
arwiredd	aweliad	beru	bragaldiwr
arwiriant	awell	berwedd	branaidd
arwisgiad	awenwr	berwedydd	brasnaddwr
arwron	awgrymiad	berwol	brasu

brawdd	buanol	caff	cernial
brawdladdol	buddred	caffell	cestu/cestio
brawdod	budreddiad	calafog	cethernol
brecyllwydd	bugeileg	caleden	ceufa
bregu	bugeiliol	calonogol	ceulannu
bregusrwydd	bustachaid	camacennu	ceuledu
breninesol	bustlo	camarch	ceulog
brethyniaeth	bwaol	camargraff	chwaethusrwydd
bricyll	bwlg	camargraffiad	chwaff
brigfeiniol	bwydwr	camddosbarthu	chwaldodi
brigystod	bwystfileiddio	camdrefniad	chwaldodog
briol	bwystfileidrwydd	cam-dro	chwaliedydd
brithedig	bwytaol	camdwyol	chwanegwr
brithgi	bychaid	camgyflead	chwanogi
brochell	bychanig	camwr	chwanogol
brodoriad	bychanigo	camystyn	chwaol
brudiaeth	bychanus	cardotynaid	chwaraead
brudiol	byddariaeth	cathol	chwaraewriaeth
brwydrol	bydwr	catrod/catrawd	chwarddol
brwydweithiwr/ydd	byrddiwr/byrddwr	cawellu	chwarddus
brwynio	byrlymiad	cawio	chwarennu
brwysedd	byrlymog	cawredd	chwarienus
brwysgedig	byrnaid	cefnogol	chwaryddol
brwysgol	bysu/bysio	cegrythu	chwebannog
brwyso	bytheiriol	ceinfod	chwedlëig
brwysol	bywioli	ceinfoli	chwedleuaeth
brychan	cachgŵiaid	celfyddiad	chwedleuol
brycheuog	cadlong	celt	chwegaid
brycheuwr	cadol/cadog	cemaes	chwegrwydd
bryncynnog	caeniad	cenglog	chweina
bryniol	caeru	cenglyn	chweinllydrwydd
brysiog	caethgludedig	cerf	chwenychadwy
brysiol	caethiant	cerniad	chwepyn

chwerwol	cieiddio	cneifiog	coredu
chwibanol	cigo	cneifiol	corelw
chwibenydd	cigysol	cnithiwr	corffogrwydd
chwiblaidd	cilagor/cilegor	cnuchiad	corffor(i)aeth
chwibwrn	cilan	cnuchiog	corfran
chwidrog	cildrem	cnwb	corlaniad
chwidrwr	cildremio	cnycio	cornboer
chwidryn	cipdremio	cnycynnog	cornboeri
chwiffiwr	ciptrem/cipdrem	cnydiad	corneliad
chwilfriwiad	clebryn	coban	cornicylla
chwiliast	cleciad	cobiad	corsennog/ol
chwipiad	cleciwr	cobiwr	corswigen
chwiredydd/wr	cleisiwr	codennog	cosol
chwistrelliad	clewtiwr	codymwr	costiad
chwistrellydd/wr	cliw	coegathro	cotog
chwiwiad	clodforedig	coelgyfaredd	cowlio/cawlio
chwiwio	cloiwr	coethadwy	cowynnog/ol
chwyddadwy	clopaog	coethol	crachennaidd
chwyddol	clopen	coethyndod	crachfeddygol
chwydwr	clopennog	cofen	crachswyddog
chwyldroëdig	cludol	coffäedig	crafang(i)ol
chwyldröol	clugo/clugio	cofiedydd	crafariad
chwynnog	clunheciant	cofllys	craffiedydd
chwyrnogl	clustfeiniad	cofwyl	craffol
chwyrnogli	clwyfiad	còg	craffwr
chwyrnol	clwys	cogan	cragennu
chwyrnores	clybodig	collfarnedig	craifft
chwysgar	clydfan	collfarniad	crameniad
chwysigennaidd	clydrwydd	collfarnol	cramenllyd
chwysol	clydu/clydio	collfarnwr/ydd	crasaidd
chwythell	clytiad	colwynes	crasfara
cibli	clywadwy	conach	crasineb
cic	cnawdoliad	corddol	craslyd

crasol	crifiwr	cructarddiad	cydlesol
crawnog/crawnol	crimogi/crimogio	crugfryn	cydoesol
creadol	crimogiad	crugiad	cydolygiad
crebachaidd	crimogwr	crugyll/crigyll	cydsafiad
crebachog/ol	crimpwr/crimpiwr	crwydradwy	cydsafol
crebachus	crinedig	crwydredigaeth	cydunol
crebwyllo	crinellaidd	crwydreiaeth	cydweithredol
crebwyllog/us	crinol	crwydrol	cydwelydd
crechwenol/us	crintachu	crychadwy	cydymdrech
creciad	crisbiniad	crychlamwr	cyf(i)achyddol
credog/credol	crisialiad	crydiad	cyfaddasedig
crefol	crisialog	crydiog	cyfannerch
crefyddiad	crisialu	crydus	cyfarchol
cregynnol	crisiannaidd	cryfhawr	cyfartalog
creiddio	crochaidd	crymaidd	cyfartalwr
creiddiog	crochanu	crymanu	cyfarweiniol
creilwg	crochi/crochian	crymol	cyfarwyswr
creiniad	crochleisiol	crynhoawl	cyfatebrwydd
creiniog	crochleisiwr	crynnu/crynio	cyfathrachiad
creisioni	croenaidd	crynos	cyfddull
creisionllyd	croenol	cubaid	cyfeill(i)aidd
creisionog	croesol	cuchiol	cyfeiniol
crepanog/crepianog	croestynnol	cuchiwr	cyfenwydd
crepian	croglennog	curasog	cyferddon(i)ol
crestiad	crogol	curin/curing	cyfethol
crethol	cronellog	curnennaidd	cyffelybiaethu
crewtian/crewtio	cronnen	cwerylaidd	cyffelybwr
crewtyrn	cronnol	cwrcydol/cyrcydol	cyffesfa
cricell	cropiad	cwympiedydd	cyffiad
crifed	cropiedydd	cwympol	cyffiedydd
crifell	cropiwr	cybolwr	cyffiniad
crifellu	crothaidd	cychaidd	cyffiol
crifio	crothol	cydamseru	cyffred

cyffrediad	cyfraddol	cyfysol	cynddeddf
cyffredinedd	cyfraddu	cyfystlysol	cynddefnydd
cyffuriaeth	cyfrdal	cyhoeddedigaeth	cynddodiad
cyfiachydd	cyffrediad	cyhwfanol	cynddull
cyflechwr	cyfreithiad	cylchanfon	cynefnydd
cyflegriad	cyfresymol	cylcholwg	cynenusrwydd
cyflenwol	cyfresymu	cylchred	cynenw
cyflesol	cyfrinfa	cyllellaidd	cyneuol
cyfleusrwydd	cyfriniaeth	cyllelliad	cynfodol
cyfleustod	cyfrinio/cyfrino	cym(h)erfeddiad	cynfoes
cyflëydd	cyfrinol/cyfriniol	cymath	cynghload
cyfliwiad	cyfrodd	cymathedig	cynghreiriad
cyfload	cyfrodwr	cymathol	cynghroes
cyfluniwr/ydd	cyfrododedig	cymdeithasrwydd	cynghylla
cyflymedd	cyfrodeddol	cymdeithiad	cynglymol
cyflymiad	cyfrwymol	cymedredd	cyngreddf
cyflyn	cyfryngedig	cymedriad	cynhebygiad
cyflynu	cyfryngyddiaeth	cymeintiolaeth	cynheswr
cyfnesol	cyfrywiaeth	cymharwr	cynhrig
cyfnewidiolrwydd	cyfunedd	cymheniad	cynhyrchydd/wr
cyfnosol	cyfunllef	cymhlygiaeth	cyniliad/cynilad
cyfnyddu	cyfwasg	Cymreigiaeth	cyniweiriol
cyfochredd	cyfwasgiad	cymrodol	cynllunedig
cyfodlaidd	cyfweddaiad	cymrydu	cynlluniad
cyfodliad	cyfweddol	cymwawd	cynlluniol
cyfodol	cyfweddu	cymydu	cynlluniwr
cyfoesi	cyfwerthiad	cymysgol	cynnelw
cyfoesol	cyfwerthu	cymysgryw	cynnerth
cyfoethogol	cyfwynebol	cynaniad	cynos
cyfogwydd	cyfymgyrchu	cynanol	cynrhaith
cyfogwyddo	cyfymlynu	cyn-araith	cynrhychiolwr/ydd
cyfogwyddol	cyfyngol	cynbryd	cynrychedigol
cyfonglog	cyfysiad	cynddant	cynrychiad

cynrychiolder/deb	cysyniad	dadlythyru	darbwyll
cynrychioli	cysyniol	dadorchuddiad	darbwyllledig
cyntefig	cythreuligrwydd	dadorchuddio	darbwylllo
cyntefigrwydd	cythrym	dadran	darbwyllol
cynulliadol	cythrymol	dadrannu	darbwyllus
cynwyl	cytrasol	dadreibiad	darbwyllusrwydd
cynyrfiadol	cytuniaeth	dadreithiad	darbwyllwr/ydd
cyrcydiad	cyweddol	dadreithio	darddwys
cyrcydwr/	cywerthiad	dadrith	darestyn
cyrfol	cywilyddiol	dadwaddoli	darfelydd
cyrniol/cyrniog	cywilyddiwr	dadwaddoliad	darfelyddiad
cysawdd	cywiriol	dadwneuthuriad	darfelyddol
cysbellu	cywladol	daearawd	darfelyddwr
cysbwylliad	cywladu	daearllawr	darfodedigol
cysbwyllus	cywreiniad	daearllys	darfodedigrwydd
cysbwyllwr	cywryseddu	daearog	darfodol
cysedd	cywryseddwr	daearoli	dargeisio
cysegredd	cywystl	dalliad	dargod
cysg(i)adol	cywystlo	damcaniad	darlith
cysgodrwydd	cywystlwr	damcanol	darlithio/darlitho
cysod/cysawd	dadannel	damcanu	darlithiol
cysoddiad	dadebrol/dadebriol	damlygiad	darlithiwr/ydd
cysoddol	dadebrwr	damlygu	darllawfa
cysoniant	dadfeiliog	damweiniadol	darllawyddiaeth
cysonydd/wr	dadfreiniad	danfonadwy	darlosgi/darlosg
cystraw	dadfreinio	danodol	darlun(i)adwy
cystrawennol	dadfyddiniad	dansawdd	darluniaeth
cystrawiad	dadfyddino	dansoddi	darluniawdr
cystwyaeth	dadleugarwch	dansoddiad	darluniodraeth
cysuradwy	dadluddedol	dansoddiant	darluniog
cysuriaeth	dadluddedu	darafal	darnodol
cyswyniad	dadluddiediad	darbodol	darsylliad
cysylweddol	dadlwythwr	darbodwr	darsyllwr/darsylllydd

darwedd	deiniol	diawligrwydd	dirgaru
darweiniad	deintiad	dibynnai	dirgeisio
darweliad	deinturio	dichoniad	dirgryniad
dasiad	deintydd/dentydd	dichweiniol	dirgrynol
daswl	deisyfol	diddoriant	dirprwyad
datgladdiad	delfaen	diddorol	dirwasgol
datguddiedydd	Delid	diddorus	di-saf
datgyfansoddi	delltennog	dieiddo	disbyddol
datgyfansoddiad	delwadol	difâd	disglain
dathliad	delwedd	difadu	disgraff
dathlu	delweddiad	difannol	disgwyliaeth
datsefydliad	delweddol	diffygiwr	disgynnwr
datsefydlu	delwedig	diffrîad	disgyrchiant
decban	denog	diffrîol	disgyrchol
deddfiad	deoledigaeth	difyddino	disgyrchu
dedfrydiad	derch	difyniol/difynol	distrychu
dedwyddusrwydd	derwyddaidd	difyrrol	distrywiol
deffröol	derwyddol	dihawntus	distwytho
defnydd(i)adwy	des	dihoenol	diwinydd
defnyddiawdr	destlaidd	dileadwy	diwinyddiaeth
defnyddiodraeth	destlu	dileol	diwreiddiog/ol
defnyddiog	deublygrwydd	diliwiad	diwydiol
defnynnol	deublygu	dilladol	diwylliaeth
defodaidd	deuddegol	dimedd	diwylliog/diwylliol
degaid	deurith	dinistrioldeb	diwyllus
degiad	deusill	diniweidio	diwylllydd
degoli	deutro/deudro	dinoethiad	diymdawredd
deheubarthol	diadwaith	diofrydiad	diysgogi
deigrol/deigrog	dialiad	diofrydol	dodrefnol
deigrynnol	diamwys	diorseddiad	dodrefnydd
deiliadaeth	diannel	diotach	dolysteiniol
deilliedig	diarfogiad	dirfaint	dondiwr
deilliog/deilliol	diarfor	dirgais	dosben

dosbeniad	dygrynu	edifarhaol	eirianaidd
dosbennol	dyled(i)ach	edifarhawr	eirianedd
dosraniad	dyletgar	edliwgarwch	eirianol
dosrannol	dylifiant	edliwiol	eirianu
dreigio	dylosg	edlwg	eiriasedd
drewchwa	dylunio	edlygiad	eiriasol
dringol	dyluniol	edlygu	eiriasu
drychiant	dymchweledigaeth	edlymu	eirio
drycinllyd	dymchwelydr	edmygiad	eirion
drygionusrwydd	dymgyrch(iad)	ednogaeth	eirioni
drysfa/dyrysfa	dymgyrchol	edrychedig	eirillyd
duegwst	dynesol/dynesaol	edwiniad	elaeth
duren	dynodi	edwinol	elf
duw(i)oliad	dynodol	effeithiedig	Elfed
duwiolfrydedd	dynoli	efryd	elfeniad
duwioli/duwoli	dynsoddiad	efrydio	elfod
dwned/dwnad	dynsodi/dynsoddi	efrydiol	elydnaidd
dwrbyn	dynsodiant	egniwr	enfawr
dwyflwyddol	dynsodol	egredd	enhudded
dwyfoliad	dyraniad	egri	enhuddedig
dwyweddog	dyrathiad	egriad	enhuddo
dyban(n)an	dysgedigol	egrol	enhyddiad
dybarth	dysychiad	ehangol	eniad
dychlamiad	dyunol	ehedwr/hedwr	enwir
dyddfol	dywadnu	ehowca/ehawca	enwyllt
dyfarnedig	e(h)wybraidd	eiddiar	epaaidd
dyfarnol	ebilliog	eiddigeddol	epilgar
Dyfedwys	ebrannwr	eiddunedig	erbin
dyfodiant	echdywynnol	eilar	erddiganol
dyfrbwysiant	echwith	eiliant	ergryf
dyfrddarluniad	echwynnydd	eiliawd	ergyrch
dyfritho/dyfrithio	edfrydol/edrydol	eilon	erlyniol/erlynol
dyganiad	edfrydwr/ydd	eirfydd	ermyg

erwyll	fflamaidd	ffrwythloniad	geuddadlau
esblydden/yn	fflasgaid	ffrwythlonus	geuo
esgoradwy	fflasged	ffrystiad	geuwedd
esgusodai	fflich	ffrystiol	gewynnol
esgymol	ffluro	ffugiedig	gi
esmwythaol	ffôc	ffuglo/ffuglio	gieuedd
estronedig	ffodio	ffuglog/ffugliog	glasaid/glashaid
estynedigaeth	ffool/ffoawl	ffulliog/ffullog	glasaidd
estynnwr	fforchiad	ffuredu	gleifio
etifeddiad	fforchogiad	ffuretwr	gleifiwr
ewach	fforchwain	ffwtiar	gleinfaen
ewybrol	fforestiad	ffwyn	gleinio
ewynllyd	fforestol	ffwynog	glewa
ewynnedd	fforestu	ffwyo	gloaidd
ewynnol	fforiol	ffwyrol	gloes(i)og/gloesol
ffaethol	ffraethaidd	ffyddiad	gloesineb
ffaethus	ffraethebol	ffyned	gludiol
ffagliad	ffraethedd	ffymigaidd	glwysteb
ffaith	ffrâl	ffyrnigol	glythlyd
ffasgu	ffrawddu	gadawedig	glythol/glythog
ffedan/ffedon	ffregodi/ffredogio	galanasol	glythwr
ffedogi	ffreuad	galareb	gobeithiad
ffeithiol	ffrist	galltofydd	goben
ffeldra	ffroch	galluedig	gobennol
ffelu	ffroenol/ffroeniol	galluedigol	goberol
fferrol	ffromiad	Galwys	goberu
ffestin	ffromwr	garan-grychydd	gobrynog/gobrynol
ffestrwydd	ffrwch	geirdarddol	goddefusrwydd
ffinfaen	ffrwydr	geirddadlau	goddylifo
ffiniad	ffrwydr(i)ad	gemu	godidogi
ffiniedig	ffrwydro	genid	godoriad
ffiniol	ffrwythiannu	gerïol	godrigol/godrigiol
ffladru	ffrwythiannus	geuddadl	godyrfu

goferol	gordyfol	gorseddedig	grilliedydd
gogleisiol	goreb	gorthrechiant	gronelliad
gogleisiwr	goregni	gorthyfiad	gronellu/cronellu
goguddio	goregnïol	goruchafiad	gronynnaidd
gogwyddog	goreiriog	goruchafiaethu	gronynnol
gogyfun	goreuant	goruchafol	grualaidd
gogylchol	gorfan	goruchionllyd	grudiog/grutiog
gohebiaeth	gorfanadl	goruchlywydd	grutian/grutio
golast	gorfanol	gorwael	grwm
goleuen	gorfant	gorwaeledd	grwys
goliwiad	gorferwol	gorwel	grwyswydd
gollyngol	gorffawd	gorwen	grwythiad
golosg	gorflinder	gorwirio	grydiol
golygiadol	gorfodiad	gorwych	grymusu/grymuso
golygiannu	gorfodogiad	gorwychder	gw/reiddiol
golygiannwr	gorfodogol	gorwychedd	gwadal
golygiant	gorfucheddol	gorwychu	gwadalu
goraml	gorfywio/gor-fyw	gorwyll	gwaddodiad
goramlygu	gorhebu	gorwylltedd	gwaedogi
goranian	gorhoenusrwydd	gorwynder/ra	gwaedogiad
goranianol	gor(l)awnol	gorymdeithiad	gwaedruddo
gorbarch	gorlifiad/gorllifiad	gorymdeithiwr/ydd	gwaelodiad
gorbarchu	gorllon	gosgorddi(o)	gwaesafol
gorben	gorllydrwydd	graddeb	gwaesu
gorbwysol	gorllygiad	graddedigaeth	gwageddwr
gorcheiniaeth	gorllygol	graddiannol	gwagiad
gorchfynai	gorlog	graddiant	gwag-ymffrostiwr
gorchwil	gormeiliog	graeanol	gwahanai
gorchwyol	gormwythus	gramadegu	gwahanfodol
gordalu	gorofal	grawnafal	gwahanoli
gorddigio	gorofalus	greidiog	gwahanolrwydd
gorddodol	gorofni	gresawiad	gwahanran
gordreth	gororol	grig	gwahanredoldeb

gwahanrwydd	gwdennog	gwep(i)an/gwepio	gwladeiddiad
gwahansangol	gwdennu	gwepiwr	gwladeiddiol
gwalbant	gweddeiddgar	gweriniaethol	gwladogi
gwalchwr	gweddeiddiad	gweryrog/gweryrol	gwladoli
gwalchydd	gweddeiddiol	gwialennaid	gwladychol
gwalchyddiaeth	gwedduso	gwialenodiad	gwledigo
gwanol	gweddwedig	gwibfa	gwleidiad
gwanychol	gweddwol	gwibli	gwniyddiaeth
gwarafunllyd	gweddyg	gwiblu	gwr(i)ogaethu
gwaranred	gwedwr	gwichiwr	gwrachanaidd
gwarantol	gweflaid	gwichyn	gwrachanu
gwarbin	gweflaidd	gwicor	gwra chastell
gwarch	gwefreiddiad	gwiddonaidd	gwra cheiddio
gwarchaeol	gwefriad	gwiddoni	gwra chell
gwarcheidiol	gwefusglec	gwina/gwino	gwra ddu
gwarcheidwr/ydd	gwefusiad	gwinegraidd	gwreiddiad
gwarchodol	gwefuso/gwefusu	gwineuad	gwreiddio
gwaredadwy	gwegiad	gwingdin	gwreindod
gwarediant	gwegilio/gwegilo	gwingol	gwresol
gwargrwth	gweglyd	gwinŷen	gwrhewcri
gwargrymol	gwehilio	gwiniotwydd	gwrm las
gwarogaethol	gwehilioni	gwinwydr(yn)	gwrth(dd)rycholi
gwarthiad	gweinyddiadol	gwirf	gwrthachwynwr
gwarthrudd(i)ol	gweithgarwch	gwirfoddoldeb	gwrthadysg
gwaru	gweithrediant	gwirfoddolrwydd	gwrthallu
gwasgaredd	gwelediant	gwirionyn	gwrthalwedig
gwasgol	gwelltio	gwirodi	gwrthamcan
gwastadiad	gwehwi	gwirodol	gwrtharall
gwastrin	gwelyfodi	gwirodydd	gwrtharddangos
gwastrodedd	Gwenhwysaidd	gwirotai	gwrthbleidio
gwatrodol	gwenyd	gwisgadwy	gwrthchwyf
gwau	gwenyddol	gwiwell	gwrthddeddfiad
gwawraidd	gwenydfa	gwiwged	gwrthddeddfiaeth

gwrthddefol	gwrthosodol	gwyllaidd	hadlifo
gwrthddull	gwrthredol	gwyллеdd	hadlog
gwrthddullio	gwrthrywiol	gwylllog	hadol(i)aeth
gwrthdrin	gwrthsafol	gwylltiwr	haearnwerthwr/ydd
gwrth-Drindodaeth	gwrthseiniol	gwynosol	haeddadwy
gwrth-Drindodol	gwrthsennu	gwylog	haelu
gwrthdwyth	gwrthsyniol	gwylys	haff
gwrthdystiad	gwrthweddiad	gwympaidd	haffiad
gwrthebol	gwrthweithiol	gwynegol	hafnen
gwrtheiriad	gwrthweithrediad	gwyniasedd	hafnu
gwrthenwad	gwyryddu	gwyntylliwr/ydd	hafodi
gwrthergydio	gwrygiannu	gwyol	hafogi
gwrthfarnu	gwrygioldeb	gwyrddiad	hag
gwrthfynegi	gwrywiol	gwyrdra	haif
gwrthgefnu	gwrthgar	gwyrdroawl	halogol
gwrthgerddol	gwrthiol	gwyrdyniad	haneriad
gwrthgredol	gwybodoldeb	gwyreinio	hanesiad
gwrthgrwydrol	gwyddai	gwyrfedd	hanfodoledd
gwrthgwypol	Gwyddelaidd	gwyrflen	haniad
gwrthgwyno	gwyddiad	gwyrol	harlech/harlach
gwrthgyfeiriad	gwyddiannol	gwyрthiant	hawddineb
gwrthgyrchiad	gwyddol	gwysgiad	hawliadwy
gwrth-heintus	gwyddoni	gwysgio	heddychiadol
gwrth-holi	gwyddonol	gwysiol/gwysiog	heddychlioni
gwrth-hyrdd(i)ol	gwyddori	gwyth(i)ennol	heddycholdeb
gwrthiad	gwyddorol	gwythred	hedin
gwrthias	gwydnaidd	gwywol	hedlamu
gwrthladdol	gwydnol	gylfinbraff	hefelig
gwrthneidiolder	gwydrogi	gyrrol	heidiad
gwrthodai	gwydrogiad	hadaidd	heidiog
gwrtholygiad	gwygl/wygyl/wigil	hadlaidd	heigiol/heigiog
gwrtholygu	gwylar	hadledig	heintiad
gwrthosodiaeth	gwylfan	hadlifiad	helaethedig

hendra	huatgi	hydedd	iechydol
hepgoredig	huddedig	hydred	iechydwr
hepgoriad	huddiad	hydredol	ieithadur
hepynt	hudledrad	hydrefnu	ieithyddol
herawd	hudog	hydreuledd	ieuant
herciad	hudoliad	hydrwm	ieugen
hergarwch	hudwy	hydwythder	irdangol
hergydiad	hult	hyfeiddiol	irdod
hergydio	hum	hyfflam	iredd
heriol	hunanamcan	hyffo	iriad
hewiad	hunanles(i)ol	hyfföedd	irol
hewyd	hunansymudiad	hygasrwydd	isathraw/isathro
hewydus	hunanu	hygoelio	iseledd
hewydusrwydd	hunanysol	hygrawn	iselhad
hicell	hundwyll	hylifo	iselhaol
hip	hunryw	hylltraw	israddiad
hirgrynnedd	hunrywiol	hylltremiad	israddio/israddu
hirnychol	hunymwadol	hylosgedd	iswerthu
hirwlydd	huriedig/huredig	hylosgrwydd	ith
hod	hurtiol	hyrddfa	iwbwb
hoeddus	hwylustod	hyrddiad	llacaol
hoeg	hwyredd	hyrddiant	llachbren
hoenynnu	hwyrhad	hyrddol	llachffon
hogennaidd	hyadlais	hyrwyddiad	llachiwr
holddifaol	hyalledd	hysaidd, hisaidd	lladaeth
hollwel/ollwel	hyber	hysbyddedig	lladdol
hollwybod	hybiad	hysbyddiad	lladol
hollysol/ollysol	hybleth	hysbysai	lladrataeth
honc	hydaen	hysfa/ysfa	lladroni
honnol	hydaenedd	hysiad/hisiad	llafarai
hoprengeg	hydarth	hywall	llafnaidd
hos	hyddgorn	iachuso	llafon
hosanlawdr	hyddgroen	iawnobrwy	llafuriol/llafuroi

llamol	lled-gerdded	llethriad	llithrigiad
llanastrol	lledgerydd	llethru	lliwgarwch
llancaidd	lledlun	llethwr	llochesog
llancio	lledlwyd	lletrem	lloddedig
llarieiddiol	lledred	lletsain	lloddi
llarpiad	lledrithiant	lletsyth	Lloegraidd
llarpiwr	lledrywiogi	lletyog	lloeraidd
llathreiddiad	lledwedd	lletyol	lloesedd
llathreiddio	lledwigyn	lleuadiad	llofeliad
llathrol	lledwr	lleuerawd	llofn/llofyn
llawborth	lledwyrad	lleuferaid	lloneiddio
llawdywys	llegu	lleuferol/lleuerol	llongiاد
llawenhad	lleianaidd	llewen	llongiadaeth
llawenhaol	lleifio	llewino	llongiadol
llawfeddygol	lleiniad	llewinol	llongsaer
llawfeddygu	lleiog	llewychiant	llongsaernfaeth
llawfoled	lleiprog	llewygol	llonnol
llawhualu	lleirfryd	llewyn	llonnwch
llawnlluned	lleithineb	lleyn	llosfeinin
llawroddiog	lleithiol	lleynlys	llosgen
llaws	llenaeth	llibynnaidd	llosgfal
lleb	llenriad	llidiad	llosgfalus
llebaneiddrwydd	lleniedig/llenedig	llidiol	llosgol
llechaid	llennog	llifweh	llohciad/llawciad
llechennog	llennol	llimpraeth	llohciwr/llawciwr
llechwedd(ian)	llenogaeth	llimprin/llimpryn	lluarthu
lledda(e)niad	llercianol	llinaidd	lluchediad
lledandra/llydandra	llesteiriol	llinelledig	lluchedig
lledd	llesteiriwr	llinelliad	lluchedog
lleddfbetryal	lletban	llinesg	lluchedol
lleddfol	llethbegwn	llinoriad/llynoriad	lluchedu
lledennaidd	llethol	lliosaid	lluchiol
lledfennol	llethredd	llithiaeth	lluchiwr

lludd(i)adwy	llychwinol	llywedig/llywiedig	maethiadol
lluddedus	llydd	llywethol	maethiannol
lluddiedigol	llyfan	llywiadol	maethineb
lludwol	llyfasol	llywiadu	mafonwydd
llestai	llyfel/llyfal	llywiol	magol
llugain	llyfelydd	llywyddiad	magwres
lluganol	llyfenog	llywyddol	mais
lluganwr	llyfenol	llywyn	mallaidd
lluniadaeth	llyfrhaol/llwfrhaol	macai	malltraul
lluniadiol	llygad-dynno	maceiad	mamleiddiadol
lluniaethol	llygaden	machludol	mamogi
lluo	llygadol	madraidd	manlo/mân lo
lluosedd	llygol	madreddol	mannwst
lluosill/lliawsill	llymeit(i)wr	madrodd	mantachog
lluosliw	llymnoeth	madruddol	mantellog
lluoslun	llymongl	maeddedigaeth	mantolwr/ydd
lluosogai	llymonglog	maeddol	manwy
lluosrannol	llymreita/llymreitia	maeldref	manyledd
lluosryw	llyncol	maelfa	marchfaen
lluostroed	llyneiddiad	maelierfa	marchleidr
llurgyniad	llyngesor	maelierydd	marchlu
llurgyniwr	llyniog	maelor/maelawr	marchnataol
llusgol	llyren	maen(i)ad	marlaidd
llwyaru/llwyarnu	llysenwad	maenaidd	marmori
llwybriad	llysiannol	maeneiddiad	marmorog
llwydog	llysnafaidd	maeneiddio	marwdyst
llweidio	llysnafol	maeneiddiol	mas
llwyfog	llysnafu	maenog	masarnaidd
llwynin	llyth(y)reniad	maenol	mawlhadr
llwyog	llythyriant	maeron	mawreddogrwydd
llwyredd	llyw(i)odydd	maethdad	mawreddu
llwythiad	llywadwy	maethfam	mawreddusrwydd
llychog/llychiog	llywaeth/llywiaeth	maethgar	mawrwychedr

mawryd	meru	moethusrwydd	myfyriant
mebai	merwinedd	moldiad	mygawd
meddaliad	mesaig	moldiwr/mowldiwr	mygodfa
meddedigaeth	mesureg	monnig	myldardd
meddwol	mesuregol	môr-ddraenog	myllaidd/mwllaidd
meddyginiaethiad	mesuriant	morfan	mymywaeth
meflhau	metelyddiaeth	morfuwch	mynas
meginwr	methadwy	môr-gudyn	mynawydu
meiawd	methdaliad	morriad	mynediant
meichiai/meichai	methliad	môr-ladrata	mynedol
meilion/meilon	mewnol	morlas	mynegiadol
meillioni	migyrynog	moryn	mynegiannus
meinhaol	migyrrnu	much	mynglyd/mwnglyd
meistrad	milaidd	mudedig	myniar
meistroledd	mildraethawd	mudiant	myniw
meithni	mildraethodydd	mudliw	mynychedig
meithrinedig	milflwydd	mulo	mynychrwydd
meithrines	milflwyddiant	murddynnu	mynychwr/ydd
meithrinfa	milflwyddol	muriedig/muredig	mysgedd
meldardd	milhanes	mursyn	mysgedig
melli	milhanesydd	mwl	mysgol
melltenaidd	milrhed/milred	mwndlws	myswrn
melltiol/melltol	milwriadaeth	mwydol	myth
melltog/melltiog	milwriaethol	mwyhaol	mywyn
melsaig	minfel	mwyneddus	nan
melynder	minfwlch	mwyngloddfa	nawfydd
melynfaen	mingryniad	mwynog/mwnog	nawnol
melyniad	mireindeb	mwyo	nawsedig
menw	mireinder	mwythan	nawseiddiad
merllydrwydd	mireinedd	mwythog	nawseiddiol
merlynnaid	mochyneidd-dra	mydraeth	nawseiddrwydd
merthyaeth	moddiannol	mydryddiad	nawsiad
merthyredig	moeliad	mydyliad	nawsiannu

nawsiant	nodoldeb	ofnogi	pallwr
nawsoli	nodwedd	ofyddol	palmantog
nefoleiddrwydd	nodweddedig	ofyddu	palores
nefolfrydedd	nodweddol	ogfaenog	panelog
neges(i)aeth	nodweddu	ogi	panfa
negyddiad	nodwyddes	ogiad	pango/pangu
neidiol	nofiadaeth	ogofol/gogofol	pantalŵn
neillio	nofiadoldeb	olafiad	pantiad
neillog/neillio	nofiannol	oliad	panyledd
neina	nofiant	oliannol	papuraidd
neith(i)orol	nofiedig	oliannu	parabledd
neithio	noswylwr	oliant	parchusedd
nerthineb	nwydog	olrhe	parchuso
nertholi	nwythas	olrheiniedydd	pardduol
nerthusrwydd	nwythig	olwr	parthedigol
nesaol	nwythol	olwyn(i)ad	parthiant
neseifiad	nwythus	onglaidd	parwydd
neuaddol	nwythusrwydd	ongli	pasiad
newidiolrwydd	nychiant	ongliad	pastynu/pastyno
newyddedd	nyddol	oriadur	paswr/pasiwr
newyddiannol	nydwyddo	ornestfa	paweniad
newyddiannu	nyfiad	ornestiaeth	pawennaidd
newyddiannus	nyfio	orniad	pawennu/pawena
nidrol	ocheneidiwr	osg(-)	ped
niferai	ochriad	osgoawl	pedawl
nithiol	ochrol	osgoëdi	pedestr(i)aidd
nodach	oedol	ostl	pedrol
nodiadol	oeredig	pabelliad	pedrorol
nodianol	oerol	pabog	pedrygarn
nodianu	ofergoel(i)wr	pabwyr	pedrysawdd
nodianus	ofergoledd	paffiad	pedwaraid
nodiant	offerennol	palïaidd	pedwarol
nodog	offerynoldeb	palliannol	pedwartroedol

pedwaru	penffoledd	picwd/picwt	poes
pefraidd	penfoelni	pigoga	poethwg
pefriad	penilliach	pigyraidd	polio
pefrio/pefrian/pefru	penlasu	pigyrnog	poncio
pefriol/pefrol	penlle	pigyrol	pont(i)wr/pontydd
pegynu/pegynio	penodoli	pigyru	pontiad
peidiant	penodrwydd	pila	pontio
peidiol	penodwr	pilennaidd	pontog/pontiog
peiliad	pensag	pileriad	pontyddiaeth
peirianedig	pentyrrol	pilerog	popeth
peiriannus	pentywysogaeth	pillyn	porchellu
peirianoli	penwisgiad	pinbren	porfaol
peithas	perffeithdra	pisgwrn	porfel
peledu	perlewygiad	pisgyru	porfel(i)aeth
pelennog	perlewygu	pladres	porfelog
pellennaidd	perori/perorio	planedol	porthiadol
pellrwydd	peroriaethus	plantog	porthid
pellt	peroriaethydd/wr	plasaidd	porthori
pelltrem	perseinio	plentyneiddio	prafftra
pelltremiol	perthgae	plentynnol	praffu
pelydr(i)ad	perthynoldeb	plethadwy	pranciad
pelydraidd	perthynolrwydd	plethol	preithiad
penafiaeth	perygled	pluad	preithio
pencawna	pesychol	plwng	preithiol
pencnawiad	petrusrwydd	plwyfogi	pres
penderfynwr/ydd	petryalog	plwyfoli	priddgalch(i)og
pendraffollach	peuad	plwyfoliaeth	pridiant
pendristedd	peunosol	plygiadol	prindra
pendrondod	peusythu	plygol	prociad
pendroniad	pibellaidd	plymwriaeth	prudd-dra
pendrymedd	pibellwr/pibellydd	poblogiad	pruddhaol
pendwp/pendwpa	picellwr/picellydd	pobreg/pobwraig	pryddesta
penelin(i)ad	piciad	poerol	pryddestwr

Prydeiniad	rhadferth	rhaglawiaethu	rhedynaidd
pryfediad	rhadforedd	rhaglithydd	rhefrol
pryfedig	rhaeadriad	rhaglofydd	rheibiad
pryfydd	rhaeadrol	rhaglun	rheibiol
pryfyddiaeth	rhaffol	rhagnodiad	rheiddiad
prynhawnbryd	rhagagweddiad	rhagnodol	rheiddio
prysuriad	rhagamnaid	rhagochel	rheiddiog/rheiddog
prysurwch	rhagamodol	rhagorddull	rheiddiol
pumban	rhagarfogiad	rhagorineb	rheiddyn
pumochr	rhagarswyd	rhagosodol	rheidio
pumrhannol/pumran	rhagarweiniad	rhagsail	rheidiol(i)aeth
pumsill	rhagarwyddol	rhagsylliad	rheimial/rheimiala
pŵl-ongl/pylongl	rhagbenderfynu	rhagsyllu	rheiniog/rheinog
pwmpiad/pwmpad	rhagbenodol	rhagsylw	rheiniol
pwng	rhagchwiliad	rhagsyniedig	rheinydd/rheiniwr
pwtiad	rhagchwilio	rhagwedd	rheithol/rheithiol
pwtwn	rhagddarbodiad	rhagweladwy	rhempian/rhempio
pwyntiedig	rhagddarbodwr	rhagwerthwr	rhempiwr/rhempwr
pwyntol/pwyntiol	rhagddarlun	rhagymadroddwr	rhenciwr
pwyoI	rhagddatgan	rhâl	rhengu/rhengio
pwysel/pwysiel	rhagddiogeliad	rhaledd	rhentiad
pwysiant	rhagddyfaliad	rhaliad	rheoleiddiad
pwysineb	rhagddyfalu	rhamantedd	rheoleiddio
pydraidd	rhagdeimlad	rhamantol	rheolusedd
pylaidd/pwlaidd	rhagdyddyn	rhamantu	rheselog
pyngol/pwngol	rhagfarnedigaeth	rhanadwy	rhesiad
pysgodol/pysgotol	rhagfeddianiad	rhathellu	rhestrad/rhestriad
pysgydd	rhagfeddiannol	rhawd	rhesymoliaeth
pysgyddiaeth	rhag-grybwyll	rhawnog	rhib/rhip/rip
pythol	rhag-grybwylliad	rhawr	rhibynnu/rhibinio
r(h)ysio/r(h)wsio	rhag-hanfodi	rhechwr	rhiciad/hiciad
rhabu	rhag-hanfodiad	rhedegfan	rhicio/hicio/rhician
rhadedd	rhaglawiaethol	rhediant	rhiciog

rhidylliad	rhuddgochni	rhynnaidd	seigiol
rhies	rhuddlesni	rhynnol	seilddor
rhifedd	rhuddol	rhyseddog	seimiwr
rhifnodi	rhuglaidd	rhywiaeth	seinglawr
rhigymwr/ydd	rhuglen	rhywiol	seintiad
rhilliad	rhuswr	saethol	seirianaidd
rhillio	rhuthredd	saethwriaeth	seiriannu
rhim	rhwchio/rhwchial	saithonglog	seirianol
rhimio	rhwt)i)ad/rhytiad	saldra	Seisnigeiddio
rhimiol	rhwyddoli	sangwr	seithsill
rhimpyn	rhwyfiant	sarddan	seithugiant
rhinddysg	rhwymedd	sarffol	senadwy
rhinddysgawdr	rhwymynnol	sarffwydd	senedda
rhiniad	rhwysedd	sarhaol	seniad
rhinweddoli	rhwyso	sarugaidd	serchfawr
rhisellt	rhwysogi	sarugol	serchiant
rhithiog	rhwysol	sbachu/ysbachu	serchlonedd
rhithioldeb	rhwystredd	sbagu/ysbagu	sêr-ddewinio
rhithiwr	rhwystredigaeth	sbig/ysbig	sêr-ddewiniol
rhochiad	rhwystriadol	sbruddach	serigl
rhoddedigol	rhybed	sbwbio/sbybio	sernial
rhoddiedydd	rhybuchiant	sebonol	sêr-ofydd
rhodellu	rhych(i)edig	seddedig	sêr-ofyddiaeth
rhodol	rhyddorol	seddog	sêr-ofyddol
rhodor	rhydyllu	seddol	seronydd
rholaidd	rhyfelawd	seddu	serthiant
rhonc	rhyferthwyad	segru	serthol
rhonta/rhontio	rhyferthwyol	seguryn	serthu
rhoslyd	rhyfoli	seibiad	serthus
rhostiwr	rhyglyddaidd	seibiannol	sgwd/ysgwd
rhuadol	rhygnol/rhygniol	seibio	sidelliad
rhuddedig	rhygog	seibiol	sideraidd
rhuddelliad	rhyngol	seidiog	sidydd

siffro	swbachu	synhwyreb
silleb	swdd	synhwyredd
sillebiad	swgio/swgu	synhwyriad
sillebol	switiad/yswitiad	synhwyrllawn
silliad	swll	syniannol
silliadaeth	swniol	syniolaeth
silliadol	swniwr	synwyredig
silliadu	swtan	synwyroledd
sillio	swyd	synwyruso
sillydd	swyddogol	tabyrddol
silodi	swydo	taclusiad
simach	swydol	
siobog	swydus	
sioch	swyngyfareddiad	
sŵl	swyngyfareddu	
sipiwr	swyniad	
sirioledd	sybwydd	
slapio/yslapio	sybyllog	
sledfen/ysledfen	sychiant	
sleifiad/ysleifiad	syfrdanedd	
soch	syfrdanol	
sodli	sylch	
sodliad	sylfa	
sopen	syllbeiriant	
sorrol	syllgar	
stelc/ystelc	sylweddoldeb	
stelciwr/ystelciwr	sylweddoliaeth	
sugaeth	sylweddwr	
sugnod	symiol	
sugol	symlio	
suredig	symudoldeb	
surol	symudolder	
suryn	synhwyrdeb	

Atodiad 7

Isgofnodion Caerfallwch ar gyfer hanner cyntaf y llythyren 'N', ochr yn ochr â'r isgofnodion cyfatebol yng ngeiriadur Walters.

AN ENGLISH-WELSH DICTIONARY (1794)	GEIRLYFR SAESONEG A CHYMRAEG (1850)
	<i>A naked one</i> - noethlymyn, llymyn, noethlymyn, llymrigin <i>Perfectly naked</i> - llwyrnoeth <i>Half naked</i> - llednoeth, lledlwm
	<i>They write their names</i> - llythyru eu henwau <i>Assumed name</i> - ffugenw
<i>Nappy ale</i> , Diod gref rïal, cwrw rhïal-gryf	<i>Nappy ale</i> - cwrw cryf, cwrw micws, cwrw ewynog
<i>One's native country</i> , Y wlad y ganwyd un ynddi; gwlad genedigaeth (enedigol) un, <i>Jer</i> , xxii. 10.	<i>Native place, or home</i> - cynfyl, cartref
<i>Natural philosophy</i> , Anianyddiaeth, celfyddyd a gwybodaeth naturiaeth. <i>Natural right</i> , Anianolder, dylwed anianawl. <i>Natural child</i> . See <i>Bastard</i> . <i>Bastard</i> , Plentyn (mâb, merch) o ordderch <i>A natural quality</i> , Cynneddf, cynneddyf.	<i>Natural philosophy</i> - arianeg, anianyddiaeth <i>Natural right</i> - anianolder <i>Natural son</i> - mab, gordderch <i>Natural history</i> - notureg <i>Natural quality</i> - cynnedd, cynneddf <i>Natural propensity</i> - crethyll <i>Natural property</i> - anianolaeth <i>Natural instinct</i> - anian <i>Natural (in music)</i> - gnodyn
<i>Human nature</i> , Natur dÿn, y natur ddynol.	<i>Original nature</i> - prifanian <i>Human nature</i> - dynoliant <i>Of the same nature</i> - cyfnaws <i>Of a pure nature</i> - gwirin, nyfed <i>Of a contrary nature</i> - gwrthanian, gwrthryw <i>Of a simple nature</i> - symlog <i>Of a fierce nature</i> - ysguall <i>Animal nature</i> - miled
<i>Nave [body] of a church</i> , Corph eglwys. <i>Nave of a wheel</i> , Bôth olwyn; bogail.	<i>The nave of a church</i> - corf eglwys, corff eglwys <i>The nave of a wheel</i> - both olwyn <i>The nave of a reel</i> - bogel troell
	<i>Neap-tide</i> - llanw isel, marwddwfr
<i>Near at hand</i> . See under <i>H</i> . <i>Near at hand</i> , Yn agos, yn gyfagos, ger llaw; heb fod neppell.	<i>They are near</i> - ynt wng <i>Near at hand</i> - gerllaw, gar llaw, car llaw
<i>Nearest</i> , nesaf, agosaf.	<i>Nearest</i> - nesaf, agosaf <i>Nearer and nearer</i> - nesnes
<i>To make a virtue of necessity</i> , Cymmeryd cyngor gan angen; troi rhaid yn rheswm; troi ei gyfeiliorni (ei gamsyniad, ei gamgymmeriad) yn gyfarwydd.	<i>To make a virtue of necessity</i> - troi rhaid yn rheswm; cymeryd cyngor gan angen
<i>A necklace of beads</i> , Glein-dorch mwnwgl.	<i>Bead necklace</i> - gleindorch
	<i>It is needless to mention more</i> - nid gwiw bwrw mwy; afraid crybwyll rhagor
<i>Needy persons</i> , Rheiduson.	<i>Needy ones</i> - rheidusion
<i>The optic nerves</i> , Gwynion y llygaid, gewynnau'r llygaid.	<i>Optic nerve</i> - gi y llygad <i>Olfactory nerve</i> - gi y trwyn, gi rhoglus
	<i>Nervous system</i> - gïaeth, gïeg <i>Nervous complaint</i> - gihaint <i>Nervous affection</i> - gihaint
<i>A hoop net</i> , Rhwyd gibliad.	<i>Troll net</i> - llysgrwyd <i>Hoop net</i> - rhwyd gibliad <i>A drag net</i> - rhwyd dynu <i>Salmon net</i> - rhwyd eogiaid, ballegrwyd

	<i>Casting net</i> - taflrwyd <i>Net-line</i> - tant rhwyd <i>Trammel net</i> - rhwyd adar, adarrwyd
<i>Net weight</i> , Glan-bwys, pwysau glân ... <i>The net produce of a thing</i> , Cyllid (cynnyrch) cyfan, cyllid didwn.	<i>Nett weight</i> - purbwys <i>Nett produce</i> - glangynyrch, llwyr-gynyrch
	<i>Better late than ever</i> [sic]- gwell hwyr na hwyrach
<i>Neuter gender</i> , in Grammar [of the neither sex] Y ganol-ryw ...	<i>Neuter gender</i> - y ganolryw
<i>Bran-new</i> [brand-new] or <i>span new</i> , Newydd tanlliw. <i>To make new</i> , Gwneuthur yn newydd; newyddu, adnewyddu.	<i>New cloth</i> - brethyn crai <i>Quite now/Bran new</i> - newydd grai, tanlliw, newydd tanlliw, tanlli <i>To make new</i> - newyddio, newyddu
<i>What news?</i> Pa newydd sydd? <i>Bad</i> [ill] <i>news</i> , Newydd (newyddion) drwg ...	<i>It is natural fo a man to ask for news</i> - gnawd i ddyn ofyn chwedlau <i>Local news</i> - newydd lleol <i>What news to-day</i> - pa chwedlau heddyw <i>Ill news</i> - oerchwedd
<i>In the nick of time</i> , Ar yr unig funud, ar y funud brydlawn, ar y iawn brÿd (iawn-bryd), mewn prÿd ac amser, ar yr adeg.	<i>In the nick of time</i> - yn yr iawn adeg
<i>A niggardly person</i> , Cybydd, carl (<i>dim.cerlyn</i>), crin-was, bawai, cledryn, dÿn crintach (llaw-gaead), gŵr caled, I <i>Sam.xxv.3</i>	<i>Niggardly person</i> - dyn afrull
<i>To-night</i> , or <i>this night</i> , y nŵs hon, heno ... <i>Last night</i> , or <i>yester-night</i> , Neithiwyr. <i>The night before last</i> [night] Echnos ... <i>A dark night</i> , Noswaith dywyll (an-oleu).	<i>This night</i> - y nŵs hon, heno <i>Yester-night/ Last-night</i> - neithwyr, neithiwyr <i>The night before last</i> - echnos, ymannos <i>To-night</i> - heno <i>Dark night</i> - nŵs dywell <i>A fine night</i> - meinos <i>A long night</i> - hirnos <i>The edge of night</i> - min nos <i>Darkness of night</i> - nosliw
	<i>Nine degrees</i> - nawradd <i>Nine sorts</i> - nawryw <i>Nine syllables</i> - nawsill
	<i>Ninth part</i> - nawedran <i>Ninth time</i> - nawedwaith <i>Ninth day</i> - nawettydd
	<i>Supernitrate</i> - gorflorhâl <i>Subnitrate</i> - gorflorhâl <i>Nitrate of potash or salt-petre</i> - gwyghâl, gwrthsurhâl, blawr
	<i>Nitric acid</i> - blorsur, cryfsur, sur blorig
	<i>Aies and noes</i> - iaod a naod
	<i>No place/no where</i> - neble
<i>Of noble descent or birth</i> , See under <i>D.</i> <i>Of noble descent</i> , Dyledowg-ryw.	<i>Of noble line</i> - boneddigryw, boneddryw, dyledogryw <i>Of noble descent</i> - âch, syberw, gwerlin
<i>The noise of a great stir or bustle</i> , or <i>bustling</i> [tumultuous; trampling, &c.] <i>noise</i> ; Twrf, <i>Iob.xxxvi.29.</i> a <i>Salm. lxxv.7.</i> godwrf, twrwf; dwrdd (twrdd), dadwrdd, godwrdd, godorun; trwst, &c.	<i>A loud noise</i> - dias, diasbad <i>A shrill noise</i> - ich, melindrwt <i>Tumultuous noise</i> - godorin, godorun <i>Indistinct noise</i> - gosain, godrwt <i>Great noise</i> - mawdrwt, dirdrwt
<i>The nominative case</i> , in Grammer [the <i>ri</i> gh case, not any of the <i>oblique</i> ones] Yr achos enwedigol ...	<i>Nominative case</i> - yr achos enwedigol, enwai

Atodiad 8

Cymharu cynnwys geiriadur Thomas Jones, Dinbych a geiriadur Caerfallwch.

GEIRIADUR SAESONEG A CHYMRAEG (1800)	GEIRLYFR SAESONEG A CHYMRAEG (1850)
	<i>A naked one</i> - noethlymyn, llymyn, noethlymyn, llymrigyn <i>Perfectly naked</i> - llwyrnoeth <i>Half naked</i> - llednoeth, lledlwm
	<i>They write their names</i> - llythyru eu henwau <i>Assumed name</i> - ffugenw
<i>Nappy ale, cwrw cryf</i>	<i>Nappy ale</i> - cwrw cryf, cwrw micws, cwrw ewynog
	<i>Native place, or home</i> - cynfyl, cartref
<i>Natural philosophy, anianyddiaeth</i> <i>Natural right, anianolder</i> <i>Natural son, mab gordderch</i>	<i>Natural philosophy</i> - arianeg, anianyddiaeth <i>Natural right</i> - anianolder <i>Natural son</i> - mab, gordderch <i>Natural history</i> - notureg <i>Natural quality</i> - cynnedd, cynneddf <i>Natural propensity</i> - crethyll <i>Natural property</i> - anianolaeth <i>Natural instinct</i> - anian <i>Natural (in music)</i> - gnodyn
	<i>Original nature</i> - prifanian <i>Human nature</i> - dynoliant <i>Of the same nature</i> - cyfnaws <i>Of a pure nature</i> - gwirin, nyfed <i>Of a contrary nature</i> - gwrthanian, gwrthryw <i>Of a simple nature</i> - symlog <i>Of a fiacre nature</i> - ysguall <i>Animal nature</i> - miled
<i>Nave, sub. corph eglwys; bogel troell; both olwyn</i>	<i>The nave of a church</i> - corf eglwys, corff eglwys <i>The nave of a wheel</i> - both olwyn <i>The nave of a reel</i> - bogel troell
<i>Neap-tide, llanw ised, marwddwfr</i>	<i>Neap-tide</i> - llanw isel, marwddwfr
	<i>They are near</i> - ynt wng <i>Near at hand</i> - gerllaw, gar llaw, car llaw
<i>Nearest, nesaf, agosaf</i>	<i>Nearest</i> - nesaf, agosaf <i>Nearer and nearer</i> - nesnes
	<i>To make a virtue of necessity</i> - troi rhaid yn rheswm; cymeryd cyngor gan angen
	<i>Bead necklace</i> - gleindorch
	<i>It is needless to mention more</i> - nid gwiw bwrw mwy; afraid crybwyll rhagor
	<i>Needy ones</i> - rheidusion
	<i>Optic nerve</i> - gi y llygad <i>Olfactory nerve</i> - gi y trwyn, gi rhoglus
	<i>Nervous system</i> - gŵaeth, gŵeg <i>Nervous complaint</i> - gihaint <i>Nervous affection</i> - gihaint
	<i>Troll net</i> - llysgrwyd <i>Hoop net</i> - rhwyd gibliad <i>A drag net</i> - rhwyd dynu <i>Salmon net</i> - rhwyd eogiaid, ballegrwyd <i>Casting net</i> - tafirwyd

	<i>Net-line</i> - tant rhwyd <i>Trammel net</i> - rhwyd adar, adarrwyd
<i>Net weight</i> , glân-bwysau, pwysau digolled <i>Net produce</i> , cynnyrch cyfan	<i>Nett weight</i> - purbwys <i>Nett produce</i> - glangynyrch, llwyrghynyrch
	<i>Better late than ever</i> [sic]- gwell hwyr na hwyrach
<i>Neuter gender</i> , y canol-ryw	<i>Neuter gender</i> - y ganolryw
	<i>New cloth</i> - brethyn crai <i>Quite now/Bran new</i> - newydd grai, tanlliw, newydd tanlliw, tanlli <i>To make new</i> - newyddio, newyddu
	<i>It is natural fo a man to ask for news</i> - gnawd i ddyn ofyn chwedlau <i>Local news</i> - newydd lleol <i>What news to-day</i> - pa chwedlau heddyw <i>Ill news</i> - oerchwedd
<i>In the nick of time</i> , yn yr iawn fwlch, adeg, neu funud	<i>In the nick of time</i> - yn yr iawn adeg
	<i>Niggardly person</i> - dyn afrull
<i>This night</i> , y nos hon, heno <i>Yester-night/ Last-night</i> , neithwyr. <i>The night before last</i> , echnos; ymannos	<i>This night</i> - y nôs hon, heno <i>Yester-night/ Last-night</i> - neithwyr, neithiwyr <i>The night before last</i> - echnos, ymannos <i>To-night</i> - heno <i>Dark night</i> - nôs dywell <i>A fine night</i> - meinos <i>A long night</i> - hirnos <i>The edge of night</i> - min nos <i>Darkness of night</i> - nosliw
	<i>Nine degrees</i> - nawradd <i>Nine sorts</i> - nawryw <i>Nine syllables</i> - nawsill
	<i>Ninth part</i> - nawedran <i>Ninth time</i> - nawedwaith <i>Ninth day</i> - nawettydd
	<i>Supernitrate</i> - gorflorhâl <i>Subnitrate</i> - gorflorhâl <i>Nitrate of potash or salt-petre</i> - gwyghâl, gwrthsurhâl, blawr
	<i>Nitric acid</i> - blorsur, cryfsur, sur blorig
	<i>Aies and noes</i> - iaod a naod
	<i>No place/no where</i> - neble
	<i>Of noble line</i> - boneddigryw, boneddryw, dyledogryw <i>Of noble descent</i> - âch, syberw, gwerlin
	<i>A loud noise</i> - dias, diasbad <i>A shrill noise</i> - ich, melindrwt <i>Tumultuous noise</i> - godorin, godorun <i>Indistinct noise</i> - gosain, godrwt <i>Great noise</i> - mawrdrwt, dirdrwt
<i>Nominative case</i> , yr achos enwedigol, enwedigaethydd, enwai, enwedydd	<i>Nominative case</i> - yr achos enwedigol, enwai

Atodiad 9

Bathiadau anghydnabyddedig William Owen Pughe

aballadwy	açludwr	açys	adblygawl
aballedig	açluzaw	adadaw	adblygez
aballedigaeth	açluzawl	adaerwç	adblygiad
aballiad	açluziad	adanadlawg	adboethi
aballus	açluziwr	adanadlu	adborion
aballwr	açlyw	adanadyl	adbraww
aberthedigaeth	açon	adannerçawl	adbryn
aberthedigawl	açonawg	adannerçiad	adbrynadwy
aberthin	açosedigawl	adannerçu	adbrynawl
abredawg	açosoldeb	adanvonadwy	adbrynedigawl
abrediad	açraith	adanvoniad	adçwanegadwy
abrwysgadwy	açred	adargoelus	adçwanegawl
abrwysgawl	açrevawl	adaru	adçwanegiad
abrwysgedig	açreviad	adarzelw	adçwedyd
abrwysgiad	açrevu	adarzelwad	adçweladwy
abwydadwy	açrevwr	adavaeledig	adçwibanawl
abwydwr	açris	adavaeliad	adçwibaniad
abyrgov	açrwysaw	adazaw	adçwibanu
abyrgoviad	açrwysawl	adazawiad	adçwyladwy
abyrgoviaw	açrwysez	adbawr	adçwylawg
aç	açrwysiad	adbenawd	adçwyledig
acadvyz	açubedigawl	adbèniad	adçwyliadwy
açanawl	açubwriaeth	adbènu	adçwyliaw
açanwr	açur	adbigaw	adçwyliedig
acatoez	açweryd	adbigiad	adegin
acenadwy	açwreedig	adblan	adeginad
açlesawg	açwynadwy	adblanwr	adeiniad
açlud	açwynawg	adblentyaiz	adeiniaiz
açludawl	açwynedigaeth	adblentyneiziaw	adeiriogiad
açludiad	açwynedigawl	adblygadwy	adfug

adfugiawl	adgnithiawl	adgyllaeth	adgyvâad
adfurviadwy	adgnôad	adgymmenawl	adgyvâawl
adfurviedigaeth	adgodawl	adgymmeniad	adgyvanedig
adfwn	adgofâwr	adgymmenu	adgyvansawz
adfyniant	adgrynôawl	adgymmeradwy	adgyvansozawl
adgadarnâad	adgryvâad	adgymmerawl	adgyvansozedig
adgadarnâu	adgryvâwr	adgymmeredigaeth	adgyvarç
adgadarnâwr	adgur	adgymmeredigawl	adgyvarçawl
adgadw	adguraw	adgymmeryd	adgyvarçedig
adgadwedig	adgurawl	adgymmodadwy	adgyvarçwr
adgadwedigaeth	adguredig	adgymmodawl	adgyvâu
adgais	adguredigawl	adgynneuad	adgyvlawnadwy
adgam	adguriad	adgynneuadwy	adgyvlawnawl
adganmoliaeth	adguz	adgynneuawl	adgyvlawnedig
adganmolwr	adguziawl	adgynneuedig	adgyvlëad
adgasgliad	adguziedig	adgynnulladwy	adgyvlëadwy
adgasgyl	adgwyp	adgynnulledig	adgyvlëawl
adgeisiad	adgwypawl	adgynnulliad	adgyvlëedig
adgëmi	adgwypiad	adgynnyrçiad	adgyvlenwedig
adgeryzawl	adgwyzaw	adgynnyrçiadwy	adgyvlëu
adgeryziad	adgwyzawl	adgynnyrçiedig	adgyvnerthadwy
adgip	adgwyzedig	adgynnyrçiedig	adgyvnerthedig
adgipiaw	adgwyziad	adgynnyrçiedigaeth	adgyvnerthwr
adgipiawl	adgyd	adgynnyrçiedigawl	adgyvodadwy
adglwm	adgydiad	adgynnyrçu	adgyvodawl
adglwyv	adgydiaw	adgyrçadwy	adgywain
adglwyvaw	adgydiawl	adgyrçiad	adgyweiriadwy
adglwyvawl	adgydiedig	adgyrçiedig	adgyweirva
adglymiad	adgyfreädwy	adgyrçioldeb	adgywreiniad
adglymu	adgyfrôad	adgyrçwr	adgywreiniaw
adgnithiad	adgyfrôawl	adgyswllt	adgywreiniawl
adgnithiaw	adgyfroedig	adgysylltwr	adgywreiniedig

adgywreiniwr	adlogi	adnewid	adranadwy
adhaer	adlogiad	adnewyzadwy	adranwr
adhawl	adlònaiz	adnodawl	adranyz
adheurawl	adlongiad	adnodedig	adrin
adheuredig	adlosg	adnoviad	adriv
adheuriad	adlosgi	adnoviaw	adrivadwy
adheuru	adlosgiad	adnoviawl	adrivawl
adhezyçawl	adloywad	adnoviedig	adrievedig
adhezyçwr	adlwç	adnyz	adrivwr
adhlàmadwy	adlwg	adohebawl	adrozadwy
adhlàmedig	adlyçwez	adohebedig	adrozedigaeth
adholadwy	adlyçweziad	adohebiad	adrozedigawl
adholedig	adlyçwezu	adohebu	adroziedyz
adholwr	adlygawl	adolrheinadwy	adrwym
adhònadwy	adlygiad	adolrheinedig	adrwymadwy
adhònawl	adlygu	adolrheiniaw	adrwymawl
adhònwr	adlymeitian	adolrheiniawl	adrwymedig
adia	adlythyr	adon	adrwymedigaeth
adlan	adlyvnàad	adovidiad	adrwymedigawl
adleâad	adlyvu	adovidiaw	adrybelid
adleâu	adnabodadwy	adovidiawl	adrybyzedig
adleisiad	adnabodawg	adovidiedig	adrybyziad
adleisiawg	adnabodawl	adovidiwr	adrybyziaw
adleisiedig	adnabodus	adovwy	adrybyziawl
adlenwi	adnabyzawl	adovwyad	adrysezawl
adles	adnabyziad	adovwyawl	adrywezawl
adlevariad	adnabyzusrwyz	adovwyedig	adryweziad
adlithredig	adnabyzwr	adovwywr	adrywiad
adliveiriant	adnaww	adovynadwy	adrywiawg
adliveiriawl	adnerthawl	adovynawl	adrywiawl
adliviant	adnerthwr	adovynedig	adrywiogaiz
adlogawl	adneudad	adoyw	adsav

adseilvaen	advath	advlinder	adweliad
adseilvaeniad	advathiad	advlith	adwelwr
adseilvan	advathu	advlithaw	adwerthiad
adseilvanawl	adveiad	advlithiad	adwezawg
adseilvanedig	adveiaw	advlodau	adwezawl
adseilvaniad	adveiawl	advlodeuad	adwir
adseilvanu	adveiedig	advlodeuaw	adwiriad
adseiniedig	adveiriad	advlodeuawg	adwiriaw
adsevydlawg	adveiriaw	advrevu	adwiriawl
adsevydledig	adveius	advryd	adwriedig
adson	adveiwr	advrydawl	adwiriwr
adsylliad	advelwr	advrydu	adwisg
adsylliaw	adveredigaeth	advuz	adwisgawl
adsylliedig	adverthawl	advuziawl	adwisgedig
adsylliwr	adverthwç	advwynâad	adwisgiad
adsylwad	adverwi	advwynâawl	adwisgwr
adsylwedig	advezalâad	advydiawg	adwneud
adsynwyraw	advezalu	advydiawl	adwnïad
adsynwyrawl	adveziannawl	advynegawl	adwnïaw
adunedig	adveziannwr	advyriad	adwnïawl
adurzaw	advezylled	advyvyriedig	adwnïedig
adurzawl	advin	advywedig	adwnïwr
adurzawl	advireinwç	advyz	adwriad
adurzedig	advlagur	adwanyçiad	adwriaw
adurzedig	advlaguradwy	adweddiad	adwriawl
adurziad	advlagurawg	adwedyd	adwriedig
advâç	advlaguriad	adweinig	adwrygiad
advâçgeneiziaw	advlaguryn	adweiriawl	adwrygiawl
advâçiad	advlasdawd	adweiriedig	adwynawl
advânt	advlasu	adwel	adwynig
advarnedig	advlin	adwelediad	adwysiad
advarnwr	advlinaw	adweledig	adwysiaw

adwysiawl	adymluniawl	aergwl
adwythain	adymrithiad	aerlaith
adwythiad	adymrithiaw	aerwyawl
adylawg	adymrithiawl	aesdalç
adyledig	adymrithiedig	aesdalç
adyliad	adymweled	aesdrai
adymanerç	adymyr	aesdrawd
adymçweladwy	adymzryçiad	aesdwn
adymçwelawg	adymzryçiaw	aeserw
adymçweledig	adymzryçiawl	aeszyn
adymçwelyd	adymzryçiedig	aethedig
adymgasgledig	adysgrivawl	aethiad
adymgasgliad	adysgrivenawl	aethusrwyz
adymgasglu	adystwythadwy	aez
adymgorvorawl	adystwythaw	agâl
adymgorvoredig	adystwythawl	afain
adymgorvori	adystwythiad	agâl
adymgymmeriad	adystyr	agenaiz
adymgymmeryd	adystyriad	agenaiz
adymgyymmodawl	adystyriawl	agenedig
adymgyymmodi	adystyriedig	ageniad
adymgyymmodiad	aelav	agenig
adymgyynnulledig	aeldrem	agerzawl
adymgyvarç	aelodiaeth	ageuez
adymlid	aelodvain	agloziad
adymlidedig	aelvawr	agorad
adymlidiad	aelwyz	agoredigaeth
adymluniad	aerbaith	agosi
adymluniaw	aerdrawd	agweddadwy

agwezedig	aildarziad	ailesmwythaw	ailgynnwysiad
agwezoldeb	aildeimlad	ailethawl	ailgynnyrç
agwezus	aildòri	ailetholiad	ailgynnyrçiad
agwyrad	aildòri	ailetivez	ailgynnyrçawl
agwyraw	aildrazodi	ailetiveziaeth	ailgyrç
agwyrawl	aildrazodiad	ailgadarnâad	ailgyrçiad
aiç	aildreiglaw	ailgadarnâu	ailgyvaniad
ailadeiladiad	aildreigliad	ailgafaeliad	ailgyvansozi
ailadrozwr	aildreigyl	ailgasgliad	ailgyvarç
ailalwr	aildreithiad	ailglodvori	ailgyvarçiad
ailanerç	aildreithu	ailgnôad	ailgyvlenwi
	aildriniad	ailgodiad	ailgyvnerthiad
ailanerçu	aildrosglwyzaw	ailgrawni	ailgyvnerthu
ailanvon	aildrosglwyzawl	ailgrynôad	ailgyvnewidiaw
ailarzelw	aildrosglwyziad	ailgrynôi	ailgyvriw
ailarzelwad	aildyniad	ailgwymp	ailgyvriwaw
ailazasiad	aildynu	ailgydiad	ailgyvriwiad
ailbaratôad	aildyviad	ailgydnabod	ailltudawl
ailbaratöi	aildyvu	ailgydnabyziad	ailolygawl
ailbènodi	aildywalltiad	ailgyfrôad	ailraniad
ailbenodiad	aildywys	ailgyfroi	ailryzâu
ailbenu	aildywys	ailgyhuzaw	ailsevydliad
ailboethi	aileneidiad	ailgymhwysaw	ailsevydlwr
ailbryniad	aileneidiaw	ailgymhwysawl	ailsynwryiad
ailçwiliad	aileneidiawl	ailgymhwysiad	ailsyrthiad
ailçwiliaw	ailennill	ailgymmeriad	ailsyrthiaw
ailçwiliad	ailennilliad	ailgymmeryd	ailundeb
aildal	ailennynawl	ailgymmod	ailvaethu
aildaliad	ailennyniad	ailgymmysgiad	ailvagu
aildaraw	aillesgyn	ailgynasawz	ailvath
aildarz	aillesgynawl	ailgynnwys	ailvathiad
aildarzawl	aillesgyniad	ailgynnwysaw	ailvedyziad

ailvezalu	ailymçweliad	ailzefraw	alleiriawl
ailveziannawl	ailymegniaw	ailzefröad	alleiriedig
ailvezianniad	ailymgasglu	ailzewis	allogedig
ailveziannu	ailymgelezu	ailzewisiad	alltra
ailveziannwr	ailymgorfori	ailziwygiawl	alltrawd
ailveziant	ailymgynnull	ailziwygiwr	alltrem
ailvezu	ailymgyvarç	ailzosbarth	alltremiad
ailvlinaw	ailymgyvarçiad	ailzyblygaid	alltremiaw
ailvlodau	ailymlid	ailzyblygedig	alltrodiaw
ailvlodeuad	ailymliwied	ailzyblygedigawl	alltudocâad
ailvudaw	ailymraniad	ailzyblygu	allwezawr
ailwriad	ailymrànu	ailzymunaw	allwy
ailwynâad	ailymrozi	ailzyvod	allwyr
ailwynâu	ailymroziad	ailzywediad	allwyzores
ailvyned	ailymswynaw	air	almes
ailvynediad	ailymswyniad	airon	alon
ailvywâad	ailymunaw	airos	alp
ailvyzinaw	ailymvyzinaw	alaethawl	alsozawr
ailvyziniad	ailymwelediad	alaethiad	alun
ailwared	ailymweliad	alanez	alvarçu
	ailymystwythaw	alanu	alwen
ailwarediad	ailymzigiaw	alarllydrwyz	amaerwyad
ailwiriad	ailymzigiawl	alaswy	amaerwyawl
ailwiriaw	ailyru	alathyr	amaethaiz
ailwrandaw	ailysbrydiaw	alavez	amaethyzaiz
ailwrandawiad	ailysgwyd	albrysiaw	amair
ailwrygiad	ailystwythaw	alcun	aman
ailwys	ailystwythiad	allair	amaro
ailwysiad	ailzadgan	allaiz	amarwain
ailwysiaw	ailzarbod	allarz	amavael
ailymanerç	ailzarllen	allda	amavaelyd
ailymanerçiad	ailzeçreuad	allegyz	amboeri

amboeriad	amdreuliaw	amgadarn	amgnoedig
amboerwr	amdroedigaeth	amgadarnâad	amgolovnawg
amboethi	amdromi	amgadarnâawl	amgreiniad
amboethiad	amdrosi	amgadarnâu	amgrymiad
amborthiad	amdrosiad	amgaeriad	amgrymu
ambrynu	amdruth	amgan	amgrynez
ambwl	amdruthiad	amgarnu	amgrynu
ambwyad	amdruthiaw	amged	amgud
ambylu	amdrws	amgelezedig	amgudyn
ambylus	amdrwsiad	amgeleziad	amgutiaw
amcanadwy	amdrwsiaw	amgenaeth	amguz
amcanseiliawg	amdryçwr	amgenair	amguz
amçwyl	amdryn	amgeneiriawl	amguziedig
amdan	amdrywanu	amgeneiriwr	amgwyn
amde	amdryzawl	amgledrawg	amgyffraw
amdociaw	amdwrz	amgledru	amgyffrededig
amdorçiad	amdylliad	amgledyr	amgyffröad
amdorçol	amdyllu	amgloziad	amgyffröadwy
amdorçyz	amdyriad	amgloziedig	amgyffröawl
amdrail	amdyru	amgludaw	amgyffryn
amdramwy	amdyviad	amgludawl	amgyffrynawl
amdramwyad	amdyvu	amgludiad	amgyffrynedig
amdramwyawl	amdywallt	amglwm	amgylçedigaeth
amdramwywr	amdywalltiad	amgymawl	amgylçynoldeb
amdreçiad	amdywynawl	amglymiad	amgylçynwr
amdreçu	amdywyniad	amglymu	amgynnired
amdreigyl	amdywynu	amglywed	amgynniwair
amdreilliaw	amdywys	amgnaw	amgynniweiriad
amdrem	amdywysaw	amgneviad	amgynniweiriwr
amdremiad	amdywysawl	amgneiviaw	amgynnulledig
amdreulez	amdywysiad	amgneiviedig	amgynnulliad
amdreuliad	ameiriaw	amgnöawl	amgynnyrzan

amgyred	amlwybyr	amnoethiant	amrwyg
amgyrhaezawl	amlygadwy	amnozedig	amrwygaw
amgyrhaeziad	amlygder	amnoziad	amrwygawl
amgyrhaezu	amlygus	amnoziant	amrwygiad
amgyrniad	amlyniad	amnyzawl	amryallu
amgywain	amlyvu	amnyziad	amrydreigliad
amhw [^] ez	ammaeth	amnyzu	amrydybawl
	ammawr	amobrwy	amrygar
amias	ammeuthawl	amobrwyaw	amrygasgliad
amig		amobrwyawl	amrygasgyl
amlaeth	ammeuthedig	amorçuz	amrygolled
amlan	ammeuthiad	amorçuziad	amryholtt
amlavyn	ammeuthynaw	amorçuziaw	amrylawr
amlawz	ammeuthynwr	amorçuziawl	amryliwiad
amlbriodawl	ammheuaethawl	amp	amryliwiaw
amleglwys	ammheüusrwyz	amran	amrylys
amleibiaw	ammhryleu	amranawl	amrynerth
amlewyçiad	ammodoldeb	amraniad	amryoçi
amlewyçu	ammori	amranu	amryoçrawg
amlgell	amnad	amravaelgarwç	amryoçrez
amliveiriad	amnad	amravaeliwr	amryvaledig
amliveiriant	amnhez	amredawl	amryvalez
amliveiriawl	amnhwythaw	amredeg	amryvaliad
amlnerthawg	amniverawl	amrediad	amryveilawdyl
amloçyr	amniverez	amredyz	amryveilhyd
amlosg	amnod	amrithiad	amryveiliad
amlran	amnodedig	amrod	amryveiliaeth
amlranawg	amnodi	amrodawl	amryveiliant
amlranu	amnodiad	amrodi	amryveilwez
amlsillawg	amnoethi	amrozawl	amryviad
amlun	amnoethiad	amrozi	amryvoldeb
amluniad	amnoethiant	amrwth	amryvu

amryvwyd	amwyswr	anamlygder	anarverolrwyz
amrywellt	amygu	anamlygiad	anarwyz
amryweziad	amzadliad	anamlygu	anarwyzawg
amrywezu	amzadlu	anammheuaeth	anarwyzawl
amrywiaethedig	amzadyl	anammod	anarwyzocâad
amrywiedigaeth	amzal	anammodadwy	anar zadwy
amrywiogaeth	amzeiviaw	anamryvus	anavadwy
amrywiogaethawl	amzifynus	anamryvusez	anawdurdodi
amrywiogaethu	amzigonawd	anamserolrwyz	anawel
amryzarn	amzilladiad	anamserus	anawenyz
amsathrawl	amzilladu	anamwynadwy	anawenyzgar
amsathredig	amzwl	anamynezawl	anazasaiz
amsathriad	amzyçweliad	anamynezoldeb	anazasawl
amwëu	amzyrnodiaw	anamynezrwyz	anazasiadç
amwez	amzyrnu	ananghov	anazevadwy
amwezawg	amzystryçiad	ananghovus	anazevawl
amweziad	amzystryçu	ananian	anazurnaw
amwezu	amzyvrawl	ananianawl	anazurniad
amwibiad	amzyvru	ananianoldeb	anazwynawl
amwibiawg	amzyvyr	ananianoli	anazwyndeb
amwibiawl	an	ananianolrwyz	anazwynedig
amwniãad	anadledigaeth	ananwyl	anazwynedigaeth
amwniãaw	anagro	anaradwy	anazwyniad
amwregysawl	anagwez	anaralledig	anazysg
amwregysedig	anagwezawl	anaralliad	ançwannogiad
amwregysiad	anagweziad	anarçoll	ançwarz
amwylitiaw	anagwezus	anargyhoez	ancwynai
amwyllyn	analluaw	anargyhoezawl	ancwynaiz
amwyllyniawg	analluedigaeth	anargyhoeziad	ancwyndy
amwysdra	analluolrwyz	anargyhoezus	ancwyngell
amwysiad	analwed	anarvawg	andawgar
amwystyn	anamgyfrededig	anarveredigawl	andawgarwç

andawiad	anfan	anfyniadawl	angharueiziad
andawyz	anfeuthawl	anfyniannawl	angharueiziaw
andred	anfeuthder	anfyniannrwyz	angharueizrwyz
andwywr	anfeuthus	anfyniannusrwyz	angharueizwç
anëangder	anfodai	anfyziawl	angharz
anëangu	anfodiadwy	angawd	angharzawd
anebrwyzedig	anfodiaw	angawl	anghedenawg
anebryvygawl	anfodiawl	angellawg	angheinder
anediveiriad	anfodiedig	angelledig	angheiniad
anedmyg	anfodioldeb	angeuaw	angheiniaw
anedmygawl	anfodrwyz	angeuoli	angheiniawl
anedmygu	anfodwr	anghad	angheinmyged
anefaith	anfrwyn	anghadarnâad	angheinmygez
aneglurâad	anfrwynadwy	anghadarnâawl	angheinmygrwyz
anegluriad	anfrwynawl	anghadarnâu	angheinmygu
anegwyzorig	anfrwyth	anghadarnwç	anghel
aneirivedigaeth	anfrwythadwy	anghadrez	angheladwy
aneirivez	anfrwythaw	anghadwedig	anghelawg
anenwad	anfrwythawl	anghaeadawl	angheledig
aneonder	anfrwythedig	anghaeadrwyz	anghelu
anerçez	anfrwythiad	anghaen	anghelvyzrwyz
anerçvawl	anfur	anghaenedig	anghen
anermygawl	anfurdeb	anghaenen	anghènawg
anesgar	anfurfeiziaw	anghaenenu	anghenawr
anesgaredig	anfurfeiziawl	anghaeniad	anghenedladwy
anesgariad	anfurfiwr	angharadwy	anghenedlawg
anesgariaeth	anfurviadwy	angharçar	angheniad
anesgarz	anfurviant	angharçarawl	angheniadu
anesgarze	anfurviedigaeth	angharçariad	angheniadwy
anetivez	anfynedigaeth	angharçarau	angheniatâad
anetivez	anfynedigawl	angharez	angheniatâawl
anfaeth	anfyniad	anghariadusrwyz	angheniatâu

anghenoctyd	anghneiviedig	anghrebwylliad	anghur
anghenrheidiaw	anghnodawl	anghredadiniaeth	anghuriawl
anghenusrwyz	anghoelbar	anghredadyniaeth	anghuz
anghenvilaiz	anghoelbarez	anghredin	anghuziawl
anghenvileiziaw	anghoelgar	anghrëedigaeth	anghvarvaeth
anghenvileizrwyz	anghoelgarwç	anghrefni	anghwanegedig
angheri	anghoeliedig	anghreifftiwr	anghwblâad
angheryzadwy	anghoelus	anghristyn	anghwblâu
angheryzawl	anghoethaiz	anghristynawg	anghwblez
angheryzedig	anghoethawl	anghristynogaeth	anghwbl
angheryziad	angholledig	anghroesawgarwç	anghybyzlyd
angheryziath	angholliant	anghroesawiad	anghyçwynawl
angherz	anghorfawl	anghroesawu	anghyçwyniad
angherzawl	anghorfawr	anghroywder	anghydawl
angherzoldeb	anghorfedig	anghrybwyll	anghydbarth
angherzwraiz	anghorfolaeth	anghrybwyllledig	anghydbarthu
angheuez	anghorforaeth	anghrybwylliad	anghydfurviedig
anghevnawg	anghorfori	anghrymder	anghydgar
anghevnogwr	anghorforiad	anghrymez	anghydgarwç
anghevyn	anghorforoldeb	anghrymiad	anghydgerz
anghlaz	anghosp	anghrymu	anghydgerz
anghlazedig	anghospawl	anghrynder	anghydgerzadwy
anghlaziad	anghospedig	anghrynðan	anghydgerzawl
anghlazu	anghospiad	anghrynðawl	anghydleisiad
anghleuder	anghrafder	anghrynðedig	anghydleisiaw
anghlöaiz	anghrafedig	anghrynði	anghydnabyzawl
anghlöawl	anghrafefz	anghuaiz	anghydnabyziad
anghlöeizrwyz	anghrafriad	anghueiziad	anghydozevez
anghlöez	anghrafu	anghueiziaw	anghydozevgar
anghlymadwy	anghrebwyll	anghueiziawl	anghydozevgarwç
anghlymawg	anghrebwylladwy	anghueizrwyz	anghydranawl
anghnaiv	anghrebwyllledig	anghuez	anghydranu

anghydsail	anghyfröawl	anghymaledig	anghymhellawl
anghydsain	anghyfröedigaeth	anghymaredig	anghymhelliad
anghydsav	anghyhaval	anghymath	anghymhelri
anghydsavez	anghyhoezadwy	anghymdeithaiz	anghymheniad
anghydseiliad	anghyhoezawg	anghymdeithas	anghymhenus
anghydseiniad	anghyhoezawl	anghymdeithgarwç	anghymherthynas
anghydseiniaw	anghyhoeziad	anghymedredig	anghymhlith
anghydseiniawl	anghyhoezogrwyz	anghymedrolaeth	anghymhlithiad
anghydsyniedig	anghyhoezoldeb	anghymedrolez	anghymhlyg
anghydsynioldeb	anghyhuzawl	anghymedroli	anghymhlygiad
anghydveidradwy	anghyhuzedig	anghymedroliad	anghymhorthadwy
anghydveidrawl	anghyhuziad	anghymedrolwr	anghymhorthawl
anghydvodedig	anghyhydez	anghymeidrawl	anghymhorthedig
anghydvodoldeb	anghyhyrawg	anghymeidrolaeth	anghymhorthi
anghydvyzusrwyz	anghyhyrawl	anghymeiniaw	anghymhorthiad
anghydwasg	anghyhyrez	anghymeiniawg	anghymhorthus
anghydwasgadwy	anghylç	anghymeradwywr	anghymhwyll
anghydwezusrwyz	anghylçaiç	anghymerawl	anghymhwyllaw
anghydymfurviad	anghylçawg	anghymeriadawl	anghymhwyllawg
anghydymfurviwr	anghylçed	anghymesawl	anghymhwylledig
anghyfelybiad	anghylçedig	anghymesuradwy	anghymhwylliad
anghyfelybiaethawl	anghylçyn	anghymesuradwyaeth	anghymhwylliaeth
anghyfredawl	anghylçyn	anghymesuradwyaw	anghymhwyllus
anghyfrededig	anghylçynawl	anghymesuradwyaw	anghymhwysaw
anghyfrediad	anghylçynedig	anghymesuraeth	anghymhwysder
anghyfredinaw	anghylçyniad	anghymesuraw	anghymhwysez
anghyfredinder	anghylçynoldeb	anghymesuredig	anghymig
anghyfrediniaeth	anghylçynu	anghymesuriad	anghymmid
anghyfredinoldeb	anghylus	anghymesurolaeth	anghymmodedig
anghyfredinrwyz	anghylusrwyz	anghymesuroldeb	anghymmodlondeb
anghyfröad	anghymaint	anghymhariad	anghymmodlonwr
anghyfröadwy	anghymal	anghymhell	anghymmodoldeb

anghymmodolrwyz	anghymylawg	anghynhebyg	anghynniverwç
anghymzonez	anghyndyn	anghynhebygaeth	anghynniweiriad
anghymmoni	anghyndyniawg	anghynhebygawl	anghynniweiriawl
anghymmoniad	anghyndyniawl	anghynhesu	anghynniwieriaw
anghymmraint	anghyndynrwyz	anghynhwrw	anghynnorthwy
anghymmrainiad	anghyneniad	anghynhyrvawl	anghynnorthwyad
anghymmrainiaw	anghynesiad	anghynhyrvedig	anghynnorthwyaw
anghymmrainiawl	anghyngthaneziad	anghynhyrviad	anghynnrç
anghymmri	anghyngghaws	anghynhyrvoldeb	anghynnrçedig
anghymmriad	anghyngghawsaeth	anghynnar	anghynnrçiad
anghymmriaw	anghyngghoriad	anghynnarez	anghynnrçiolli
anghymmriawl	anghyngghlôad	anghynnarwç	anghynnrçoldeb
anghymmrodez	anghyngghlôawl	anghynnen	anghynnulledig
anghymmrodezawl	anghyngghor	anghynnenawl	anghynnulliad
anghymmrodezedig	anghyngghorvynnus	anghynneniad	anghynnwynawl
anghymmrodeziad	anghyngghorvynt	anghynnenllyd	anghynnwysadwy
anghymmrydawg	anghyngghair	anghynnenwr	anghynnwysaw
anghymmrydogaeth	anghyngghreiriad	anghynnevawd	anghynnwysawl
anghymmrydogaiz	anghyngghwezus	anghynnevindra	anghynnwysiad
anghymmrynawl	anghyngghyd	anghynnevinedig	anghynnrç
anghymmrynedig	anghyngglyniad	anghynneviniad	anghynnrçawl
anghymmryniad	anghynggrezyv	anghynnevodedig	anghynnrçedig
anghymmryraeth	anghyngwasg	anghynnezvadwy	anghynnrçoldeb
anghymmryrez	anghyngwasgadwy	anghynnezvawl	anghynnysgaeth
anghymmryrezawl	anghyngwasgiad	anghynnezviad	anghynnysgaethawl
anghymmryreziad	anghyngwez	anghynnezzyv	anghynnysgaethedi
anghymmryrezus	anghyngwezawl	anghynnilaw	anghynnysgaethiad
anghymmryrezusrwyz	anghyngwezedig	anghynnilwç	anghynvigen
anghymmrysgadwy	anghyngweziad	anghynnired	anghynvigenawl
anghymmrysgawl	anghyngwezoldeb	anghynniver	anghynvigenus
anghymmrysgiad	anghynggydiad	anghynniverawg	anghynzryç
anghymwl	anghynggydiawl	anghynniverawl	anghynzryçawl

anghynzryçedig	anghysgogedig	anghytervynawl	anghyvannezedig
anghynzryçiad	anghysgogiad	anghytton	anghyvannezedigaeth
anghynzryçoldeb	anghysni	anghyttonawl	anghyvanneziad
anghynzrygawl	anghysoniad	anghyttoni	anghyvannezwc
anghynzyl	anghysteg	anghyttrasawl	anghyvansozai
anghynzylez	anghystig	anghyttrev	anghyvansozawl
anghyrç	anghystlwn	anghyttrevad	anghyvansozedigaeth
anghyrçadwy	anghystlynaeth	anghyttrevawg	anghyvansozi
anghyrhaezedig	anghystlynawl	anghyttrevedig	anghyvansoziad
anghyrhaeziad	anghystlynez	anghyttreviad	anghyvansozrwyz
anghyrrithrwyz	anghystlynoldeb	anghyttreviadu	anghyvansozwr
anghysdadladwy	anghystuz	anghytrigiant	anghyvar
anghysdadlawl	anghystuziad	anghytrigiawl	anghyvarçedig
anghysdadledig	anghystuziaw	anghyttro	anghyvarçiad
anghysdadliad	anghystuziawl	anghyttuez	anghyvarçrwyz
anghysdadliaeth	anghystwy	anghyttuezawl	anghyvarçwyledig
anghysdadlrwyz	anghystwyad	anghyttueziad	anghyvarçwylez
anghyseiniâd	anghystwyawl	anghyttuezu	anghyvarçwyliaid
anghyseiniaw	anghystwyedig	anghyttunedig	anghyvarçwyliaeth
anghyseiniawl	anghysuredig	anghyttunoldeb	anghyvarçwyliaw
anghysellt	anghysuroldeb	anghytty	anghyvarçwyliawg
anghysevin	anghysylltiad	anghyttyniad	anghyvarçwylus
anghysevinawl	anghysylltiaw	anghyttynu	anghyvarçwylwr
anghysevinder	anghysylltwr	anghyvaei	anghyvarçwyliz
anghysgawd	anghythruz	anghyvagosrwyz	anghyvarçyz
anghysgodaiz	anghythruzawl	anghyvammod	anghyvarez
anghysgodawl	anghythruziad	anghyvammod	anghyvarpar
anghysgodedig	anghythruzus	anghyvamseroldeb	anghyvarsang
anghysgodi	anghyttal	anghyvamseru	anghyvarsangedig
anghysgodiad	anghyttalgar	anghyvander	anghyvartaladwy
anghysgodig	anghyttalgarwc	anghyvanedig	anghyvartaldeb
anghysgogawl	anghytervyn	anghyvanez	anghyvartaldedig

anghyvartaldedigaet	anghyveiriolrwyz	anghyvluniaeth	anghyvoçyr
anghyvarwar	anghyveiriwr	anghyvluniaw	anghyvodadwy
anghyvarwas	anghyvenw	anghyvluniedig	anghyvodawl
anghyvarwyre	anghyverthi	anghyvluz	anghyvodiad
anghyvarwys	anghyvhyrzawl	anghyvlwg	anghyvodli
anghyvarwysawg	anghyviawnâad	anghyvlwrw	anghyvoen
anghyvarwyzadwy	anghyviawnâawl	anghyvlwyn	anghyvoes
anghyvarwyzaw	anghyviawnder	anghyvlwyz	anghyvoesawl
anghyvarwyzawl	anghyvieithiad	anghyvlwyzaw	anghyvoesi
anghyvarwyzedig	anghyvieithu	anghyvlyez	anghyvoethawg
anghyvarwyziad	anghyvieuad	anghyvlymder	anghyvoethogi
anghyvarwyzwr	anghyvieuaw	anghyvlymdra	anghyvoethogiad
anghyvathiad	anghyvieuawl	anghyvlysdawd	anghyvoethogrwyz
anghyvathraç	anghyving	anghyvnerthawl	anghyvogrwyz
anghyvathraçawl	anghyvlavar	anghyvnerthedig	anghyvogwyzaw
anghyvathrwyz	anghyvlawnâad	anghyvnerthiad	anghyvogwyzawl
anghyvatteb	anghyvlawnadwy	anghyvnerthrwyz	anghyvogwyziad
anghyvattebadwy	anghyvlawnâu	anghyvnerthu	anghyvor
anghyvattebedig	anghyvlawnâus	anghyvnerthwç	anghyvoriawg
anghyvattebrwyz	anghyvlaz	anghyvnerthwr	anghyvorzwyn
anghyvazasiad	anghyvlaziad	anghyvnewid	anghyvosodawl
anghyvazevawl	anghyvlazrwyz	anghyvnewidiaw	anghyvosodedig
anghyvazeviad	anghyvlëadwy	anghyvnewidiedig	anghyvosodiad
anghyvebyr	anghyvleâu	anghyvnewidiwr	anghyvragawd
anghyveiliornawg	anghyvlëawl	anghyvniverawg	anghyvraid
anghyveiliornedig	anghyvlëedig	anghyvniverez	anghyvran
anghyveilliaiz	anghyvleusdawd	anghyvnod	anghyvranedig
anghyveilliaw	anghyvliwiaw	anghyvoçrawl	anghyvrangar
anghyveilliawl	anghyvlo	anghyvoçredig	anghyvrangarwç
anghyveiriad	anghyvlog	anghyvoçri	anghyvraniad
anghyveiriaw	anghyvluniad	anghyvoçriad	anghyvranogaeth
anghyveiriedig	anghyvluniadwy	anghyvoçroldeb	anghyvranogrwyz

anghyvranoldeb	anghyvrinaçu	anghyvwerth	anghywerthyziad
anghyvranolrwyz	anghyvrith	anghyvwerthez	anghywilyzdra
anghyvranwr	anghyvrithawl	anghyvwez	anghywilyzgar
anghyvrawd	anghyvriviad	anghyvylçez	anghywilyzgarwç
anghyvraz	anghyvrodez	anghyvymdreç	anghywilyziad
anghyvrben	anghyvrodezawl	anghyvymliw	anghywilyziaw
anghyvrbeniad	anghyvrodeziad	anghyvymran	anghywilyzus
anghyvrdelaid	anghyvrodezig	anghyvymraniad	anghywilyzusrwyz
anghyvrdelidaw	anghyvrodezu	anghyvyngadwy	anghywiriad
anghyvrldwyth	anghyvroz	anghyvyngawl	anghywiriawl
anghyvred	anghyvrozawl	anghyvyngder	anghywladawl
anghyvredawl	anghyvrwysdra	anghyvyngiad	anghywladedig
anghyvrediad	anghyvrwyz	anghyvyngu	anghywleidiad
anghyvreidiaw	anghyvrwyzaw	anghyvysiad	anghywreiniawl
anghyvreidiawl	anghyvrwyzawl	anghyvystlys	anghywrws
anghyvreidrwyz	anghyvrwyziad	anghyvystlysawl	anghywrysez
anghyvreithgar	anghyvrwyzyd	anghyvystlysiad	angir
anghyvreithgarwç	anghyvrymus	anghyvystyr	angiriad
anghyvreithlonrwyz	anghyvryngaiz	anghyvzull	angiriaw
anghyvrenciaw		anghyvzwyre	angiriawl
anghyvrestrawg	anghyvryngawl	anghyweiriad	angiriolder
anghyvrestrawl	anghyvryngdawd	anghyweiriawl	anglas
anghyvrestriad	anghyvryngedig	anghyweiriedig	anglas
anghyvrestru	anghyvryngiad	anghyweithasawl	angordreth
anghyvrestyr	anghyvryngu	anghyweithasiad	angraid
anghyvrgoll	anghyvryngwr	anghyweithasu	angrawn
anghyvrgolladwy	anghyvryngyz	anghywerth	angraz
anghyvrgolledig	anghyvryngyzaeth	anghywerthawl	angrazawl
anghyvrgolli	anghyvrysez	anghywerthedig	angreidiawl
anghyvriawg	anghyvundawd	anghywerthez	angrezvawl
anghyvrin	anghyvunwr	anghywerthiad	angrezvedig
anghyvrinaçuawl	anghyvurz	anghywerthyzawl	angrezviad

angrezvu	anhagrâu	anhatru	anhevelyçedigaeth
angrezyv	anhagrez	anhavawg	anhevelyçedigawl
angryd	anhagrwç	anhavlug	anhevelyçiad
angrydiawl	anhail	anhaw	anhewyd
angrym	anhaint	anhawez	anhewyz
angrymusder	anhalltiad	anhawl	anhez
angwar	anhalogaiz	anhawnt	anhezyçiad
angwardeb	anhalogawl	anhawntiad	anhezyçlondeb
angwarez	anhalogedigaeath	anhawntus	anhezygedig
angwarthez	anhalogi	anhaws	anhezygedigawl
angwarthiad	anhalogiad	anhawzammori	anhidlaid
angwarthus	anhalogrwyz	anhawzvydig	anhidyl
anhadlaiz	anhambwyll	anhazev	anhiliad
anhadlez	anhambwyllawg	anhebgoredig	anhiliaw
anhadlyd	anhamzen	anhebgoroldeb	anhiliogaeth
anhadyl	anhamzenawl	anheinniawg	anhiriant
anhaelionaeth	anhanedig	anheintus	anhoced
anhaelionez	anhanes	anhelaeth	anhocediaeth
anhaelus	anhanesawl	anhelaethder	anhocedus
anhaelusrwyz	anhanesiad	anhelaethedig	anhoez
anhaer	anhanvodadwy	anhelaethiad	anhoeziad
anhaeredig	anhanvodedig	anhelaethrwyz	anhoeziaw
anhaerez	anhanvodiad	anhelbyl	anhofiant
anhaerriad	anhanvodoldeb	anhelynt	anholadwy
anhaerllug	anhanvodrwyz	anhelyntiawg	anholedig
anhaerllugrwyz	anhanvodwr	anherawl	anholedigawl
anhaeru	anhapiad	anheulawg	anholi
anhaez	anhapiedig	anhevelig	anholiad
anhaezu	anhapusaw	anhevelwç	anholiadawl
anhagar	anharzedig	anhevelyçadwy	anhollt
anhagrâad	anharziad	anhevelyçawl	anholltawg
anhagraiz	anhatriad	anhevelyçedig	anholltedig

anholltiad	anhuliaw	anhybwdwr	anhyfawd
anhonaid	anhunanrwyz	anhybwyllez	anhyfer
anhonawl	anhuz	anhyçvrydez	anhyforzi
anhonedig	anhuzadwy	anhyçwal	anhyforziant
anhoniant	anhuzawg	anhyçwant	anhyfrwd
anhorawl	anhuzedig	anhyçwantaç	anhyfrwyn
anhoredig	anhuzedigaeth	anhyçwarz	anhyfrydez
anhorient	anhuziant	anhyçwarzez	anhyfrydiad
anhoritor	anhwrz	anhydaen	anhygad
anhort	anhwyliadwy	anhydaeniad	anhygadw
anhortawl	anhwylusrwyz	anhydaith	anhygadyr
anhortiedig	anhy	anhydal	anhygael
anhortiedigawl	anhyanaw	anhydalm	anhygaelez
anhortioldeb	anhyanarwar	anhydarv	anhygarad
anhoywder	anhyanarwas	anhydavyl	anhygarez
anhoywez	anhyawdlder	anhydeimlez	anhygas
anhoywi	anhyawdlez	anhyderusrwyz	anhygasgyl
anhoziad	anhyawdyl	anhydoriad	anhygasrwyz
anhoziaw	anhyballez	anhydrais	anhygaul
anhual	anhybarçez	anhydreiglez	anhygawz
anhualedig	anhybarthaiz	anhydreiziad	anhyged
anhualu	anhybarthez	anhydreizwç	anhygedrwyz
anhualus	anhybarthrwyz	anhydreulez	anhyglauer
anhud	anhybeç	anhydrevnez	anhyglau
anhudadwy	anhybeçez	anhydrinez	anhyglaz
anhudawl	anhyblygawl	anhydro	anhyglodez
anhudolaiz	anhyblygiad	anhydroëz	anhyglud
anhudoldeb	anhyboenez	anhydruth	anhyglust
anhudoliaeth	anhyborthawl	anhydrwç	anhyglwyv
anhuenig	anhyborthez	anhydwylllez	anhyglyd
anhul	anhybrovez	anhydwythder	anhyglydez
anhuliad	anhybryn	anhydybez	anhygoez

anhygoll	anhynwyvdra	anhysiomez	anhyvoziant
anhygosp	anhyodlez	anhyson	anhyvraw
anhygospez	anhyran	anhysozrwyz	anhyvregez
anhygoziant	anhyranez	anhyspyz	anhyvrud
anhygredez	anhyranrwyz	anhyspyzadwy	anhyvrwysg
anhygrwydyr	anhyrew	anhyspyzedig	anhyvrydez
anhygwll	anhyrivez	anhysyn	anhyvrys
anhygwymmp	anhyroz	anhysynez	anhywân
anhygwyn	anhyroziad	anhyvagyl	anhywâr
anhygyd	anhyrus	anhyvai	anhyweled
anhyhud	anhyrusez	anhyvaiz	anhywell
anhyhudwyz	anhyrwyg	anhyval	anhywelliant
anhylanw	anhyrwym	anhyvarn	anhywên
anhylaz	anhyrwymeiz	anhyvawz	anhywerthez
anhyled	anhyrwyz	anhyvedrez	anhywêst
anhyles	anhyrwyzaw	anhyveidrawl	anhyweziad
anhylith	anhyrwyzez	anhyveidrez	anhywezu
anhylithyr	anhyrym	anhyveidyr	anhywezus
anhylonrwyz	anhyrymeiz	anhyveiziad	anhywlyz
anhylud	anhyrzawl	anhyveiziawl	anhywnel
anhylun	anhyrzedig	anhyveizrwyz	anhywyl
anhylwrw	anhyrziad	anhyvel	anhywyw
anhylwybraw	anhysar	anhyveledig	anhyysgain
anhylwybrez	anhysarz	anhyveledigaeth	anhyysgwn
anhylwyzaw	anhysawz	anhyvelu	anhyysgwr
anhylwyziant	anhysbysadwy	anhyverw	anhyzadlez
anhylygrez	anhysbysiad	anhyvethiant	anhyzadyl
anhylyn	anhysbysu	anhyvethrwyz	anhyzaigyr
anhylys	anhyserç	anhyvlinder	anhyzal
anhynawz	anhysiglez	anhyvoes	anhyzawn
anhynodez	anhysigyl	anhyvoesez	anhyzeall
anhynwyv	anhysiom	anhyvoz	anhyzeallrwyz

anhyzring	anlledpai	anllezyv	anmhalliant
anhyzyn	anlledpeiez	anllidiawg	anmhallu
anhyzysgez	anlledvegin	anllidiogrwyz	anmhar
aniaçedig	anlledveginaw	anlliosawg	anmhara
anianawg	anlledveginawl	anlliosogrwyz	anmharâad
aniander	anlledvegindawd	anlliw	anmharadwy
aniandraw	anlledvegyn	anlloezi	anmharadwyawl
anianolaeth	anlledvegyndawd	anllostawg	anmharatöawl
anianu	anlledvryd	anlloviad	anmharatöus
anianzuwiaeth	anlledvrydez	anlluzedu	anmharatöwr
aniawnder	anlledw	anllwgwr	anmharâu
aniveilâu	anllëenogrwyz	anllwrw	anmharâusder
aniveiligrwyz	anllerw	anllwybreiziaw	anmharodez
anlanweithdra	anllerwder	anllwythaw	anmharodiad
anlewder	anllesâad	anllwythedig	anmharotaw
anlewdid	anllesâawl	anllwyziannawl	anmharotoi
anlladvab	anllesâu	anllygrawl	anmharth
anllathraiz	anllesg	anllygrez	anmharthadwy
anllathrawg	anllesgaiz	anllythyrawg	anmharthawl
anllathredig	anllesgedig	anllythyredig	anmharthedig
anllathrez	anllesgez	anllythyreg	anmharthez
anllathriad	anllethrawl	anllythyregawl	anmharthiad
anllathruz	anllethyr	anllyvnedig	anmharthred
anllathruzaw	anllettyawg	anloyw	anmharthredawl
anllathruzawl	anllettyugarwç	anmalçineb	anmharthrediad
anllathruzedig	anllewyç	anmhaeth	anmharthredu
anllathruziaeth	anllewyçadwy	anmhai	anmharthu
anllathyr	anllewyçawl	anmhaith	anmharusez
anllawç	anllewyçedig	anmhall	anmharwar
anllawd	anllewyçiad	anmhalladwy	anmharyz
anllawdineb	anllezvad	anmhalledig	anmharyzawl
anlledaç	anllezvu	anmhalliad	anmheç

anmheçadur	anmheithin	anmhetrusawl	anmhlygu
anmheçadwy	anmheithiolez	anmhetrusder	anmhlyz
anmheçedig	anmhell	anmhetrusez	anmhlyziad
anmheçodawg	anmheller	anmhetrusgar	anmhlyzu
anmheçrwyz	anmhellenig	anmhetrusgarwç	anmhodyr
anmheçu	anmhellus	anmhetrusrwyz	anmhoen
anmheçus	anmhelre	anmheuthin	anmhoenadwy
anmheçusrwyz	anmhelydraiz	anmhevraiz	anmhoenedig
anmhedrogladwy	anmhelydrawg	anmhevrez	anmhoeniad
anmhedrogledig	anmhelydriad	anmhevyr	anmhoenydiawl
anmhedrogyl	anmhenawd	anmhleidgar	anmhol
anmhedror	anmhendodez	anmhleidiedig	anmhorthadwy
anmhedrorez	anmhennodawl	anmhleidiolrwyz	anmhorthedig
anmhedrori	anmhennodolez	anmhleidwriaeth	anmhorthes
anmhedryael	anmhenodawl	anmhleth	anmhorthiad
anmhedryawl	anmherçen	anmhlethadwy	anmhorthiannawl
anmhedrylaw	anmherçenadwy	anmhlethawl	anmhorthiannus
anmhedrylev	anmherçenogiad	anmhlethedig	anmhorthiant
anmhedryliw	anmherçi	anmhlethiad	anmhorthorzwy
anmhedryoled	anmhereiziaw	anmhlethu	anmhorthwy
anmhedryran	anmhereizrwyz	anmhlith	anmhraïn
anmhedryvan	anmherfeithdawd	anmhlithadwy	anmhraith
anmhedryvanawg	anmherfeithiedig	anmhlithaw	anmhraiz
anmhedwaroçyr	anmherfeithioldeb	anmhlithedig	anmhraww
anmheiriannedig	anmherthynasedig	anmhlithiad	anmhreiniawg
anmheiriannez	anmherthynasiad	anmhlüad	anmhreithig
anmheirianniad	anmherthynasu	anmhlüawg	anmhreiziawg
anmheiriannolaeth	anmherthynedig	anmhlüedig	anmhres
anmheiriannu	anmherthynoldeb	anmhluz	anmhresawl
anmheithiawg	anmherthynolrwyz	anmhluzez	anmhreswyl
anmheithiawl	anmherthynu	anmhlwyv	anmhreswyliaeth
anmheithig	anmherwyl	anmhlygawl	anmhreswyliaw

anmhreswylawg	anmhrydusrwyz	anmriw	annamwain
anmhridd	anmhrydverthez	anmriwadwy	annamweiniawl
anmhridadwy	anmhrydverthiad	anmrwysgez	annamweiniedig
anmhridadwg	anmhrydverthus	anmrydaiz	annamwyn
anmhridiant	anmhrydwezoldeb	annadganawl	annangaws
anmhridwerth	anmhrydwezus	annadganiad	annangosawl
anmhrin	anmhrysleu	annadglymadwy	annangosiad
anmhrinâad	anmhrysardeb	annadglymawl	annarbod
anmhrinau	anmhrysuriad	annadlaeth	annarbodaeth
anmhrinder	anmhrysurwç	annadlaethawl	annarbodawl
anmhriodadwy	anmhureiziad	annadleuad	annarbodedig
anmhriodez	anmhureiziaw	annadleuawl	annarbodiad
anmhriodoli	anmhwdwr	annadleuedig	annarbwyll
anmhriodoliad	anmhwylladwy	annadlyz	annarbwyllaw
anmhriodoriaeth	anmhwyllawl	annadlyziaeth	annarbwyllawg
anmhriodrwyz	anmhwyllledig	annail	annarbwyllledig
anmhriv	anmhwylliad	annaliad	annarbwylliad
anmhriviad	anmhwyllineb	annaliadwy	annarllëadwy
anmhriviant	anmhwylllogrwyz	annaliedig	annarllëawl
anmhrovadwyaeth	anmhwynt	annaliedigaeth	annarllenawl
anmhruzez	anmhwyntiedig	annamdwnng	annarllenedig
anmhrwy	anmhybyrawl	annamgylçiad	annarmerth
anmhrwyadwy	anmhybyriad	annamgylçynawg	annarmerthez
anmhrwyaw	anmhybyru	annamgylçyniad	annarostyngiad
anmhrwysti	anmhyç	annamlewyçawl	annarpar
anmhrwystlez	anmhydraiz	annamlewyçiad	annarparadwy
anmhrwystyl	anmhydrez	annamlewyçu	annarparaeth
anmhryder	anmlas	annammegawl	annarparawl
anmhryderus	anmlasu	annamredawl	annarpariad
anmhrydiad	anmlodwy	annamrediad	annarvodiad
anmhrydiwr	anmreinniad	annamuned	annarymred
anmhrydus	anmreinniedig	annamuniad	annarymredawl

annarymrediad	anneilltuoldeb	annewisoldeb	annharabluziawg
annattodiad	anneirvuwç	annewisolrwyz	annharvawl
annattodolrwyz	anneisyvadwy	annewryn	annharvedig
annattodrwyz	anneisyvawl	annezvolder	annharyv
annattozadwy	anneisyvedig	annezvoli	annhavledig
annattozawl	anneisyviad	annhadawl	annhavliad
annattozedig	anneisyvu	annhadoliaeth	annhawedawg
annattoziad	anneivniawg	annhaeawg	annhawedig
annattro	annëol	annhaenawl	annhawelawg
annattröad	annëoladwy	annhaenedig	annhawelu
annattröawl	annëoledig	annhaeniad	annhawelwç
annattröedig	annëongladwy	annhaenogrwyz	annhawl
annaw	annëongledig	annhaer	annhebygadwy
annebryd	annëongliad	annhaerder	annhebygiad
anneçreu	annerbyn	annhaerni	annhebygolez
anneçreuad	annerbynedig	annhagedig	anneç
annedwyzedig	annerbynioldeb	annhagiad	anneçawl
annefröawl	annerdri	annhal	anneçiad
annegyzawl	annerthez	annhalgrynez	anneçû
annegyziaeth	annerthiad	annhalgryniad	annhegyçu
anneheu	annerthu	annhalgrynryz	annheilyngrwyz
anneheuder	annesdlu	annhalm	annheimladedig
anneheuez	annesdyl	annhalmez	annheimlaciad
anneiliad	annetholedig	annhalvyr	annheimlaw
anneiliaw	annevnyz	annhalvyrez	annheimledig
anneiliawg	annevnyziawl	annhalvyriad	annheithiawg
anneilliad	annevnyziedig	annhanadwy	annheithiawl
anneilliawg	annevnyzioldeb	annhanawl	annheithig
anneilltuad	annevnyziolrwyz	annhanc	annheithigrwyz
anneilltuadwy	annevodedig	annhangnev	annhel
anneilltuaw	annewisadwy	annhaniad	annhelai
anneilltuawg	annewisedig	annharabluz	annhelaiz

annhelawg	annherwynawl	annhôad	annhranc
annheled	annherwynder	annhôadwy	annhrancadwy
annheledawg	annherwyniad	annhôawl	annhrancedigaeth
annheledig	annherwynu	annhôedig	annhras
annheleidiaw	annheryll	annhoi	annhrasawl
annheleidiawg	annheryz	annholadwy	annhraul
annhelgyng	annhes	annholaeth	annhravod
annhelgyngawg	annhesawg	annholiad	annhravodi
annhelgyngiad	annhesawl	annholl	annhravodiad
annhell	annheulu	annholladwy	annhraw
annhellwez	annheuluaiz	annholliad	annhraws
annhelyngu	annheuluawg	annhor	annhrazodawl
annhelyw	annheuluez	annhoraeth	annhred
annheraiz	annhew	annhorçawg	annhregliedig
annheredig	annhewez	annhorçi	annhreisiedig
annherez	annhewwç	annhoreithiaw	annhreisig
annheriad	annhewyçiad	annhoreithiawg	annhremygawl
annherig	annhewyçu	annhôriad	annhremyngar
annheru	annheymged	annhostez	annhrethadwy
annhervynedigawl	annhez	annhosturiad	annhreulgarwç
annhervyniad	annheziad	annhosturiaeth	annhrev
annhervynu	annhiriawg	annhosturiaw	annhrevawl
annhervysg	annhirionez	annhosturus	annhrevig
annhervysgaiz	annhirioni	annhoziad	annhrevnadwy
annhervysgawg	annhirionwç	annhraçwant	annhrevnez
annhervysgawl	annhirv	annhraçwres	annhrevnid
annhervysgedig	annhirvdra	annhraçwresawg	annhrevnidaeth
annhervysgez	annhlos	annhraethiad	annhrevnwr
annhervysgiad	annhlws	annhraferthawl	annhrigiad
annhervysglyd	annhlysaiz	annhraferthus	annhrigiawl
annhervysgu	annhlysez	annhrallawd	annhrigiedig
annhervysgus	annho	annhrallodi	annhringarwç

annhrosez	annhuzedig	annhyciadwy	annialezgar
annhrosezgar	annhwg	annhyciaw	annialezgarwç
annhrosezgarwç	annhwng	annhyciawl	annialiad
annhrosezus	annhwyll	annhymmawr	anniancedig
annhrugaradwy	annhwylladwy	annhymmer	anniangawl
annhrugarâu	annhwyllaw	annhymmeraiz	anniarheb
annhrugarâus	annhwyllawd	annhymmeru	anniarhebawl
annhrugaredig	annhwylledig	annhymmerus	anniarhebus
annhruth	annhwyllodvaint	annhymmorawl	annias
annhruthgar	annhwyllodwr	annhymmoreiziad	anniasb
annhruthgarwç	annhwysg	annhymmoreiziaw	anniaspad
annhruthiawl	annhwysgawl	annhymmoreiziawl	anniaspedain
annhruthiedig	annhwysgedig	annhynâu	annibeç
annhrws	annhwyth	annhynerez	annibeçez
annhrwsiad	annhwythadwy	annhynerwç	annibeçrwyz
annhrwyzed	annhwythaw	annhynged	anniblawg
annhrwyzedogaeth	annhwythawl	annhyngedawl	annibyl
annhrybelid	annhwythedig	annhyngediad	annibyn
annhrybelidrwyz	annhwythiad	annhyngedu	anniçell
annhryloywder	annhyb	annhyngedvenoldeb	anniçlynder
annhrywyn	annhybgar	annhynrwyz	anniçlynez
annhuell	annhybgarwç	annhywalltadwy	anniçlynrwyz
annhuellu	annhybiant	annhywalltiad	annicra
annhuezadwy	annhybiaw	annhywell	annicrâwç
annhuezawg	annhybiawl	annhywyll	annidolaeth
annhuezgarwç	annhybiedig	annial	annidoledig
annhuezriad	annhybwg	annialadwy	annidolez
annhuezoldeb	annhybygawl	annialadwy	annidoliad
annhuezrwyz	annhybygiad	annialaeth	annidolrwyz
annhuezu	annhybygiedig	annialedig	annidro
annhuz	annhybygoliaeth	annialez	annieithraw
annhuzadwy	annhyciad	annialezawl	annieithrawl

annieithriad	annigrain	anniosg	annirperedig
anniell	annigrivâu	anniosgedig	annirperiad
annielwad	annigrivawl	anniosgiad	annirprwy
annielwig	annigrivez	anniovalez	annirprwyadwy
annienbyd	annilëad	anniovalrwyz	annirprwyaeth
annienbydrwyz	annilëadwy	anniovryd	annirprwyaw
annieurwyz	annilëawl	anniovrydawg	annirprwyawl
annifaith	annilin	anniovrydawl	annirprwyedig
annifeithder	annill	anniovrydedig	annirving
annifeithiawl	annilladwy	anniovrydu	annirwestrwyz
annifeithiedig	annilliad	annirdra	annirwestwç
anniferiawg	annilliaw	annireidi	annirwy
anniflais	annillni	annirgelaiz	annirwyad
annifoziad	annillynez	annirgelawg	annirwyaw
annifred	annillyniad	annirgeledigaeth	annirwyawl
annifreidiad	annillynu	annirgeliad	annirwyedig
annifreidiawg	annilysadwy	annirgelrwyz	anniryym
annifwys	annilysawl	annirgelwç	anniryymiad
annig	annilysedig	anniriad	anniryymiaw
annigiaw	annilysiad	anniriaiz	anniryymiawl
annigiawl	annilysiant	anniriawl	annirywiad
annigiedig	annilyswç	anniriedig	annirywiawl
annigllawn	anniodgar	annirmyg	annisberawd
annigllonder	anniodgarwç	annirmygawl	annisborth
annigllonez	anniogelu	annirmygedig	annisborthiant
anniglloni	anniogi	annirmygiad	annisbrovadwy
annigonawd	anniol	annirmygus	annisbwyllaw
annigoni	anniolawg	annirnadedig	annisbwylllez
annigoniad	anniolez	annirnadiad	annisbwylliad
annigoniannawl	anniolyçawl	annirper	annisgar
annigonoldeb	anniolyçedig	annirperadwy	annisgarad
annigovaint	anniolyçiad	annirperawl	annisgyn

annisgynadwy	annivraw	anniwyllyniawg	annogrwyz
annisgynawl	annivrawd	anniwyn	annolur
annisgynedig	annivri	anniwynadwy	annoluriad
annisgyniad	annivr̄aw	anniwynawl	annoluriaw
annisgynial	annivr̄awl	anniwynedig	annoluriawl
annistryw	annivr̄edig	anniwyniad	annolurus
annistrywiawl	annivrivaw	anniysbar	annoniad
anniva	annivrivoldeb	anniystyr	annoniaw
annivāawl	annivro	anniystyriad	annosawg
annivāedig	annivr̄oad	anniystyrwç	annosbarthedigaeth
annivāez	annivr̄oadwy	annizanu	annosbarthiad
annivan	annivr̄awl	annizigiaw	annosbarthu
annivanadwy	annivrodawl	annizosawg	annosbenawl
annivanawl	annivrodedig	annizosi	annosbenedig
annivanedig	annivrodi	annizym	annosbeniad
annivaniad	annivrodiad	annizymder	annovedig
annivanrwyz	annivr̄oëz	annizymedig	annoviad
annivant	annivryd	annizymedigaeth	annozedig
annivanw	annivrydaeth	annizymedigawl	annoziad
anniveiez	annivrydus	annizymiad	annoziant
anniveiriawg	anniwalliad	annlysni	annrawiad
annivenwad	anniwallus	annodadwy	annull
anniverawg	anniwezarwç	annodawl	annulladwy
anniveriad	anniweziad	annodedig	annulliad
anniviawg	anniwezus	annoethedig	annulliedig
annivlanadwy	anniŵraiz	annogadwy	annurvingder
annivlaniad	anniŵreiziad	annogedigawl	annuwiaethawl
annivlanrwyz	anniŵreiziawl	annogiadawl	annwnad
annivlanu	anniwydiaw	annogiadus	annwrywiawl
annivlas	anniwydiawl	annognez	annwynawl
annivlasdawd	anniwylliad	annogni	annwyndawd
annivlasiad	anniwylliawg	annogniad	annwyr

annwyrëawg	annybrydwç	annygydvod	annyhuzgarwç
annwyrëawl	annybrynawg	annygylçynadwy	annyhuziad
annwyredig	annyçryn	annygylçynawl	annyhuziant
annwysadwy	annyçrynawl	annygylçynedig	annyhysbyz
annwysawl	annyçryndawd	annygylçyniad	annyledgar
annwysedig	annyçryniad	annygyllaeth	annyledgarwç
annwysiad	annyçrynllyd	annygymmod	annyliv
annwyv	annyçrysiad	annygymmod	annylivawl
annyallus	annyçrysiaw	annygymmodedig	annyliviad
annyar	annyçrysiawl	annygymmodiad	annyllest
annybarth	annyçymyg	annygyn	annylliad
annybarthawl	annyçymygedig	annygynnull	annyly
annybarthiad	annyçymygiad	annygynnulliad	annylyadwy
annybenadwy	annygas	annygyrç	annylyedawl
annybenedig	annygasawg	annygyrçawl	annylyedig
annybeniad	annygasez	annygyrçedig	annylyedogaeth
annybenolrwyz	annygasrwyz	annygyrçiad	annylyn
annybenu	annygiad	annygyvor	annylynadwy
annybenusrwyz	annygiadawl	annyhaer	annylynawl
annybleidiaw	annygiadus	annyhaez	annylynedig
annybleidiawg	annygiedig	annyheizwç	annylyniad
annyblyg	annygnawl	annyheurad	annymçwel
annyblygez	annygnez	annyheuradwy	annymçwelawg
annyblygiad	annygrain	annyheurawl	annymhawz
annyblygiawl	annygrysiad	annyheuredig	annymnoziad
annyblygrwyz	annygrysiawl	annyheurnrwyz	annymorllwyz
annyborthawl	annygrysiedig	annyhewyd	annymunedig
annyborthiad	annygwyz	annyhewyd	annymuniad
annybryd	annygwyzadwy	annyhez	annymuniant
annybrydawd	annygwyzawl	annyhun	annymwared
annybrydez	annygwyzedig	annyhuz	annymzwyn
annybrydiad	annygwyziad	annyhuzedig	annyndawd

annyn did	annysbleidiad	annystawrwyz	annyradwy
annyniad	annysbleidiawl	annystylladwy	annyrrawl
annyniadawl	annysbwyll	annystylledig	annyrriad
annyniolaeth	annysbwylladwy	annystylliad	annyrriwawl
annynoethawl	annysbwyllaw	annyswyl	annyrvrydaeth
annynoethiad	annysbwyllawg	annyswyliad	annyrvrydawg
annynsawz	annysbwyllledig	annysyg	annyrvrydez
annynsoziad	annysbwylliad	annysygdwy	annyrvrys
annynward	annysbwylliant	annysygiad	annyrvrysgarwç
annynwardiad	annysbwyllus	annysygiaw	annyrvrysiad
annyozeu	annysgawr	annysygiawl	annyrvynawl
annyozevez	annysglaer	annysygiedig	annyrvyniad
annyozeviad	annysgleirdeb	annysygiolder	annyrwal
annyrçav	annysgoriad	annysysg	annyrwalder
annyrçavad	annysgrain	annyunawl	annyrwedadwy
annyrçavadwy	annysgreiniad	annyniad	annyrwededig
annyrçavael	annysgreth	annyrvalez	annyrwedgar
annyrçavawl	annysgwrtheb	annyrvalrwyz	annyrwedgarwç
annyrçavedig	annysgwylgar	annyrvarn	annyrwediad
annyrçaviad	annysgymmodadwy	annyrvarnadwy	annyrwedwydawl
annyrçaviaeth	annysgymmodawl	annyrvarnawl	annyrweiriaiz
annyrysiad	annysgymmodedig	annyrvarnedig	annyrweiriawl
annyrysrwyz	annysgymmodiad	annyrvarniad	annyrweirvoes
annyryswç	annysgyriad	annyrvel	annyrwellig
annysbaid	annysgywen	annyrvnad	annyrwez
annysbeiliad	annysmalâwç	annyrvnadwy	annyrwezawg
annysbeiliaw	annysmalrwyz	annyrvnawl	annyrwyllyniawg
annysbenawl	annysmwth	annyrvnedig	annyrwynig
annysbendawd	annysmythiad	annyrvniad	annyrwynigrwyz
annysbenedig	annystawaiz	annyrvod	annyrziad
annysbeniad	annystawedig	annyrvodedig	annyrziawl
annysbenu	annystawiad	annyrvodiad	annyrziedig

annzori	anodwrz	anogyvlun	anolygiad
annzoriad	anoedi	anogyvoed	anolygiadawl
anobeithgarwç	anoediad	anogyvred	anomezawl
anobeithiad	anoediawg	anogyvres	anomeziad
anobeithiawg	anoesawg	anogyvurz	anorbwyll
anobeithlawn	anogan	anogyvuwç	anorbwyllawg
anobeithlondeb	anoganawl	anohanred	anorbwyllig
anobrwy	anoganu	anohanrhedawl	anorçaviad
anobrwyad	anogelawg	anohanrhediad	anorçaviaeth
anobrwyath	anognaw	anoheb	anorçavus
anobrwyawl	anogonawl	anohebawl	anorçest
anobrwyedig	anogoned	anohebiad	anorçestawl
anobrwyedigaeth	anogonez	anohen	anorçuz
anobrwyedigawl	anogoniannu	anoleithiawl	anorçuziad
anobryn	anogoniannus	anoleithig	anorçuziaw
anobrynawg	anogoniant	anoleuad	anorçuziawl
anobwyll	anogwyz	anoleuadawl	anorçvygiad
anobwyllawg	anogwyzadwy	anoleuadwy	anorçwyl
anobwylliad	anogwyzawl	anoleuaw	anorçwyl
anoçelawg	anogwyzedig	anolwng	anorçwyl
anodabawg	anogwyziad	anollyngdawd	anorçwylawg
anodeb	anogyfrawd	anollyngiad	anorçwylgar
anodeç	anogyfred	anolrheiniad	anorçwyliad
anodeçiad	anogyhydez	anolrheiniawl	anorçwyliath
anodidawgrwyz	anogynlunez	anolud	anorçwylus
anodineb	anogysdadliad	anoludawg	anoresgyn
anodinebus	anogysdadyl	anoluz	anoresgyniad
anodoriad	anogyviad	anoluziad	anorfawg
anodoriant	anogyviaw	anoluziaw	anorfeigiawl
anodrigiad	anogyviawl	anoluziawl	anorfeniad
anodrigiawl	anogyvled	anolwg	anorfowysiad
anodruz	anogyvliw	anolygedig	anorfwyllawg

anorfwylliad	anorthrymiad	anosiad	anovwy
anorhoen	anorvodawg	anosmaeth	anovwyawl
anorhoenus	anorvodiad	anosmeithiad	anovwyedig
anoriawg	anorvygawl	anosmeithiaw	anovyn
anorlluz	anorvygiad	anosmeithiawl	anovyn
anorllwyn	anorweiziawg	anosodadwy	anovynag
anorllwyz	anorwez	anosodawl	anovyniad
anormail	anorwezawl	anosodiad	anovyz
anormeiliad	anorwezedig	anoson	anovyzawl
anormeiliaw	anorweziad	anostegiad	anovyziaeth
anormeiliawg	anorwyllt	anostegrwyz	anovyzus
anormeilus	anorwylltez	anostegwr	anozaith
anormes	anorzig	anostyngadwy	anozeithiad
anormesedig	anorziwes	anostyngaiz	anozeithiawg
anormesiad	anorzwy	anostyngawl	anozeu
anormod	anorzwyad	anostyngiad	anozeviant
anormodawl	anorzwyawl	anosymaeth	anoziwes
anormodez	anorzwyedig	anosymdaith	anoziwesedig
anorsav	anorzyar	anosymmaeth	anozvawg
anorsavawl	anosawd	anosymmeithiaw	anrad
anorsaviad	anosbaith	anosymmeithiawl	anraib
anorseiziawg	anosbarthiad	anosymmeithig	anrhadawl
anorthaw	anosbeithiawg	anosymmeithus	anrhadlonaeth
anorthawiad	anosbeithig	anosymwy	anrhadlondeb
anorthöad	anosgezawl	anovalez	anrhadlonez
anorthöawl	anosgezedig	anoveg	anrhagarvaeth
anorthöedig	anosgezigrwyz	anoverez	anrhagarvaethawl
anorthreçadwy	anosgöad	anovid	anrhagarvaethedig
anorthreçiad	anosgöawl	anovidiawl	anrhagarvaethiad
anorthrwm	anosgöedig	anovidus	anrhagder
anorthrymawl	anosgorz	anovregez	anrhaghanvod
anorthrymez	anosgorzawl	anovrwy	anrhaghanvodawl

anrhagluniaeth	anrhegadwy	anrhoz	anrhwysgawl
anrhagluniaethawl	anrhegawl	anrhozadwy	anrhwysgedig
anrhagorawl	anrhegedig	anrhozedig	anrhwystrawl
anrhagoriaeth	anrheiawg	anrhoziad	anrhwystredig
anrhagraith	anrheibiawl	anrhuad	anrhwystriad
anrhagreithiawl	anrheidiaw	anrhuadwy	anrhwystrus
anrhagreithus	anrheidrwyz	anrhuawl	anrhwystyr
anrhagrith	anrheidus	anrhuglez	anrhwyv
anrhagrithiad	anrheidusrwyz	anrhull	anrhwyvadwy
anrhagrithiawl	anrheithadwy	anrhullder	anrhwyvawl
anrhagvarn	anrheithedig	anrhullez	anrhwyviad
anrhagvarnedig	anrheithgarwç	anrhus	anrhwyz
anrhagveziannawl	anrheithgribzail	anrhusawg	anrhwyzawl
anrhagveziant	anrheithi	anrhusiad	anrhwyziant
anrhagvlaen	anrheithioldeb	anrhusiant	anrhwyzineb
anrhagvlaenawl	anrheiziawg	anrhuthrawg	anrhyawd
anrhagvlaeniad	anrheuvez	anrhuthrawl	anrhybuç
anrhagvryd	anrhin	anrhuthriad	anrhybuçawl
anrhagvriad	anrhiniawl	anrhuthyr	anrhybuçed
anrhagvriadus	anrhiniedig	anrhwth	anrhybyz
anrhagzangaws	anrhinwez	anrhwyg	anrhybyziawl
anrhagzangosiad	anrhinweziad	anrhwygadwy	anrhybyziedig
anrhagzarbod	anrhinwezoldeb	anrhwygawl	anrhydezadwy
anrhagzarbodus	anrhith	anrhwygiad	anrhydezedig
anrhagzarpar	anrhithiad	anrhwym	anrhydres
anrhagzarparawl	anrhithiaw	anrhwymadwy	anrhydresgar
anrhagzarpariad	anrhithiawl	anrhwymawl	anrhydresgarwç
anrhanawg	anrhithiedig	anrhwymedig	anrhyez
anrhanawl	anrhodres	anrhwys	anrhyezawg
anrhanc	anrhodresawl	anrhwysawg	anrhyodres
anrhedawl	anrhodresgar	anrhwysg	anrhyodresawl
anrhediad	anrhodresgarwç	anrhwysgadwy	anrhyodresgar

anrhyodresgarwç	ansarâuswyz	anserçiad	ansymudoldeb
anrhysez	ansarig	anserçiadus	ansyniad
anrhythadwy	ansarigwyz	anserçogi	ansyniedig
anrhythedig	ansarz	anserçuswyz	ansyniedigaeth
anrhythiad	ansarzahl	anserigyl	ansyniolrwyz
anrhyv	ansarzedig	anserth	ansynwyrw
anrhyvezedig	ansarziaw	anserthez	ansynwyrez
anrhyvrys	ansarzu	anservan	ansyrthiawl
anrhyvyg	ansathr	anseryllrwyz	ansyrthni
anrhyvygadwy	ansathradwy	ansiaradgar	anterthawl
anrhyvygawl	ansathrawl	ansiaradus	anturadwy
anrhyvygedig	ansavawl	ansigledigrwyz	anturiawl
anrhyvygiad	ansegurllyd	ansigyl	anu
anrhyvygus	anseguryd	ansiomedigawl	anunaw
anrhyz	anseibiant	ansiomgar	anunawg
anrhyzadwy	anseibiawl	ansiomgarwç	anundawd
anrhyzed	anseiliad	ansiomiant	anunionder
anrhyzedawg	anseiliawg	ansodadwy	anunionez
anrhyzedig	anseiniawl	ansodedig	anunioni
anrhyzid	anseiniedig	ansodi	anunionrwyz
ansaethadwy	anseirçiaw	ansodoldeb	anunoldeb
ansaethawl	anseirçiawg	ansodwez	anunoliaeth
ansaethedig	anseirçiawl	ansòredig	anunolrwyz
ansail	anseirçiedig	ansòriant	anurzain
ansaldra	anseithug	ansozadwy	anurzasedig
ansalw	anseithugiaeth	answrth	anurzasiad
ansalwder	anseithugiawl	ansyberwaiz	anurzasoldeb
ansangedig	ansènawl	ansyberweizrwyz	anurzaswr
ansar	ansenedig	ansyllawg	anurzaw
ansarâad	ansengar	ansyllgar	anurzawg
ansarâawl	anseniad	ansylweziad	anurzedigaeth
ansarâus	anserçawl	ansymudiad	anurzeiniawl

anurzyn	anvonawl	anwysdra	anwahozgar
anurzyniant	anvonezigez	anvwyth	anwahoziad
anuvyzâad	anvoniedyz	anvwythaiz	anwaisg
anuvyzâawl	anvordwyad	anvwythdra	anwaradwyz
anuvyzedig	anvordwyadwy	anvwythus	anwaradwyzawl
anvannylaiz	anvordwyedig	anvwythusder	anwaradwyzedig
anvannylu	anvozedigaeth	anvyniad	anwaradwyziad
anvannylwç	anvoziad	anvyvyr	anwaradwyzus
anvarn	anvozlawn	anvyvyrdawd	anwaravun
anvarnadwy	anvozlonddeb	anvyvyriad	anwarededig
anvarnedig	anvozlongar	anvyvyrioldeb	anwarediad
anvarnedigaeth	anvozlongarwç	anvywioldebç	anwaredoldeb
anvarzoni	anvozloni	anvyzinaw	anwaredred
anvas	anvozlornwyz	anvyzinawl	anwaredu
anvasw	anvozlonus	anvyzinedig	anwarezawl
anvaswez	anvozogi	anwadaliad	anwarezogrwyz
anvazeu	anvozogiad	anwadedig	anwarogaeth
anvazeuant	anvreinniad	anwadiad	anwarthawl
anvedrusez	anvreinniadwy	anwadu	anwartheb
anvelusder	anvreinniaw	anwaelder	anwarthedig
anvethiantrwyz	anvreinniedig	anwaelez	anwarthruz
anvethiantus	anvreinniedigaeth	anwaer	anwarthus
anvezw	anvriad	anwahaniad	anwasaeth
anvezyginiaeth	anvriadwy	anwahaniaeth	anwasaneuthiad
anvlas	anvuçezolrwyz	anwahanred	anwasgar
anvlys	anvul	anwahanrwyz	anwasgaradwy
anvoesogrwyz	anvulez	anwaharxadwy	anwasgarawg
anvoesolrwyz	anvuziant	anwaharziad	anwasgarawl
anvoethusrwyz	anvwynâad	anwahawz	anwasgaredig
anvoladwy	anvwynâau	anwahozadwy	anwasgaredigaeth
anvoli	anvwynâawl	anwahozawl	anwasgariad
anvoliant	anvwys	anwahozedigaeth	anwasgawd

anwasgedig	anwelliant	anwiwcred	anwriad
anwasgodawg	anwellyniad	anwizon	anwriaeth
anwasgodawl	anwellyniadwy	anwizonawg	anwriawg
anwasgodiad	anwellyniogrwyz	anwladawi	anwrolaeth
anwastadedig	anwellynrwyz	anwladeizrwyz	anwrrywiad
anwastadez	anwenwyn	anwladolrwyz	anwrrywiedig
anwastadiad	anwenwynawl	anwladwr	anwrteithiad
anwastadu	anwenwyndra	anwladwriaeth	anwrteithiadwy
anwastâta	anwenwynig	anwlaiz	anwrteithiaw
anwatwar	anwenwynllyd	anwledwç	anwrteithus
anwatwarawl	anwenwynus	anwledyçiad	anwrthblaid
anwatwaredig	anwerthedig	anwledyçu	anwrthblaidiawg
anwatwargar	anwesogrwyz	anwlezawd	anwrthbrawv
anwatwariad	anwestlawg	anwlith	anwrthbrovadwy
anwatwarllyd	anwestyl	anwlithiedig	anwrthbrovedig
anwatwarus	anwëu	anwlyb	anwrthdröad
anwawdus	anweuedig	anwlybaniaeth	anwrthdröedig
anwazolawg	anwezeizgar	anwlybwr	anwrthdwyth
anwazoli	anwezeiziaw	anwlybyrawg	anwrthdwythiad
anwehynadwy	anweziant	anwlyz	anwrthebiad
anwehynawl	anwezïawl	anwlyzez	anwrthgas
anwehynedig	anwezusaiz	anwneuthuriad	anwrthgasez
anwehyniad	anwg	anwreigiaiz	anwrthgazrwyz
anweinyziad	anwiriad	anwreigiaw	anwrthgil
anweinyziawl	anwiriondeb	anwreigiawl	anwrthgiliad
anweinyzioldeb	anwisg	anwreigioldeb	anwrthgiliaw
anweisgi	anwisgadwy	anwreiziad	anwrthlaz
anweithiad	anwisgiad	anwrêiziad	anwrthlaziad
anwelediad	anwisgiedig	anwrêiziedig	anwrthnaid
anwellâad	anwiwglod	anwreizrwyz	anwrthneidiawl
anwellâau	anwiwgoel	anwresawg	anwrthneu
anwelledig	anwiwgov	anwresogrwyz	anwrthneugar

anwrthnysigrwyz	anwrygiant	anwyniawg	anygus
anwrthodedig	anwrym	anwynieithad	anymadnabod
anwrthodiad	anwrymder	anwynt	anymadrawz
anwrthred	anwrymiad	anwyntawg	anymadrozawl
anwrthredawl	anwrymiawl	anwynvyd	anymadroziad
anwrthrediad	anwrys	anwynvydedig	anymadverth
anwrthryn	anwrysiad	anwynygiawl	anymadverthwç
anwrthrynadwy	anwybodoldeb	anŵyr	anymaraws
anwrthrynawl	anwybyziad	anŵyraiz	anymarbed
anwrthrynedig	anwyçawd	anŵyrawg	anymarbediad
anwrthryniad	anwyçawg	anŵyrawl	anymarbedus
anwrthsav	anwyçrawl	anŵyrdro	anymarveru
anwrthsavawl	anwyçû	anŵyrdröad	anymarvoll
anwrthsaviad	anwyçus	anŵyrdröedig	anymarvolliad
anwrthunawl	anwyçyr	anwyrth	anymarwar
anwrthuni	anwydaiz	anwyrthiant	anymarwez
anwrthuniad	anwydiad	anwyrthioldeb	anymarwezawl
anwrthvyn	anwylâad	anwyriv	anymarweziad
anwrthvynadwy	anwylad	anwys	anymarzelw
anwrthvynawl	anwylaeth	anwysawl	anymattalgar
anwrthvyniad	anwylawd	anwysedig	anymattaliad
anwrthwyneb	anwylawg	anwystlawg	anymattalus
anwrthwynebez	anwyll	anwystledig	anymatteb
anwrthwynebu	anwyllt	anwystyl	anymattebawl
anwrthzadlawl	anwylltawg	anwystyn	anymattebiad
anwrthzadliad	anwylltineb	anwyth	anymattreg
anwrthzadyl	anwylvab	anwythlawn	anymblaid
anwrthzryç	anwympez	anwythlonez	anymbleidgar
anwrthzryçawl	anwyn	anwythlwrw	anymbleidiad
anwrthzryçiad	anwynawg	anwywder	anymbleidiawl
anwryd	anwyndawd	anwyzaw	anymborth
anwrygiannus	anwyniaeth	anwyziad	anymborthawl

anymborthiad	anymeryllyn	anymgrain	anymlyniad
anymbrawv	anymeryluniad	anymgreiniad	anymmod
anymbrovawl	anymfrost	anymgreiniawl	anymmodawl
anymbroviad	anymfrostiad	anymguz	anymmodiad
anymçweledig	anymfrostiawl	anymguziad	anymoçel
anymçweliad	anymgadw	anymguziaw	anymoçelawg
anymçwyth	anymgadwad	anymgydiad	anymogelawg
anymçwythiad	anymganlyn	anymgydiawl	anymogeliad
anymçwyz	anymganred	anymgydvod	anymorçest
anymçwyzawl	anymgaru	anymgyfröad	anymorçestawl
anymçwyziad	anymgasgliad	anymgyymmod	anymorçestiad
anymdaen	anymgasglu	anymgynnull	anymorçuz
anymdaenawl	anymgasgyl	anymgynnwys	anymorçuziawl
anymdaeniad	anymgeccreth	anymgyrç	anymorçwyz
anymdaith	anymgeingar	anymgyrçawl	anymorziwes
anymdeithiad	anymgeiniad	anymgyrçiad	anymosgrain
anymdreç	anymgeiniaw	anymgyttal	anymosgryn
anymdreçawl	anymgeintaç	anymgyvethyl	anymoveg
anymdreçiad	anymgeisiad	anymgyvred	anymovyn
anymdro	anymgeisiaw	anymgyvredawl	anymovynawl
anymdröawl	anymgeisiawl	anymgyvrediad	anymovyngarwç
anymedliw	anymgel	anymhânawl	anymovyniad
anymedliwiad	anymgeledig	anymhwrz	anymozev
anymedvryd	anymgelez	anymlaziad	anymozevawl
anymegnïad	anymgelezawl	anymled	anymozeviad
anymegnïawl	anymgeleziad	anymledawl	anymran
anymeirgar	anymgelezu	anymlediad	anymraniad
anymeiriaç	anymgelezus	anymliw	anymravael
anymeiriad	anymgethrus	anymliwiad	anymravaeliad
anymerbyn	anymgil	anymliwiawl	anymreg
anymerbyniad	anymgiliaw	anymlyn	anymregawl
anymerbyniawl	anymgoelus	anymlynawl	anymregiad

anymrith	anymwaredawl	anymzattodawl	anysgarth
anymrithiad	anymwarediad	anymzizan	anysgarthawg
anymrithiawl	anymwaredus	anymzizangar	anysgarthawl
anymröawl	anymwasgawd	anymzwyn	anysgarthiad
anymroegar	anymwasgodawl	anymzyfynadwy	anysgarthlyd
anymrozawl	anymwasgodi	anymzyfynedig	anysgarthu
anymryson	anymwasgodiad	anymzygawl	anysgavael
anymrysonawl	anymweithiawl	anyni	anysgavaeliad
anymrysongar	anymweliad	anynnill	anysgavala
anymrysongarwç	anymwezawl	anynnillgarwç	anysgavalawç
anymrysoniad	anymweziad	anynnilliad	anysgavnder
anymsang	anymwezu	anynwst	anysgavniad
anymsangawl	anymwisgawl	anynwstrwyz	anysgawd
anymsangiad	anymwisgiad	anysbail	anysgeiniad
anymserth	anymwrthryn	anysbaith	anysgeiniawl
anymserthawl	anymwthiad	anysbeiawl	anysgipiad
anymserthiad	anymwyth	anysbeidiad	anysgipiawl
anymsyniad	anymwythawl	anysbeidiaw	anysgipiolrwyz
anymsyniawl	anymwythiad	anysbeiliadwy	anysglyv
anymsynied	anymyrawl	anysbeiliawg	anysglyvaeth
anymuniad	anymyrgarwç	anysbeiliedig	anysglyvaethawl
anymvalçfad	anymyrus	anysbeithiawl	anysglyvaethus
anymvalçfaw	anymysgrain	anysbeithig	anysglyviad
anymwad	anymysgreiniad	anysblant	anysgöawl
anymwadiad	anymysgreiniawl	anysblennyz	anysgodawg
anymwadu	anymysgwr	anysborthawl	anysgodig
anymwahan	anymysgwyd	anysbrydoliaeth	anysgoew
anymwahanawl	anymysgwydiawl	anysbwys	anysgoewan
anymwahaniad	anymzangaws	anysbys	anysgogi
anymwan	anymzangosawl	anysbysiad	anysgogiad
anymwarçad	anymzangosiad	anysbyzad	anysgræll
anymwared	anymzattawd	anysbyzawd	anysgrivawl

anysgrivedig	anystigrwyz	aramredawl	arbodaeth
anysgrud	anystlysawl	aramrediad	arbodawl
anysgryd	anystlysiad	aran	arbodiad
anysgrydiad	anystryw	arangel	arbodus
anysgrydiant	anystrywgarwç	arava	arbrain
anysgrydiawl	anystrywiawl	aravâad	arbres
anysgryn	anystum	aravair	arrestlawg
anysgrynawl	anystumgarwç	araveiziaw	arrestlez
anysgryniad	anystumiad	arawn	arrestlu
anysguall	anystumiaw	arbai	arrestyl
anysgwn	anystumiawl	arbais	arbrid
anysgwr	anystumiolder	arbaith	arbrin
anysgwth	anystwv	arbawr	arbrinder
anysgwthiad	anystwythadwy	arbedu	arbruz
anysgwyd	anystwythawl	arbeithiad	arbrwy
anysgwydadwy	anystwythiad	arbeithiawg	arbrwystlaw
anysgwydawl	anystynadwy	arbeithiawl	arbrwystlez
anysgwydiad	anystynawl	arbeithig	arbrwystyl
anysgyymodi	anystynedig	arbel	arbryd
anysgyvlgar	anystyniad	arbellt	arbrydus
anysgyvrith	anystyriad	arbenaeth	arbuç
anysiad	anystyriaw	arbenawg	arbuçiant
anysiant	anystyriedig	arbenawl	arbwł
anysig	anystyrioldeb	arberygliad	arbwylator
anysigiad	aradiad	arberyglu	arbwylawg
anysmala	arain	arberyglus	arbwylig
anysmalâwç	aralledig	arbetrusaw	arbwylleb
anysmaldawd	arallegwr	arbetrusawl	arbwylitor
anysmudawl	arallus	arbetrusder	arbwyllogrwyz
anysmudiad	arallwr	arbetrusi	arbwylwr
anysplygawl	arallyz	arbetrusiad	arbwyllyz
anystadyl	aramred	arbod	arbylder

arbylez	arebiad	argeliad	argoned
arbylu	areiliawg	argeuawl	argonez
arçar	areithyzawl	argeuedig	argoniant
arçeniad	aresgob	argledrawg	argospawl
arçesgobdy	aresgobaeth	arglodus	argospedig
arçre	aresgobawd	arglud	argospi
arçro	aresgobawl	argludaw	argoviawl
arçwàad	aresgobdawd	argludawl	argoviedig
arçwaethedig	aresgobty	argludiad	argoviwr
arçware	arforzawl	argluz	argozed
arçzugawl	arforzi	arglwyd	argozedig
ardaleithiawg	argadw	arglwyden	argozi
ardoçi	argaeadrwyz	arglwyziaethad	argoziad
ardremynt	argaëedigawl	arglybod	argoziant
ardresawl	argaeoldeb	arglydrwyz	argraiz
ardrethadwy	argaeth	arglywed	argrap
ardrosi	argaethedig	arglywedig	argrapiaw
ardrosiad	argain	argnaw	argre
ardrwyth	argaled	argniv	argrëad
ardud	argalediad	argnoedig	argrëawl
ardudwy	arganlynawl	argnoi	argred
ardumiaw	arganvod	argnwd	argrediad
ardumiawl	argau	argnydiawg	argreiniaw
ardwyawl	argaw	argoç	argreiziaw
ardwyedig	argawz	argoçez	argreth
ardwythedig	arged	argoeliawg	argrëu
ardwythiad	argeiniaw	argoeliedig	argrez
ardymheredig	argeisiedig	argoll	argrwydrad
ardymherusrwyz	argeithig	argolladwy	argrwydraw
ardystioli	argeithin	argolledig	argrwydrawl
ardystyz	argeithiw	argolliad	argrwydriad
ardwyn	argelawg	argon	argrwydrus

argryç	argyhufeiziawg	argynneiliaeth	argynrain
argryçiad	argyhufez	argynneilwad	argynrhithiawl
argryçu	argyhuz	argynnelw	argynrith
argryd	argyhuzadwy	argynnelwad	argynvyl
argrydu	argyhuzawl	argynnelwi	argynwyrain
argrymiad	argylçez	argynnezyv	argynwyre
argryn	argylçu	argynnil	argynzelw
argryndawd	argyllig	argynniv	argynzylan
argrynez	argyllwç	argynnryç	argynzylig
argryniad	argymhellawl	argynnryçawl	argyrç
argu	argymhelledig	argynnull	argyrçawl
arguaiz	argymhwyll	argynnulliad	argyrçiad
argûaw	argymhwyllaw	argynnwyrain	argyrçu
arguawl	argymhwylliad	argynnwyre	argyrçynawd
argudeb	argymid	argynnwys	argyrçynawl
arguez	argymig	argynnwys	argyrçyniad
argur	argymmediw	argynnwysawl	argyrçynu
arguriaw	argymmen	argynnwysiad	argyrraith
arguriedig	argymmenawl	argynnnyg	argyrrith
arguziaw	argymmeniad	argynnnyg	argysbell
argwl	argymmenus	argynnnygiad	argysdadliad
argwll	argymmenwr	argynnnygiawl	argysdadlu
argwn	argymmrys	argynnnyrç	argysdadyl
argwsg	argymu	argynnnyrçawl	argysellt
argydgam	argynawl	argynnnyrçiad	argysgodawl
argydgamu	argynghrair	argynnnyred	argysgodiad
argyfiniad	argynghryn	argynnysgaeth	argysgu
argyfrawd	argynghyd	argynnysgaethawl	argysni
argyfre	argyngrezyv	argynnnyz	argysteg
argyfred	argyniad	argynnnyzawl	argystrin
argyhufed	argynnal	argynnnyziad	argystuz
argyhufed	argynneiliad	argynnnyzu	argystuziad

argystuziaw	argyvor	argywethyl	ariala
argystuziawl	argyvorawl	argywezawl	ariandal
argystwy	argyvrad	argyweziad	ariandalu
argystwyad	argyvradw	argywezwc	arianllwyn
argystwyaw	argyvradwc	arhaezawl	ariannedig
argystwyawl	argyvraid	arhaeziant	ariannell
argythruz	argyvran	arhel	arianniad
argythruzaw	argyvranawl	arhelva	ariannin
argythruzawl	argyvranedig	arholedig	ariannus
argythruziad	argyvranriad	arholiedyz	ariawl
argythwy	argyvranu	arhoywder	arienawg
argyvenwai	argyvred	arhoywez	arienawl
argyvenwi	argyvredawl	arhoywi	arienu
argyvez	argyvreddeg	arhud	aries
argyviaw	argyvredriad	arhudaw	arioli
argyviawl	argyvreidiawl	arhudawl	ariolig
argyvle	argyvreiniad	arhudiad	ariolwc
argyvlëad	argyvreiniaw	arhul	arlaçar
argyvlëawl	argyvres	arhuliad	arlad
argyvlëu	argyvresawl	arhuliaw	arladen
argyvluz	argyvresriad	arhun	arlam
argyvluziad	argyvresu	arhunaw	arlamawl
argyvluziaw	argyvreu	arhuz	arlamriad
argyvluziawl	argyvryn	arhuzaw	arlamu
argyvlwg	argyvrrith	arhuzawl	arlan
argyvlygawl	argyvrrwyz	arhuziad	arlanastyr
argyvlygiad	argyvrrwyzaw	arhuziant	arlanestriad
argyvnerth	argyvrrwyzawl	arhwyl	arlanestru
argyvnerthawl	argyvrrwyzriad	arhwylriad	arlanw
argyvnerthiad	argywain	arhwylriaw	arlas
argyvnerthu	argyweithas	arhyder	arlasu
argyvnod	argyweithi	arhyll	arlathriad

arlathraiz	arleuver	arluzias	arlysenw
arlathrawl	arlevain	arluziawl	arlyth
arlathriad	arlevariad	arluziwr	arlythyr
arlathru	arlewasawl	arlwg	arlythyrawl
arlathyr	arlevasiad	arlwm	arlythyriad
arlavanad	arlezyv	arlwrw	arlythyru
arlavar	arlith	arlwrw	arlyvasawl
arlavariad	arlithiad	arlwys	arlyvasiad
arlavur	arlithiaw	arlwyth	arlyvasu
arlawç	arlleniad	arlwythaw	arlyw
arleç	arloçi	arlwythawl	arlywel
arleçiad	arloçiad	arlwythiad	arlywiad
arleçu	arloesedig	arlwyzedig	arlywiawd
arleçwez	arlogi	arlwyziaethu	arlywiwr
arled	arlòn	arlwyziaethus	arlywodraeth
arledawl	arlòni	arlwyzyn	arlywodraethu
arledrith	arloniad	arlydan	arlywodwr
arledrithiaw	arlosg	arlydander	arma
arledrithiawl	arlosgawl	arlydanu	armæg
arleisiad	arlosgiad	arlygawl	armain
arleisiawg	arlost	arlymder	armeiliad
arleithig	arlostawg	arlymu	armeiliaw
arlemain	arluad	arlyn	armerthawl
arlemitor	arluawl	arlynadwy	armerthedig
arles	arluç	arlynawl	armerthiad
arlesawl	arluçed	arlyniad	arn
arlesg	arluçiad	arlynu	arnoeth
arlesgawl	arluçiaw	arlynwr	arnoethder
arlesiant	arluçiawl	arlyre	arnoethiad
arlethrid	arlud	arlyriad	arnoziad
arlethu	arluniaethu	arlys	arnwyd
arlethyr	arluziad	arlysawl	arnwydus

arnwyth	arosawl	arsathar	arswyniad
arnwythas	arosi	arsathrawl	arswys
arnwythus	arosrwyz	arsathriad	arswysawg
arnwyv	arostyngawl	arsathru	arswyz
arnwyvawg	arostyngedig	arsav	arswyzawg
arnwyvre	arostyngedigaeth	arsaviad	arswyzawg
arnwyvus	arostyngu	arsawd	arswyzogaeth
arnyved	arovnawg	arsawr	arsyberw
arnyvel	arovyn	arseibiant	arsyberwyd
arobaith	arovyn	arseiniad	arsyllawg
arobeithiaw	arovynawl	arseiniawl	arsylw
arobrid	arovyniad	arseliad	arsylwez
arobrwy	arovynwr	arselu	arsylwezawl
arobrwyaw	arovyz	arsenw	arsylweziad
arobrynawl	arovyziaeth	arserth	arsylwezoldeb
arobryniad	arozeu	arserthez	arsylwezu
arodruz	arozev	arserthu	arsyn
aroed	arozevawl	arsevydliad	arsynawl
aroedi	arozeviad	arsevyll	arsyniad
aroediad	arparadwy	arsez	arsynied
arogan	arparaeth	arsezawl	arsynu
aroganawl	arparawl	arseziad	arsyth
aroganu	arparedig	arsill	arsythiad
arogldarthawl	arsad	arstain	arsythu
arogliedyz	arsangawd	arsteiniad	arsyvyd
aroll	arsangiad	arsteiniawl	arthal
arolöad	arsangu	arswl	arthlev
arolöi	arsar	arswll	arthlwg
arolwç	arsarig	arswllt	aruçavad
arolyçu	arsarz	arswydiad	aruçavawl
aronan	arsarzain	arswydva	aruçavu
arosadwy	arsarzu	arswynawl	aruçaw

aruthriad	arvogai	arvroçi	arwaesiad
arvaethadwy	arvogedigaeth	arvrud	arwaesu
arvaid	arvogiad	arvrudiaeth	arwaeswr
arvail	arvogwl	arvrudiaw	arwaez
arvànawl	arvolez	arvrudiawl	arwaeziad
arvànü	arvolezawl	arvrwth	arwaitth
arvarw	arvoleziad	arvrwydrawl	arwall
arvaul	arvoliannawl	arvrwydrin	arware
arvderyz	arvoliannu	arvrwyn	arwarëawl
arveičiad	arvoliannus	arvrwyniaw	arwarëus
arveiliad	arvolladwy	arvryç	arwarëwr
arveiliawg	arvolledig	arvryçni	arwasgawd
arveilyn	arvolliæth	arvrythawd	arwasgiad
arveizadwy	arvraint	arvrythwç	arwasgodi
arveizedig	arvreinniad	arvuçez	arwasgodiad
arveizus	arvreinniaw	arvurthiad	arwawdiad
arvelu	arvreinniolez	arvurthiaw	arwawdiaw
arveredigawl	arvri	arvwlç	arwawdus
arvergarwç	arvriawg	arvwill	arwawl
arverolrwyz	arvrïawl	arvwr	arwëad
arvezator	arvrig	arvyd	arwëawl
arvezawl	arvrisg	arvydiaw	arweini
arveziad	arvrith	arwâd	arweiniadwy
arvezitor	arvrithaw	arwadawl	arweiniawd
arviad	arvrithawg	arwadu	arweiniawg
arvlodeuad	arvrithawl	arwaelu	arweinid
arvlodeuawg	arvrithes	arwaen	arweinidawg
arvodadwy	arvriw	arwaenawg	arweinidogaeth
arvodawg	arvriwaw	arwaered	arweinidogawl
arvodiad	arvriwedig	arwaes	arweinig
arvodogaeth	arvroç	arwaesawg	arweithiad
arvoeli	arvroçell	arwaesedig	arweithiawl

arwel	arwyledig	arwysiad	arymred
arweled	arwyledigaeth	arwysiaw	arymredawl
arwellygiad	arwyliaunawl	arwysiawl	arymrediad
arwellygiaeth	arwyliaunus	arwystlawr	arymsawz
arwellygiaw	arwylwisg	arwystledig	arymsozawl
arwellygiawl	arwylwr	arwystloriaeth	arymsoziad
arwellygiwr	arwympez	arwyth	arymwr
arwellygus	arwyn	arwythaw	arymzwyn
arwemp	arwŷn	arwythawd	arymzygiad
arwen	arwynawg	arwythawg	aryneigiawl
arwên	arwyniaeth	arwythen	arysgain
arwênawl	arwynieithiad	arwythez	arysgawd
arwep	arwynieithu	arwythiad	arysgeiniad
arwerthawl	arwyntiad	arwythlawn	arysgodawg
arwerthrwyz	arwyntiawl	arwythlonez	arysgodig
arwestlawg	arwynu	arwŷz	arysgri
arwestrawl	arwynyg	arwyzadwy	arysgwlv
arwestriad	arwynygiad	arwyzáu	arysgwn
arwestru	arwynygiaw	arwyzawd	arysgwr
arwestyl	arwynygiawl	arwyzawg	arysgylviad
arwestyr	arwyr	arwyzâwr	arysgylvu
arwezadwy	arwyrawl	arwyzedigawl	arysgynawl
arwezawl	arwyrëawl	aryfle	aryspai
arwezodwr	arwyreiniawl	arymçweladwy	aryspaith
arwir	arwyreinyz	arymçwelawg	aryspeiaw
arwisgawl	arwyrth	arymçweledig	aryspeithig
arwisgedig	arwyrthiant	arymçweliad	arysplan
arwiw	arwyrthiawl	arymgais	arysplenyz
arwnî	arwyrthioldeb	arymgyrç	arysteiniad
arwnîawl	arwyriv	arymlediad	arysteiniaw
arwryd	arwyriv	arymledu	arysteiniawl
arwybodus	arwŷs	arymred	arystrin

arystryw	arzamçwa	arzarpariad	arzosbarthawl
arystrywgar	arzamfrwd	arzeledawg	arzuiledig
arystrywiaeth	arzamfrydiaw	arzelw	arzwll
arystum	arzamfrydiawl	arzelwadwy	arzwllw
arystumiad	arzamlewyç	arzelwedig	arzwy
arystumiaw	arzamlewyçawl	arzelwyz	arzwyad
arystumiawl	arzamlewyçu	arzerç	arzwyawg
arystwyth	arzamnawz	arzerçator	arzwyawl
arystwythaw	arzamnozawl	arzerçav	arzwyn
arystwythawl	arzamnozi	arzerçavad	arzyar
arystwythiad	arzamnoziad	arzerçavadwy	arzyçweliad
arystyn	arzamsaç	arzerçavawl	arzyelw
arystyniad	arzamsang	arzerçavedig	arzyfysg
arystyr	arzamwain	arzerçaviad	arzyg
arystyriad	arzamweiniawl	arzerçaviaeth	arzygawl
arystyriaw	arzangosadwy	arzerçavwr	arzyges
arystyriawl	arzangosedig	arzerçedig	arzygrafiad
arystyried	arzangosedigawl	arzerçitor	arzygrafu
arzagdan	arzangosiadus	arzevodi	arzylawg
arzagdanawl	arzangosrwyz	arzezvawl	arzyled
arzagdaniad	arzannezawg	arzezyv	arzyledogi
arzagdruz	arzansawz	arzigoniad	arzyledus
arzagdziad	arzansozi	arzigonoldeb	arzylllest
arzagdziaw	arzant	arzigynawl	arzylliad
arzagdziawl	arzarmain	arzisum	arzylyed
arzagdlawl	arzarmerth	arzisumig	arzylyedogi
arzagledig	arzarmerth	arzodedigawl	arzylyedogrwyz
arzaglez	arzarmerthez	arzolev	arzylyedus
arzagliad	arzarmerthiad	arzoloç	arzylyn
arzal	arzarmerthu	arzonkaw	arzylynawl
arzal	arzarpar	arzonkawl	arzylyniad
arzaliad	arzarparedig	arzosbarth	arzylynu

arzymçwel	arzysbeidiaw	arzystryç	asgeidwad
arzymçweliad	arzysbeidiawl	arzystyll	asgellhaid
arzymçwelyd	arzysbeiliaw	arzystylliad	asgellwaith
arzymgais	arzysbel	arzystylliaw	asgengael
arzymgeisiaw	arzysbwyll	arzystyr	asgethrawl
arzymgeisiawl	arzysbwylliad	arzystyrawl	asgethriad
arzymnawz	arzysbyz	arzystyriaeth	asgethru
arzymnozawl	arzysbyzadwy	arzystyru	asgethyr
arzymnozedig	arzysbyzawl	arzystylliad	asglinen
arzymnozi	arzystgaid	arzystyllu	asgon
arzymnoziad	arzystgawr	arzystundeb	asgrëawg
arzyoresgyn	arzystsgeidiaeth	arzystvod	asgrëawl
arzyoresgynawl	arzystsgiad	arzystwal	asgri
arzyoresgyniad	arzystsglaer	arzystwalder	asiaeth
arzyorfen	arzystsgleirdeb	arzystwyn	aspygan
arzyorfenawl	arzystsgleiriaw	arzystwystlaw	asseza
arzyorfeniad	arzystsgogan	arzystwystyl	assezu
arzyormes	arzystsgoganawl	asant	asswynadwy
arzyormesawl	arzystsgoganiad	asav	asswynawl
arzyormesu	arzystsgoganu	asavar	asswyniad
arzyorvod	arzystsgori	asbriaw	astyr
arzyorvodawl	arzystsgwyl	asdyllodiawd	asu
arzyorvodez	arzystsgwyliad	asethawl	aswynawl
arzyorvodiad	arzystsgyvrith	asethiad	aswyniad
arzyrain	arzystsmeg	asg	aswys
arzyrç	arzystsmegawl	asgavaethawl	aswysawg
arzyrçav	arzystsmegu	asgavaethedig	aswysawl
arzyrçaviaeth	arzyststaw	asgavaethiad	asynig
arzyrçavwr	arzyststewi	asgavaethus	atbait
arzyre	arzyststreuliad	asgavaethwr	atbaratôad
arzyrnawl	arzyststreuliaw	asgavaethyz	atbaratôi
arzysbeidiad	arzyststru	asgeidwad	atbeithiad

atbeithiaw	atheithi	athrawiaethawl	athrewyn
atbeithiawg	athelaid	athrawiaethedig	athrewyn
atbeithiawl	atheryz	athrawiaethus	athrewynawl
atbeithig	athesawg	athrawiaethyz	athrewyniad
atberçenawg	athewi	athrawlith	athrig
atberçenogaeth	athirion	athreç	athrigaw
atberçenogi	athlaw	athreçawl	athrigiant
atblyg	athlwg	athreçiad	athrin
atblygez	athlygwr	athreçwr	athrinai
atblygiad	athòn	athreiawl	athrinaw
atbori	athònawl	athreigliad	athrined
atçwaethiad	athòr	athreigliaw	athristez
atçwaethu	athoraeth	athreilliaw	athristwç
atçwaethus	athòri	athreisiad	athröawl
atçwedlu	athòriad	athreisiaw	athrolithawg
atçwedyl	athost	athreisiawl	athrolithgar
atgorawl	athostez	athreisig	athrovâus
atgoredig	athrabluz	athreiziad	athru
atgoriad	athraç	athreiziawl	athrugaru
atgrymawl	athrai	athreiziedig	athrwç
atgrymez	athraigyl	athreiziwr	athrwst
atgrymiad	athraill	athrem	athrwyzed
atgrymu	athrain	athremiawç	athrybelid
ath	athrais	athremiawl	athryçawl
athalmu	athraiz	athremynt	athryçedig
atharvu	athramwy	athrevawl	athryçiad
atharzu	athraul	athreviad	athryçineb
atheç	athravod	athrevig	athryçu
atheçawl	athravyn	athrevnawl	athrylithdawd
atheçiad	athrawedig	athrevniad	athrylithgan
atheilwng	athrawedigaeth	athrevnid	athrymder
atheimlad	athrawedigawl	athrevyn	athrymez

athrystiaw	attaliedyz	attorçawl	attrosez
athrystiawl	attalm	attorçi	attrosi
athrywyllt	attalmu	attorçiad	attrosiad
athrywynadwy	attalwr	attraiz	attrwç
athrywynedig	attarawedig	attraws	attrws
athrywyniad	attarawedigawl	attregawl	attrwsiad
athwn	attarawiad	attregiad	attrwyz
athwr	attarzawl	attreiglad	attrwyzed
athwyth	attarzedig	attreiglaw	attrwyzedogaeth
athwythiad	attarzu	attreigledig	attrwyzedogi
athynawl	attavaeladwy	attreigledigaeth	attrwyzedu
athyniad	attavaelaeth	attreigliwr	attryçawl
athynu	attavaelai	attreisiad	attryçedig
athyriad	attavaelwr	attreisiaw	attryçedigawl
athyru	attebedig	attreisiawg	attryçiad
athywyll	attebedigawl	attreisiawl	attryçni
athywyn	attebu	attreisiwr	attryçu
athywynawl	attegrwyz	attreiziad	attryçwr
athywynu	atteimlad	attreiziawl	attuelliad
athywys	atteimladrwyz	attreiziwr	attuellu
atóralwad	atteimladwy	attreth	attuez
atorwez	atteimlaw	attrethawl	attuezawg
atorwezawl	atteimlwr	attrethu	attuezawl
atorweziad	atteithiad	attrev	attueziad
attaenawl	atteithiaw	attrevawl	attuezoldeb
attaenedig	atteithiawl	attreviad	attuezoli
attaeniad	atteithiwr	attrevnawl	attuezrwyz
attaenu	attolygawl	attrevnwr	attuezu
attaith	attolygedig	attrevu	attuezwr
attaledigaeth	attolygwr	attrevyn	attum
attaliedigaeth	attorç	attröad	attumiad
attaliedigrwyz	attorçadwy	attrosawl	attumiaw

attumiawl	attymp	avlanâad	avrwygawl
attuz	attymzwyn	avlanâwr	avrwygedig
attuzaw	attyrçav	avlaryaiz	avrwygiad
attuzawl	attyrçavael	avlathraid	avrwymadwy
attuziad	attyrçaviad	avleâad	avrwymawl
attwg	attyrçavu	avleâu	avrwymedig
attwysg	attysbenawl	avlênawg	avrwymedigaeth
attwysgaw	attysbeniad	avlerwder	avrwymiad
attwysgawl	attysbenu	avleswr	avrwyziad
attwysgiad	attyvawl	avletty	avryn
attwyth	attyviant	avlettyaeth	avrysez
attwythaw	attywallt	avlettyugarwç	avrywiaeth
attwythawl	attywalltiad	avlettywr	avrywiawl
attwythiad	attywyn	avlêu	avrywiedig
attyciannawl	attywyniad	avleveryz	avrywiogiad
attyciannus	attywys	avlonder	awall
attyciant	attywysaw	avloywder	awallu
attyciaw	attywysawl	avluniad	awçaiž
attyçwelawg	attywysiad	avlwryv	awçlymez
attyçweledigawl	aul	avlwyzawg	awçlymiad
attygawl	auon	avlwyzawl	awçwr
attygu	avaç	avlwyzianawl	awdurdodoldeb
attygyynnulliad	avaeth	avlymder	awenzrud
attygyrçawl	avaith	avlyvnder	awezwyr
attygyrçiad	avaleuawg	avlyvyn	awg
attygyrçu	avaleule	avlywodraethwr	awon
attymçwel	avallgwr	avradiad	awrgylç
attymçwelawg	avallgwrn	avrdwythaw	aws
attymçweliad	avalwyz	avrivad	awsaiz
attymçwelyd	avanllwyn	avrivedig	awyrbwysai
attymguziaw	aviaeth	avrull	awyrbwysiad
attymguziawl	aviaethusrwyz	avrwygadwy	awyrell

awyrgylçaiz	azion	ba	ballasgawl
awyroglawl	azion	baçdröad	ballasgu
awyrogwr	aznaid	baçdröawl	ballaw
awyroldeb	aznaid	baçdroi	balogaeth
awyroli	azoediwr	baçelliad	balon
awys	azoediwr	baçellwr	balwg
awyzriad	azoeredigaeth	baçgeneizaw	banad
awyzu	azoeredigaeth	baçig	banadlawg
awyzvawr	azoeriannawl	badwriaeth	banadlawr
awz	azoeriannawl	baesg	banàu
azant	azoeriant	baezaiz	bancawlawg
azant	azoeriant	baezan	banfagliad
azasedigaeth	azoledigaeth	baezawg	bangawrwyz
azasedigaeth	azoledigaeth	baezawl	banierawg
azasedigawl	azreiziaw	baezgen	bannodi
azasedigawl	azreiziaw	bagadu	bannodiad
azawedigawl	azurngau	bagell	bant
azawedigawl	azurngau	bagwn	bant
azawl	azurniaeth	bagwyaw	bànu
azawl	azurniaeth	bagwyawl	baren
azevedigaeth	azurnoldeb	baid	bargodedig
azevedigaeth	azurnoldeb	balannawl	barlen
azevedigawl	azwg	balannu	barnodyz
azevedigawl	azwg	balasarnawl	barugawl
aziai	azwynaw	balâu	barugiad
aziai	azwynaw	balaw	baruglyd
aziaw	azwynryw	balawg	barvawl
aziaw	azwynryw	balciad	barvedig
azibyn	azwynvrydez	balciedig	barviad
azibyn	azwynvrydez	balciwr	barvlwyd
azigor	azygiad	baldarzawl	baryw
azigor	azygiad	baldorvi	barywlen

barzgan	beiliawg	berwydyz	bling
barzgar	beiliedig	berwyza	blisgaw
barzgwccwll	beisgawniad	berysgriven	blisgedig
barzlith	beisiad	beudail	blisgiad
barzon	beisiawg	bidrad	blisgyn
barzoniaethawl	beisiawl	bidwal	blivai
barzoniaethu	beislëawg	bisweiliad	blivawl
basawl	beisväawg	blaendociad	blivedig
basedig	beisväawl	blaengnaiv	bliviaw
basgedawg	beisvaogrwyz	blaengneiviaw	blivyn
basgedawl	beiziedig	blaenhogi	blodeulyd
basiad	belaç	blaenhogiad	blodeuvag
basrwyz	belawg	blaenllymedig	blodeuwez
basu	belg	blaenllymiad	blodiad
batelus	belgwys	blaennewyz	blodon
bathadwy	beli	blaenoriad	blodwaith
bathawg	belwys	blaenredu	blodwyad
batheiniaw	bënaid	blaenved	blöen
batheinyz	berad	blai	blöenawl
bathell	beraden	blasaiz	blöeniad
bau	beraes	blasiad	blöenu
bauad	berasgell	blaw	blofi
baweiziaw	berrwyawg	blawrgoç	blofiad
baweizlyd	berthdud	bleinied	blofied
bawlydrwyz	berthiad	bleizadwy	blonegyn
bedwin	berthogiad	bleizwç	blong
beïçiedig	berthva	bleizyçva	bloth
beïçiogawl	berthvan	bleizyd	blöyn
beïçiogwr	berväyz	bleizynez	blöynawl
beigri	berväyzes	blewogrwyz	blöyniad
beiliad	berwadwy	blinderogrwyz	blöynu
beiliaw	berwyd	blinderusrwyz	blwth

blyçu	bonad	bradwyad	brawdvaethu
blyçwr	bonclustiad	bradyn	brawdvaethwr
blyngâad	bonclustiwr	brae	brawwç
blyngaiz	bondew	braenaru	breçawl
blyngyn	bonezawg	braenedigawl	breçlydrwyz
blythaç	bonezigdawd	bragal	brëen
blythai	bonezigiaeth	bragodyn	bregawl
blythar	bonezogi	bragur	breiad
blyzez	bonezus	braguraw	breiçdlysawg
boçdew	bongèmi	bragyz	breiçdlysu
boçiad	bor	brai	breiçell
bog	borehun	braith	breiçledyr
bogeilçwyz	boreuad	bràlawg	breiçrwyaw
bogeilglwm	boreuaw	bramiwr	breiçrwyawg
bogelawg	boreudwyg	branllyd	breiçrwyawl
bogelu	boreuez	branllydrwyz	breiçrwywr
boglynawl	boreuolrwyz	branos	breing
boglyniad	boreuwisg	brasâad	breiniolez
bogwn	borleuan	brasaiz	breintlythyrawg
bogynawg	bosglymy	brasâu	breinva
bolawd	bostiad	brasbwythiad	breisgedig
boldeswr	bot	brasbwythwr	breisgiad
boldwn	boza	brasluniedig	breithgan
boleraï	bozlonadwy	brasluniwr	breithig
bolgrothawg	bozlonedigawl	brasnaz	breithinon
bolheulad	bozolder	brasnazawl	breithred
bolltawl	bradusrwyz	brasnazedig	breithrwy
bolltedig	bradvas	brasweithiad	breithwen
bolrythiad	bradvwriadrwyz	brasweithiwr	bremyn
bolrythni	bradwç	brawdawr	brenaç
bolwag	bradwen	brawdïad	brenindodawl
bolystawg	bradwruswyz	brawdïazwr	brenineiziaw

breninesan	brigawl	briz	bruawl
breninolez	brigbawr	bröawl	brudai
breninoli	brigboriad	broçaiz	brudiawg
breninzawn	briglwydwyn	broçwel	brudiedig
bres	brigveiniad	brodez	brudiedigawl
brethynaiz	brigynawl	brodiawl	brwç
breuan	brigzyrniad	brodordyn	brwydawl
breuaniad	brithad	brodoriawl	brwydrglwyv
breuanwr	brithawd	brodoryn	brwydriad
breubys	brithawl	bröig	brwydrlaw
breubysyn	brithgoç	brolaiz	brwydrhonez
breuolrwyz	brithgoçi	broled	brwydrweithyzes
breurwyz	brithlasu	brolig	brwydrwraig
breuzil	brithodlaeth	bròna	brwydyzes
breuzilad	brithredeg	brònaiz	brwynai
brevan	brithrywiad	bronêang	brwyneg
brevanttrwç	brithrywiaeth	brongul	brwyngwyn
brevwer	brithrywiaw	bronguli	brwyniad
brevwr	brithwlaw	bronheilin	brwyniawl
brëyrawl	brithwlawiaw	bronheilyn	brwynvryd
brëyrdir	brithwy	bronheulad	brwysaiz
brëyriaeth	brithwynu	bronisel	brwysawg
brëyrllys	briwant	bronlydan	brwysgadwy
briad	briwawd	bronrheiniad	brwysgiad
briaiz	briwdòni	bronrhuzawg	brwysgvlaen
briaw	briwennig	bronuçel	bryçau
briawg	briwionyn	bronvollaig	bryçawl
briawl	briwwlaw	bronvriw	brycell
bridaw	briwwlawiaw	bronwyllt	bryçen
bridawg	briwwlawiawg	brothen	bryçeuad
bridawl	briwysioniad	brozosbarth	bryçeuawl
brigantiad	briwzail	brozosbarthyz	bryçyll

brydai	brytheiriawl	buçïaw	buzain
brydain	brythred	buçïawl	buzaint
brydaint	brythu	budrâad	buzeilw
brydaiz	brythus	budrâawl	buzig
brydian	brythved	budrad	buzugre
brydiannawl	brythwr	budraiz	bwâu
brydiannu	brythwy	budrâu	bwbaçus
brydiannus	brythyn	budrawl	bwcai
brydiolrwyz	brywaiz	budrâwr	bwccledyr
brydyçwil	brywder	budreiriad	bwedeisiaw
brygai	brywiad	budrelwant	bwra
brygain	brywiaw	budrogi	bwsg
brygaint	brywiawl	budy	bwydiawg
brygawl	brywusdra	budyaw	bwytàad
brygez	brywusez	budywr	bwytai
brygiad	bryzawn	buelin	bwytêigrwyz
brygu	bu	bugeilad	byçanedig
brynaç	buanawg	bugeiliad	byçeiziaw
bryncynai	buanocâad	bugeilyzes	byçeizrwyz
bryncyniad	buanocâawl	buglawz	byçod
bryncynwr	buanocâu	bugunaw	byçodawg
bryned	buanogaeth	buguned	byçygyr
brynial	buanwr	bugunwr	byda
brysiawr	bruarthawl	bunnywen	bydiaeth
brythai	bruarthedig	bur	bydiaethawl
brythain	bruarthiad	burgun	bydiant
brythaint	bruarthva	burgungeg	bydolzoethyn
brythar	buçezawg	burguniad	bydu
brythawd	buçezocâad	burguniawl	bygant
brythawl	buçezogaeth	bury	bygwyz
brythawr	buçezogi	bus	bylawg
brythedig	buçïad	bustlwr	bylçaiz

bylçlain	bywyneiziaw	cadwaith	camaçwynwr
bylçlavyn	bywyneiziawl	cadwyawl	camadrawz
bÿliad	byz	cadwynad	camadroziad
bÿlu	byzagliad	cadwynbroest	camalw
byrâawl	byzaglwr	cadwynedigaeth	camalwad
byradwy	byzagyl	caeadrwyz	camamgyfred
byrfrydig	byzair	caeadwr	camamgyfred
byrieuwys	byzinad	caeawl	camansawz
byrllawiwg	byzinawr	caenawl	camarweiniad
byrneidiaw	byzu	caenenawl	camarweiniwr
byrniad	câad	caeneniad	camarweiniyz
byrziawg	cabledigawl	caethadwy	camarzelw
byrzwely	cabrawd	caethawl	camarzelw
byrzwn	caçgŕeizrwyz	caethgyvieithu	camathraw
bysiwg	cadar	caethgyvieithwr	camathrawiaeth
bysiawr	cadbais	caethiad	camathrawiaethu
bysle	cadbenaeth	caethiw	camathrawu
byswain	cadberth	caethlwnc	camattaliad
bytheuadast	cadblyg	caethlyncu	camazysg
bytheuades	cadfeirç	caethwesyn	camazysgu
bytheuadgi	cadgor	cafad	camçwant
bywaiz	cadgorz	cafawd	camdriniad
bywed	cadgun	cafawr	camdroiadwy
bywedyn	cadgyfraw	cai	camdroiedig
byweiziad	cadgynhen	caiwg	camdrowr
byweiziawl	cadiaith	cair	camdwyad
bywêyz	cadnõus	calavaiz	camdwyath
bywiadwy	cadraith	caleden	camdwyaw
bywiawd	cadvilez	caledwr	camdybiad
bywiogwr	cadvilezed	callu	camdyngu
bywullyn	cadviliad	callus	camdywysaw
bywyneiziad	cadvuziant	callusder	camdywysedig

camdywysiad	camhyderu	camwyniant	cannawg
camdywyswr	camleâad	camvynegi	cannerthawl
camell	camleâu	camvynegiad	cannerthiad
camenw	camlevariad	camweziad	cannhrawd
camganlyn	camlevaru	camwezusrwyz	cannwyn
camganlynawl	camluniad	camyll	cannwynawl
camganlyniad	camluniedig	camymarwez	canonyz
camgarçaru	camlythriad	camystyriawl	canotor
camgerzediad	camlywiad	camzadgan	canrain
camglywed	camlywiawd	camzaliad	canrawd
camgoel	camlywiodawr	camzangaws	cantrevwr
camgyçwniad	camogwyz	camzangosawl	cantro
camgyhuzawl	camogwyziad	camzangosiad	cantroediawg
camgyhuzedig	camorçwyl	camzarogan	canvodrwyz
camgymhariaeth	camorçwyliaeth	camzarogan	canwelwder
camgymmedroli	camoresgynawl	camzevnyziawl	canwriadaeth
camgynghor	camoresgyniad	camzevnyzu	canwy
camgynghori	camoresgynyiz	camzirnadaeth	canwyrad
camgynnaliad	camraw	camzosparthiad	canwyredig
camgysylltiad	camriv	camzyçymyg	canwyrwr
camgyvansawz	camriviad	camzyçymygawl	canwyriz
camgyvansozi	camrwysgaw	camzyçymygiad	canymdeithiad
camgyvansoziad	camrwysgiad	camzysgu	canymdeithiawl
camgyvarwyziad	camrwysgwr	canawd	canymdeithiedig
camgyveiriad	camseiniad	canghellawg	canymdeithiwr
camgyveiriaw	camsyniwr	canloyw	canymdöad
camgyvlëawl	camvarniad	canloywder	canymdöedig
camgyvrivawl	camveziannawl	canlyniawd	canymdöwr
camgyvriviad	camveziannwr	canmhlygu	canymdöyz
camhawl	camvwrw	canmolawd	capeniawg
camholi	camwynâad	cannalen	càrad
camholiad	camwynâu	cannalênawg	carain

caraint	casaawl	cecreiaiz	ceingliadur
carawd	casadai	cecusrwyz	ceingorethu
cardodi	casadwy	cecrynaiz	ceingyll
cardoteig	casâedig	cecysaiz	ceingyvreu
caredigaw	casgledigawl	cecysawg	ceiniades
caregedig	casgliadwy	cedenogrwyz	ceinibawg
careugarwç	casnawr	cedorva	ceinlly
carezawg	castanlliw	cedorwyz	ceinmygawl
carezu	castanlliw	cedrwys	ceinrad
carg	castelliad	cedwidyzes	ceinvawl
cargu	casvar	cefitor	ceinwerth
cariadloes	cateia	cèg	ceinwyd
cariadlonrwyz	cathdericai	cegaiz	ceirçen
cariadusaiz	cathliad	cegawl	ceirçlyd
cariadusaw	catrodawl	cegiawl	ceiriad
cariadusrwyz	catrodi	cegrythiad	ceirioslan
cariadwy	cavad	ceibiad	ceisid
carnaiz	cavaeth	ceibrad	ceisitor
carnboeriad	cavellaiz	ceibrawg	ceiswiw
carniwr	cawd	ceibren	celan
carnvilain	cawellyn	ceiliad	celanez
carnwyd	cawiad	ceiliogwyz	celanezaiz
carodawl	cawlen	ceilvrain	celanezig
carpiedig	cawliad	ceimmen	celawr
carthawg	cawodawl	ceimmenen	celcyn
carv	cawrdeb	ceimmiaw	celcyniaeth
carvaglwr	cawrder	ceinad	celeveuryz
carvenaid	cawrnaid	ceinciawl	celfain
carzagyl	câws	ceingel	celfeiniad
carzawd	cawsez	ceingell	celvlyn
carzawl	cawsiad	ceinglaw	cenedledigawl
carzenin	ceber	ceingliad	cenedlvalç

cengledig	cibedryç	cilwêniad	clasgawl
cengliedyz	cibedryçiad	cilwênwr	clasgedig
cenvigenaiz	cibled	cingroen	clasgwr
cenvigenawl	cibzuaw	ciniawgell	clauanwres
cenvigeniad	cibzuawg	cinmael	clawd
cerçavael	cîd	cinviad	clazadwy
cerçaviad	cigawl	cinwgyl	cleca
cerçavu	cigdy	cinyglawg	clecëig
ceryzawg	ciglydrwyz	cinyñaç	cleciedyz
ceryzedigaeth	cigweiniad	cinyniad	clêd
ceryzusrwyz	cigysiad	cinyniaw	cledredig
cerzedores	cigysu	cinyniedig	cledrwy
cerzoraiz	cigyswr	cinyniwr	cledrwyaw
ces	cigyziawl	cipdremiwr	cleigiawl
ceseileidiaw	cigyzedig	cipen	cleigiwr
ceseiriawg	cilc	cipgeisiad	cleilyd
cestiad	cilcadnaid	cipgeisiawl	cleiniad
cèten	cildremiad	cipgeisiwr	cleiniawl
cetenin	cildremiwr	ciprysawl	cleisen
cêth	cildröedig	ciprysiad	cleisenawg
cethlez	cildyniad	ciprysu	cleiziad
cethrai	cildywysawl	cîr	clewç
cethreinyz	cildywysiad	ciriad	clewgg
cethrëu	cildywyswr	ciriaw	clezlaw
cethrus	cilegor	ciriawl	clezlawiawg
cethrwr	ciliawd	ciriolaeth	clezov
ceudad	ciliom	cirioldeb	clezvain
ceuedig	ciliornedig	cirioli	clezvaint
ceuedigaeth	ciliornus	claerwen	clezyvzwyn
ceuez	cilolygiad	clair	clindarzaç
cevnant	cilolygus	clasawr	clodymgais
cezoreiziaw	cilvyriad	clasp	clofwymiad

clogawr	clydawg	coçvelyynu	coeswyn
clogoren	clymyn	cocw	coethed
clogorènu	clys	cocwyad	coethedigawl
clòl	clysu	cocwyawl	coetheizdra
cloriad	clysur	coçzuaw	coetheziad
cloriedig	clytiedig	codeniad	coetheziaw
clovènu	clywad	codovidiad	coetheziawl
clowyn	clywanawr	codymawg	coetheizrwyz
clöynawg	clywiadur	codymiad	coethynawl
clöyniad	cna	codymwr	còf
clöynu	cnapiogrwyz	coeda	cofadwriaethawl
cludedig	cnawdwylltrwyz	coedgae	cofawg
cludeiriwr	cneivdy	coedwys	coft
cluder	cneuenig	coegenais	coftiad
cludewair	cnic	coegsiarad	coftiawg
cludvawr	cnifiad	coegsiared	coftiwr
cludwr	cnifiwr	coegvolaçus	cograç
clug	cnithiawl	coegvryntni	colezawg
clugiad	cniviaw	coegymfrost	colias
clugiawl	cniviawl	coegymfrostiaw	colledain
çluniwr	cniviwr	coegymluniad	colledawl
clunwstawl	cno	coegymluniaw	colwynawl
clustiawl	cnod	coegymzangaws	colwynyzes
clustweini	cnodig	coegymzangosawl	comer
clustweiniad	cnodigrwyz	coegymzangosiad	comiad
cluz	cnotâu	coegynaiz	comp
cluziaw	cnuçiant	coegzelli	conellawg
cluziawl	cnwyv	coelbarez	congliad
clw	co	coelbrawv	corbal
clwydedig	cobiawg	coeledig	corbedyn
clwyvwr	coçlasu	coelvan	corbwyad
clwyz	coçruziaw	coelverth	corbwyawl

corbwyll	corvolaeth	cowynu	crawenaiz
corbwylliad	corvolaethiad	cowyziad	crawenawl
corbwywr	corvolaethu	cozawl	crawenedig
corelwyz	corynawg	cozedi	crawenllyd
còren	corynrwy	cozeidiad	crawnaiz
còres	corynu	cozigrwyz	crawnedig
corezawl	corzedig	craçenawl	crawr
coreziad	cosedig	craçvezw	crebaçwr
corezu	cosgorzawg	crâd	crebawg
corezus	cosgorzawl	craell	crebwyllaiz
corezusrwyz	cosgorzedig	crafain	crebwyllator
corezwr	cosiedyz	crafaint	crebwylledig
corfognwyz	cospadur	crafedig	crebwylliez
corfolaethiad	cospedyz	crafinai	crebwyllitor
corforaethu	cospus	crafiniawl	crebwyllwr
corforolrwyz	costiawl	crafiniwr	creçawl
corforwr	costyr	crag	creçiad
corforyz	cothawl	cragenawl	crecian
còrig	cothi	cram	creçiedyz
corlysŵen	cothiad	cramenaiz	creçiwyr
cornboerwr	cothwr	crapiad	credad
cornig	cothyn	crapiawg	credator
coroli	covgarwç	crapiawl	crededig
corsaiz	coviawd	crapiedyz	credin
corsenawg	coviedigawl	crasboethiad	creditor
corseniad	covleidiedig	crasgnöad	creftynaiz
corswig	covweiniad	crasiedyz	creftynawg
corvaid	cowylledig	crasrwyz	crefynawl
corvawg	cowylliad	crasyz	crefyniad
corvawl	cowyllu	cravangedig	cregeniad
corvawr	cowyllyn	cravellaiz	creglydrwyz
corvian	cowynaiz	crawd	cregu

creiad	crês	cydaçubiad	cydallu
creiawg	cresadwy	cydaçwyn	cydalluawg
creiawl	cresawg	cydaçwynawl	cydalluez
creider	cresawl	cydaçwyniad	cydalw
creigiaiz	cresiad	cydaçwynwr	cydalwad
creiniator	crestawl	cydadaw	cydamcan
creiniawl	crestedig	cydadawiad	cydamcanawl
creiniedig	crestenllyd	cydadeilad	cydamcaniad
creiniwr	crestlydrwyz	cydadeiladu	cydamcanu
creirâad	crestogrwyz	cydadeilaw	cydamcanus
creirâawl	cresu	cydadnabod	cydamcanwr
creiriad	crevadwy	cydadnabod	cydamgelez
creiriawl	creviant	cydadrawz	cydamgelezawl
creisiad	creviedyz	cydadrozawl	cydamgeleziad
creisiawg	crevyzawg	cydadroziad	cydamgelezu
creisiawl	crevyziad	cydadverawl	cydamgelezwr
creisier	crezadwy	cydadveriad	cydamgelwç
creisionad	crezator	cydadveru	cydamgyfred
creisionaiz	crezawg	cydagwez	cydamgyfred
creisionawl	crezawl	cydagwezawl	cydamgyfredawl
creithadwy	crezedig	cydagweziad	cydamgyfrediad
creithiad	creziad	cydalaeth	cydamgylç
creithiawg	crezu	cydalaethiad	cydamgylçawl
creithiedig	crezus	cydalaethu	cydamgylçiad
creiziad	cydaçlesawl	cydalaethus	cydamgylçu
creiziator	cydaçlesiad	cydalaethwr	cydamlâad
creizineb	cydaçlesu	cydalar	cydamlâawl
creizioldeb	cydaçosawl	cydalariad	cydamlâu
creizitor	cydaçosi	cydall	cydamlygawl
crencyn	cydaçosiad	cydalledig	cydamlygiad
crepian	cydaçub	cydalledigaeth	cydamlygu
crês	cydaçubawl	cydallu	cydammau

cydammau	cydarweziad	cydbenodi	cydbreswyliad
cydammheuad	cydarwezu	cydberçen	cydbreswyliath
cydammheuawl	cydarwyz	cydberçen	cydbriawd
cydamryson	cydarwyzaw	cydberçenawl	cydbriodas
cydamryson	cydarwyzawl	cydberçenogaeth	cydbriodawl
cydamrysonawl	cydarwyziad	cydberçenogi	cydbriodawr
cydamrysoniad	cydawdyl	cydberçi	cydbriodi
cydamser	cydawri	cydberthyn	cydbriodoldeb
cydamserez	cydazaw	cydbetrusaw	cydbriodoli
cydamseriad	cydazawiad	cydbetrusawl	cydbriodoriaeth
cydamzifyn	cydazevawl	cydbetrusiad	cydbryn
cydamzifyn	cydazeviad	cydblaid	cydbrynawl
cydamzifynawl	cydazewid	cydblant	cydbryniad
cydamzifyniad	cydazoliad	cydbleidiad	cydbrynu
cydamzifynu	cydbara	cydbleidiaeth	cydbrynwr
cydamzifynus	cydbarâad	cydbleidiaw	cydbwy
cydamzifynwr	cydbarâawl	cydbleidiawg	cydbwyad
cydan	cydbaratôad	cydbleidiawl	cydbwyaw
cydanedig	cydbaratôawl	cydbleidiedig	cydbwyawl
cydanianaeth	cydbaratôi	cydbleidiwr	cydbwys
cydannez	cydbarç	cydbleth	cydbwys
cydannezawl	cydbawr	cydblethawl	cydbwysawg
cydanneziad	cydþeçawl	cydblethiad	cydbwysawl
cydannezu	cydþeçiad	cydblwyv	cydçwaer
cydannog	cydþeçu	cydblwyvawl	cydçwâl
cydannogaeth	cydbell	cydborth	cydçwaliad
cydannogawl	cydbellder	cydborthawl	cydçwalu
cydannogiad	cydbelydrawl	cydborthi	cydçwanegawl
cydarfedawg	cydbelydriad	cydborthiad	cydçwanegiad
cydarwez	cydbelydru	cydborthiant	cydçwanegu
cydarwez	cydbenawd	cydborva	cydçwant
cydarwezawl	cydbenodawl	cydbreswyl	cydçwantaç

cydçwantu	cyddaenu	cyddervysg	cyddraethu
cydçwantus	cyddaerawl	cyddervysgawl	cyddraferth
cydçwareu	cyddaeriad	cyddervysgiad	cyddraferthawl
cydçwareuawl	cyddaith	cyddervysgu	cyddraferthiad
cydçwareuыз	cyddaliad	cyddeulu	cyddraferthu
cydçwedleua	cyddalmiad	cyddeuluad	cyddrais
cydçwedleuad	cyddalmu	cyddeuluaiz	cyddramgwyz
cydçwedleuawl	cyddalu	cyddeuluawl	cyddramgwyzaw
cydçwedleuwr	cyddanawl	cyddeuluez	cyddramgwyzawl
cydçwedyl	cyddaniad	cyddir	cyddramgwyziad
cydçwenyç	cyddaniaw	cyddirawg	cyddramwy
cydçwiliad	cyddarawiad	cyddirawl	cyddramwy
cydçwiliaw	cyddarvawl	cyddiriad	cyddramwyad
cydçwiliedig	cyddarviad	cyddiriaw	cyddramwyaw
cydçwiwiad	cyddarvu	cyddoliad	cyddramwyawl
cydçwiwiaw	cyddarz	cyddoliaw	cyddranc
cydçwiwiawl	cyddarzawl	cyddon	cyddras
cydçwyl	cyddarziad	cyddonawl	cyddrasawl
cydçwyliad	cyddarzu	cyddonez	cyddraserç
cydçwyliaw	cyddavliad	cyddoni	cyddraul
cydçwylus	cyddavlu	cyddorçawl	cyddraw
cydçwylva	cyddawz	cyddorçi	cyddrawiaeth
cydçwyth	cyddearu	cyddorçiad	cyddreigliad
cydçwythawl	cyddeçawl	cyddôri	cyddreisiad
cydçwythiad	cyddeçiad	cyddosturi	cyddreisiaw
cydçwythu	cyddeçu	cyddosturiad	cyddreisiawl
cydçwyv	cyddeithiad	cyddosturiaw	cyddreisiwr
cydçwyvaw	cyddeithiaw	cyddosturiawl	cyddreiziad
cydçwyvawl	cyddeithiawl	cyddozawl	cyddreiziaw
cydçwyviad	cyddeithiwr	cyddoziad	cyddreiziawl
cyddaenawl	cyddervyniad	cyddraethawl	cyddrem
cyddaeniad	cyddervynu	cyddraethiad	cyddremiad

cyddremiaw	cyddro	cyddunwr	cyddyniad
cyddremiawl	cyddröad	cyddwng	cyddynwr
cyddremygawl	cyddröadwy	cyddwv	cyddyradwy
cyddremygiad	cyddröawl	cyddwyll	cyddyrawl
cyddremygu	cyddröedig	cyddwyllaw	cyddyriad
cyddrengawl	cyddroi	cyddwylliad	cyddyvawl
cyddrengiad	cyddrosglwyzaw	cyddwyllwr	cyddyviad
cyddrengu	cyddrosglwyziad	cyddwyth	cyddywallt
cyddreth	cyddrosi	cyddwythaw	cyddywalltiad
cyddrethawl	cyddrosiad	cyddwythawl	cyddywr
cyddrethiad	cyddrugarâad	cyddwythiad	cyddywys
cyddrethu	cyddrugarâawl	cyddy	cyddywysaw
cyddreuliad	cyddrugarâu	cyddyad	cyddywysawl
cyddreuliaw	cyddrwyzed	cyddyaeth	cyddywysiad
cyddrev	cyddrwyzedawg	cyddyaw	cydëangawl
cyddrev	cyddrwyzedu	cyddyawl	cydëangiad
cyddrevawg	cyddryçawl	cyddyb	cydëangu
cyddrevawl	cyddryçiad	cyddybiad	cydeçwyna
cyddreviad	cyddryçineb	cyddybiaw	cydeçwynaw
cyddreviadu	cyddryçni	cyddybiawl	cydeçwynawl
cyddrevnawl	cyddryçu	cyddybied	cydeçwyniad
cyddrevniad	cyddrynawl	cyddyciad	cydedliw
cyddrevnu	cydduez	cyddyciant	cydedliwiad
cyddrevtad	cydduezawlç	cyddyciaw	cydedliwiant
cyddrevtadawg	cyddueziad	cyddynâad	cydedliwiaw
cyddrevtadu	cydduezu	cyddynâawl	cydedmgu
cyddrevyn	cyddun	cyddynâu	cydedmygawl
cyddrigawl	cyddunaw	cyddynawl	cydedmygiad
cyddrigiad	cyddunawl	cyddyngawl	cydedryç
cyddrigiannawl	cyddundeb	cyddyngiad	cydedryçawl
cyddrigiant	cydduniad	cyddyngu	cydedryçiad
cyddrigias	cydduniaeth	cyddyngwr	cydefaeth

cydefeithiaw	cydeizuniad	cydergydiawl	cydetiveziaeth
cydefeithiawl	cydeizunwr	cyderlid	cydetivezu
cydeginaw	cydencil	cyderlidiad	cydetivezwr
cydeginawl	cydenciliad	cyderlidiaw	cydewyllys
cydeginiad	cydenciliaw	cyderlidiawl,	cydewyllysiad
cydeglurâad	cydenenllibiaw	cyderlidiwr	cydewyllysiaw
cydeglurâawl	cydenenllibiawl	cyderlyn	cydewyllysiawl
cydeglurâu	cydeni	cyderlyniad	cydewyllysiwr
cydegluraw	cydenllib	cyderlyniaeth	cydfawd
cydeglurawl	cydenllibiad	cyderlyniawl	cydfawg
cydegluriad	cydennill	cyderlyniwr	cydfin
cydegni	cydennill	cydervyn	cydfiniad
cydegniad	cydennilliad	cydervyniad	cydfiniaw
cydegniaw	cydennyn	cydervyniaw	cydfiniawl
cydegniawl	cydennynawl	cydervyniawl	cydfлам
cydegor	cydennyniad	cydervyniwr	cydfلامياد
cydegorawl	cydenwad	cydesgeulusaw	cydfلاميaw
cydegoriad	cydenwawl	cydesgeulusawl	cydfلاميawl
cydeiliad	cydenwi	cydesgeulusiad	cydfo
cydeillawg	cydeppil	cydesgyn	cydfoâd
cydeirçiad	cydeppiliad	cydesgynawl	cydfoâwl
cydeiriawl	cydeppiliaeth	cydesgyniad	cydfodiad
cydeiriolaeth	cydeppiliawg	cydestyn	cydfodiant
cydeirioled	cydeppiliawl	cydestynawl	cydfodiaw
cydeiriolez	cyderbyn	cydestyniad	cydfodiawl
cydeirioli	cyderbyniad	cydethol	cydfoi
cydeiriolus	cyderbyniaw	cydetholiad	cydforiad
cydeisteziad	cyderbyniawl	cydetholwr	cydforiaw
cydeithiawg	cyderçi	cydetivezawg	cydforiawl
cydeizunaw	cydergyd	cydetivezawl	cydfrau
cydeizunawl	cydergydiad	cydetivezes	cydfreuad
cydeizuned	cydergydiaw	cydetiveziad	cydfreuaw

cydfreuawl	cydgadwedigaeth	cydgartrevu	cydgeraint
cydfrawd	cydgadwynaw	cydgarwr	cydgeryz
cydfrydiad	cydgadwynawl	cydgarzaw	cydgeryzawl
cydfrydiant	cydgadwyniad	cydgarziad	cydgeryziad
cydfrydiaw	cydgaethawl	cydgarzu	cydgeryzu
cydfrydiawl	cydgaethiad	cydgasâad	cydgerz
cydfuant	cydgaethiwaw	cydgasâawl	cydgerzed
cydfuantu	cydgaethu	cydgasâu	cydgerzediad
cydfuantus	cydgafad	cydgasgliad	cydgerzedrwyz
cydfugiad	cydgafael	cydgau	cydgeulad
cydfugiaw	cydgafaeliad	cydgeidwad	cydgeulaw
cydfugiawl	cydgafawd	cydgeidwadaeth	cydgeulawg
cydfulliad	cydgais	cydgeisiawl	cydgiliad
cydfulliaw	cydgamus	cydgelawg	cydgiliaw
cydfwyr	cydganez	cydgelriad	cydglaziad
cydfwyrad	cydganiad	cydgellwair	cydglo
cydfwyraw	cydganlynawl	cydgellwair	cydglôad
cydfwyrawl	cydganlyniad	cydgellweiriad	cydglôawl
cydfyniad	cydganmawl	cydgellweiriaw	cydgludaw
cydfyniant	cydgar	cydgellweirus	cydgludawl
cydfyniawl	cydgarçarawl	cydgelu	cydgludiad
cydfynu	cydgarçarriad	cydgenad	cydglwm
cydfysgiad	cydgarçarau	cydgenadawl	cydglymawl
cydfysgiaw	cydgaredigaw	cydgenadiad	cydglymiad
cydfysgiawl	cydgaredigawl	cydgenadu	cydgnodiad
cydfyziad	cydgaredigrwyz	cydgenatâad	cydgoel
cydfyziaw	cydgarennyz	cydgenatâawl	cydgoeliaw
cydfyziawl	cydgares	cydgenatâu	cydgofa
cydfyziwr	cydgariad	cydgenedlawg	cydgofâad
cydgaçarwr	cydgartrev	cydgenedledig	cydgofâawl
cydgadw	cydgartrevawl	cydgenedliad	cydgofâu
cydgadwedig	cydgartreviad	cydgenedlu	cydgolez

cydgolez	cydgrez	cydgympaw	cydgylçawl
cydgolezawg	cydgrezawl	cydgympawl	cydgylçiad
cydgoleziad	cydgreziad	cydgympiad	cydgylçu
cydgolled	cydgrezu	cydgywyn	cydgylçynawl
cydgollediad	cydgroesawl	cydgywynawl	cydgylçyniad
cydgolledig	cydgroesi	cydgywyniad	cydgylçynu
cydgolledu	cydgroesiad	cydgywynwr	cydgymdeithas
cydgolli	cydgrwydrad	cydgywyzaw	cydgymdeithasiad
cydgor	cydgrwydraw	cydgywyzawl	cydgymdeithasu
cydgorfawl	cydgrwydrawl	cydgywyziad	cydgymdeithiawl
cydgorforaeth	cydgrymawl	cydgyçwnawl	cydgymharawl
cydgorforawl	cydgrymez	cydgyçwniad	cydgymhariad
cydgorforiad	cydgrymiad	cydgyçwnwr	cydgymhell
cydgov	cydgrymu	cydgyfelybawl	cydgymhellawl
cydgoviad	cydgrynôad	cydgyfelybiad	cydgymhelliad
cydgoviaw	cydgrynôawl	cydgyfelybu	cydgymhorth
cydgovleidiad	cydgrysiad	cydgyfred	cydgymhorthawl
cydgovleidiaw	cydgrysiaw	cydgyfredawl	cydgymhorthi
cydgovus	cydgrysiawl	cydgyfrediad	cydgymhorthiad
cydgrëad	cydgryvâad	cydgyfrôad	cydgymhwyad
cydgreiniad	cydgryvâawl	cydgyfrôawl	cydgymhwyaw
cydgreiniaw	cydgryvâu	cydgyfrôi	cydgymhwyawl
cydgreiniawl	cydgwblâad	cydgyhoezawl	cydgymhwyll
cydgreiriad	cydgwblâawl	cydgyhoezi	cydgymhwyllaw
cydgreiriawl	cydgwblâu	cydgyhoeziad	cydgymhwyllawg
cydgreiziad	cydgwmpasawl	cydgyhuzaw	cydgymhwylliad
cydgreiziaw	cydgwmpasiad	cydgyhuzawl	cydgymhwysaw
cydgreiziawl	cydgwmpasu	cydgyhuziad	cydgymhwysawl
cydgrevyz	cydgnawl	cydgyhuzwr	cydgymhwysiad
cydgrevyzawl	cydgniad	cydgyhwrz	cydgymmal
cydgrevyziad	cydgnu	cydgyhyrzawl	cydgymmalawg
cydgrevyzu	cydgymp	cydgyhyrziad	cydgymmaliad

cydgymmalu	cydgynnadlawl	cydgynnygiawl	cydgythruziaw
cydgymmenawl	cydgynnadlez	cydgynnyrç	cydgythruziawl
cydgymmeniad	cydgynnadliad	cydgynnyrçiad	cydgyvammod
cydgymmenu	cydgynnadlu	cydgynnyrçiawl	cydgyvammodawl
cydgymmerawl	cydgynnal	cydgynnyrçu	cydgyvammodi
cydgymmeriad	cydgynnaliad	cydgynnyzawl	cydgyvammodwr
cydgymmeryd	cydgynnalìaeth	cydgynnyziad	cydgyvannez
cydgymmod	cydgynnenawl	cydgynnyzu	cydgyvannezawl
cydgymmodawl	cydgynneniad	cydgyrç	cydgyvanneziad
cydgymmodi	cydgynnenu	cydgyrçawl	cydgyvannezwr
cydgymmodiad	cydgynnevinaw	cydgyrçiad	cydgyvarçiad
cydgymmwynas	cydgynnevinawl	cydgyrçu	cydgyvarçwr
cydgymmwynasawl	cydgynneviniad	cydgyrhaez	cydgyvartal
cydgymmwynasiad	cydgynnezvawl	cydgyrhaezawl	cydgyvartalez
cydgymmwynasu	cydgynnezviziad	cydgyrhaeziad	cydgyvartaliad
cydgymmysg	cydgynnezvu	cydgyrhaezyd	cydgyvartalu
cydgymmysgawl	cydgynnhyrvawl	cydgysgodawl	cydgyvarvod
cydgymmysgez	cydgynnhyrviad	cydgysgodi	cydgyvarwyzaw
cydgymmysgiad	cydgynnhyrvu	cydgysgodiad	cydgyvarwyzawl
cydgynghor	cydgynniwair	cydgysonawl	cydgyvarwyziad
cydgynghorawl	cydgynniweiriad	cydgysondeb	cydgyvarwyzwr
cydgynghori	cydgynniweiriawl	cydgysoni	cydgyvarwyzyd
cydgynghoriad	cydgynnorthwy	cydgysoniad	cydgyvathraç
cydgynghorwr	cydgynnorthwyad	cydgystuziad	cydgyvathraç
cydgynghrair	cydgynnorthwyawl	cydgystuziawl	cydgyvathraçawl
cydgynghreiriad	cydgynnorthwywr	cydgystwyad	cydgyvathraçiad
cydgynghreiriaw	cydgynnullawl	cydgystwyaw	cydgyvathraçwr
cydgynghreiriawl	cydgynnwysaw	cydgystwyawl	cydgyvazasawl
cydgynllwyn	cydgynnwysawl	cydgystyziaw	cydgyvazasiad
cydgynllwyn	cydgynnwysiad	cydgysylltiad	cydgyvazasu
cydgynllwynawl	cydgynnyg	cydgysylltiawl	cydgyvazev
cydgynllwyniad	cydgynnygiad	cydgythruziad	cydgyvazevawl

cydgyvazeviad	cydgyvrin	cydgyweithas	cydhebryngawl
cydgyvazewr	cydgyvrinaç	cydgyweithasawl	cydhebryngiad
cydgyveiriad	cydgyvrinaçawl	cydgyweithasiad	cydhezyçawl
cydgyveiriaw	cydgyvrinaçiad	cydgyweithasu	cydhezyçiad
cydgyveiriawl	cydgyvrinaçu	cydgywilyziad	cydhezyçu
cydgyvez	cydgyvrinaçwr	cydgywilyziaw	cydhiraethawl
cydgyvhwrrz	cydgyvrwyzawl	cydgywilyziawl	cydhiraethiad
cydgyvhyrzawl	cydgyvrwyziad	cydgywiraw	cydhiraethu
cydgyvhyrziad	cydgyvrwyzwr	cydgywirawl	cydhoedlawg
cydgyviawnâad	cydgyvrwyzyd	cydgywiriad	cydhoedli
cydgyviawnâawl	cydgyvryngawl	cydgyyezaç	cydhoedliad
cydgyviawnâu	cydgyvryngu	cydgyyrwyzaw	cydhofi
cydgyviawnder	cydgyvryngwr	cydgyryngiad	cydhofiant
cydgyviawni	cydgyvunaw	cydgyyvrnogawl	cydholi
cydgyvlog	cydgyvunawl	cydhaerawl	cydholiad
cydgyvlawnâad	cydgyvundawd	cydhaeriad	cydhonawl
cydgyvlawnâawl	cydgyvundeb	cydhaeru	cydhoni
cydgyvlawnâu	cydgyvunez	cydhaezawl	cydhoniad
cydgyvlawni	cydgyvuniad	cydhaeziad	cydhustyng
cydgyvlawniad	cydgyvunwr	cydhaezu	cydhustyngawl
cydgyvnewidiad	cydgyvurzaw	cydhalogawl	cydhustyngiad
cydgyvnewidiawl	cydgyvurzawl	cydhalogi	cydhyderawl
cydgyvodawl	cydgyvurziad	cydhalogiad	cydhyderiad
cydgyvodi	cydgyvwezawl	cydhanawl	cydhyderu
cydgyvodiad	cydgyvweziad	cydhaniad	cydhyrzawl
cydgyvran	cydgyvwezu	cydhanu	cydhyrziad
cydgyvranawl	cydgyvyngawl	cydhanvodiad	cydhyrzu
cydgyvraniad	cydgyvyngiad	cydhanvodoldeb	cydiawl
cydgyvranogiad	cydgyvyngu	cydhebgor	cydledawl
cydgyvreidiad	cydgywain	cydhebgorawl	cydiedigawl
cydgyvreidiaw	cydgyweiniad	cydhebgoriad	cydieithiad
cydgyvreidiawl	cydgyweiniawl	cydhebrwng	cydieithiaw

cydieithiawl	cydleçawl	cydlÿziad	cydnabodedig
cydlenwad	cydleçiad	cydlÿziaeth	cydnabodedigaeth
cydlesu	cydlediad	cydlÿzvu	cydnabodiad
cydieuad	cydledu	cydluziad	cydnacâad
cydieuawl	cydleisiad	cydluziawl	cydnacâawl
cydlewyçiad	cydlenwawl	cydlwythawg	cydnacâu
cydlewyçu	cydlenwi	cydlwythawl	cydnadawl
cydlezvawl	cydlesâad	cydlwythiad	cydnadu
cydlezviad	cydlesâawl	cydlwyzaw	cydnawsaiz
cydlezvu	cydlesâu	cydlwyzawl	cydnawseiziawl
cydloniad	cydlesiant	cydlwyziad	cydnawz
cydluniawl	cydletty	cydlygrawl	cydneidiad
cydlÿzawl	cydlettyad	cydlygriad	cydneidiaw
cydluziaw	cydlettyawl	cydlygru	cydneidiawl
cydivezu	cydlevarawl	cydlynawl	cydneilltuad
cydlwythaw	cydlevariad	cydlynedig	cydneilltuaw
cydlwyziant	cydlevawl	cydlynedigaeth	cydneilltuawl
cydizifer	cydleviad	cydlyvasawl	cydnerthawl
cydjynnezyv	cydlewyçawl	cydlyvasiad	cydnerthez
cydlaesawl	cydlidiaw	cydlyvasu	cydnerthiad
cydlaesiad	cydlidiawg	cydlywiad	cydnesâad
cydlaesu	cydlithiad	cydlywiaw	cydnesâawl
cydlawenâad	cydlithiaw	cydlywiawl	cydnewid
cydlawenâawl	cydlithiawl	cydlywiedyz	cydnewidiad
cydlawenyçawl	cydlivaw	cydlywodraeth	cydnewidiawl
cydlawenyçiad	cydlivawl	cydlywodraethawl	cydniweidiad
cydlawenyçu	cydliviad	cydlywodraethiad	cydniweidiaw
cydlazawl	cydliviant	cydlywodraethu	cydniweidiawl
cydlaziad	cydlonawl	cydlywodraethwr	cydnozawl
cydleâad	cydlogawl	cydlywyz	cydnozi
cydleâawl	cydlogiad	cydlywyziaeth	cydnoziad
cydleâu	cydluniad	cydnabodawl	cydobaith

cydobeithiad	cydogwyzawl	cydormeiliawg	cydosbarthawl
cydobeithiaw	cydogwyziad	cydormeiliwr	cydosbarthiad
cydobeithiawl	cydohiriaw	cydormes	cydosbarthu
cydobrwy	cydohiriawl	cydormesawl	cydosodawl
cydobrwyad	cydollwng	cydormesiad	cydosteg
cydobrwyaw	cydollyngawl	cydormesu	cydostegawl
cydobrwyawl	cydollyngiad	cydormeswr	cydostegiad
cydoç	cydolrwyz	cydormozawl	cydostegu
cydoçel	cydorçest	cydormozi	cydoval
cydoçelawg	cydorçestawl	cydormoziad	cydovaliad
cydoçeliad	cydorçestiad	cydorthreçawl	cydovid
cydoçelu	cydorçestu	cydorthreçiad	cydovidiawl
cydoçi	cydorçestwr	cydorthreçu	cydovnawl
cydoçrawl	cydorçuziad	cydorthreçwr	cydovni
cydoçri	cydorçuziaw	cydorthrymawl	cydovniad
cydoçriad	cydorçuziawl	cydorthrymiad	cydovwyad
cydodiad	cydorçvygawl	cydorthrymu	cydovwyaw
cydoed	cydorçvygiad	cydorvod	cydovwyawl
cydoedawl	cydorçvygu	cydorvodawg	cydovwywr
cydoedi	cydorçwyl	cydorvodogaeth	cydovyn
cydoediad	cydorçwyliad	cydorvolez	cydovyn
cydogan	cydoresgyn	cydorvolezawl	cydovynawl
cydoganawl	cydoresgynawl	cydorvoleziad	cydovyniad
cydoganiad	cydoresgyniad	cydorwezawl	cydozev
cydoganu	cydorfenawl	cydorweziad	cydozevawl
cydogelawg	cydorfeniad	cydorzwyad	cydozevez
cydogeliad	cydorfwys	cydorzwyaw	cydozeviad
cydogelu	cydorfwysawl	cydorzwyawl	cydragorawl
cydogelwç	cydorfwysiad	cydorzyvnawl	cydragori
cydogonezawl	cydormail	cydorzyvniad	cydragoriad
cydogoneziad	cydormeilad	cydorzyvnu	cydragrithiad
cydogwyzaw	cydormeiliaw	cydosbarth	cydragrithiaw

cydragrithiawl	cydriniawl	cydryvel	cydsenawl
cydragrithiwr	cydrith	cydryvelawg	cydseniad
cydraib	cydrithiad	cydryveliad	cydsenu
cydraid	cydrithiaw	cydryvelu	cydserç
cydraith	cydrithiawl	cydryvyg	cydsevydlawg
cydraniad	cydrivaw	cydryvygawl	cydsevydliad
cydranwr	cydrivawl	cydryvygiad	cydsevydlu
cydrathiad	cydriviad	cydryvygu	cydsiarad
cydreibiad	cydrozawl	cydrywiad	cydsisial
cydreibiaw	cydrozwr	cydrywiaw	cydsisial
cydreibiawl	cydrwy	cydrywiolaeth	cydsorawl
cydreibiwr	cydrwyad	cydrywioli	cydsori
cydreidiad	cydrwyaw	cydryzâad	cydsoriad
cydreidiant	cydrwyawl	cydryzâau	cydsoriant
cydreidiaw	cydrwymawl	cydryzâawl	cydsozawl
cydreidiawl	cydrwymiad	cydryzid	cydsozi
cydreithiad	cydrwysgaw	cydsaig	cydsoziad
cydreithiaw	cydrwysgawl	cydsangawl	cydsuzaw
cydreithiawl	cydrwysgiad	cydsangiad	cydsuzawl
cydreithiwr	cydrwystraw	cydsangu	cydsuziad
cydreol	cydrwystrawl	cydsarzawl	cydsuziant
cydreolaeth	cydrwystriad	cydsarziad	cydswllt
cydreolwr	cydrwystyr	cydsathrawl	cydswyz
cydres	cydrwyvaw	cydsathriad	cydswyzawg
cydresawl	cydrwyvawl	cydsathru	cydswyzawl
cydresiad	cydrwyviad	cydsav	cydswyzogaeth
cydrestrawl	cydrwyzaw	cydseinez	cydsylliad
cydrestriad	cydrwyzawl	cydseiniannawg	cydsylltiad
cydrestyr	cydrwyziad	cydseiniant	cydsylltiawl
cydrin	cydrythawl	cydseiniawg	cydsylltu
cydriniad	cydrythiad	cydseinig	cydsyllu
cydriniaw	cydrythu	cydseiviad	cydsylw

cydsylwad	cydvaezawl	cydvazeuant	cydvlysiaw
cydsylwezoldeb	cydvaeziad	cydvazeuawl	cydvlysiawl
cydsylwezoli	cydvaezu	cydveçni	cydvodoldeb
cydsymud	cydvag	cydveçniad	cydvolawd
cydsymudawl	cydvagiad	cydveçniaw	cydvoli
cydsymudiad	cydvagu	cydveçniawl	cydvoliannawl
cydsynioldeb	cydvagwy	cydveçniwr	cydvoliant
cydsyrthiad	cydvagwyad	cydveiad	cydvoz
cydsyrthiawl	cydvagwyaw	cydveiaw	cydvozawl
cydsythu	cydvagwyawl	cydveithrin	cydvoziad
cydunder	cydvai	cydveithrin	cydvoziant
cydurzas	cydval	cydveithrinawl	cydvoziaw
cydurzasawl	cydvaliad	cydveithriniad	cydvradawl
cydurzasiad	cydvalu	cydverw	cydvradyçawl
cydurzasu	cydvan	cydverwad	cydvradyçiad
cydurzaw	cydvanawl	cydverwawl	cydvradyçu
cydurzawl	cydvanawl	cydverwi	cydvraint
cydurziad	cydvanegawl	cydveziannawl	cydvrawdawl
cydvaçawl	cydvanegi	cydveziannu	cydvrawdoliaeth
cydvaçiad	cydvanegiad	cydveziannwr	cydvreinniad
cydvaçu	cydvaniad	cydveziannyz	cydvreinniaw
cydvael	cydvantawl	cydvlaguraw	cydvreinniawl
cydvaelawd	cydvantoli	cydvlagurawl	cydvrys
cydvaeliad	cydvantoliad	cydvlaguriad	cydvrysiad
cydvaelota	cydvanu	cydvlodeuad	cydvrysiaw
cydvaelu	cydvarniad	cydvlodeuaw	cydvrysiawl
cydvaelwr	cydvarnwr	cydvlodeuawl	cydvuçez
cydvaelwriaeth	cydvateliad	cydvloez	cydvuçezawl
cydvaethawl	cydvatelu	cydvloeziad	cydvuçeziad
cydvaethiad	cydvawl	cydvloeziaw	cydvwgwth
cydvaethu	cydvazeu	cydvloeziawl	cydvwriadawl
cydvaethwr	cydvazeuad	cydvlysiad	cydvwynâad

cydwynâawl	cydwahaniad	cydwasgar	cydwëu
cydwyniant	cydwahanu	cydwasgarawl	cydwezaiz
cydwyta	cydwaharz	cydwasgariad	cydwibiad
cydwyttâad	cydwaharzawl	cydwasgaru	cydwibiaw
cydvydiad	cydwaharziad	cydwasgiad	cydwibiawl
cydvydiant	cydwaharzu	cydwasgu	cydwiriad
cydvydiawl	cydwahawz	cydwastatâad	cydwiriant
cydvydraeth	cydwahozawl	cydwastatâawl	cydwiriaw
cydvydraiz	cydwahoziad	cydwastatâu	cydwiriawl
cydvydrawl	cydwanâad	cydwazawl	cydwladwç
cydvydriad	cydwanâawl	cydwazoli	cydwladwriaeth
cydvydru	cydwanâu	cydwazoliad	cydwladyçawl
cydvyvyriad	cydwarçâad	cydwe	cydwladyçiad
cydvyvyriaw	cydwarçâawl	cydwëawl	cydwladyçwr
cydvyvyriawl	cydwarçâu	cydweinïad	cydwlez
cydvyw	cydward	cydweinïawl	cydwlezawl
cydvywiaw	cydwardawl	cydweinidogaeth	cydwneuthur
cydvywiawl	cydwardiad	cydweinidogawl	cydwneuthurawl
cydvywioliaeth	cydwardedu	cydweinidoges	cydwneuthuriad
cydwad	cydwareu	cydweinidogi	cydwrاندaw
cydwadawl	cydwareuad	cydweinidogwr	cydwres
cydwadiad	cydwareuawl	cydweinyz	cydwresawg
cydwadu	cydwarth	cydweinyzawl	cydwresawl
cydwaedawl	cydwarthâad	cydweinyzes	cydwresiad
cydwaedoli	cydwarthâawl	cydweinyziad	cydwresogawl
cydwaedoliad	cydwarthâu	cydweinyziawl	cydwresogi
cydwaez	cydwarthruziad	cydweisgiad	cydwresogiad
cydwaezawl	cydwarthruziaw	cydweisgiaw	cydwresu
cydwaezi	cydwarthruziawl	cydweisgiawl	cydwrthawd
cydwaeziad	cydwasanaeth	cydwerthez	cydwrthlaz
cydwahan	cydwasaneuthawl	cydwerthiad	cydwrthlazawl
cydwahanawl	cydwasaneuthwr	cydwerthu	cydwrthlaziad

cydwrthodawl	cydymadnabod	cydymatdeb	cydymdreçwr
cydwrthodiad	cydymadrawz	cydymatdebawl	cydymdynawl
cydwrthryn	cydymadrozawl	cydymavael	cydymdyniad
cydwrthrynawl	cydymadroziad	cydymavaeliad	cydymegnïad
cydwrthryniad	cydymagwezawl	cydymbarotôad	cydymegnïaw
cydwthiad	cydymalw	cydymbarotôawl	cydymegnïawl
cydwthiaw	cydymalwad	cydymbarotôi	cydymeiriad
cydwthiawl	cydymanerç	cydymbeidiad	cydymeiriaw
cydwybodusrwyz	cydymanerç	cydymbeidiaw	cydymeiriawl
cydwyliad	cydymanerçawl	cydymbeidiawl	cydymerlyn
cydwyliaw	cydymaraws	cydymbleidiad	cydymerlynawl
cydwylied	cydymarbed	cydymbleidiaw	cydymerlyniad
cydwyliedig	cydymarbed	cydymbleidiawl	cydymfrost
cydwyneb	cydymarbedawl	cydymborth	cydymfrostiad
cydwynebawl	cydymarbediad	cydymborthawl	cydymfrostiaw
cydwynebiad	cydymarbod	cydymborthi	cydymgablez
cydwynebu	cydymarbod	cydymborthiad	cydymgablïad
cydwynebwyr	cydymarbodawl	cydymdeithiawg	cydymgablur
cydwyraw	cydymarosawl	cydymdeithiocâad	cydymgablur
cydwyrawl	cydymarver	cydymdeithiocâawl	cydymgadwynad
cydwyriad	cydymarver	cydymdeurawl	cydymgadwynaw
cydwysiad	cydymarverawl	cydymdeuriad	cydymgadwynawl
cydwysïaw	cydymarverïad	cydymdeuru	cydymganlynawl
cydwysïawl	cydymarwez	cydymdraferthawl	cydymganlyniad
cydwystlaw	cydymarwez	cydymdraferthiad	cydymgaredigaw
cydwystlawg	cydymarwezawl	cydymdraferthu	cydymgaredigawl
cydwystliad	cydymarweziad	cydymdravod	cydymgaru
cydwystyl	cydymattal	cydymdravodawl	cydymgasglaid
cydymadael	cydymattal	cydymdravodi	cydymgasglawl
cydymadaw	cydymattaliad	cydymdravodiad	cydymgasglu
cydymadawiad	cydymattalus	cydymdreçawl	cydymgeiniad
cydymadnabod	cydymatdeb	cydymdreçïad	cydymgeiniaw

cydymgeiniawl	cydymgynnulliad	cydymliwiad	cydymorçestawl
cydymgeisiad	cydymgyrçawl	cydymliwiawl	cydymorçestiad
cydymgeisiawl	cydymgyrçiad	cydymluniad	cydymorçestu
cydymgelezawl	cydymgyrçu	cydymluniaw	cydymosawd
cydymgeleziad	cydymgysylltawl	cydymluniawl	cydymosodawl
cydymgelezu	cydymgysylltiad	cydymlynawl	cydymosodiad
cydymgiliad	cydymgysylltu	cydymlyniad	cydymostegawl
cydymgiliaw	cydymholi	cydymlynu	cydymostegiad
cydymgolez	cydymholiad	cydymmeithas	cydymostegu
cydymgolezawl	cydymhonawl	cydymmeithasawl	cydymostwng
cydymgoleziad	cydymhoni	cydymmeithasiad	cydymostyngawl
cydymgorforawl	cydymhoniad	cydymmeithasu	cydymostyngiad
cydymgorfori	cydymlazawl	cydymmeithiaw	cydymovyn
cydymgorforiad	cydymlaziad	cydymmeithiawl	cydymovyn
cydymguz	cydymlazwr	cydymnawsiad	cydymovynawl
cydymguziad	cydymleçawl	cydymnawsiaw	cydymovyniad
cydymguziaw	cydymleçiad	cydymnawsiawl	cydymozev
cydymguziaw	cydymleçu	cydymneilltuad	cydymozevawl
cydymgydiad	cydymledawl	cydymneilltuaw	cydymozeviad
cydymgydiaw	cydymlediad	cydymneilltuawl	cydymranawl
cydymgydiawl	cydymledu	cydymnerthawl	cydymraniad
cydymgydnabod	cydymlenwad	cydymnerthiad	cydymranu
cydymgyfelybawl	cydymlenwawl	cydymnerthu	cydymrithiad
cydymgyfelybiad	cydymlenwi	cydymnesâad	cydymrithiaw
cydymgyfelybu	cydymlid	cydymnesâawl	cydymrithiawl
cydymgymysgawl	cydymlid	cydymnesâu	cydymrôad
cydymgymysgiad	cydymliidiad	cydymnwyvaw	cydymrôawl
cydymgymysgu	cydymliidiawl	cydymnwyvawl	cydymrôi
cydymgynghorawl	cydymlithraw	cydymnwyviad	cydymrozawl
cydymgynghori	cydymlithrawl	cydymogonezawl	cydymrozi
cydymgynghoriad	cydymlithriad	cydymogoneziad	cydymroziad
cydymgynnull	cydymliw	cydymogonezu	cydymrwymaw

cydymrwymawl	cydymwadu	cydymzifyn	cydzadlwr
cydymrwymiad	cydymwahanawl	cydymzifynawl	cydzadver
cydymryson	cydymwahaniad	cydymzifyniad	cydzadverawl
cydymryson	cydymwahanu	cydymziriad	cydzadveriad
cydymrysonaeth	cydymwared	cydymziried	cydzadyl
cydymrysonawl	cydymwared	cydymziriedus	cydzaliad
cydymrysondeb	cydymwaredawl	cydymzizan	cydzangaws
cydymrysoniad	cydymwarediad	cydymzizanawl	cydzangosawl
cydymrysonwr	cydymwasgarawl	cydymzygawl	cydzangosiad
cydymrsathrawl	cydymwasgariad	cydymzygnawl	cydzanvon
cydymrsathriad	cydymwasgaru	cydymzygniad	cydzanvonawl
cydymrsathru	cydymwasgawl	cydymzygnu	cydzanvoniad
cydymrsenawl	cydymwasgiad	cydyrawl	cydzarbod
cydymrseniad	cydymwasgu	cydyriad	cydzarbod
cydymrsenu	cydymweithiad	cydyrthiad	cydzarbodaeth
cydymrserçawl	cydymweithiawl	cydyrthiaw	cydzarbodawl
cydymrserçiad	cydymwezawl	cydyrthiawl	cydzarbodiad
cydymrserçu	cydymweziad	cydyru	cydzarbodus
cydymrserthawl	cydymwezu	cydysgipiad	cydzarbwyll
cydymrserthiad	cydymyrawl	cydysgipiaw	cydzarbwyllaw
cydymrserthu	cydymyriad	cydysgipiawl	cydzarbwylliad
cydymrsymud	cydymyru	cydystyriad	cydzarbwyllus
cydymrsymudaw	cydymyrus	cydyved	cydzarmerth
cydymrsymudiad	cydymzadlawl	cydyvlogi	cydzarmerth
cydymunaw	cydymzadliad	cydzadgan	cydzarmerthiad
cydymunawl	cydymzadlu	cydzadganawl	cydzarpar
cydymuniad	cydymzangaws	cydzadganiad	cydzarparawl
cydymvozlondeb	cydymzangosawl	cydzadguziad	cydzarpariad
cydymvozloni	cydymzangosiad	cydzadguziaw	cydzarparu
cydymvozlonus	cydymzerçavael	cydzadguziawl	cydzarvod
cydymwadawl	cydymzerçavawl	cydzadliad	cydzarvodiad
cydymwadiad	cydymzerçavu	cydzadlu	cydzattawd

cydzattodawl	cydzifawz	cydzirmygus	cydzivrôawl
cydzattodiad	cydziferawg	cydzirper	cydzivrodawl
cydzeall	cydziferawl	cydzirperawl	cydzivrodez
cydzeçre	cydziferiad	cydzirperiad	cydzivrodi
cydzeçreu	cydzifozawl	cydzirperu	cydzivrôez
cydzeçreuad	cydzifoziad	cydzirprwy	cydzivrôi
cydzeçreuawl	cydzifred	cydzirprwyad	cydzivyrawl
cydzeilliad	cydzifredawl	cydzirprwyaeth	cydzivyriad
cydzeilliaw	cydzifrediad	cydzirprwyaw	cydzivyru
cydzeilliawl	cydzigder	cydzirprwyawl	cydziwez
cydzerbyn	cydzigiad	cydzirwy	cydziwezawl
cydzerbyniad	cydzigiaw	cydzirwyad	cydziweziad
cydzerbyniawl	cydzigiawl	cydzirwyaw	cydziwezu
cydzethol	cydzigonawl	cydzisgyn	cydzizanawl
cydzetholiad	cydzigoni	cydzisgynawl	cydzizaniad
cydzevnyz	cydzigoniant	cydzisgyniad	cydzizanu
cydzevnyzawl	cydzihenyz	cydziva	cydzizymawl
cydzevnyziad	cydzihenyzawl	cydzivâad	cydzizymiad
cydzevnyziaeth	cydzihenyziad	cydzivâawl	cydzizymu
cydzevnyzu	cydzihenyzu	cydzivanawl	cydzodawl
cydzewis	cydzilëad	cydzivaniad	cydzodi
cydzewisawl	cydzilëawl	cydzivanu	cydzodiad
cydzewisiad	cydzilëu	cydziveru	cydzolev
cydzi rwyawl	cydzinasawl	cydzivlanawl	cydzolevain
cydzial	cydzinasiad	cydzivlaniad	cydzosbarth
cydzial	cydzinasu	cydzivlanu	cydzosbarthawl
cydzialez	cydzinaswr	cydzivrawd	cydzosbarthiad
cydzianc	cydzinasyz	cydzivredu	cydzosbarthu
cydziangawl	cydzirmyg	cydzivrïad	cydzrygawl
cydzieithrad	cydzirmygawl	cydzivrïaw	cydzrygiad
cydzieithraw	cydzirmygiad	cydzivrïawl	cydzrygu
cydzieithrawl	cydzirmygu	cydzivrôad	cydzull

cydzulliad	cydzymçweliad	cydzyvrysiawl	cyhuzedigaeth
cydzulliaw	cydzymçwelyd	cydzywezawl	cyhydrawl
cydzwysaw	cydzymunaw	cydzyweziad	cyhydriad
cydzwysawl	cydzymunawl	cydzywezu	cyhyrzawl
cydzwysiad	cydzymuniad	cyfawd	cyhyrzoldeb
cydzybleidiad	cydzynewared	cyfeithiedyz	cyhys
cydzybleidiaw	cydzynewaredawl	cyfelybiaethiad	cyhysaiz
cydzybleidiawl	cydzynewarediad	cyferi	cyhyseiziaw
cydzyblygawl	cydzyozeu	cyfinid	cyhyseiziawg
cydzyblygiad	cydzyozev	cyfiniden	cylçdor
cydzyblygu	cydzyozevaint	cyfodiad	cylçdröawl
cydzyborthawl	cydzyozevawl	cyfodiaw	cylçeizrwyz
cydzyborthi	cydzyozeviad	cyfodiawg	cylçgrwydraw
cydzyborthiad	cydzyrçavawl	cyfredadwy	cylçgrwydrawl
cydzyçan	cydzyrçaviad	cyfredawl	cylçgrwydyr
cydzyçanawl	cydzyrçavu	cyfrededig	cylçgyvarçwyl
cydzyçaniad	cydzysg	cyfreuad	cylçgyvarçwyliad
cydzyçanu	cydzysgawl	cyfreuedig	cylçliv
cydzygawl	cydzysgiad	cyfreuedigaeth	cylçlivawl
cydzygludaw	cydzysgu	cyfröadwy	cylçliveiriant
cydzygludawl	cydzysgwyl	cyfröedigawl	cylçliveiriaw
cydzygludiad	cydzysgwylgar	cyfrwyawl	cylçliveiriawl
cydzygrysiad	cydzysgwyliad	cyfrydiawl	cylçliviant
cydzygrysiaw	cydzyun	cyfrydu	cylçolygiad
cydzygrysiawl	cydzyunawl	cyfryn	cylçolygu
cydzygwys	cydzyuniad	cyfrynawl	cylçynoldeb
cydzygwyzaw	cydzyuniant	cyfurviad	cylçynwr
cydzygwyzawl	cydzyvod	cyfurviaw	cylçysawl
cydzygwyziad	cydzyvodawl	cyfylliawg	cylçysu
cydzygyd	cydzyvodiad	cygly	cylionawg
cydzylyn	cydzyvrysiad	cyhavalâad	cyllen
cydzymçwel	cydzyvrysiaw	cyhoezadwy	cylliso

cylltawr	cymhorthaiz	cymmesuredigaeth	cymmurthiwr
cyllu	cymhorthedig	cymminad	cymmwrth
cylmair	cymhrafer	cymminawd	cymmwynasiad
cylora	cymhrwy	cymmned	cymmwyth
cylusrwyz	cymhryder	cymmle	cymmwythaw
cymdeithasawg	cymhryderawl	cymmodloniad	cymmwythawl
cymdeithiaiz	cymhryderu	cymmodrozawl	cymmwythiad
cymdeithiawg	cymhryderus	cymmodroziad	cymmydaeth
cymdeithiwr	cymhwyadwy	cymmonedig	cymmydogaethu
cymdeithyz	cymhwyawl	cymmrاد	cymmydu
cymgres	cymhwyedig	cymmrادwç	cymmygawl
cymharawg	cymhwyedigaeth	cymmrادiad	cymmygiad
cymhariaethawl	cymhwyllawg	cymmrاد	cymmygwr
cymhedeirranu	cymhwyllawl	cymmrادaw	cymmynedig
cymhenawl	cymhwyllawr	cymmrادawl	cymmynedigaeth
cymhendawd	cymhwylledig	cymmrادawl	cymmyr
cymhendraws	cymhwylliant	cymmrادiel	cymmyrezawl
cymhenus	cymhwyllus	cymmrادiad	cymmyreziad
cymherçen	cymhwyllwr	cymmrادoiz	cymmyrezusrwyz
cymherçenawl	cymhwyllyz	cymmrادoriad	cymmysgetor
cymherçenig	cymhwyllyziaeth	cymmrادynawl	cymu
cymherthynas	cymhwywr	cymmrادyniad	cymwaew
cymhervezawl	cymmaeth	cymmrادyniant	cymwezawl
cymherveziad	cymmaethadwy	cymmrادysaw	cymwezedig
cymhlethadwy	cymmaethawl	cymmrادysawg	cymweziad
cymhlithadwy	cymmaethedig	cymmrادysawl	cymwezus
cymhlithawl	cymmaethiad	cymmrادysgaw	cymyliad
cymhlithiad	cymmaldig	cymmrادysgawl	cymynian
cymhlygadwy	cymmeintiawl	cymmrادysiad	cynaber
cymhlygawl	cymmeriadoldeb	cymmrادyd	cynâig
cymhlygedig	cymmesawl	cymmurthiad	cynallu
cymhorthadwy	cymmesuradwy	cymmurthiawl	cynansawz

cynansozawl	cynbeçu	cynghadwyn	cyngherthu
cynarawd	cynblanta	cynghadwynad	cynghlödwy
cynarbed	cynbwyll	cynghadwynaw	cynghlödawl
cynarbedawl	cynbwyllaw	cynghadwynawl	cynghlwyvaw
cynarbediad	cynbwyllawg	cynghan	cynghlwyvawl
cynarç	cynbwylliad	cynghanawl	cynghlwyvez
cynarçwaeth	cynbwyllus	cynghanezolwyz	cynghlwyviad
cynarçwaethawl	cyndaeth	cynghanlyn	cynghlymawl
cynarçwaethiad	cyndarz	cynghanlyniad	cynghlymedig
cynarçwaethu	cyndarzewl	cynghanrwyz	cynghlys
cynareithiad	cyndarziad	cynghar	cynghnöd
cynareithiaw	cyndarzu	cyngharant	cynghoi
cynareithiawl	cyndawd	cyngharu	cynghoiad
cynareithiwr	cyndeym	cynghas	cyngholl
cynarmerth	cyndrwç	cynghasâawl	cyngholl
cynarmerthawl	cyndryçawl	cynghasâu	cyngholliad
cynarmerthiad	cyndryçiad	cynghasez	cyngholliant
cynarmerthu	cyndyniaw	cynghau	cynghoradwy
cynarpar	cynedgiaeth	cynghav	cynghoredig
cynarparawl	cynedig	cynghavaiz	cynghoroldeb
cynarpariad	cynefca	cynghaw	cynghorvynawl
cynarparu	cynefgdawd	cynghaw	cynghorvyniad
cynarvaeth	cynenwad	cynghawiad	cynghorvynwr
cynarvaethawl	cynenwi	cynghawsawl	cynghorvynyz
cynarvaethiad	cynerçi	cynghawsiad	cynghoryziaeth
cynarvaethu	cynesgor	cynghheiriedig	cynghrafawl
cynarvod	cynethol	cynghelawg	cynghrafez
cynarzelwad	cynetholiad	cynghell	cynghrafiad
cynawg	cyngall	cynghelu	cynghrafwr
cynbeç	cynganu	cyngherthaiz	cynghreiniad
cynbeçawd	cyngelyn	cyngherthawl	cynghreiniaw
cynbeçawl	cynghadw	cyngherthiad	cynghreiniawl

cynghroeg	cynghydiawl	cyngormeswr	cyngwasgaru
cynghroesawl	cynghylus	cyngorvod	cyngwasgawl
cynghroesedig	cynglan	cyngorvod	cyngwasgedig
cynghroesez	cyngliniad	cyngorvodaeth	cyngwasgwr
cynghroesiad	cynglynedig	cyngorvolez	cyngweini
cynghron	cyngobrwy	cyngorvoleziad	cyngweiniawl
cynghrymawl	cyngobrwyad	cyngorvolezu	cyngwerthawl
cynghrymez	cyngobrwyaw	cyngosawd	cyngwerthu
cynghrymiad	cyngobrwyawl	cyngosodawl	cyngwerthwr
cynghrymu	cyngogwyz	cyngosodiad	cyngwezedig
cynghryn	cyngogwyzaw	cyngoval	cyngwrys
cynghrynâad	cyngogwyzawl	cyngovaliad	cyngwrysez
cynghrynaiz	cyngogwyziad	cyngovalu	cyngwrysiad
cynghrynâu	cyngoluz	cyngowwy	cyngwrysu
cynghrynawl	cyngoluziad	cyngowwyad	cyngwysaw
cynghrynez	cyngoluziaw	cyngowwyaw	cyngwysawl
cynghryniad	cyngorçest	cyngowwyawl	cyngwysiad
cynghrynu	cyngorçestawl	cyngovyn	cyngwystliad
cynghuziad	cyngorçestu	cyngovynawl	cyngwyswr
cynghuziawl	cyngorçestwr	cyngovyniad	cyngydiad
cynghwyn	cyngorçuz	cyngozev	cyngydiaw
cynghwynaw	cyngorçuziad	cyngozevawl	cyngydiawl
cynghwysaw	cyngorçuziaw	cyngozeviad	cyngydioldeb
cynghwysawl	cyngorçuziawl	cyngozeviant	cyngydiolrwyz
cynghwysedig	cyngorfenawl	cyngre	cyngydiwr
cynghwysiad	cyngorlluz	cyngreawd	cyngydu
cynghwyzaw	cyngorlluziad	cyngreawdyr	cynhanvod
cynghwyzawl	cyngorlluziaw	cyngresawl	cynhanvodawl
cynghwyzedig	cyngorlluziawl	cyngresu	cynhanvodi
cynghwyziad	cyngormes	cyngrezvu	cynhas
cynghydiad	cyngormesawl	cyngwasgadwy	cynhasawl
cynghydiaw	cyngormesu	cyngwasgariad	cynhavad

cynhavad	cynnadguz	cynnerçez	cynnhyvu
cynhavawg	cynnadguziaw	cynnerçogi	cynniebryd
cynhaw	cynnadlyz	cynnethol	cynnilez
cynhawelu	cynnadlyziaeth	cynneuad	cynniverawg
cynhawelwç	cynnaraiz	cynneuawl	cynniverawl
cynhênawl	cynnarmerth	cynneuedig	cynniverez
cynhêndrwst	cynnarmerth	cynneuwr	cynniviawd
cynhêngarwç	cynnarmerthiad	cynnevodawg	cynniviawl
cynhenusrwyz	cynnarpar	cynnevodgar	cynnodiad
cynhewi	cynnarpariad	cynnevodiad	cynnodiadur
cynhon	cynnarparu	cynnevodwr	cynnodiedyz
cynhraw	cynnawn	cynnewis	cynnogniad
cynhrawiad	cynnead	cynnewis	cynnoniad
cynhrawu	cynneall	cynnewisawl	cynnoniawl
cynhrwy	cynneall	cynnez	cynnorthwyadwy
cynhrwyaw	cynneçrêad	cynnezvoledig	cynnorthwyedigaeth
cynhrwyawg	cynneçreu	cynnhaeth	cynnosbarth
cynhrwyawl	cynneçreuad	cynnhais	cynnosbarthawl
cynhwythaw	cynneçreuawl	cynnhervedig	cynnosbarthiad
cynhwythawl	cynnedwyzwç	cynnhervynu	cynnosbarthu
cynhwythiad	cynneiliad	cynnhevig	cynnrýçedigaeth
cynhyrvedig	cynneiliaeth	cynnhez	cynnrýçyz
cynhyrvedigaeth	cynneiliad	cynnholiad	cynnulladwy
cynhyrvedigawl	cynneilliaw	cynnhoryv	cynnulledigaeath
cynhyrvgarwç	cynneilyz	cynnhrethawl	cynnulledigawl
cynhyrviadawl	cynnerbyn	cynnhrethu	cynnullgar
cynhyrviedyz	cynnerbyniad	cynnhrev	cynnwyd
cyniannawl	cynnerbyniawl	cynnhrevedig	cynnwyrëawg
cyniannu	cynnerçavael	cynnhrigawl	cynnwyrëawl
cynllog	cynnerçaviad	cynnhrigawl	cynnwysadwy
cynllwyniaeth	cynnerçavu	cynnhyvawl	cynnwysder
cynllwyniawg	cynnerçawg	cynnhyviant	cynnwysedigawl

cynnwythaw	cynozewwr	cynsyniawl	cynwez
cynnwythawl	cynranawl	cynsynied	cynwŷn
cynnwythiad	cynreidiad	cyntevigiad	cynwystlaw
cynnygiadawl	cynreidiaw	cyntevigiaw	cynwystledig
cynnygiadwy	cynreidiawl	cyntezan	cynwystliad
cynnygnawl	cynreidrwyz	cynvaeth	cynzadgan
cynnygniad	cynreithiad	cynvaethawl	cynzadganiad
cynnygnu	cynreithiaw	cynvaethiad	cynzadguz
cynnygnwr	cynreithiawl	cynvaith	cynzadguziad
cynnygnyz	cynreiviaw	cynvalant	cynzadguziaw
cynnyledus	cynreiviawl	cynveziannu	cynzadliad
cynnyllu	cynrithiad	cynveziannyz	cynzadlu
cynnyozev	cynrithiaw	cynveziant	cynzangaws
cynnyozevwr	cynriv	cynvezu	cynzangosiad
cynnyrçadwy	cynrivawl	cynvlas	cynzar
cynnyrçavawl	cynrywiad	cynvlasu	cynzarbod
cynnyrçaviad	cynrywiaw	cynvoesawl	cynzarbod
cynnyrçavu	cynseiliad	cynvrawd	cynzarbodaeth
cynnyrçedigaeth	cynseiliaw	cynvro	cynzarbodus
cynnyrzan	cynsevydlawg	cynvrwç	cynzarmerth
cynnysg	cynsevydliad	cynwanegu	cynzarmerth
cynnyvod	cynsevydlu	cynwaniad	cynzarmerthiad
cynnyvodawl	cynsevyll	cynwarçad	cynzarpar
cynnyvodiad	cynsyhw	cynwarçae	cynzarpar
cynnyzeb	cynsyhwad	cynwarçâedig	cynzarparu
cynoes	cynsyhwi	cynwarçâedigaeth	cynzawd
cynoesolrwyz	cynsymud	cynwarçâu	cynzawn
cynosodiad	cynsymudawl	cynwarçeidwad	cynzëall
cynosodwr	cynsymudiad	cynwawl	cynzëall
cynozev	cynsymudyz	cynwawr	cynzëalliad
cynozevawl	cynsyniad	cynwelediad	cynzeilliad
cynozeviad	cynsyniaw	cynweledig	cynzeilliaw

cynzeiriogawl	cynzylez	cyryzwę	cysgrwyz
cynzeiriogiad	cynzylig	cysadwy	cysgrwyziad
cynzerbyn	cynzylu	cysav	cysgwal
cynzerbyniad	cyrav	cysavawl	cysgwyd
cynzerbyniawl	cyravonllwyn	cysaviad	cysiad
cynzethol	cyrbwyllawl	cysawl	cyslyd
cynzetholiad	cyrbwyllus	cysbod	cyslydrwyz
cynzevnyzawl	cyrçadwy	cysbodawl	cysni
cynzevodawl	cyrçaiz	cysbodedig	cysodedig
cynzevodi	cyrçedigaeth	cysbodiad	cysodoldeb
cynzewis	cyrçell	cysdadlawl	cysodur
cynzewisawl	cyrçwylus	cysdodawl	cysolaeth
cynzewisiad	cyrçyd	cyseiliad	cysoldeb
cynzezvawl	cyrçyniawl	cyseiliawg	cysoniaeth
cynzezviad	cyrçynu	cyselltawl	cysonoldeb
cynzirnad	cyrhaezedigaeth	cyselltiad	cysozedig
cynzirnadawl	cyrhaezedigawl	cyselltu	cysozedigaeth
cynzoniant	cyriad	cysevinaw	cysozedigawl
cynzoniaw	cyriawl	cysevinawd	cysozwr
cynzosbarth	cyrid	cysevindawd	cyspelliad
cynzosbarthawl	cyridiaw	cysevylliad	cyspellus
cynzosbarthiad	cyridwen	cysezawl	cysporth
cynzosbarthu	cyriçgi	cyseziad	cysporthawl
cynzryçedig	cyrnaid	cysezu	cysporthi
cynzryçedigawl	cyrneidiawl	cysgodedig	cysporthiad
cynzryçiad	cyrnaiz	cysgodig	cyspwy
cynzulliad	cyrniaw	cysgodolrwyz	cyspwyad
cynzulliaw	cyrrithrwyz	cysgodwr	cyspwyaw
cynzwl	cyrrithus	cysgogawl	cyspwyawl
cynzwyre	cyrvaiz	cysgogiad	cyspwyllaw
cynzyl	cyrvawd	cysgogrwyz	cyspwyllaw
cynzylan	cyryzawl	cysgogwr	cyspwyllaz

cyspwylliant	cyssoniedyz	cystlynolrwyz	cysymdaith
cyspwys	cyssozadwy	cystlynrwyz	cysymdeithiad
cyspwysaw	cyssozedig	cystogiad	cysymdeithiaw
cyspwysawl	cyssozedigaeth	cystrawenyz	cysymdeithiawl
cyspwysiad	cyssoziant	cystrawiedyz	cysyriad
cyspwyswr	cyssoziedyz	cystrawu	cysyru
cyssaig	cyssozwr	cystrig	cythawl
cyssaig	cysswr	cystrigaw	cythell
cyssav	cysswr	cystrigawl	cythelliad
cyssegradwy	cysswrw	cystrigiad	cythellu
cysseigiad	cysswrw	cystuziedigaeth	cythiad
cysseigiaw	cysswyaw	cystuziedyz	cythreulgas
cysseigiawl	cysswyawg	cystwyadwy	cythreuliaiz
cysseigiwr	cysswyawl	cystwyaeth	cythriad
cysseiliad	cysswyzogaeth	cystwyedig	cythru
cysseiliant	cyssyçawl	cystwyedigaeth	cythruzadwy
cysseiliwr	cyssyçiad	cystyru	cythruzedigaeth
cysseiniant	cyssyçu	cysuredigaeth	cythruziedyz
cysseinioldeb	cyssylliad	cysuriant	cythu
cysseinolrwyz	cyssylliaw	cyswr	cythwr
cyssevinaw	cyssylltiedigawl	cyswr	cythwy
cyssevinawd	cyssylltiedyz	cyswrw	cytiad
cysseviniad	cyssylweziad	cyswrw	cytiawl
cysseviniaeth	cyssylwezu	cysyçawl	cyun
cyssevinoldeb	cystawg	cysyçu	cyunaw
cyssevylliad	cystawl	cysyl	cyunawl
cyssodadwy	cystegawl	cysyliad	cyundawd
cyssodedig	cystegiad	cysyliaw	cyundeb
cyssodedigaeth	cystlynaeth	cysyliwr	cyuniad
cyssodiant	cystlynan	cysylltiedigawl	cyvâad
cyssodur	cystlynedig	cysylweziad	cyvâawl
cyssoniaeth	cystlynedigawl	cysylwezu	cyvab

cyvacenawl	cyvalâad	cyvanodiad	cyvarparawl
cyvaceniad	cyvalâawl	cyvanrivawl	cyvarpariad
cyvacenu	cyvalâwr	cyvanriviad	cyvarsangadwy
cyvaçluzaw	cyvall	cyvanriviad	cyvarsangator
cyvaçluzawl	cyvalluaw	cyvansozadwy	cyvarsangawl
cyvaçluziad	cyvalluawg	cyvansozadwy	cyvarsangitor
cyvadeg	cyvalluawl	cyvansozawr	cyvartaladwy
cyvadegawl	cyvalluez	cyvansozedigawl	cyvartaledig
cyvadegu	cyvalluogrwyz	cyvanu	cyvartaledigaeth
cyvadroziad	cyvalwad	cyvarail	cyvartaledigawl
cyvaelawd	cyvammodadwy	cyvaran	cyvartalus
cyvaelodi	cyvammodawg	cyvarçadwy	cyvartelyz
cyvaelodiaeth	cyvammodedig	cyvarçaviad	cyvarthedig
cyvaer	cyvamryson	cyvarçavu	cyvarthes
cyvaerawd	cyvamrysonawl	cyvarçawl	cyvarvaethawl
cyvaeriad	cyvamrysoniad	cyvarçawl	cyvarvaethiad
cyvaeth	cyvamserawg	cyvarçedig	cyvarvaethu
cyvaethawl	cyvamseriad	cyvarçedigawl	cyvarvaethus
cyvaethedig	cyvamseru	cyvarçiedyz	cyvarvaethyz
cyvaethiad	cyvanerçawl	cyvarçvawl	cyvarvawl
cyvager	cyvanerçiad	cyvarçwyliadwy	cyvarvodawl
cyvagosawl	cyvanez	cyvarçwyliawg	cyvarvodedig
cyvagosi	cyvannezawg	cyvarçwylidig	cyvarweiniad
cyvagosiad	cyvannezawl	cyvarçwylyz	cyvarwynebez
cyvagu	cyvannezriad	cyvarçyz	cyvarwynebiaeth
cyvagwezawg	cyvannezle	cyvareiliad	cyvarwynebu
cyvagwezawl	cyvannezwr	cyvareiliaw	cyvarwynebyz
cyvagweziad	cyvannog	cyvareziad	cyvarwyre
cyvagwezus	cyvannogaeth	cyvarial	cyvarwysawl
cyvagwezwr	cyvannogawl	cyvarosawg	cyvarwysiad
cyvain	cyvannogiad	cyvarosawl	cyvarwyzadwy
cyvais	cyvanodi	cyvarosyz	cyvarwyzawd

cyvarwyzawg	cyvazawiad	cyverçryn	cyvezwawg
cyvarwyzedigaeth	cyvazedigaeth	cyverçrynawl	cyvhogedig
cyvarwyzedigawl	cyvazedigawl	cyverçryniad	cyvhogiad
cyvarwyzes	cyvazevadwy	cyverçrynu	cyviaçyzu
cyvarziad	cyvazewid	cyverçrynawl	cyvieithiawg
cyvarzu	cyvdadawl	cyverçryniad	cyvieithiawl
cyvarzunaw	cyvdaer	cyverçrynu	cyvieuawg
cyvarzunawl	cyvdeurawl	cyvergydiad	cyvieuawl
cyvarzuniad	cyvdeuriad	cyvergydiawl	cyvieuedig
cyvarzuniant	cyvebolig	cyvergyriawl	cyvieuwr
cyvastell	cyvebredig	cyvergyru	cyvlaeth
cyvastellawg	cyveçwyna	cyverlyn	cyvlaid
cyvastelliad	cyveçwynawl	cyverlynawl	cyvlanw
cyvathraçadwy	cyvedliwiad	cyverlyniad	cyvlavanad
cyvathraçedig	cyvedliwiant	cyverth	cyvlavanaiz
cyvattaladwy	cyvedliwiawl	cyverthawl	cyvlavanawg
cyvattaledig	cyveiez	cyverthi	cyvlavarawg
cyvattaledigaeth	cyveiliawg	cyverthiad	cyvlavaru
cyvattaledigawl	cyveiliornadwy	cyverthrwyz	cyvlaw
cyvattaliaeth	cyveillaiz	cyverthu	cyvlawnadwy
cyvattaliwr	cyveilliawg	cyverthus	cyvlawniedyz
cyvattalrwyz	cyveiriawg	cyverthwç	cyvlazawl
cyvattebadwy	cyveistyziad	cyverthyçain	cyvlëadawl
cyvattebawg	cyveistyziwr	cyverthyçawl	cyvleçawl
cyvattebedig	cyveithrinawl	cyverwenawl	cyvleçiad
cyvatteg	cyveizun	cyverwenu	cyvledawl
cyvattegwawl	cyveizunaw	cyverydig	cyvlediad
cyvattegiad	cyveizunawl	cyverzoniad	cyvlesâad
cyvattegu	cyveizuned	cyverzoniant	cyvlesâu
cyvattegwyr	cyvelinaid	cyverzoniaw	cyvlesiad
cyvazasiad	cyvenwedig	cyvetholiad	cyvlesiant
cyvazaw	cyverbynied	cyvetholwr	cyvlesu

cyvleswr	cyvlwythiad	cyvnyzedig	cyvoziad
cyvleueru	cyvlwyzawg	cyvnyziad	cyvoziant
cyvlevain	cyvlwyzawl	cyvoçrodlaeth	cyvozus
cyvleviad	cyvlwyziad	cyvoçrodli	cyvradawl
cyvlewyçawl	cyvlwyziant	cyvoçrogi	cyvradw
cyvlewyçiad	cyvlyçawl	cyvodadwy	cyvradwr
cyvlewyçu	cyvlymedig	cyvodedigawl	cyvragodva
cyvloca	cyvlys	cyvodiad	cyvragodwr
cyvloçiad	cyvlysdawd	cyvodlaeth	cyvrain
cyvlogeizrwyz	cyvlywyz	cyvoesiad	cyvranai
cyvlosg	cyvlywyziaeth	cyvoethawl	cyvranair
cyvlosgfa	cyvnaith	cyvoethedig	cyvranedigawl
cyvlosgiad	cyvnawsawl	cyvoethiad	cyvraneŷus
cyvludwad	cyvnawsiad	cyvoethogwr	cyvrangarwç
cyvludwaw	cyvneithiad	cyvogwr	cyvrangawl
cyvludwawg	cyvneithiaw	cyvogwyzawd	cyvrangiad
cyvluniedyz	cyvneithiawl	cyvogwyziad	cyvrangu
cyvlüyzawl	cyvneithyz	cyvoladwy	cyvranogrwyz
cyvlüyziad	cyvnerthedig	cyvolawd	cyvrbeniad
cyvlüyziaeth	cyvnerthedigaeth	cyvoledig	cyvrbenu
cyvlüyzu	cyvnerthedigawl	cyvoledigaeth	cyvrbwyll
cyvluziad	cyvnerthez	cyvolediw	cyvrdelaid
cyvluziawg	cyvnesavez	cyvoliannu	cyvrdeleidiaw
cyvluziawl	cyvnesaviad	cyvoliannus	cyvrdelidaw
cyvluziwr	cyvnesawg	cyvoliant	cyvrdoi
cyvlwynadwy	cyvnesiad	cyvorawl	cyvrdrevniad
cyvlwynai	cyvnewidadwy	cyvoriad	cyvrdrevnu
cyvlwyrder	cyvniverez	cyvorzwynawl	cyvrdrevyn
cyvlwysez	cyvnodiad	cyvorzyl	cyvrdrevyn
cyvlwythaw	cyvnodiedyz	cyvosodedig	cyvrdwythaw
cyvlwythawg	cyvnosiad	cyvoz	cyvreidiad
cyvlwythawl	cyvnyzawl	cyvozawl	cyvreidrwyz

cyvreithioldeb	cyvryngedigaeth	cyvymborthawl	cyvzal
cyvreithiolrwyz	cyvryngedigawl	cyvymborthi	cyvzaliad
cyvreithyzu	cyvryngrwyz	cyvymbwysaw	cyvzangaws
cyvrestrawl	cyvryngvarn	cyvymbwysawl	cyvzangosawl
cyvrgolladwy	cyvryngyzes	cyvymdreç	cyvzanvon
cyvrïawl	cyvrys	cyvymdreçawl	cyvzarbod
cyvrinaçiad	cyvrysawl	cyvymdreçiad	cyvzarbodaeth
cyvriniad	cyvrysiad	cyvymdreçu	cyvzarbodus
cyvrithiad	cyvrywiad	cyvymglöad	cyvzarmerth
cyvrithiant	cyvrywiaw	cyvymgloi	cyvzarmerthiad
cyvrithiedig	cyvrzawn	cyvymgyrç	cyvzerbyn
cyvrivedigaeth	cyvunawd	cyvymgyrçawl	cyvzerbyniad
cyvrivedigawl	cyvundon	cyvymliwiad	cyvzulliad
cyvrodaiz	cyvunhydvan	cyvymliwiaw	cyvzulliaw
cyvrodawl	cyvunhydvan	cyvymliwied	cyvzwyreain
cyvrodezig	cyvunsawz	cyvymlynawl	cyvzwyreawl
cyvrozawl	cyvurzawg	cyvymranawl	cyvzyziad
cyvrugliad	cyvurzedig	cyvymraniad	cyvzyziaw
cyvrugyl	cyvurzedigaeth	cyvymranu	cyvzyziawl
cyvrwnt	cyvurziad	cyvysedig	cywaethlez
cyvrwymyn	cyvurzoldeb	cyvysgwn	cywaethliad
cyvrwymyz	cyvurzores	cyvysgynawl	cywaethlvan
cyvrwysdra	cyvuwçder	cyvysgyniad	cywaethlyz
cyvrwysdro	cyvwasgawl	cyvysolrwyz	cywanawl
cyvrwyslym	cyvwexus	cyvystlysiad	cywaniad
cyvrwyswaith	cyvwriad	cyvystlysu	cywarçaiz
cyvrwyzawd	cyvwriadu	cyvystyriad	cywarsangadwy
cyvryçawl	cyvwrw	cyvystyriaeth	cywarsangawl
cyvryçiad	cyvwyl	cyvystyriawl	cyweiniawl
cyvrym	cyvwyl	cyvzadliad	cyweinied
cyvrymus	cyvwynebiad	cyvzadlu	cyweiniedig
cyvryngdavyl	cyvymborth	cyvzadyl	cyweiniedyz

cyweinyzawl	cywiriawl	cywyth	eçdywynygiad
cyweinyziad	cywiriedig	cywythaw	eçenawl
cyweinyzu	cywirwez	cywythawg	eçlur
cyweiriawd	cywladrwyz	cywythawl	eçlysiad
cyweiriedigaeth	cywlazu	cywythiad	eçlysuraw
cyweiriedigawl	cywleiziad	cywyzawd	eçlysurriad
cyweithâawl	cywlez	cywyziad	ecrawl
cyweithaswr	cywreinin	ebaçawg	eçrestrawl
cyweithâu	cywrysawl	ebaeth	eçrestriad
cyweithâwr	cywrysezawl	ebargov	eçrestru
cyweithiad	cywrysiad	eboli	ecriad
cyweithiant	cywrysiaw	ebraniad	ecrwr
cyweithiedyz	cywydiad	ebrawl	eçrydiad
cyweithioldeb	cywydiaeth	ebreidiad	eçrynadwy
cyweithioli	cywyll	ebreidiawg	eçryniad
cyweithiolrwyz	cywylliad	ebriad	eçrysiad
cyweithiwr	cywylliawdyr	ebru	eçu
cywenaiz	cywylliwr	ebrwyzawl	eçuziad
cywenan	cywyllu	ebrwyziad	eçuziaw
cywenig	cywynad	ebrydig	eçyngawl
cywerthadwy	cywynawl	ebrydu	eding
cywerthawl	cywynedig	ebryvygawl	edivaw
cywerthrwyz	cywynedigaeth	ebryvygiad	edliwied
cywerthyzawl	cywyraw	ebyd	edlygawl
cywestawl	cywyrawl	eç	edlymawl
cywestiad	cywyre	eçaeth	edlymiad
cywestrwyz	cywyrëawg	eçain	edlynawl
cywestu	cywyrëawl	eçawl	edlyniad
cywestwr	cywystlawg	eçdoeawl	ednain
cyweziad	cywystledig	eçdywyn	ednarmes
cywezus	cywystliad	eçdywynyg	ednarmu
cywilyziedig	cywystliaeth	eçdywynygawl	ednawl

ednyvedawg	eforth	eillas	eissill
ednyzawl	eforthawl	eilldy	eistezig
ednyziad	eforthi	eillwraig	eistenzogrwyz
ednyzu	eforthiad	eiluniad	eistenzolrwyz
edrinawl	efröad	eiluniaeth	eithen
edriniad	eg	eiluniant	eithiw
edrithiad	eglurain	eilw	eithiwaw
edrithiaw	eglyd	einawr	eithiwawg
edrithiawl	egredig	eiriaçiad	eiziad
edriv	egrist	eiriaçyz	eiziawr
edrivawl	egru	eirianiad	eizigawl
edriviad	egwanaeth	eirieçaeth	eizigeziad
edrwyth	egwy	eiriolusrwyz	eizigiad
edryçator	egwya	eirionawl	eizilâad
edrydawl	egwydled	eirivawl	eizilâawl
edrydiad	ehovanawl	eiriviad	eiziliad
edrydu	ehydriad	eirlydrwyz	eizilwas
edryvawl	ehydyr	eirthiad	eizion
edryviad	eiçiad	eirthiawl	eizionyz
edryvu	eiçiaw	eirwlawiaw	eizoli
edryw	eiçiawl	eirwlawiogrwyz	eizolva
edrywezawl	eiðiogi	eisawl	eizunadwy
edryweziad	eidyr	eisglwyvaw	eizunawd
edvuz	eigiad	eisinaiz	eizunedigaeth
edvuziaw	eigiaeth	eisinawl	eizwç
edvuziawl	eigiawl	eisiw	eizygan
edw	eigraeth	eisiwawl	eizyganawl
edwaint	eigraiz	eisiwez	eizyganiad
eflan	eigraw	eisiwiad	elaig
eflanawl	eigrawl	eisorawl	elaiz
eflaniad	eigriad	eisori	elanez
eflanu	eilaru	eisoriad	elawç

elcysen	enawr	enrhy	erbyliad
eleigiad	enbydiad	entraw	erbyniawd
eleigiaw	encilyz	entrewiad	erbynied
eleigiawl	encuziad	envilaiz	erçryn
elen	encuziaw	enwaered	erçrynawl
elgain	encuziawl	enwai	erçryniad
elinad	encuziedig	enwaid	erçrynu
ellain	ençwarz	enwaidiaw	erçwyniaw
ellbwyd	ençwarzawl	enwaisg	erçwyniawl
ellwen	ençwarziad	enwedigaw	erçyniad
ellwez	ençwarzu	enwig	erçynu
ellyz	eneidiad	enwogiad	erçywyn
elus	eneidiolrwyz	enyz	erçywyniad
elusenaiz	eneirçiad	enzawd	ereçwyz
elvaeth	eneirçiaw	enzigonawd	ereinnwg
elvyd	engherzed	enzodawl	erevain
elvyzaid	engu	enzodi	erganiad
elvyziad	engur	enzodiad	ergrydiad
elwâad	enguriaw	enzodiant	ergrydiawl
elwl	engvod	enzwl	ergrynawd
elyd	engwarth	enzylu	ergrynawl
elydnawl	engwawd	eoniad	ergryniad
elydraiz	engwth	eonvalç	ergwyn
elydrawl	engyniawg	eppiliawd	ergwynawl
elyfwl	engyriawl	eppilwraig	ergwyniad
emàno	enhuz	er	ergwyz
emid	enhuzawl	erain	ergwyzawl
emig	enhuziant	eraint	ergwyziad
emwyz	enig	erbarçawl	ergyrçawl
en	eniwawl	erbarçiad	ergyrçu
enain	enllibieizrwyz	erbarçu	ergryiad
enawel	enllyniad	erbwl	ergryiawl

erlewyn	erwç	esing	ethrevu
erlidig	erwyzaid	esiw	ethrinaw
erliv	erysgwyziad	esiwaw	ethriniad
erlivaw	erz	esiwyz	ethriniawl
erliviant	erzrymawl	esiwyzawl	ethw
erllyvasawl	erzrymez	esiwyziad	etivaw
erllyvasiad	erzwyn	esiwyzu	etivawg
erlynedigawl	erzygan	esmwythator	etivawl
ermilus	erzyganawl	esmwythedig	etiviad
ermygiad	erzyganawl	esmwythedigaeth	etiviant
erniwaid	erzyganiad	esmwythiad	eugi
erniwawl	erzyganu	esmwythiant	euloni
erniwiad	erzygnu	esmwythid	euocâad
ernwy	erzygyd	esmwythitor	euocâawl
erncyawl	esg	essilliad	euogâad
erncyiad	esgeirca	essilliaw	euraint
ernyd	esgeulusiant	est	euravallaç
erth	esglyw	estawl	eurawd
erthawl	esglywiad	estriciad	eurdalaeth
erthiad	esgobdy	estriciaw	eurdaleithiawg
erthwç	esgored	estrig	euzonawg
erthryçawl	esgoredigawl	estroneiziawl	evelwç
erthryçiad	esgoriant	estyl	evrad
erthryçu	esgoryz	estylledig	evrëu
erthu	esgorz	estynedigawl	evreviad
erthyçiad	esgudawg	estyniawg	evrevu
erv	esgudvrys	esu	evryzawl
ervynied	esgusodedig	esyzynu	evryziad
ervyniedyz	esgusodedigaeth	eth	ewwrn
erwanawl	esgusodedigawl	etholiant	ew
erwaniad	esgyr	ethreviad	ewi
erwawd	esin	ethrevigawl	ewybraw

ewybren	hadredu	haledig	hanredoliaeth
ewybrenawl	haeliad	haleniad	hanredu
ewybrez	haelionusaw	halenyz	hanvodolder
ewybriad	haelryw	halez	hanvodoli
ewydnaw	haelus	haliad	hanvodolrwyz
ewydneyz	haelusaw	haliwiad	hanzen
ewydnw	haelusrwyz	haliwiaw	hanzenawl
ewyll	haeriannawl	hall	hanzeniad
ewylliad	haeriannu	halltawl	hapiad
ewylliaw	haeriant	halltin	hapiawl
ewyllysiolrwyz	haeriator	halltyz	hapiedig
ewynez	haeritor	hallu	hapusaw
ewynllydrwyz	haerllugawl	halus	hapiusiad
ezaint	haerva	hambwyll	hâr
ezëu	haezgoel	hambwylliad	hariad
ezrith	haeziannoldeb	hamzeniad	hariannawl
ezu	haeziannoli	hanaeth	hariant
ezw	haeziannusaw	hanawd	harneisiad
ezwll	hafiawl	haned	harzawl
ezyllu	hafiwr	hanesai	harzian
hacrâad	hagrawl	haniator	harzineb
hacrâawl	hagriad	hanitor	harzus
hacriad	haiarnawç	hannerawl	harzymzwyn
hadaver	haiarnawg	hannergrynawl	harzymzygawl
hadedig	haiarnblu	hannergyswllt	hatrawl
hadiad	haiarniad	hannerwybyr	hatriad
hadled	hais	hanodawl	hatru
hadliad	haith	hanodi	havad
hadlydez	halad	hanred	havarçawl
hadogawl	haladwy	hanredawl	havarçez
hadogi	halant	hanrediad	havarçiad
hadrediad	halawgdy	hanredoli	havarçu

haviad	hawzavaiz	heiniad	helyaiz
havinaw	hawzveiziad	heiniaw	helyedig
havindra	hawzveiziawl	heiniedig	helygbren
havlugaw	hawzvod	heiniadra	helyntiad
havlugder	haz	heinniad	helyntiwr
havlugiad	hazeviad	heinniaw	hemiawl
havlugrwyz	hazevu	heintnod	henad
havnawl	hebawl	heintvan	hendreviad
havniad	hebgori	heislanawg	hengan
havodawg	hebredawl	heislaniad	hengaw
havodawl	hebriediad	heislanyz	hengov
havodyz	hebredu	heisylltiad	hengu
havogawl	hebryngadwy	heisylltyz	heni
havoli	hebryngawl	heizaw	henlleu
havrawg	hebryngedig	heiziad	henwaith
havrawl	hebryngu	heiziawl	henwawl
havriad	hebus	heizwç	henwri
havyn	hebwr	helaethiadawl	heor
hawes	hebyz	helaethiadu	heori
hawiad	heciad	helaethiannawl	hephunawl
hawiaw	hedinaw	helaethiannu	hephuniad
hawn	hediniad	helaethiant	hepiad
hawni	hegab	helbulusaw	hepiaw
hawni	hegyr	helciad	hepiawl
hawniad	heiad	helcu	hepwez
hawntiawg	heiaw	heldrinez	herciannawl
hawntiawl	heiawg	helg	herciannu
hawntwrwyz	heiedig	helgaeth	herciant
hawriad	heiliawd	helhynt	hèrciawl
hawru	heiliedig	helïaiz	hèrcyn
hawzammorez	heilyniaeth	helmiad	heriai
hawzammoriad	heilyziaeth	helwi	heriannawl

heriannu	hezusaw	hiraethlonder	hirwron
herodri	hezusiad	hiraethlonez	hityr
hersez	hezusrwyz	hiraethloni	hiv
hersti	hezwg	hiraethloni	hiviawg
hersiad	hezyçiadu	hiraethusaw	hiviawl
herwad	hezyçusaw	hiraethusrwyz	hobelriad
herwawl	hezyçusawl	hiranadriad	hocedaiz
herwriad	hezygawl	hiranadlu	hocedawl
hetiaid	hezygedig	hiranadyl	hocrellaiz
heulawd	hezygedigawl	hirbwyllaw	hocyr
heuliadu	hezygiad	hirbwyllawg	hodni
heuredig	hezygu	hirbwyllus	hoedenawl
heuredigaeth	hezyngnad	hirçwedlawg	hoedenez
heurez	hezyngneidiaeth	hirçwedledd	hoenwez
heurgar	hidledig	hirçwedlu	hoewaliad
heurgarwç	hidlus	hirçwedlus	hoewgallez
heuriannawl	hifiad	hirdrigawl	hoewgred
heuriannu	hifiawg	hirdrigiannawl	hoewvalçez
heuriant	hifiawl	hirdrigiannu	hoewvrys
heusaw	hiflaw	hirglyw	hoezawl
heval	hifyl	hirgwynaw	hoeziad
heveliad	hilen	hirgwynvan	hoezusaw
hevelwç	hiliawd	hirgylçiad	hoezwr
hevin	hilus	hirhegyll	hofain
hewcri	hilyn	hiriad	hogal
hewgraç	hinaw	hiriannawl	hogyl
hewgyr	hinawg	hiriannu	hoiad
hewraç	hinawl	hirlid	holawd
hewydusaw	hinez	hirnyçiad	holiadu
hewyn	hinoniad	hirvraiç	hollalluogi
hewyz	hipiad	hirvrydigrwyz	hollbar
heziad	hiraethlondeb	hirwlyç	hollus

hollvath	hudoliaethiad	hunansymud	hunzenawl
hollwyz	hudwalç	hun anvuziawg	hunzifyn
hollwyzawl	huenyg	hunanwrtheb	hunzifyniad
hollwyzoldeb	hugawl	hunanwrthebiad	hunziogeliad
honcen	huliawg	hunanwrthebus	hunzygnawl
hong	huliawr	hunanymmod	hunzygniad
hòniannawl	huliedigaeth	hunanymmodrwyz	hunzygnu
hòniannu	huliwr	hundyst	hunzysg
hopraniad	hultan	hundystiawl	hunzysgawl
hopyr	hunanbethau	hungadw	hunzysgu
horator	hunandybiad	hungaru	huriad
horod	hunandybiaw	hunglwyvaw	huriawl
horth	hunandybied	hunglwyvawl	hurthiad
hortiad	hunandybiolrwyz	hunglwyviad	hustiad
hortiawg	hunandyst	hungymhariad	hustingawl
hortiawl	hunangymhariaeth	hunhanvod	hutanaiz
hortiedigawl	hunanhawl	hunoli	huv
hoviad	hunanhud	hunolrwyz	huvenawl
hovni	hunaniad	hunred	huviad
hovyn	hunaniselez	hunredawl	huviawl
hozawl	hunanlaz	hunredeg	huzadwy
huador	hunanlesrwyz	hunrediad	huzawg
huail	hunannog	hunrywiad	huzedigaeth
hualyz	hunannogiad	hunrywiaw	huziannawl
huanawl	hunanred	hunvawl	huziannu
huanu	hunanrediad	hunvod	huziant
huç	hunanrith	hunvodawl	huzig
huçaw	hunanrywiawl	hunvolez	huzwg
huçiad	hunanrywiolez	hunvoli	hwa
hudgyllaeth	hunansav	hun-ymwad	hwbaç
hudle	hunansavawl	hunymwadu	hwbiad
hudoldeb	hunansaviad	hunyz	hwced

hwman	hwyrzysgiad	hyçiad	hydrvoled
hwpiad	hwyrzysgu	hyçvryd	hydrwst
hwpiawl	hwys	hyçvrydez	hydryçez
hwpiwr	hwysaw	hyçwalez	hydryçni
hwsan	hwysg	hyçwaliad	hydrymez
hwvan	hwysgaw	hyçwalu	hydwez
hwvanawl	hwyst	hyçwantaç	hydwythaw
hwvanu	hyallu	hyçwil	hydwythiad
hwyed	hyallüez	hyçwyz	hydybez
hwyedigaeth	hyarez	hydag	hyez
hwylbrenwyll	hyawdlez	hydalmez	hyfaglez
hwyliawd	hyb	hydan	hyfagyl
hwyliedig	hyballez	hydeimlad	hyferu
hwyliedigaeth	hybarez	hyderiad	hyfiad
hwynaw	hybarthez	hydgyllen	hyfiant
hwyran	hybarthiant	hydiad	hyfiawl
hwyrbeidiaw	hybarthrwyz	hydo	hyflamez
hwyrdrymu	hybawl	hydraç	hyflamiad
hwyrgar	hybeçrwyz	hydranc	hyflamiaw
hwyrgaru	hyblaid	hydras	hyfodiant
hwyrgoel	hybleidrwyz	hydrawd	hyforziannawl
hwyrgoelez	hyblethez	hydreigliad	hyforzusaw
hwyrgoeliad	hyblith	hydrem	hyfraethez
hwyrgoeliaw	hyblithez	hydremiant	hyfraw
hwyrwyn	hyboenez	hydres	hyfrost
hwyrgyrç	hyboeni	hydreuliaw	hyfrwd
hwyrgyrçawl	hyboethez	hydrevaiz	hyfrydez
hwyrgyrçez	hyborthez	hydreviad	hyfyl
hwyrgyrçiad	hyborthiant	hydrevnez	hygablez
hwyrliid	hybredez	hydrevniad	hygablrwyz
hwyrnawsez	hybrynez	hydriad	hygadrez
hwyrzigder	hyçeizrwyz	hydru	hygais

hygall	hygwypaw	hylivrwyz	hyraniad
hygallez	hygwympez	hylldrawiad	hyranu
hygarthu	hygwyzaw	hylldremiawl	hyreg
hygarz	hygydez	hylliad	hyrithez
hygasez	hygylç	hyloew	hyrithiad
hygasglez	hygylçez	hylònez	hyrithiaw
hygasglu	hygylçu	hylòni	hyrivez
hygelu	hygysgez	hylosgi	hyrozi
hygelwç	hygysgu	hyludwyz	hyrusaw
hygeulez	hyhael	hyluz	hyrusiad
hygil	hyhaelez	hyluziaw	hyrwymawl
hyglav	hylaç	hylwybrez	hyrwymez
hyglodez	hylaib	hylwyzez	hyrwysg
hyglwyvaw	hylaith	hylygrez	hyrwysgaw
hygnðez	hylamu	hylys	hyrwyzez
hygoeliant	hylanw	hylysrwyz	hyrygawg
hygolli	hylar	hylywiaw	hyrymez
hygospez	hylathraiz	hynawsiad	hyrymu
hygospi	hylathru	hynevez	hyryn
hygoviaw	hylawd	hynez	hyrynez
hygozi	hylawnez	hynodiant	hyrynu
hygoziant	hyleç	hynoethez	hyrzawl
hygozrwyz	hyleçu	hynoviaw	hyrzblaid
hygrinaw	hyledu	hynozed	hyrzhynt
hygrinez	hyleibiaw	hynozi	hyrziannawl
hygronez	hyleisiaw	hyntiad	hyrziannu
hygroni	hyleithez	hynwyvaw	hyrzin
hygrwydrez	hyleithiaw	hynwyvawl	hysaig
hygrynder	hylenei	hyodli	hysail
hygryndra	hylesrwyz	hypynt	hysarz
hygrynez	hylidiaw	hyraeth	hysarzez
hygwsg	hylithez	hyranawl	hysathyr

hysawl	hyvaç	hyvrwd	hyzeigrez
hysawz	hyvaèthez	hyvrwth	hyzeiviad
hysbysai	hyvaethu	hyvrwysgaw	hyzeivrwyz
hysbysawl	hyvaglez	hyvrwysgez	hyzelltez
hyseiliaw	hyvaglu	hyvrydiant	hyzes
hyseiziawg	hyvarnez	hyvrysez	hyzestlez
hysen	hyvarnu	hyvyr	hyzestlu
hysènu	hyvath	hywad	hyzewis
hysevyll	hyvâu	hywadu	hyzewr
hysez	hyveidrawl	hywaez	hyzigder
hysgwawl	hyveiez	hywain	hyzoethez
hysgwez	hyveiziad	hywallez	hyzol
hysgwyz	hyveleb	hywallu	hyzovrwyz
hysgyr	hyvethiad	hywanez	hyzrygez
hysiglaw	hyvethrwyz	hywanu	hyzysgawl
hysiglez	hyvethu	hywarez	llabïad
hysomez	hyviad	hyweiniad	llabïaiz
hysomi	hyvlawz	hyweithgar	llabiaw
hysonez	hyvloez	hyweithiaw	llabiedig
hysoniaw	hyvlwng	hyweithius	llabïes
hysozawl	hyvolawd	hywelliant	llabyr
hysozi	hyvolez	hywellus	llaçain
hysozrwyz	hyvoli	hywenu	llaçaiz
hyspaiz	hyvoliant	hywest	llacawd
hyspiad	hyvoziad	hywestez	llaçawd
hyspyzadwy	hyvradwç	hywestlez	llaçawl
hyswn	hyvraw	hywestu	llaciedig
hyswyz	hyvrawez	hywiriaw	llaçiedig
hysyn	hyvrawu	hÿwstez	lladaethiad
hysyniad	hyvregez	hywyliaw	lladaethu
hysyniaw	hyvregu	hywyziant	lladaiz
hyvâad	hyvroëz	hyzadlez	lladethawl

lladgawd	llanastrïad	llavnaid	llawzewiniaw
lladiad	llaned	llavnawl	llazadwy
lladradriz	llanerçawl	llavndroçi	llazwriaeth
lladratiad	llanerçiad	llavniad	lleçad
lladroneiziad	llanez	llavraiz	lledaçub
lladroneiziaw	llant	llavrawl	lledaçub
lladroneiziawl	llarwç	llavren	lledaçubawl
lladronrwyz	llarÿad	llavriad	lledaçubiad
lladronus	llarÿaw	llavru	lledaçwyniad
llae	llaryçu	llavuriant	lledadnabod
llaerawl	llasaraiz	llawarwain	lledadrawz
llaeriad	llasariad	llawed	lledagwez
llaeru	llasarnawg	llawedyr	lledagweziad
llaeswng	llast	llawegen	lledagwezu
llaethdwn	llaswy	llawenedig	lledallu
llaethlydrwydd	llaswyrwl	llawenwç	lledamgreiniaw
llaethogi	llaswyrez	llawenyzedig	lledammheus
llaethon	llathenaid	llawerawg	lledammod
llaf	llathiad	llawg	lledammodi
llagad	llathraiz	llawgelvyz	lledanavu
llaing	llathruziaethu	llawlosg	lledangen
llair	llathrydiad	llawnall	lledanhawz
llaliad	llav	llawnalluawl	lledaniad
llallogen	llavanawl	llawober	lledanial
llallu	llavanez	llawwaethawl	lledannogi
llamai	llavaniad	llawwaethedig	lledannogiad
llamawd	llavanu	llawwaethiad	lledanverth
llamdwy	llavarawd	llawwezygin	lledanvon
llamid	llavarusaw	llawwezyginiaethawl	lledanvoziad
llamsaçiad	llavas	llawwezyginiaw	lledanvoziaw
llamwyr	llavasedig	llawwstawl	lledarav
llanastredig	llavasiad	llawzawg	lledaravaiz

Iledaravu	Iledçwant	Ileddwyll	Iledglauarez
Iledaravwç	Iledçwanta	Ileddwyllaw	Iledglauaru
Iledarçwaeth	Iledçwarz	Ileddwymyn	Iledglofi
Iledarçwaethiad	Iledçwennyç	Ileddywyll	Iledglofiad
Iledarçwaethu	Iledçwennyç	Ileddywyllu	Iledglyw
Iledarovyn	Iledçwerthin	Ilededryçiad	Iledgoçi
Iledarovyn	Iledçwerthin	Iledenw	Iledgoçiad
Iledarwain	Iledçwerthiniad	Iledewig	Iledgodi
Iledarwain	Iledçwerw	Iledfel	Iledgodiad
Iledarzelw	Iledçwiblad	Iledfromi	Iledgoel
Iledarzelwad	Iledçwiblaw	Iledfyziaw	Iledgoeliad
Iledathrawiaeth	Iledçwibyl	Iledgaead	Iledgofâad
Iledathrawu	Iledçwidraw	Iledgais	Iledgolli
Iledazaw	Iledçwidyr	Iledgaled	Iledgov
Iledazved	Iledçwiliaw	Iledgall	Iledgoviad
Iledazvediad	Iledçwimiad	Iledgallez	Iledgozawl
Iledazvedu	Iledçwyl	Iledgariad	Iledgoziad
Iledban	Ileddalw	Iledgaru	Iledgraf
Iledbàniad	Ileddarz	Iledgas	Iledgrafiad
Iledbànu	Ileddarzawl	Iledgasâu	Iledgrafu
Iledbeiawl	Ileddarziad	Iledgau	Iledgras
Iledbeiez	Ileddarzu	Iledgeisiaw	Iledgrasu
Iledborthi	Ileddawel	Iledgellweiriad	Iledgraviad
Iledborthiad	Ileddawelu	Iledgelu	Iledgravu
Iledbwyllaw	Ileddebyg	Iledgelvyz	Iledgrin
Iledbwys	Ileddebygiad	Iledgeryziad	Iledgriniad
Iledbwysaw	Ileddozi	Iledgerzediad	Iledgroesi
Iledbwysiad	Ileddoziad	Iledgil	Iledgroesiad
Iledçwal	Ileddreimiad	Iledgiliad	Iledgrònawl
Iledçwaliad	Ileddreimiaw	Iledglaer	Iledgròni
Iledçwalu	Ileddreimiawl	Iledglau	Iledgròniad
Iledçwannawg	Ileddreimiwr	Iledglauar	Iledgrynôad

lledgrynôï	lledgyvan	lledloewi	lledolrain
lledgul	lledgyvanu	lledlosg	lledolrheiniad
lledgulaw	lledgyviawn	lledlosgiad	lledommeziad
lledguliad	lledgyviawnâad	lledluniaw	lledorçuz
lledguziad	lledgywrain	lledluz	lledorçuziad
lledgwla	lledhoew	lledluziad	lledorçuziaw
lledgwyz	lledhoewi	lledluziaw	lledorfen
lledgwyzaw	lledholi	lledlwydez	lledorfwyll
lledgwyziad	lledholiad	lledlwyr	lledorfwyllaw
lledgyfiawnâu	lledhòniad	lledlwyzaw	lledorfwylliad
lledgylçawl	lledhunaw	lledlymder	lledorfwys
lledgylçiad	lledhurtiad	lledlymu	lledorfwysaw
lledgylçu	lledhurtiaw	lledlynawl	lledorfwysiad
lledgymmod	lledhuzaw	lledlyniad	lledormes
lledgymmodawl	lledhuziad	lledlyth	lledormesawl
lledgymmodi	llediaeth	lledlythiad	lledormesiad
lledgynhes	lledigiawl	lledlythu	lledormesu
lledgynnal	lledir	llednacâad	lledorthreç
lledgynnaliad	lledirdeb	llednacâawl	lledorthreçiad
lledgynnil	lledlâs	llednacâu	lledorthrwm
lledgynnilaw	lledlasu	llednerthiad	lledorthrymder
lledgynvaniad	lledleithder	llednoethez	lledorthrymiad
lledgyrç	lledleithiaw	llednoviad	lledorthrymu
lledgyrçawl	lledlenwad	llednyzawl	lledorvod
lledgyrçiad	lledlenwi	llednyziad	lledoval
lledgyrçu	lledlesg	lledoerez	lledovalez
lledgyson	lledlesgiad	lledoleuad	lledovaliad
lledgysondeb	lledlesgu	lledoleuaw	lledovalu
lledgysoni	lledlipa	lledoli	lledover
lledgyswllt	lledlithriad	lledollwng	lledovera
lledgysylltiad	lledlithrig	lledollyngiad	lledoverez
lledgyva	lledloewder	lledolrain	lledovid

Iledovidiaw	Iledsoniaw	Iledvezodez	Iledwynebiad
Iledovnawg	Iledsòri	Iledvezodrwyz	Iledwynebu
Iledovnus	Iledsòriad	Iledvlawd	Iledwyraw
Iledozev	Iledsòriant	Iledvlodeuad	Iledymadael
Iledozevawl	Iledsoziad	Iledvlodeuaw	Iledymadaw
Iledozeviad	Iledsuraw	Iledvlodeuawg	Iledymadawiad
Iledranawg	Iledsuriad	Iledvlodeuawl	Iledymannog
Iledraniad	Iledsuzaw	Iledvrwysg	Iledymarbed
Iledranu	Iledsuziad	Iledvrwysgaw	Iledymbleidiaw
Iledriad	Iledsyçu	Iledvrwysgiad	Iledymçwal
Iledruzaw	Iledsylw	Iledvrydawg	Iledymçwalu
Iledruziad	Iledsylwad	Iledvrydiad	Iledymdynu
Iledrybuziad	Iledsylwi	Iledvyçan	Iledymlusgiad
Iledryvez	Iledsynied	Iledvyçanu	Iledymnoethi
Iledryvezu	Iledsythiad	Iledvyru	Iledymnoethiad
Iledrywiad	Iledsythu	Iledvyvyr	Iledymollwng
Iledrywiaeth	Iledunaw	Iledvyzar	Iledymozev
Iledrywiawl	Iledunawl	Iledvyzaru	Iledymozeviad
Iledrywiogaeth	Iledundeb	Iledwahaniad	Iledymraniad
Iledrywiogez	Iledvag	Iledwahanu	Iledymranu
Iledsarug	Iledvagu	Iledwarâad	Iledymrwystriad
Iledsarugaw	Iledvanyw	Iledwarâu	Iledymseniad
Iledsel	Iledvarn	Iledwasgu	Iledymsènu
Iledseliad	Iledveginaw	Iledwenawl	Iledymsythiad
Iledserth	Iledveginawl	Iledwenieithiad	Iledymsythu
Iledserthiad	Iledveginriad	Iledwenieithu	Iledymunaw
Iledserthu	Iledveiziad	Iledwig	Iledymwadiad
Iledsom	Iledveiziaw	Iledwigain	Iledymwadu
Iledsomi	Iledvelys	Iledwigen	Iledymweliad
Iledsomiad	Iledverwedig	Iledwirion	Iledymwylltiaw
Iledsomialt	Iledvezal	Iledwiriondeb	Iledymzygiad
Iledsoniad	Iledvezalu	Iledwynebawl	Iledynvyd

lledynvydu	lleiaw	llerthusaw	lleval
lledynwst	lleibiadwy	lleru	lleveliad
lledysciad	lleidawd	llesgdrwm	lleviadawl
lledysgythriad	lleidiad	llesgen	llevrithawg
lledysiad	lleigiawg	llesgeneizrwyz	llewad
lledystum	lleipriad	llesgiad	llewawd
lledystumiaw	lleiswaz	llesiannu	llewawl
lledysu	lleiswaw	llest	llewedig
lledzaliad	lleiswawg	llesteiriawg	llewiniad
lledzalliad	lleiswawl	llethadwy	llewyçad
lledzannod	lleithawd	llethrawl	llewyçator
lledzannod	lleithgarwç	llethredig	llewyçedigaeth
lledzannodiad	lleithiannawl	llethridaw	llewyçiannawl
lledzeiliaw	lleithlydu	llethridawg	llewyçiannu
lledzenu	lleithrid	llethridiad	llewyçusaw
lledzov	lleizawd	llethridiannawl	llewynad
lledzovi	llemwst	llethridiannu	llewynawl
lledzoviad	lleniedyz	llethridiant	llewyniad
lledzwys	llenwedig	llettrawd	llewynu
lledzwysaw	llenwedigaeth	llettrodawl	llewynyz
lledzwysiad	lleolder	llettrodi	llewyraw
lledzymunawl	lleoriaeth	lletÿyz	llewyrawl
lledzymuniad	llepiwr	lleuerad	llewyrcad
lledzysgiad	llercynawl	lleuerwç	llewyrciannawl
lledzysgu	llerpyna	lleuerwg	llewyrciannu
lleënaiz	llerpyniad	lleuverâad	llewyrciant
llegai	llerpynu	lleuverâawl	llewyrcusaw
llegiad	llerthawl	lleuverad	llewyrdeb
llegyr	llerthiad	lleuverawd	llewyriad
lleiadu	llerthrwyz	lleuverogrwyz	llewyriannawl
lleiaian	llerthu	llevadwy	llewyriannu
lleianu	llerthus	llevain	llewyriant

llewyrnaiz	lliosbarthu	lliosrith	lliwen
llewyrnawg	lliosbenu	llioswreica	lliwez
llewyrnawl	lliosbig	llipaiz	lliwianawl
llewyrnu	lliosbigawg	llipan	lliwiannu
llewyz	lliosbleth	llipryneiziad	lliwioigi
llewyzawl	lliosblethiad	llipryneiziaw	lliwusaw
llewyziad	lliosblethu	llipryniad	llobiad
llewyzu	lliosblyg	llipyr	llociad
lleÿzawl	lliosblygiad	llithiannawl	lloçiator
llezyiad	lliosbraiz	llithiannu	llociawg
llezvedig	lliosbraww	llithiawd	lloçitor
llezyv	lliosçwyl	llithiogi	llociwr
lliad	lliosdrem	llithlyn	lloçwes
lliasawg	lliosdroed	llithred	lloçwyz
lliasiad	lliosenw	llithredigaeth	llod
lliaw	lliosfarn	llithredigrwyz	llodez
lliawawl	lliosfraz	llithriannawl	llodiad
llibiniad	lliosged	llithriannu	llodigaw
llidiannawl	lliosgeg	llithriant	llodigiad
llidiannu	lliosgib	llithricâad	llodinebus
llidvrawd	lliosgoez	llithrigawl	llodri
llieiniad	llioshil	llithrigdra	llodriad
llig	llioshiliad	llithwalç	llodw
llim	llioshynt	lliveidrwyz	lloeg
llinen	lliositor	lliveiriain	lloerenu
lling	llioslad	lliver	lloeriad
llinhesg	llioslunez	lliviannad	lloerigiad
llinyniad	lliosluniad	lliviannaiz	lloerni
llinynwr	lliosluniaw	lliviannawl	lloesawg
lliosbaladrawg	lliosraniad	llivianneizrwyz	lloesiad
lliosbaladru	lliosranu	lliwadwy	llof
lliosbarthiad	lliosred	lliwedigaeth	llofyz

Ilogellaid	Ilonyzusaw	Iluadu	Ilummaniad
Iloliad	Ilopaniad	Iluan	Ilummanu
Iloliwr	Ilopanu	Iluannawl	Iluniadwy
Ilomen	Ilopanwr	Iluannu	Iluniaethedig
Ilomi	Ilopanyz	Iluant	Iluniaethez
Illòneiziad	Ilopawg	Iluarthiad	Iluniaethwr
Illòneizrwyz	Ilorpiad	Iluawd	Iluniannawl
Ilongawg	Ilorvawg	Iluawl	Iluaniannu
Ilongdori	Ilorvedig	Iluçedeniad	Iluiodraeth
Ilonges	Ilorviad	Iluçedyn	Iluiodru
Ilonggoll	Ilos	Iluçryvyg	Ilurguniawl
Ilonggolli	Ilosgaberthwr	Iluçvryd	Iluriad
Ilonggolliad	Ilosgawg	Ilu dawg	Iluriaw
Ilongiadu	Ilosged	Ilu diad	Ilusgadwy
Ilongiadwy	Ilosgedigrwyz	Ilu dwad	Ilusgdrem
Ilongwriad	Ilostawd	Ilu estawg	Ilusgenawl
Ilongwystlaw	Ilostiad	Ilu gai	Ilusgeniad
Illòniannawl	Ilostiaw	Ilu gaint	Ilusgenu
Illòniannu	Ilostrwm	Ilu ganez	Ilusgeth
Iloniar	Ilovan	Ilu ganiad	Ilusgethain
Iloniarawl	Iloviad	Ilu gant	Ilüyzawl
Iloniariad	Ilovlenan	Ilu gdwym	Ilüyziannawl
Iloniaru	Ilovynawg	Ilu gdwymnaw	Ilüyziannu
Ilonpanawg	Ilozawd	Ilu geiniad	Ilüyziant
Ilonw	Ilozawg	Ilu geiniaw	Ilüyzig
Ilonwaith	Iloziad	Ilu giad	Ilüyzoawl
Ilonweithus	Iloziannawl	Ilu giannawl	Ilüyzozi
Ilonyzawg	Iloziannu	Ilu giannu	Ilüyzozyz
Ilonyzedig	Iloziant	Ilu giant	Ilüyzozyz
Ilonyzedigawl	Ilozwr	Ilu gionez	Ilüyzozyz
Ilonyzozyz	Iluad	Ilu glonder	Ilüyzozyz
Ilonyzozyz	Iluadawl	Ilu gvrydez	Ilüyzozyz

Iluziannu	Ilwydzuez	Ilwyrlosg	Ilwyrymattal
Iluziawd	Ilweidiad	Ilwyrlosgi	Ilwyrymgadw
Iluziawnnawl	Ilwygez	Ilwyrlosgiad	Ilwyrymgolli
Iluzvryd	Ilwygiad	Ilwyrnoethi	Ilwyrymgolliad
Ilwd	Ilwygiannawl	Ilwyrnoethiad	Ilwyrymgrediad
Ilwn	Ilwygiannu	Ilwyrollwng	Ilwyrymgredu
Ilwpai	Ilwygiant	Ilwyrollwng	Ilwyrymgroesi
Ilwr	Ilwynaw	Ilwyrommez	Ilwyrymgroesiad
Ilwt	Ilwynhidyl	Ilwyrommez	Ilwyrymguziaw
Ilwtyr	Ilwyniad	Ilwyrommeziad	Ilwyrymnoethi
Ilwyaraid	Ilwypraw	Ilwyrozev	Ilwyrymollwng
Ilwyarnaid	Ilwyrad	Ilwyrozev	Ilwyrymranu
Ilwyarniad	Ilwyrallu	Ilwyrozeviad	Ilwyrymrithiad
Ilwyarnyz	Ilwyran	Ilwyrunaw	Ilwyrymrithiaw
Ilwyb	Ilwyraw	Ilwyrundeb	Ilwyrymrozi
Ilwybrawd	Ilwyrawd	Ilwyrvanwl	Ilwyrymroziad
Ilwybrawg	Ilwyrbyn	Ilwyrvarw	Ilwyrymunaw
Ilwybrawl	Ilwyrbryniad	Ilwyrwad	Ilwyrymwad
Ilwybrawr	Ilwyrbrynu	Ilwyrwadiad	Ilwyrymwadu
Ilwybrez	Ilwyrdranc	Ilwyrwadu	Ilwyrza
Ilwydgoç	Ilwyrdrengu	Ilwyrwalliad	Ilwyrzarvod
Ilwydgoçez	Ilwyrghael	Ilwyrwallu	Ilwyrziva
Ilwydgoçi	Ilwyrgholl	Ilwyrwander	Ilwyrzoniad
Ilwydgoçni	Ilwyrgholli	Ilwyrwarth	Ilwyrzoniaw
Ilwydiad	Ilwyrghov	Ilwyrwarthu	Ilwyrzrwg
Ilwydlasez	Ilwyrghred	Ilwyrwerth	Ilwyrzull
Ilwydlasu	Ilwyrghredez	Ilwyrwerthu	Ilwysaw
Ilwydlesni	Ilwyrghredu	Ilwyrwiriaw	Ilwysez
Ilwydlos	Ilwyrghyrç	Ilwyrwiw	Ilwysiad
Ilwydrewiad	Ilwyrghyrçu	Ilwyrwysiad	Ilwythadwy
Ilwydwynez	Ilwyriad	Ilwyrymarbed	Ilwyvenin
Ilwydzuaw	Ilwyrles	Ilwyrymattal	Ilwyzawd

Ilwyzedigaeth	llydawg	llygrawd	llymleisiawg
Ilwyzedigaw	llydawl	llygredigaethu	llymonglaiz
Ilwyzedigawl	llydiad	llygredigaw	llymongli
Ilwyziannad	llydnawl	llygrollder	llymongliad
Ilwyziannaeth	llydneg	llygrolrwyz	llymri
Ilwyziannaiz	llydnig	llygu	llymsain
Ilwyziannawg	llydwad	llymâad	llymseiniad
Ilwyziannez	llydwaiz	llymâawl	llymseiniaw
Ilwyziannrwyz	llydwaw	llymain	llymusaw
Ilwyziannusaiz	llydwawd	llymant	llymusrwyz
Ilwyziannusaw	llydwawg	llymawg	llymwst
Ilwyziannusiad	llydwawl	llymawl	llymyr
Ilwyziator	llyer	llymbwyll	llymystyr
Ilwyzineb	llyfanaiz	llymedyr	llynaiz
Ilwyzitor	llyfaniad	llymeidiad	llynan
lly	llyfanu	llymeiziad	llynawl
llyarth	llyfeth	llymeiziaw	llynawr
llyçedig	llygadball	llymgîaiz	llynclynawg
llyçez	llygadawl	llymgoesawg	llynedigaeth
llyçiannawl	llygaddyn	llymhun	llyngesyzawl
llyçiannu	llygaddynawl	llymhunaw	llynw
llyçiannus	llygadgall	llymhunig	llyesai
llyçiannusaw	llygadgamiad	llymhurt	llyseiziad
llyçiant	llygadglav	llymhurtiad	llyseiziaw
llyçiawl	llygadgoç	llymhurtiaw	llyseuez
llyçiedig	llygadlwyd	llymhurtiawl	llysiannu
llyçineb	llygadrythyn	llymiad	llysieuez
llyçlydaw	llygadryziad	llymiaw	llysin
llyçlydiad	llygadwib	llymin	llysllydrwyz
llyçw	llygaw	llyminawd	llysnaw
llydai	llyged	llymleisiad	llysnaviad
llydaiz	llygedig	llymleisiaw	llysoli

Ilysolrwyz	Ilyvasiad	Ilywediad	Ilyziad
Ilyst	Ilyvasusaw	Ilywelaiz	Ilyziant
Ilysur	Ilyvelawg	Ilyweliad	Ilyzu
Ilythiad	Ilyvelusaw	Ilywelig	Ilyzus
Ilythiant	Ilyvelusiad	Ilywelin	Ilyzusaw
Ilythrwyz	Ilyverthawg	Ilywelu	Ilyzusrwyz
Ilythu	Ilyverthawl	Ilywen	Iuniawd
Ilythus	Ilyverthez	Ilywethawl	Iwyzgarwç
Ilythusaw	Ilyverthiad	Ilywiaduraeth	pa
Ilythusrwyz	Ilyverthiant	Ilywiannawl	pabfawg
Ilythyrad	Ilyverthineb	Ilywiannu	pabfawl
Ilythyredigaeth	Ilyverthrwyz	Ilywiannus	pabirawg
Ilythyregai	Ilyverthus	Ilywiator	pabliad
Ilythyrenawr	Ilyverthusaw	Ilywiawd	pablus
Ilythyrgloer	Ilyverthusrwyz	Ilywiedigaeth	pablusaw
Ilythyriannawl	Ilyverthwr	Ilywiedigawl	pablusez
Ilythyriannu	Ilyverthyz	Ilywiedyzawl	pâd
Ilytroda	Ilyvŷaw	Ilywiodru	padellaiz
Ilytrodaiz	Ilyvŷawl	Ilywiodu	padellawg
Ilytrodawg	Ilyvŷeiziad	Ilywiodwr	padelleg
Ilytrodawl	Ilyvŷeiziaw	Ilywitor	padellu
Ilytrodez	Ilyvnâawl	Ilywodraethai	padellwr
Ilytrodiad	Ilyvnedigaeth	Ilywôdraethaiz	padwysg
Ilytrodrwyz	Ilyvneyz	Ilywodrawg	pae
Ilyvadwy	Ilyvrdeb	Ilywodrawl	paentiawl
Ilyvandavawd	Ilyvrithaw	Ilywodru	paenyz
Ilyvaniad	Ilyvrithawg	Ilywodu	paetu
Ilyvant	Ilyvrithawl	Ilywodwraig	pagwaith
Ilyvantws	Ilyvrithiad	Ilyzad	pain
Ilyvanwst	Ilyvrithiant	Ilyzain	paig
Ilyvas	Ilywawd	Ilyzaiz	paladriad
Ilyvasez	Ilywedawg	Ilyzaw	paladu

palawr	paradwyawl	parodâad	parthwr
paledwr	paradwysain	parodadwy	parthyd
paliawg	paradwysoli	parodâu	parv
palliannu	paraeth	parodiaeth	parva
pallusaw	paraethu	parodiant	parwydawg
pallusez	parag	parodoldeb	parwyzawl
pallusrwyz	parai	parodolez	paryl
pallyz	paratöez	parodoli	paryz
palmid	parator	parthadwy	paryzawl
palrëad	parawl	parthawd	pasgdwrç
palug	parâwr	parthgymmeriadawl	pasgiad
palves	parcawl	parthiannawl	pasgnawd
palviad	parçedigaw	parthiannu	pasgvarç
palviad	parçez	parthiannus	paw
palvodiad	parciad	parthiannusaw	pawan
palvodiwr	parçlonder	parthiator	pawd
palvre	parçlonez	parthitor	pawenwr
palvwr	parçraith	parthotor	pawgen
panan	parçryz	parthredawg	pâz
pangiad	paredigawl	parthredez	pebre
paniad	pariannawl	parthrediad	pebylliad
pannawl	pariannu	parthrediannawl	pebylliawg
panon	pariannus	parthrediannu	pêç
pantawl	pariannusaw	parthrediannus	pêçaduriad
pantez	pariant	parthrediannusaw	pêçaduryn
panton	pariedyz	parthrediannusez	pêçawl
papyriad	parliad	parthrediant	pêçez
parab	parliannawl	parthredu	pêçiad
parablusaw	parliannu	parthredus	pêçus
parablusez	parliannus	parthredusaw	pêçusaw
paradwy	parliant	parthredusez	pedeirawdyl
paradwyad	parliwr	parthryd	pedeirblwyz

pedeirblwyzawl	pedrusiannusaw	pedw	peidiannu
pedeirdalen	pedrusiant	pedwarcanplyg	peidiedig
pedeirforz	pedrusoldeb	pedwarcanwaith	peiliawg
pedeirgwaith	pedrusoli	pedwardull	peilledig
pedeirranawg	pedruswç	pedwardyblygiad	peillyd
pedeirranawl	pedrwg	pedwardyblygu	peilliant
pedeirraniad	pedrwygl	pedwariannawl	peilliawd
pedeirranu	pedryaw	pedwariannu	peillied
pedeirsillawg	pedryawg	pedwariant	peilliedig
pedeirsillawl	pedryawl	pedwaroçrawl	peillwy
pedestrawg	pedryçwal	pedwaroçrez	peiniad
pedestrawl	pedryd	pedwaroli	peiniaw
pedestru	pedrydanu	pedwarparth	peiniawl
pediad	pedrydawl	pedwarpen	peiodawl
pedreindor	pedrydiad	pedwarplygiad	peiriaid
pedrenwawl	pedrydu	pedwartheg	peiriannawr
pedroglawd	pedrygana	pedwartro	peiriannez
pedrogliaid	pedryled	pedwartu	peiriannoldeb
pedrongliad	pedrylun	pedwartuawg	peiriannolder
pedrorawg	pedryolez	pedyd	peiriannolez
pedrorez	pedryoli	pedyr	peiriannoli
pedroriad	pedryolli	peged	peiriannusaw
pedrorzarn	pedryor	pegoraiz	peiriannusez
pedrrod	pedryori	pegorawl	peiriannusrwyz
pedrrodawg	pedryranawl	pegori	peithadwy
pedru	pedryranu	pegoriad	peithawd
pedrusawd	pedrysawz	peiad	peithdra
pedrusdeb	pedryvanawl	peiaw	peithedig
pedrusgarwç	pedryvaniad	peiawd	peithes
pedrusiannawl	pedryvanu	peiawl	peithi
pedrusiannu	pedryzail	peiawr	peithiad
pedrusiannus	pedved	peidiannawl	peithiannawl

peithiannu	pelliad	pendezig	pengraç
peithiannus	pellineb	pendodawl	pengraçez
peithiant	pelltawg	pendodiad	pengreçlezyv
peithiawl	pelltiad	pendrawn	pengreçni
peithineb	pelltu	pendreiglad	pengrest
peithiolez	pellyn	pendreiglaw	pengroes
peithiw	pellynawl	pendreiglez	pengroesi
peithlong	pellynu	pendristwç	pengroesni
peithus	pellynus	pendröad	pengryçiad
peithw	pelrëu	pendroiawg	pengrynig
peithwg	pelu	pendromi	pengryryn
peithyll	pelyd	pendronez	pengwaith
peithynawd	penad	pendryçawl	pengwlezw
peithynawl	penaduriaethu	pendryçiad	penhwntiawl
peithyndawd	penaethawg	pendryçu	penhwyliar
pelaiz	penavez	pendrymiad	penialawg
peleidriannu	penavu	pendwynaw	penialu
peleidriant	penblethiad	penenw	peniannawl
peleidriaw	penbyliad	penenwi	peniannu
peleidrinnawl	penbylu	penesig	peniant
peleniad	penceirziadaeth	penfestiniaw	penig
pelriad	pencenedlawg	penfetus	penlesni
pelriaw	pencenedlawl	penfluwçez	penllorcan
pelid	pencerzaz	pengamiad	penlluestai
pelldaer	pencnawiaw	pengamwr	penllwydi
pelldremiaeth	pencor	penglöd	penllyw
pelldremiant	pençwarëyz	penglogeizrwyz	penllywodraethyz
pelldremyn	pençwibanu	penglogez	pennilliad
pelleniad	pendarziad	penglogi	pennoethi
pelleniaw	pendervyn	penglogyn	pennoethiad
pelleniwez	pendervynez	pengoçez	penodiaeth
pelleniwiad	pendervynrwyz	pengoçi	penodolder

penodyz	penynadaeth	perçyz	perthynedigawl
penorawg	penyz	perdawd	perthyniad
penoriad	penzariad	perder	perthynolez
penrheithiawg	penzig	perdra	perthynoli
penrwywiad	penzivadawl	pereiziant	perthynusrwyz
penrynawg	penzivadiad	pereizsain	pertu
penrynu	pepra	perez	pervarwhun
pensaernïaiz	pepriad	perfeithiedigawl	pervelys
penseliaeth	pepru	perfeithioldeb	perwr
pensiglad	perâad	perfeithioli	perwylaw
pensiglwr	peraroglai	periator	perwyliad
penswyz	perarogliant	periglawd	perwylus
pensyvrdaniad	peraroglusaw	peritor	peryglusaw
pentreisiad	percaiz	perlais	peryglusez
pentreisiwr	percawl	perlavar	peryglusrwyz
pentrethwr	percediad	perleisiad	pesgiator
pentrevaeth	percedu	perleisiaw	pesgus
pentrevawg	perçenogaethiad	perlev	pest
pentwyniad	perçenogaethu	perllanwyz	pestawd
pentyrez	perçenoldeb	perloes	pestodi
penvasder	perçenoli	perloesaiz	pestota
penvasez	perçenu	perloesi	pethyn
penvasu	perçenwr	peroriad	petrusawd
penvoelaiz	perceta	peroriannawl	petrusdeb
penvoeldra	percetwr	peroriannu	petrusgarwç
penvoeli	perciad	peroriant	petryalai
penvrsez	percin	perseiniad	petryaledig
penwander	percini	pertaiz	petryalez
penwynder	percu	perthynad	petryaliad
penwyrez	percusaw	perthynasolder	petryalu
penydiad	percusez	perthynasoli	peuannawl
penygen	percusrwyz	perthynedigaeth	peuannu

peuant	pibon	pilo	pladuriad
peuawl	pibyziaethu	pilyndawd	pladuriaeth
peuez	picellai	pilyniad	planaiz
peunoethawl	picelliad	pilysawg	planawd
peusythiad	piciawl	pincedig	planawg
peutuawl	piciedig	pincez	planawl
peuveriad	pid	pinciad	planig
peuveru	pifiad	pinciant	plantawl
pev	pigawglymaiz	pinciawl	planteiziad
pevri	pigawglymez	pinriad	planteiziaw
pevrin	pigiedig	pinriawl	plasawl
pevrineb	pigvan	piniedig	plast
pevrnwyd	pigvaniad	pinwg	plastawg
pevwç	pigvanu	pinygliad	plasu
pevwg	pigveiniad	pinyglu	plâu
pevyçawl	pigwlawiaw	pipianaiz	pledraiz
pevyçdawd	pigyriiad	pipianawl	pledrieg
pevyçez	pilan	pipianu	pleidiad
pevyçiad	pilc	pipianyz	pleidiant
pez	pilcota	pisawd	pleidiolrwyz
peziad	pileniad	pisg	pleidwyn
pezu	pilenllyd	pisgenu	pleiniad
piad	pilenu	pisgyrniad	pleiniawg
piannawl	pileryn	pisgyrnwg	pleiniawl
piannu	piliad	pislydrwyz	plent
piaw	piliant	pisw	plig
piawl	piliawd	pith	pling
pibawg	piliawg	pithell	plingiad
pibawl	pillguniad	plâaiz	plingwr
pibawr	pilliaw	plâawg	plisgawl
pibelliad	pilliawg	plâawl	plisgiad
pibled	pilliedig	pladurawd	plithez

plithiad	poenov	porçelliad	potenaiz
ploc	poenusaw	porçellig	potenawl
plociaw	poenusez	poriadaeth	poteniad
pluawl	poenusrwyz	poriadawl	potenu
pluawr	poenwez	poriadu	poth
plueniad	poeriannawl	poriannawl	pothellaiz
pluvawl	poeriannu	poriannu	powysaw
pluviad	poeriant	portha	powyswg
pluz	poerllydrwyz	porthai	pra
pluzaw	poerllydu	porthawd	prad
plw	poesawl	porthiadu	prafez
plwynaw	poesi	porthiannusaw	prafiad
plwyniad	poesiad	porthiannwr	pranciawl
plwyvaiz	poethawd	porthiator	pratiad
ply	poethawl	porthidon	pratiawl
plygez	poethdra	porthitor	prawen
plygiedyz	poethgur	porthlëawg	pre
plygzor	poethiannawl	porthlëawl	pred
plym	poethiannu	porthloezawg	preg
plymawl	poethiant	portholaeth	preidiad
plymiaiz	poethiator	portholdeb	preidiaw
plymiawl	poethitor	portholi	preiniad
plyzâad	poethotor	porthotor	preiniaw
plyzâawl	poethvryç	porthwriaeth	preiniawg
plyzaw	poethygus	porveliad	preiniawl
plyzez	pol	posiannawl	preinruz
plyziad	pol	posiannu	preithiawg
plyzu	poliedig	posiant	preithiedig
po	pon	posiawl	preiziedig
pobur	ponciad	posiedig	preizwal
poca	ponciawl	poteliad	preizwalç
podì	porç	potena	preizwriaeth

preizyn	pridiannusaw	prizlydu	pryderusaw
presawl	pridiawg	proestodliad	pryderusez
presedig	pridiawl	prothwys	pryderusrwyz
presel	pridiedig	provawl	pryderwawd
preselaiz	pridioldeb	proviadu	prydiaith
preselawg	pridioli	proviannawl	prydlonâu
preseldir	prinâawl	proviannu	prydloni
preseliad	printiawl	proviannus	prydred
preselu	priodori	proviannusaw	prydusaw
preselyn	prionyn	proviator	prydusdra
presennwr	prisiawl	provitor	prydusez
presiad	privalaethwr	prw	prydvalç
prest	privanian	prws	prydvarz
prestlaiz	privansawz	prwst	prydverthez
prestliad	privarzoni	prwyaw	prydverthiad
prestlu	priviawl	prwyawl	prydyziad
prestlus	priviwr	prwys	pryflau
preswylez	privlad	prwysaw	pryleu
preswylgoll	privles	prwysawl	prynator
preswylannawl	privoed	prwysg	pryned
preswylannu	privoes	prwysgaw	pryngar
preswylant	privran	prwysgawl	pryniawd
preswyliedigaeth	privraniad	prwysgiad	prynitor
preswylvez	privred	prwysgliad	prysain
pri	privsymudai	prwysiad	prysawl
prfad	privze	prwyst	prysel
pric	prizellwaith	prwysti	pryseliad
pridadwy	prizellwr	prwystiad	pryselu
pridiad	prizenig	prwystiaw	prysez
pridiannawl	prizgalçiad	prwystlez	prysezawl
pridiannu	prizlestryz	pryderawl	pryseziad
pridiannus	prizlydrwyz	pryderiad	prysezva

prysgawl	pumdegawl	pŵs	pydiedig
prysgiad	pumdegved	pwyawd	pydlonâad
prysglaç	pummedban	pwyd	pydus
prysiad	pummeddyz	pwylladwy	pydusaw
prystell	pummedmis	pwyllai	pydusez
prystellaç	pummednos	pwyllator	pydwern
prysu	pummisyriad	pwyllawd	pydwr
pryswr	pumnalenawg	pwyllawr	pygawl
pryvad	pumplygawl	pwylledig	pygez
pryvetai	pumsillawg	pwyllgall	pygiad
pryzâad	pumtro	pwylliawr	pyglydrwyz
pryzâawl	pumwriad	pwyllusaw	pyli
pryzâu	purain	pwyllusrwyz	pylliad
pryzdra	purawd	pwysawd	pyllogrwyz
pryzestiad	purdra	pwysawdyr	pyloraiz
pryzez	puredigaethu	pwysawg	pyloriad
pryziad	puredigaw	pwysgarwç	pylrwyz
pryzineb	pureiziedig	pwysiannawl	pylus
pryzus	pureiziedigawl	pwysiannu	pyn
pryzvawr	puriannawl	pwythawl	pynas
puçedig	puriannu	pwythedig	pynawr
puçiad	puriannus	py	pynciadawl
puçiannawl	puriannusaw	pÿb	pynciedig
puçiannu	puriant	pyblaiz	pyngaid
puçiannus	puriator	pyblu	pyngawl
puçiawl	puritor	pybyriad	pyniawl
puçwr	puteinigrwyz	pydaiz	pyniawr
pud	pw	pydawl	pyniedig
pul	pwm	pydewaid	pynoriad
pumbanawg	pwngaiz	pydewlyd	pynoriedig
pumcanmyrz	pwngiad	pydiad	pyrag
pumdalenawg	pwngu	pydiant	pyraiz

pyrdwyaw

pyrgwyn

pysgaiz

pysgawl

pystyl

pystyled

pystyliad

pystylwyn

pythagori

pythawd

pythawr

pythonas

pythoni

pythonyz

pŷz

pyzawl

pyziad

pyzu

Llyfryddiaeth Geiriaduron Printiedig

Salesbury, William

A Dictionary in Englyshe and Welshe moche necessary to all suche Welshemen as wil spedly learne the englyshe to[n]gue thought vnto the kynges maiestie very mete to be sette forthe to the vse of his graces subiectes in Wales: wherevnto is p[re]fixed a litle treatyse of the englyshe pronu[n]ciacion of the letters (Llundain, 1547).

Irregular small demi octavo; 164 tudalen.

7,000 prifair.

Adargraffiad ffacsimili, ar gyfer Cymdeithas y Cymmrodorion: Llundain, 1877.

Adargraffiad ffacsimili: Menston, 1969.

Davies, John

Antiquae linguae Britannicae, nunc vulgò dictae Cambrobritannicae, a suis Cymraecae vel Cambricae, ab aliis Wallicae, et Linguae Latinae, Dictionarium Duplex. Prius britannico-latinum ... Posterius latino-britannicum. Accesserunt Adagia britannica, & plura & emendatiora, quàm antehàc edita (Llundain, 1632).

Small royal octavo; 296 tudalen.

34,000 prifair.

Jones, Thomas *Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb, neu Helaeth Eir-lyfr Cymraeg a Saesneg. The British Language in its Lustre, or a Copious Dictionary of Welsh and English ...* (Llundain, 1688).

Irregular medium sixteenmo; 320 tudalen.

11,000 prifair.

2il argraffiad: Amwythig, 1760.

3ydd argraffiad: Amwythig, 1777.

Roderick, John *The English and Welch Dictionary: or, the English before*
(Siôn Rhydderch) *the Welch. Y Geirlyfr Saesneg a Chymraeg; Neu'r Saesneg o flaen y Cymraeg. Containing all the Words that are Necessay to understand both Languages; but more especially, for the Translation of the English into Welch ...* (Amwythig, 1725).

Post octavo; 456 tudalen.

12,000 prifair.

2il argraffiad: Amwythig, 1731.

3ydd argraffiad: Amwythig, 1737.

Richards, Thomas *Antiquæ Linguæ Britannicæ Thesaurus: being a British, or Welsh-English Dictionary: containing some thousands of British words more than any Welsh dictionary hitherto published. To which is prefixed a compendious Welsh grammar - And there is likewise added a large collection of British proverbs* (Bryste, 1753).

Duo decimo; 476 tudalen.

14,000 prifair.

Adargraffiad: Bryste, 1759.

2il argraffiad: Trefriw, 1815.

3ydd argraffiad: Dolgellau, 1815.

4ydd argraffiad: Merthyr Tydfil, 1839.

Evans, William *New English-Welsh Dictionary, Containing All Words necessary for Reading an English Author; Wherein Not only the Corresponding British is given to the English, and the various Significations properly ranged [sic]; but also Every English Word is accented to prevent a bad Pronunciation, The Part of Speech added to which each Word respectively belongs, and proper Authorities subjoined where necessary. The Whole carefully Compiled from the most approved Authors in both Languages ...* (Caerfyrddin, 1771).

Post octavo; 329 tudalen.

17,000 prifair.

2il argraffiad: Caerfyrddin, 1812.

Walters, John

An English-Welsh Dictionary, wherein, not only the words, but also, the idioms and phraseology of the English Language, are carefully translated into Welsh, by proper and equivalent words and phrases with a regular interspersion of the English proverbs, and proverbial expressions, rendered by corresponding ones in the Welsh tongue (Llundain, 1794).

Irregular royal octavo; 500 tudalen.

43,000 prifair.

2il argraffiad (2 gyfrol): Dolgellau, 1815.

3ydd argraffiad (2 gyfrol): Dinbych, 1828.

Richards, William

Geiriadur Saesneg a Chymraeg. An English and Welsh Dictionary, in which the English Words, and sometimes the English Idioms and Phraseology, are accompanied by those which synonymise or correspond with them in the Welsh Language. The whole carefully compiled, from the best sources and materials; with a view of forming an agreeable companion for the Welsh youth of both sexes, and for Welsh readers in general ... (Caerfyrddin, 1798).

Irregular duo decimo; 407 tudalen.

27,000 prifair.

2il argraffiad: Caerfyrddin, 1821.

3ydd argraffiad: Caerfyrddin, 1826.

4ydd argraffiad: Llundain, 1839 (golygwyd gan Samuel Evans). Cyhoeddwyd argraffiad arall ohono yn Utica, 1846.

5ed argraffiad: Llangollen, 1847.

6ed argraffiad: Wreccsam, 1855.

7ed argraffiad: Wreccsam, 1879.

Jones, Thomas

Geiriadur Saesoneg a Chymraeg. An English and Welsh Dictionary; in which the English Words with many of the English Phrases are explained by those which Synonymise or Correspond with them in the Welsh Language. Compiled from the best Sources and Materials ... (Caer, 1800).

Foolscap octavo; 472 tudalen.

27,000 prifair.

2il argraffiad: Dinbych, 1811.

3ydd argraffiad: Dinbych, 1826.

4ydd argraffiad: Dinbych, 1843.

Owen [Pughe],
William

Geiriadur Cymraeg a Saesoneg: A Welsh and English Dictionary ... to which is prefixed a Welsh Grammar. A Dictionary of the Welsh Language, explained in English: with numerous illustrations, from the literary remains and from the living speech of the Cymry ... (Llundain, 1793-1803).

Irregular medium octavo; 2 gyfrol; 1800 tudalen.

100,000 prifair.

Argraffiad talfyredig: Llundain, 1806.

2il argraffiad o'r gyfrol dalfyredig: Llundain, 1826.

2il argraffiad o'r gyfrol wreiddiol: Dinbych, 1832.

3ydd argraffiad o'r gyfrol dalfyredig: Llundain. 1836.

Idem

Geiriadur Cenhedlaethol Cymraeg a Saesneg. A National Dictionary of the Welsh Language with English and Welsh Equivalents. The third edition, edited and enlarged by Robert John Pryse (Dinbych, 1866-1873). 2 gyfrol.

Lewis, Titus

A Welsh-English dictionary. Geirlyfr Cymraeg a Saesneg: yr hwn sydd yn cynnwys ynghylch deugain mil o eiriau Cymraeg, a Rhan-ymadrodd i bob un honynt, ac amrywiol o Eiriau Saesneg priodol gyferbyn a hwynt; hefyd, arwyddocad Geiriau anghyfiaith yn yr ysgrythur lan; a pharan ohoni y maent hwy, ac amrywiol o rai eraill, i'w cael; y mae hefyd yn rhoddi, Hanes gryno am rai o Deymasoedd, Gwledydd, Dinasoedd, Trefydd, &c., mwyaf enwog yn amrywiol Barthau y Byd / wedi ei gasglu allan o'r geirlyfrau, hanes lyfrau, a'r mynegyddion goreu a diweddaraf (Caerfyrddin, 1805).

Irregular crown sixteenmo; 311 tudalen.

26, 000 prifair.

2il argraffiad: Caerfyrddin, 1815.

Evans, Thomas
(Tomos Glyn Cothi)

An English and Welch vocabulary: or, easy guide to the antient British language. By Thomas Evans. To which is prefixed, A Grammar of the Welch language. By Thomas Richards (Merthyr Tydfil, 1804).

Duo decimo; 101 tudalen.

1,500 prifair.

2il argraffiad: Merthyr Tydfil, 1805.

3ydd argraffiad: Dolgellau, 1816.

4ydd argraffiad: Aberhonddu, 1820 (?).

- Idem *An English-Welsh Dictionary; neu Eirlyfr Saes'neg a Chymraeg. An English-Welsh Dictionary; in which the English Words are Accompanied by those which correspond with them in The Welsh Language: carefully compiled from the best sources in both languages (Merthyr Tydfil, 1809).*
- Irregular duo decimo; 460 tudalen.
27,000 prifair.
- 2il argraffiad: Merthyr Tydfil, 1820.
- *****
- Jones, Evan *Welsh and English Dictionary. Geiriadur Cymraeg a Saesneg; Gwedi ei gorpholi yn ofalus o'r Geiriaduron mwyaf cynnwysfawr a chymeradwy. Ac wedi ei fwriadu fel Llogell-Gydymaith, i'r leuenctid Ymofyngar (Caerfyrddin, 1823).*
- Post octavo; 292 tudalen.
30,000 prifair.
- 2il argraffiad: Caerfyrddin, 1832.
- *****
- Williams, Edward *Cyneirlyfr, neu Eiriadur Cymraeg; yn cynnwys, Tadogiad Geiriau, Rheolau Barddoniaeth, Hanes Enwogion Cymru, Darluniad Byr o Wledydd, Dinasoedd, Trefydd, Swyddi, Moroedd, Llynoedd, Afonydd, Mynyddoedd, Ogofau, Hynafiaethau Cymreig &c. &c. At yr hyn y chwanegwyd Llysieudraith, ynghyd a'r diarhebion Cymreig wedi eu hesbonio (Aberhonddu, 1826).*
- Crown octavo; 2 gyfrol; 1011 tudalen.
27,500 prifair.

Roberts, Thomas *An English and Welsh vocabulary; or, an easy guide to the ancient British language; containing eighteen familiar dialogues upon different subjects. Geiriadur Saesneg a Chymraeg; neu, Arweinydd Hawdd Hen Brydein-iaith; yn cynnwys deunaw o ymddyddanion teuluaidd, ar amrywiol destynau ...* (Llundain, 1827).

Duo decimo; 130 tudalen.

1,700 prifair.

Thomas, J. W. *Geiriadur Cymreig a Seisonig, a chydymaith i'r Ysgol Sabbathol yn dri dosparth: yn y sawl yr amlygir ansawdd a gwraidd y Gymraeg, tarddiad geiriau dyrys, cynnulliad o eiriau o gyfelyb sain, a chrynodad helaeth o eiriau tywyll yr ysgrythur, efo eu cyfystyron* (Caernarfon, 1833).

Irregular crown sixteenmo; 160 tudalen.

2,000 prifair.

2il argraffiad: Caernarfon, 1834.

3ydd argraffiad: Caernarfon, 1840.

Jones, Ellis *A New Pocket Dictionary of the Welsh and English Languages. Geiriadur Llogell Cymreig a Seisonig; yn nghyda Geiriadur Llysieuol. Wedi ei gasglu gan Ellis Jones, o'r geiriaduron a'r awduron cywiraf* (Caernarfon, 1840).

Irregular post octavo; 394 tudalen.

37,000 prifair.

Evans, John
(I. D. Ffraid) *Geirlyfr Seisonig a Chymraeg. A New English and Welsh Dictionary with a Botanical Dictionary subjoined, compiled from the best sources (Llanrwst, 1847).*

Crown sixteenmo; 324 tudalen.

32,000 prifair.

2il argraffiad: Llanrwst, 1848.

Evan Griffith *Welsh and English Dictionary, in which Welsh words are explained by corresponding English words; Designed to assist enquiring Youths, and others, to acquire a knowledge of the English language. Geiriadur Cymraeg a Saesonaeg, yn yr hwn yr eglurir geiriau Cymreig trwy amrywiol o eiriau Seisnig cyfatebol: er cynnorthwy ieuencyd, ac ereill, a awyddant am wybodaeth o'r iaith Saesonaeg (Abertawe, 1847).*

Irregular post octavo; 356 tudalen.

34,000 prifair.

Spurrell, William *Geiriadur Cymraeg a Saesonaeg, ynghyd a grammadeg o iaith y Cymry. A dictionary of the Welsh Language ... to which is prefixed a grammar of the Welsh language (Caerfyrddin, 1848).*

Crown octavo; 304 tudalen.

30,000 prifair.

2il argraffiad: Caerfyrddin, 1859.

3ydd argraffiad: Caerfyrddin, 1866.

4ydd argraffiad: Caerfyrddin, 1889.

Argraffiadau pellach: Efrog Newydd, 1861.

Utica, 1864.

5ed argraffiad: Caerfyrddin, 1904.

Gweler Anwyl, J. Bodvan

Idem

An English-Welsh Pronouncing Dictionary, with preliminary observations on the Elementary Sounds of the English Language, and a Copious Vocabulary of the Roots of English Words; neu, Eiriadur Cynaniaethol Saesonaeg a Chymraeg, yn nghyda Sylwadau Rhagarweiniol ar Seiniau Egwyddorol yr Iaith Saesonaeg, a Llechres o'i Gwreiddiau (Caerfyrddin, 1850).

Post octavo; 436 tudalen.

27,000 prifair.

2il argraffiad: Caerfyrddin, 1861.

3ydd argraffiad: Caerfyrddin, 1872.

4ydd argraffiad: Caerfyrddin, 1903.

5ed argraffiad: Caerfyrddin, 1905.

6ed argraffiad: Caerfyrddin, 1909.

Gweler Anwyl, J. Bodvan.

Edwards, Thomas
(Caerfallwch)

Geirlyfr Saesoneg a Chymraeg. An English and Welsh Dictionary, also An Analysis of the Orthography of the Welsh Language (Treffynnon, 1850).

Royal octavo; 542 tudalen.

37,000 prifair.

2il argraffiad: Treffynnon, 1864.

Argraffiad pellach: Efrog Newydd, 1853.

Evans, Daniel
Silvan *An English and Welsh Dictionary, adapted to the present state and literature, in which the English words are deduced from their originals, and explained in the Welsh language* (Dinbych, 1852 - 1858).

Small demi octavo; 2 gyfrol; 1962 tudalen.
85,000 prifair.

Jones, Hugh *Y Geiriadur Gwreiddiol. English and Welsh Dictionary of one and two syllables for the use of schools and young men* (Llanerchymedd, 1855).

Irregular crown sixteenmo; 164 tudalen.
8,000 prifair.

Pryse, Robert Ioan *An English and Welsh Pronouncing Dictionary: in which the pronunciation is given in Welsh letters. Geiriadur Cynaniadol Saesneg a Chymraeg: yn yr hwn y silladir y geiriau Saesneg a llythyrenau Cymraeg: hefyd, cyfres o enwau priod yr Ysgrythur, wedi eu silladu yn Gymraeg* (Dinbych, 1857).

Foolscap octavo; 696 tudalen.
30,000 prifair.

Idem *Geiriadur Cymraeg a Saesnaeg at yr hwn yr ychwanegwyd Enwadur Daearyddol, hefyd geiriau o gyffelyb sain, ond yn gwahaniaethu mewn ystyr etc. A Welsh-English Dictionary to which is added a Geographical Nomenclature ...* (Caernarfon, 1866).

Idem *Geiriadur Cenedlaethol ...* (1866-1873)
Gweler Owen [Pughe], William

W. Hughes *Geiriadur Saesoneg a Chymraeg ... English and Welsh Dictionary* (Caernarfon, 1867).

Robert Ellis
(Cynddelw) *Geiriadur Cymreig Cymraeg, sef Geiriau Cymraeg yn cael eu hegluro yn Gymraeg* (Caerfarfon, 1868).

Crown sixteenmo; 300 tudalen.

36,000 prifair.

Evans, D. Silvan *A Dictionary of the Welsh Language. Geiriadur Cymraeg* (Llundain a Chaerfyrddin, 1887 - 1907).

Small royal octavo; 2 gyfrol; 1923 tudalen (A- Ennyd).

63,000 prifair.

Jones, Griffith
(Glan Menai) *Cyfystyron y Gymraeg: sef y casgliad buddogol yn Eisteddfod Genhedlaethol Gwreccsam, 1888* (Wreccsam, 1898).

Post octavo; 144 tudalen.

1,300 prifair.

2il argraffiad: Wreccsam, 1892.

Edwards,
O. M. (gol.) *Geiriadur Cymraeg a Saesneg byr : yn bennaf ar sail
'Dictionarium Britannico-Latinum' Dr. John Davies o
Fallwyd: ac ar 'Y Gymraeg yn ei disgleirdeb' [gan]
Thomas Jones o'r Amwythig (Llanuwchllyn, 1905).*

Medium sixteenmo; 128 tudalen.

7,000 prifair.

Williams, Peter *A Key and Guide to the Welsh language: a Welsh-English
dictionary and grammar combined (Lerpwl, 1911).*

Duo decimo; 310 tudalen.

5,400 prifair.

Anwyl,
J. Bodvan (gol.) *Spurrell's Welsh-English Dictionary (Caerfyrddin, 1914).*
6ed argraffiad geiriadur Cymraeg-Saesneg William
Spurrell.

Crown octavo; 246 tudalen.

19,500 prifair.

7fed argraffiad: Caerfyrddin, 1915.

8fed argraffiad: Caerfyrddin, 1918.

9fed argraffiad: Caerfyrddin, 1920.

ail brintiad o'r 9fed argraffiad: Caerfyrddin, 1922.

10fed argraffiad: Caerfyrddin, 1925.

11eg argraffiad: Caerfyrddin, 1930.

12fed argraffiad: Caerfyrddin, 1934.

13eg argraffiad: Caerfyrddin, 1937.

Idem *Spurrell's English-Welsh Dictionary* (Caerfyrddin, 1916).
7ed argraffiad geiriadur Saesneg-Cymraeg William
Spurrell.

Irregular duo decimo; 380 tudalen.
28,000 prifair.

Ail brintiad o'r 7fed argraffiad: Caerfyrddin, 1921.
Trydydd printiad o'r 7fed argraffiad: Caerfyrddin, 1922.
8fed argraffiad: Caerfyrddin, 1922.
9fed argraffiad: Caerfyrddin, 1926.
10fed argraffiad: Caerfyrddin, 1932.
11eg argraffiad: Caerfyrddin, 1937.

Idem *Spurrell's pocket dictionary: Welsh-English and English-
Welsh* (Caerfyrddin, 1919).

Post octavo; 182 tudalen.
11,400 prifair.

2il argraffiad: Caerfyrddin, 1929.
3ydd argraffiad (yn dwyn y teitl *Spurrell's School
Dictionary*): Caerfyrddin, 1930.
4ydd argraffiad: Caerfyrddin, 1937.

Llyfryddiaeth gyffredinol

Erthyglau

- Bevan, Gareth A. 'Gwaith Pwysfawr a Llafurus yw Cyfansoddi Geirlyfr', *Trafodion Anrhydeddus Gymdeithas y Cymmrodorion*. (1995), tt.27-39.
- Bishop, T. A. M. 'The Corpus Martianus Capella', *Transactions of the Cambridge Bibliographical Society* 4 (1964-1968), tt.257-73.
- Burdett-Jones, M. T. 'Dau eiriadur Henry Salesbury', *Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru*, 26 (1990), tt.241-50.
- Eadem. 'Gwastrodwyr y Geiriau', *Y Casglwr*, Rhif 19 (Mawrth 1983), t.5.
- Cadrawd 'John Walters and the First Printing Press in Glamorganshire', *The Journal of the Welsh Bibliographical Society*, 1, tt.83-9.
- Carr, Glenda 'Bwrlwm Bywyd y Cymry yn Llundain yn y Ddeunawfed Ganrif', *Cof Cenedl* 11 (1996), tt.59-87.
- Chambers, Ll. G. 'Elfennau Rhifyddiaeth: Tamaid Anorffenedig', *Y Gwyddonydd* 11 (1973), tt.128-31.
- Daniel Las
o Geredigion 'Llythyreniad y Gymraeg', *Y Diwygiwr*, 1839, t.265 a t.329.
- Davies, J. H. 'Salesbury's Dictionary and the King's Licence', *Y Cymmrodor*, 14 (1900), tt.96-7.

- Davies, Owen 'Geiriadurwyr Cymreig, a'u Geiriaduron', *Y Geninen*, 26 (1908), tt.103-6, tt.177-82; 27 (1909), tt.7-11, tt.85-8; 29 (1911), tt.121-5.
- Dienw 'Geiriadir G. Owain', *Seren Gomer* (1821), t.84.
- Dienw 'Llythyr G. Owain o Veirion at Oruçwylwyr y Cylç-grawn Cymraeg', *Y Cylch-grawn Cymraeg* (1793), t.4.
- Dienw 'Ymddiddan rhwng Tudur Glustfain a Bleddyn Finpladur', *Y Cylch-grawn Cymraeg*, (Awst 1793), tt.137-8.
- Edwards, Thomas 'Ariandŷ a Dyled y Deyrnas', *Seren Gomer*, Mehefin 1820, tt.164-6.
- Idem 'Dyled y Wlad', *Seren Gomer*, Ionawr 1833, tt.1-4.
- Edwards, W. J. 'Argraffwyr Caerfyrddin', *Y Casglwr*, Rhif 69 (Haf 2000), t.6.
- Emanuel, Helen 'Geiriaduron Cymraeg 1547-1972', *Studia Celtica*, 7 (1972), tt.141-54.
- Emery, Frank 'Edward Lhuyd and *A natural history of Wales*', *Studia Celtica*, 12/13 (1977/78), tt.247-58.
- Evans, E. Lewis 'William Salesbury', *Y Llenor*, 12 (1933), tt.106-18.
- Evans, J. J. 'Tomos Glyn Cothi, Apostol Rhyddid', *Yr Ymofynnydd*, 33, tt.105-11.
- Fynes-Clinton, O. H. 'Davies's Latin-Welsh Dictionary', *Bulletin of the Board of Celtic Studies*, 2, tt.311-19.

- George, Irene 'Tomos Glyn Cothi', *Journal of the Welsh Bibliographical Society*, Cyfrol 4, tt.105-12.
- Gruffydd, R.G a Roberts, R. J 'John Dee's Additions to William Salesbury's Dictionary', *Trafodion Anrhydeddus Gymdeithas y Cymmrodorion* (2000), tt.19-43.
- Harries, Gerallt 'Blwyddyn Geni Syr Thomas Wiliems', *Llên Cymru*, 2 (1952-3), t.259.
- Hughes, R. E. 'Enwau Blodau', *Y Gwyddonydd*, 8 (1970), tt. 35-8.
- Huws, Richard E. 'Geiriaduron Spurrell a'u anhygoel [sic] werthiant', *Y Casglwr*, Rhif 42 (Nadolig 1990), t.20.
- Jenkins, Geraint H. 'Bywiogrwydd Crefyddol a Llenyddol Dyffryn Teifi, 1689 – 1740', *Ceredigion*, 8 (1979), tt.439-77.
- Jones, Bedwyr Lewis 'Goronwy Owen', *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion* (1971), tt.33-5.
- Jones, Dafydd Glyn 'Saith Math o Hanes, yn Geraint H. Jenkins (gol.), *Cof Cenedl XIV* (Llandysul, 1999), tt.69-104.
- Jones, E: D. 'The Brogyntyn Welsh Manuscripts', *Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru*, 6 (1950), tt.309-37.
- Idem 'Thomas Lloyd y Geiriadurwr', *Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru*, 9 (1955-56), tt.180-7.
- Idem 'Thomas Richards, Coychurch and Richard Morris', *Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru*, 8, tt.114-5.
- Jones, Elwyn L. 'Dirgelwch Caerfallwch', *Y Casglwr*, Rhif 19 (Mawrth 1983), t.16.

- Jones, E. T. 'Pennod o Hanes Titus Lewis: Ei Lafur Gweinidogaethol', *Trafodion Cymdeithas Hanes Bedyddwyr Cymru*, (1908 - 9), tt.16-28.
- Jones, E. Vernon 'William Spurrell, 1813-89', *The Carmarthenshire Historian*, 15 (1978), tt.77-80.
- Jones, G. Hartwell 'The Correspondence of Dr. John Davies of Mallwyd with Sir Simonds D'Ewes', *Y Cymmrodor*, 17 (1903), tt.164-85.
- Jones, Kitty Idwal 'Thomas Jones', *Cylchgrawn Hanes Eglwys Methodistiaid Calfinaidd Cymru*, 33 (Hydref 1948), tt.59-71.
- Idem 'Thomas Jones of Denbigh, 1756 - 1820', *Flintshire Historical Society Publications*, 17 (1956),tt.55-66.
- Jones, Morgan D. 'Geiriadur Cymraeg Daniel Silvan Evans', *Journal of the Welsh Bibliographical Society*, 8, tt.24-8.
- Jones, Robert 'William Salesbury and his Dictionary', *Y Cymmrodor*, 1 (1877), tt.107-25.
- Jones, T. Gwynn 'Peniarth Glossaries', *Bulletin of the Board of Celtic Studies*, II, tt.135-48 a tt.229-42.
- Lake, A. Cynfael 'Llenyddiaeth Boblogaidd y Ddeunawfed Ganrif', yn Geraint H. Jenkins (gol.), *Cof Cenedl XIII* (Llandysul, 1998), tt.69-101.
- Lewis, Aneurin
[sic = Aneirin] 'Llyfrau Cymraeg a'u darllenwyr, 1696 - 1740', *Efrydiau Athronyddol*, 34, tt.46-8.
- Idem 'Nodiadau: Geiriadur Saesneg-Cymraeg John Walters (1770-1794)', *Llên Cymru*, 3, tt.188-9.

- Lewis, Saunders 'Cywydd gan Thomas Jones, Dinbych', *Y Llenor*, 12, tt.133-43.
- Idem 'John Morgan', *Y Llenor*, 1 (1922), tt.11-17.
- Lloyd, Llewelyn C. 'Thomas Jones', *The Journal of the Welsh Bibliographical Society*, 4, tt.337-45.
- Loth, J. 'Additions et Remarques au Dictionary of the Welsh Language du Rev. D. Silvan Evans', *Archiv für Celtische Lexikographie*, 1 (1900).
- Mathias, W. Alun, 'Gweithiau William Salesbury', *The Journal of the Welsh Bibliographical Society*, 7, tt.125-43; t.192.
- Moeddyn 'Geirlyfraeth Gymreig', *Y Brython* (Gorffennaf, 1858), tt.19-20.
- Idem 'Geirlyfraeth Seisonig', *Y Brython* (Medi, 1858), t.184.
- Morgan, J. Myfenydd 'Y Canghellor Silvan Evans', *Y Geninen*, Gŵyl Ddewi, 1919, t.7.
- Morgan, P. T. J. 'The Abbé Pezron and the Celts', *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion* (1965), t.286.
- Morgan, T. J. 'Geiriadurwyr y ddeunawfed ganrif', *Llên Cymru*, 9 (1966), tt.3-18.
- Idem 'Geiriau hynafol geiriadur Bodvan', *Bulletin of the Board of Celtic Studies* 8, tt.318-28.
- Morris-Jones, John 'Derwyddiaeth Gorsedd y Beirdd', *Y Beirniad*, 1 (1911), tt.66-72.

- Idem 'Edward Llwyd', *Y Traethodydd*, 48 (1893), tt.465-75.
- O 'Y Parch. Thomas Evans (Tomos Glyn Cothi): Yr Undodwr, Yr Emynydd, Y Golygydd a'r Cyfieithydd', *Yr Ymofynnodd*, 33, tt.119-20.
- Owen, Bob 'Sion Rhydderch yr Almanaciwr, 1673-1735', *The Journal of the Welsh Bibliographical Society*, 3, tt.275-8.
- Owen, G. Dyfnallt 'Tomos Glyn Cothi', *Yr Ymofynnydd*, 33, tt.97-104.
- Owen, J. H. 'I Eiriadur J. W. Thomas, Arfon', *Seren Gomer* (1835), t.179.
- Parry, Meirion 'Casglu Enwau Adar a Blodau', *Y Gwyddonydd*, 6 (1968), tt.147-52.
- Parry, Thomas 'Daniel Silvan Evans, 1818 - 1903', *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion* (1981), tt.116-25.
- Idem 'Geiriadur Anarferol Hen Gymro Cartrefol', *Y Casglwr*, Rhif 22 (Mawrth 1984), t.7.
- Powel, Thomas 'Notes on William Salesbury's Dictionary', *Y Cymmrodor*, 8 (1887), tt.209-13.
- Rees, Eiluned 'Developments in the Book Trade in Eighteenth-Century Wales', *The Library*, Cyfres 5, Cyfrol 24 (1969), tt.33-43.
- Eadem 'Pre-1820 Welsh Subscription Lists', *Cylchgrawn Cymdeithas Lyfryddol Cymru*, 11 (1973-74), tt.85-105.
- Richards, Thomas 'Gweirydd ap Rhys', *Y Llenor*, 15, tt.97-102.

- Idem 'Yng Nghwmni Pedr Hir', *Seren Gomer* (1930), tt.129-33.
- Roberts, Bryn 'Llythyrau John Lloyd at Edward Lhuyd', *Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru*, 17 (1971-72), tt.92-6.
- Roberts, Brynley F. 'Edward Lhuyd y Cymro', *Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru*, 24 (1985), tt.63-83.
- Idem 'Emynwyr Abertawe', *Bwletin Cymdeithas Emynau Cymru*, 2 (1978-1988), tt.161-84.
- Roberts,
Enid Pierce 'Silvan Evans a'r Sgolor Mawr', *Yr Haul a'r Gangell*, Hydref 1957, tt.5-10
- Roberts, G. M. 'William Gambold a'i Deulu', *Y Genhinen*, 22 (1972), tt.194-6.
- Roberts, Rhiannon F. 'Y Dr John Davies o Fallwyd', *Llên Cymru*, 2 (Gorffennaf, 1952-53), tt.97-110.
- Samuel, D. 'Silvaniana', *Y Geninen*, Ionawr 1915, tt.15-22.
- Shankland, Thomas 'Sir John Phillips; The Society for Promoting Christian Knowledge; and the Charity-School Movement in Wales, 1699 - 1737', *The Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion*, (1904-5),tt.74-216.
- Thomas, J. W. 'Cyflwr Eifenau Rhifyddiaeth', *Seren Gomer* (1833), t.236.
- Idem 'Geiriadur Cymreig, a Chydymmaith yr Ysgol Sul', *Seren Gomer* (1833) t.234.
- Wallis, P. J. 'Book Subscription Lists', *The Library*, Cyfres 5, Cyfrol 5 (1974), tt.269-81.

- Wiliam, Dafydd W. 'Geiriadur Thomas Richards, Llangrallo', *Y Casglwr*, Rhif 47 (Haf 1992), t.8.
- Williams, G. J. 'Carchariad Tomos Glyn Cothi', *Llên Cymru*, 3, tt.120-2.
- Idem 'Edward Lhuyd', *Llên Cymru*, 6, tt.122-37.
- Idem 'Edward Lhuyd a Thraddodiad Ysgolheigaidd Sir Ddinbych', *Trafodion Cymdeithas Hanes Sir Ddinbych*, 6, tt.37-59.
- Idem 'Edward Lhuyd: Yr Ysgolhaig Celtaidd', *Y Traethodydd*, 130 (1975), tt.53-69.
- Idem 'Geiriadur Saesneg-Cymraeg John Walters (1770 - 1794)', *Llên Cymru*, 3, tt.188-9.
- Idem 'Traddodiad Llenyddol Dyffryn Clwyd a'r Cyffiniau', *Trafodion Cymdeithas Hanes Sir Ddinbych*, 1, tt.20-32.
- Williams, Huw 'Dau Hen Eirlyfr Cerddorol Cynnar', *Y Casglwr*, Rhif 27 (Nadolig 1983), t.15.
- Williams, Ifor 'Blwyddyn Cyhoeddi "Yn y Lhyvyr Hwnn", *The Journal of the Welsh Bibliographical Society*, 4. tt.33-9.
- Idem 'Gruffydd Robert o Filan', *Y Traethodydd* (1939), tt.193-208.
- Williams, J. E. 'Thomas Wiliems, Y Geiriadurwr', *Studia Celtica*, 16/17 (1981/82), tt.280-316.
- Caerwyn

Wright, Gilbert E. 'Humphrey Humphreys, Bishop of Bangor and Hereford',
Journal of the Historical Society of the Church in Wales,
2, tt.72-86.

Llyfrau

- Angélie-Carter,
Shelly *Stolen language? Plagiarism in Writing* (Harlow, 2000).
- Anglicus, Galfridus *Promptorium Parvulorum* (Llundain, 1499).
- Anwyl, J. Bodvan *Y Cymru: braslun o'u hanes o'r oesoedd boreuaf hyd farwolaeth Llywelyn eu Llyw Olaf* (Conwy, 1902).
- Idem *Livingstone: y llwybrydd* (Llundain, 1914).
- Arfon, Ioan (gol.) *Barddoniaeth Cynddelw* (Caernarfon, 1877).
- Ash, John *Introduction to Lowth's English Grammar* (Llundain, 1766).
- Idem *The New and Complete Dictionary of the English Language ... to which is prefixed a comprehensive grammar* (Llundain, 1775).
- Ashton, Charles *Hanes llenyddiaeth Gymreig o 1651 o.c. hyd 1850* (Lerpwl, 1893).
- Bassett, T. M. *Bedyddwyr Cymru* (Abertawe, 1977).
- Bowen, Geraint (gol.) *Y Traddodiad Rhyddiaith* (Llandysul, 1970).
- Boxhornius,
Marcus Zuerius *Originum Gallicarum Liber* (Amsterdam 1654).
- Brerewood, Edward *Enquiries Touching the Diversity of Language and Religions through the Chiefe Parts of the World* (Llundain, 1614).

- Bunyan, John *Taith neu Siwmai y Pererin* (Llundain, 1688).
- Carr, Glenda *William Owen Pughe* (Caerdydd, 1983).
- Eadem *William Owen Pughe* (Caernarfon, 1993).
- Chambers, Ll. G. *Mathemategwyr Cymru* (Caerdydd, 1994).
- Charles, Edward *Epistolau Cymraeg at y Cymry ...* (Llundain, 1797).
- Charles, Thomas *Geiriadur Ysgrythyrawl* (Y Bala, 1801 - 1811).
- Chaytor, H. J. *From script to print: an introduction to medieval vernacular literature* (Caergrawnt, 1945).
- Clarke, Hyde *A New and Comprehensive Dictionary of the English Language* (Llundain, 1855).
- Clement, Mary *The S.P.C.K. and Wales 1699 - 1740* (Llundain, 1954).
- Cooper, Thomas *Thesaurus Linguae Romanae et Britannicae* (Llundain, 1565).
- Coysh, A. W. a
Henrywood, R. K. *Dictionary of Blue and White Printed pottery 1780 - 1881 Volume I* (Woodbridge, 1982).
- Crabb, George *Crabb's English synonyms: arranged alphabetically with complete cross references throughout* (Llundain, 1816).
- Craig, John *A new universal, technical, etymological and pronouncing dictionary of the English language, embracing all the terms used in art, science and literature* (Llundain, 1852).
- Curtis, Tony (gol.) *Everyday Collectables - China* (Llundain, 1990).

- Cynddelw (gol.), *Barddoniaeth Dafydd ab Gwilym o grynhoed Owen Jones (Owain Myfyr), William Owen (Dr. W. Owen Pughe) ac Edward Williams (Iolo Morganwg)* (Lerpwl, 1873).
- Idem *Geiriadur y Bardd: neu Yr Odlydd Cyffredinol, At Wasanaeth y Beirdd, yn yr hwn y trefnir geiriau yn ol eu hodlau, ac nid yn ol y llythyren gyntaf, fel y trefnir geiriadur yn gyffredin* (Caernarfon, d.d.).
- Daly, L. W. *Contributions to a history of alphabetization in antiquity and the Middle Ages* (Brwsel, 1967).
- Davies, Caryl *Afeilion Babel: Agweddau ar Syniadaeth Ieithyddol y Ddeunawfed Ganrif* (Caerdydd, 2000).
- Davies, Hugh *Welsh Botany* (Llundain, 1813).
- Davies, John *Bywyd a Gwaith Moses Williams, 1685 – 1742* (Caerdydd, 1937).
- Davies, John H., (gol.) *The Letters of Goronwy Owen* (Caerdydd, 1924).
- Idem *The Letters of Lewis, Richard, William, and John Morris of Anglesey (Morrisiaid Môn) 1728 - 1765* (Aberystwyth, 1907).
- Idem *The Life and Opinions of Robert Roberts, a wandering scholar as told by himself* (Caerdydd, 1923).
- Dienw *Gardd Aberdâr: y cyfansoddiadau buddugol yn Eisteddfod y Carw Coch, Aberdâr, Awst 29, 1853* (Caerfyrddin, 1854).

- Diez, F. C. *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen* (Bonn, 1853).
- Idem *Introduction to the Grammar of the Romance Languages ... Translated by C. B. Cayley* (Caeredin, 1863).
- Eckhardt, Johann Georg Von *Illustris Viri Godofr. Guilelmi Leibnitii Collectanea ...* (Hanover, 1771).
- Edgar, Iwan *Llysieulyfr Salesbury* (Caerdydd, 1997).
- Edwards, Hywel Teifi (gol.) *Llynfi ac Afan, Garw ac Ogwr* (Llandysul, 1998).
- Edwards, Owen M. *Cartrefi Cymru* (Wreccsam, 1896).
- Idem *Hanes Cymru: i ysgolion, cyfarfodydd llenyddol a theuluoedd. Rhan I, Hyd farwolaeth Gruffydd ab Llywelyn yn 1063* (Caernarfon, 1895).
- Idem *Hanes Cymru: i ysgolion, cyfarfodydd llenyddol a theuluoedd. Rhan II, hyd farwolaeth Gruffydd ab Cynan yn 1137* (Caernarfon, 1895).
- Idem *Llyfr Del* (Wreccsam, 1906).
- Idem *Llyfr Nest* (Wreccsam, 1913).
- Idem *Wales* (Llundain, 1901).
- Idem *Yr Hwiangerddi* (Llanuwchllyn, 1911).
- Idem *Ystraeon o hanes Cymru i safon III* (Wreccsam, 1894-1895).

- Ellis, Robert *Manion hynafiaethol, neu, Loffyn o hen gofion Cymruaidd*
(Treherbert, 1873).
- Elyot, Thomas *Bibliotheca Eliotae. Eliotis librarie* (Llundain, 1542).
- Idem* *The Dictionarie of Sir Thomas Eliot* (Llundain, 1538).
- Emery, Frank *Edward Lhuyd F.R.S. 1660 - 1709* (Caerdydd, 1971).
- Emlyn, John (gol.) *Hanes Wladol a Chrefyddol Prydain Fawr: O'r amser y*
daeth y Brutaniaid i Wladychu iddi gyntaf hyd yn
bresennol (Caerfyrddin, 1857).
- Evans, Daniel *Gwinllan y Bardd sef prydyddwaith ar amrywiol destunau*
a gwahanol fesurau (Llanbedr Pont Steffan, 1907).
- Evans,
D. Silvan (gol.) *Gwaith Gwallter Mechain* (Caerfyrddin, 1868).
- Evans, D. Silvan *Elfennau Gallofyddiaeth* (Dinbych, 1850).
- Idem* *Elfennau Seryddiaeth* (Dinbych, 1851).
- Idem* *Llythyræth yr Iaith* (Caerfyrddin, 1861).
- Evans, H. Meurig
a Thomas, W. O. *Y Geiriadur Mawr. The Complete Welsh-English English-*
Welsh Dictionary (Llandysul, 1958).
- Evans, John *Hanes yr Iddewon o Gaethiwed Babilon hyd yn Bresenol*
(Llanrwst, 1831).
- Evans, John *Memoirs of the Life and Writings of the Rev. William*
Richards, LL. D. who died at Lynn, September 13, 1819
... (Chiswick, 1820).

- Evans, J
Gwenogvryn (gol.) *Llyfr Du Caerfyrddin* (Rhydychen, 1888).
- Evans, J.
Gwenogvryn a
Rhŷs, John (goln.) *The Text of the Bruts from The Red Book of Hergest*
(Rhydychen, 1890).
- Idem *The Text of the Mabingion from The Red Book of Hergest*
(Rhydychen, 1887).
- Evans, J. J. *Dylanwad y Chwyldro Ffrengig ar Lenyddiaeth Cymru*
(Lerpwl, 1928).
- Evans, J. Silas *Seryddiaeth a Seryddwyr* (Caerdydd, 1923).
- Evans, Theophilus *Drych y Prif Oesoedd* (Amwythig, 1716).
- Evans, Thomas *Appel at Broffeswyr Difrifol a Diduedd Gristionogrwydd ar
y Pynciau Canlynol ... gan garwr yr Efengyl* (Caerfyrddin,
1792).
- Idem *Cyfansoddiad o hymnau wedi eu hamcanu at addoliad
cyhoeddus ag yn enwedig at wasanaeth Undodiaid
Cristionogol* (Caerfyrddin, 1811)
- Idem *Yr Egwyddor : neu Ymfyniad i Athrawiaeth yr
Ysgrythyrau mewn perthynas i'r unig wir Dduw, a'r
gwrthrych o addoliad crefydd* (Caerfyrddin, 1796).
- Idem *Y Ffordd at Gyfoeth, yn cael ei dangos yn eglur mewn
Rhagymadrodd i hen almanac dan yr enw Richard Dlawd*
(Merthyr Tydfil, 1808).

- Evans, E. Vincent *Eisteddfod Genedlaethol Cymru. Cofnodion a Chyfansoddiadau Buddugol Eisteddfod Gwreccsam 1888* (Lerpwl, 1889).
- Fast, Howard *Citizen Tom Paine* (Efrog Newydd, 1959).
- Foster, Joseph *Alumni Oxonienses: The Members of the University of Oxford, 1500 - 1714: Their Parentage, Birthplace, and Year of Birth, with a Record of their Degrees* (Rhydychen, 1891).
- Fynes-Clinton, O. H. *The Welsh Vocabulary of the Bangor District* (Rhydychen, 1913).
- Ffraid, I. D. *Bywyd Twrpin Leidr* (Llanrwst, 1835).
- Idem *Coll Gwynfa* (Wreccsam, 1865).
- Idem *Difyrwch Bechgyn Glanau Conwy* (Llanrwst, 1835).
- Idem *Penau Teuluoedd a'r Ysgol Sabbothol* (Dinbych, 1870).
- Gambold, William *A Welsh Grammar. Or A short and easie Introduction to the Welsh Tongue. in 2 Parts* (Caerfyrddin, 1727).
- Idem *A Few Observations on the several Parts of Speech, considered both abstractedly, or in general, as they stand in the Welsh language, in particular. Designed for the furnishing a Learner of that Language with some previous cursory Idea of the Nature and Turn of it, before he studies a full and proper Gramar thereof* (Caernarfon, 1809).
- Green, Jonathon *Chasing The Sun: Dictionary-Makers and the Dictionaries They Made* (Llundain, 1996).

- Griffiths, E. [et al.] *Dehongliad ar y Bibl Sanctaidd ... gan Matthew Henry (Abertawe, 1828-1835).*
- Griffiths, Evan *An English and Welsh Vocabulary: containing a list of words in common use, together with several familiar dialogues upon various subjects (Abertawe, 1848).*
- Idem *Casgliad o Hymnau wedi eu dosparthu dan wahanol bennau yn nghyd ag amrywiol o anthemau (Abertawe, 1867).*
- Idem *Darlithiau ar adfywiadau crefyddol ... wedi eu cyfieithu i'r Gymraeg (Abertawe, 1839).*
- Idem *Dechreuad a chynnydd crefydd yn yr enaid ... (Abertawe, 1836).*
- Idem *Defodau dwyreiniol: yn cael eu cymmwyso er egluro yr ysgrythyrau Santaidd (Abertawe, 1848).*
- Idem *Y Cristion dystaw dan y wialen geryddol ... (Abertawe, 1830).*
- Griffiths, W. A. *Hanes Emynwyr Cymru (Caernarfon, 1892).*
- Gruffydd,
R. Geraint (gol.), *A Guide to Welsh Literature c.1530 - 1700, Cyfrol 3 (Caerdydd, 1997).*
- Gunther, R. T. *Life and Letters of Edward Lhwyd, Early Science in Oxford, 14, (Rhydychen, 1945).*
- Gurnal, William *The Christian in compleat armour: or, a treatise, of the saints war against the devil ... (Llundain, 1656 - 1662).*
- Hughes, David *Elfenau Daearyddiaeth ... (Bethesda, 1853-1859).*

- Idem *Geiriadur Ysgrythyrol a Duwinyddol ...* (Treffynnon, 1852-1855).
- Hughes,
Garfield H. (gol.) *Rhagymadroddion 1547 – 1659* (Caerdydd, 1951).
- Hughes, Lloyd *Llanfair mewn lluniau. Llanfairfechan: a pictorial history* (Pen-y-groes, 1989).
- Hughes, R. Elwyn *Nid Am Un Harddwch Iaith: Rhyddiaith Gwyddoniaeth y Bedwaredd Ganrif ar Bymtheg* (Caerdydd, 1990).
- Hughes, Stephen *Tryssor i'r Cymru*, (Llundain, 1677).
- Humphreys, Thomas *Y Cristion mewn cyflawn arfogaeth, ... gan Wiliam Gurnal. Y rhan gyntaf; a 'sgrifennwyd yn y Gymraeg ...* (Aberhonddu, 1775).
- Idem *Y Cristion mewn cyflawn arfogaeth, ... gan Wiliam Gurnal. Yr ail ran, newydd ei chyfieithu i'r Gymraeg ...* (Trefeca, 1784).
- Iolo Fardd Glas *Gwaedd uwch adwedd : barddoniaeth ar y testunau canlynol: I. Awdl ar raglywiaeth Ei fawrhydi y Brenin Sior IV ...; II. Cywydd ar ddymchweliad yr Aifftiaid yn y Môr Coch; III. Cywydd ar destyn y Gwyneddigion ...; IV. Englynion ar yr enfys ...; V. Englynion i Syr Charles Morgan ...* (Abertawe, 1823).
- Iolo Morganwg *Cyfrinach Beirdd Ynys Prydain* (Caernarfon, d.d.).
- Iorwerth Gwilym,
Iolo ap *Cyfaill y Cymru, sef Englynion, Cywyddau â Chaniadau newyddion; ar amryw Desdynau a Mesyrau, Y Rhan Gyntaf* (Caerdydd, 1792).

- Jenkins, Geraint H. *Literature, Religion and Society in Wales, 1660 - 1730* (Caerdydd, 1978).
- Idem *Thomas Jones yr Almanaciwr, 1648 - 1713* (Caerdydd, 1980).
- Jenkins, Geraint H. (gol.) *Y Gymraeg yn ei Disgleirdeb: Yr Iaith Gymraeg cyn y Chwyldro Diwydiannol* (Caerdydd, 1997).
- Idem *Gwnewch bopeth yn Gymraeg': Yr Iaith Gymraeg a'i Pheuoedd 1801 - 1911* (Caerdydd, 1999)
- Jenkins, R. T. *Hanes Cymru yn y Bedwaredd Ganrif ar Bymtheg* (Caerdydd, 1933).
- Idem *Hanes Cymru yn y Ddeunawfed Ganrif* (Caerdydd, 1931).
- Idem *Hanes Cymru yn y Bedwaredd Ganrif ar Bymtheg* (Caerdydd, 1933).
- Jenkins, R. T. a Ramage, Helen M. *A History of the Honourable Society of Cymmrodorion and of the Gwyneddigion and Cymreigyddion Societies* (Llundain, 1951)
- Johnson, Samuel *A Dictionary of the English Language* (Llundain, 1755).
- Idem *Dictionary of the English Language: together with a history of the language, and an English grammar with corrections [&c.] by H. J. Todd* (Llundain, 1818).
- Jones, Bedwyr Lewis *Argraffu a Chyhoeddi ym Môn* (cyhoeddwyd gan adran argraffu Cyngor Sir Gwynedd, 1976).

- Jones, Dafydd Glyn *Agoriad yr Oes: Erthyglau ar lôn, hanes a gwleidyddiaeth Cymru* (Talybont, 2001).
- Jones, David *The Antiquities of Nations; More particularly of the Celtae or Gauls, Taken to be Originally the same People as our Ancient Britains* (Llundain, 1706).
- Jones, Dewi *Tywysyddion Eryri* (Llanrwst, 1983).
- Idem *The Botanists and Guides of Snowdonia* (Llanrwst, 1996).
- Jones, Ellis *Allwedd Llysieuath; yr hwn a eglura wyddoriaeth llysieuath ... wedi ei grynôl, o waith Llysieuwyr a meddygon enwog* (Caernarfon, d.d.).
- Idem (gol.) *Gweithoedd Cawrdaf: sef y diweddar W. E. Jones, yn cynnwys 'Gwyddfa y bardd' a'r 'Meudwy Cymreig'* (Caernarfon, 1851).
- Idem *Hanes cyntefig a diweddar o Amherodraeth China, ... ynghydag arweiniad Cristionogaeth i China* (Caernarfon, 1843).
- Jones, Frank Price *Thomas Jones o Ddinbych 1756 - 1820* (Dinbych, 1956).
- Jones, Griffith *The Welch Piety* (Llundain, 1740).
- Jones, Griffith *Bywyd Crefyddol y diweddar W. E. Gladstone* (Llanfairfechan, 1898).
- Idem *Caneuon Glan Menai* (Bangor, 1868).
- Idem *Enwogion Sir Aberteifi: traethawd buddugol yn Eisteddfod Genedlaethol Aberystwyth, 1865* (Dolgellau, 1868).

- Idem *Hywel Wyn, neu, Ganlyniadau anufudd-dod: hanesyn i'r ieuenctyd* (Caernarfon, 1861).
- Idem *Llanfairfechan and Aber: with notes historical and topographical, a complete guide (illustrated) to walks and places of interest* (Caernarfon, 1890).
- Idem *Pryddest er coffadwriaeth am T. H. Jones, Ysw., Neuadd Fawr, ail fuddugol yn Eisteddfod Llanbedr, Mehefin 22 1859* (Caerfyrddin, 1859).
- Idem *Traethawd bywgraffyddol a beirniadol ar Edmwnd Prys* (Conwy, 1899).
- Idem *Traethawd bywgraffyddol a beirniadol ar fywyd yr athrylith Lewis Morris: yn fuddugol yn Eisteddfod Pont Menai, Awst, 1873* (Caerfyrddin, 1873).
- Jones,
Gwilym Henry *Geiriadura'r Gair* (Caernarfon, 1993).
- Jones, Ieuan Wyn *Y Llinyn Arian: Agweddau o fywyd a chyfnod Thomas Gee 1815-1898* (Dinbych, 1998).
- Jones, Ifano *A History of Printing and Printers in Wales to 1810, and of Successive and Related Printers to 1923, also, a History of Printing and Printers in Monmouthshire to 1923* (Caerdydd, 1925).
- Jones, John *Gwerin-eiriau Sir Gaernarfon: eu hystyr a'u hanes* (Pwllheli, 1907).
- Jones, Jonathan *Cofiant Y Parch. Thomas Jones o Ddinbych: yn cynnwys ei gyssylltiad a duwinyddiaeth a llenyddiaeth ei oes* (Dinbych, 1897).

- Jones, Morgan D. *Cymwynaswyr y Gymraeg* (Abertawe, 1978).
- Jones, Owen ac
Owen, William *Barddoniaeth Dafydd ap Gwilym* (Llundain, 1789).
- Jones, O, Williams,
E a Pughe, W. O. *The Myvyrian Archaiology of Wales* (Llundain, 1801-1807).
- Jones, R. Brinley *William Salesbury* (Caerdydd, 1994)
- Jones, Rowland *Hieroglyfic: or a Grammatical Introduction to an Universal Hieroglyphic Language ...* (Llundain, 1768).
- Idem *Postscript to Origin of Languages and Nations* (Llundain, 1767).
- Idem *The Circles of Gomer ...* (Llundain, 1771).
- Idem *The Io Triads or the Tenth Muse* (Llundain, 1773).
- Idem *The Origin of Languages and Nations Hieroglyphically, Etymologically, and Topograffically Defined and fixed ...* (Llundain, 1764).
- Idem *The Philosophy of Words* (Llundain, 1769).
- Jones, Rhys (gol.) *Gorchestion Beirdd Cymru* (Caernarfon, 1773).
- Jones, Rhys a
Cynddelw (goln.), *Gorchestion Beirdd Cymru ...* (Caernarfon, 1864).

- Jones, Stephen (gol.) *Sheridan improved: general pronouncing and explanatory dictionary of the English language for the use of schools, foreigners, &c., on the plan of Mr. Sheridan* (Llundain, 1813).
- Jones, Thomas (1) *Catecism Eglwys Loegr* (Dinbych, 1809).
- Jones, Thomas (2) *Cofiant, neu, Hanes bywyd a marwolaeth y Parch. Thomas Charles, Gwryf yn y Celfyddydau, yn ddiweddar o'r Bala, Sir Feirionydd ...* (Bala, 1816).
- Idem *Hanes Diwygwyr, Merthyron a Chyffeswyr Eglwys Loegr, ynghyd a'r prif ddiwygwyr yn Scotland, a gwledydd tramor ...* (Dinbych, 1813).
- Idem *Hymnau Newyddion ar amryw fesurau ac wedi eu cyfaddasu at Amryw Achosion* (Dinbych, 1814).
- Idem *Marwnad mewn cof am y Parch. Daniel Rowlands, gweinidog yr efengyl yn Llangeitho, swydd Aberteifi, yr hwn a ymadawodd â'r byd Hydref 16eg 1790. Hefyd am y Parchedig William Williams, o Bant-y-celyn, yn swydd Gaerfyrddin, yr hwn a fu farw Ionawr 11eg, 1791. Ac yn ddiweddaf, am Dafydd Morys, gynt o Ledrod, ac yn ddiweddar o ger llaw Capel y Tŵr Gwyn, yn swydd Aberteifi, a fu farw Mai 16eg, 1791* (Wreccsam, 1791).
- Idem *Marwnad Ann Parry, o Fryn Milan, yn mhlwyf Llanrhaiadr, yn sir Ddinbych, yr hon a ymadawodd â'r byd ddydd Iau, y cyntaf o Dachwedd, 1787* (Wreccsam, 1788).
- Idem *Y Cristion mewn cyflawn arfogaeth : neu, draethawd am ryfel y saint yn erbyn y diafol... gan Wiliam Gurnal. Y bedwaredd ran wedi ei chyfieithu i'r Gymraeg ...* (Rhuthun, 1808).

- Idem *Y Cristion mewn cyflawn arfogaeth : neu, draethawd am ryfel y saint yn erbyn y diafol... gan Wiliam Gurnal. Y drydedd ran, newydd ei chyfieithu i'r Gymraeg ...*(Wyddgrug, 1796).
- Idem *Y Cristion mewn cyflawn arfogaeth : neu, Draethawd am ryfel y saint yn erbyn y diafol; ... hefyd, arf-dy yn cael ei agoryd, o ba le y mae'r Cristion yn cael ei addurno ... ynghyd a diweddiad dedwydd yr holl ryfel* (Dinbych, 1819 - 1823).
- Jones, T. Gwynn *Cofiant Thomas Gee* (Dinbych, 1913).
- Jones, William *Crynhoad o holl elfenau, neu gyntefigion y Gymraeg* (Dinbych, 1826).
- Junius, Franciscus *Grammatica Hebraeae Linguae* (Frankfurt, 1580).
- Keach, Benjamin *Tropologia, or key to open Scripture Metaphors* (Llundain, 1682).
- Keane, John *Tom Paine: a political life* (Llundain, 1995).
- Knowles, James *A pronouncing and explanatory dictionary of the English language ...* (Llundain, 1835).
- Landau, Sidney I. *The Art and Craft of Lexicography* (Caergrawnt, 1984).
- Le Gonidec,
J. F. M. M. A. *Dictionnaire breton-français* (Saint-Brieuc, 1850).
- Leathart, W. D. *The Origin and Progress of the Gwyneddigion Society* (Llundain, 1831).

- Lemay, J. A. Leo *Reappraising Benjamin Franklin: a bicentennial perspective* (Llundain, 1993).
- Lewis,
Aneirin (gol.) *Agweddau ar Hanes Dysg Gymraeg: Detholiad o Ddarlithiau G. J. Williams* (Caerdydd, 1969).
- Lewis, Ceri. W. *Iolo Morganwg* (Caernarfon, 1999).
- Lewis, Saunders *Detholion o waith Ieuan Glan Geirionydd* (Caerdydd, 1931).
- Lewis, Titus 'Alarwm i fyd ac eglwys: neu, farwnad, er coffadwriaeth am George Richard ac Eleanor Richard ei wraig, a'u plentyn bach, ac Elizabeth Evans, Thomas Nicholas a David Joseph, oll o Landydoch y rhai a gollodd eu bywydau ar y môr mewn ystorm, gerllaw Sîr Fon ...' (Caerfyrddin, 1802).
- Idem *Catecism y Bedyddwyr Neillduol, mewn ffordd o ofyniadau ac atebion ..* (Caerfyrddin, 1804).
- Idem *Esponiad ar y Cyffelybiaethau a roddir yn yr Ysgrythyrau Sanctaidd i Dduw'r Tad* (Caerfyrddin, 1811).
- Idem *Grawn-sypiau Canaan. Hymnau newyddion, heb fod yn argraphedig o'r blaen* (Caerfyrddin, 1806).
- Idem *Hanes Wladol a Chrefyddol Prydain Fawr: O'r amser y daeth y Brutaniaid i Wladychu iddi gyntaf hyd yn bresennol* (Caerfyrddin, 1810).
- Idem *Llyfr Rhyfeddodau, neu Amlygiadau o Waredigaethau Rhyfeddol Duw i'w Weision* (Caerfyrddin, 1808).

- Idem *Mawl i'r Oen a laddwyd : sef, Pigion o Hymnau ... wedi eu casglu o waith yr awdwyr hynotaf yn yr oes bresennol ...* (Caerfyrddin, 1802).
- Idem *Taenelliad babanod o ddynion, ac nid o Dduw: neu atebiad i lyfr Mr. Peter Edwards, a elwir yn Gymraeg Bedydd yn gyfarchiad i'r trochwyr ac i daenellwyr babanod* (Caerfyrddin, 1806).
- Idem *Traethawd byr, eglur, ac ysgrythurol, ar 'Fedydd': lle y mae'r Ordinhad Sanctaidd yn cael ei gosod allan o ran ei sefydliad, ei deiliaid, ei dull, ei dyben, a'i pharhad; yn nghyda rhwymau credinwyr i roddi ufydd-dod iddi* (Caerfyrddin, 1807).
- Lewys, Huw *Perl Mewn Adfyd* (Llundain, 1595).
- Ley, Rachel *Arglwyddes Llanofar: Gwenynen Gwent* (Caernarfon, 2001).
- Lhuyd, Edward *Archæologia Britannica, giving some account additional to what has been hitherto Publish'd, of the Languages, Histories and Customs of the Original Inhabitants of Great Britain: From Collections and Observations in Travels through Wales, Cornwall, Bas-Bretagne, Ireland and Scotland* (Oxford, 1707).
- Lloyd, John Edward *Y Bywgraffiadur Cymreig hyd 1940* (Llundain, 1953).
- Jenkins, R. T. a
Davies, William
Llewelyn (goln.)
- Lloyd, J. Y. W. *The History of the princes, the lords marcher, and the ancient nobility of Powys Fadog, and the ancient lords of Anwystli, Cedewen and Meirionydd* (Llundain, 1881-1887).

- Llwyd, Humphrey *Commentarioli Descriptionis Britannicae Fragmentum* (Llundain, 1572).
- Llwyd, Morgan *Dirgelwch i rai iw ddeall ac i eraill iw watwar, sef Tri aderyn yn ymddiddan, yr Eryr, a'r Golomen, a'r Gigfran* (1653).
- Lodwick,
Malcom ac Edith *The Story of Carmarthen* (Casnewydd, 1953).
- Loth, J. *Vocabulaire vieux breton* (Paris, 1884).
- Maunder, Samuel *The Little Lexicon; or, Multum in parvo of the English language ... to which is added a table of terms and phrases, from the French, Italian, and Spanish languages* (Llundain, 1825).
- Morgan,
Dyfnallt (gol.) *Gwŷr Llên y Bedwaredd Ganrif ar Bymtheg a'u Cefndir* (Llandybie, 1968).
- Idem *Gwŷr Llên y Ddeunawfed Ganrif a'u Cefndir: Pedair ar hugain o sgysiau radio* (Llandybie, 1966).
- Morgan, Rhianydd *Ioan Pedr (John Peter) 1833-1877* (Caernarfon, 1999).
- Morrice, J. C. *Wales in the seventeenth century; its literature and men of letters and action* (Bangor, 1918).
- Morris, Owen *Llyfryddiaeth Ieuan Ebblog: A checklist of the publications of Evan Griffiths, Swansea between 1830 and 1867, adargraffiad o Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru, 26, 1-2, (1989).*

- Morris, W. Meredith *A glossary of the Demetian dialect of North Pembrokeshire: with special reference to the Gwaun valley* (Tonypandy, 1910).
- Morveau, Guyton de *A Translation of the Table of Chemical nomenclature, proposed by De Guyton, formerly De Morveau ...* (Llundain, 1799).
- Murray, John *Handbook for travellers in South Wales and its borders, including the river Wye; with a travelling map* (Llundain, 1860).
- Ogilvie, John *The Imperial Dictionary ...* (Glasgow, 1850).
- Onwhyn, Joseph *Onwhyn's Welsh tourist; or, guide to North and South Wales, and the Wye: describing every object of interest in the most picturesque country and containing likewise all needful information on the subject of travelling expenses, inns, etc* (Llundain, 1840).
- Owen, Geraint
Dyfnallt *Thomas Evans (Tomos Glyn Cothi): trem ar ei fywyd. Darlith Goffa Dyfnallt* (1964).
- Owen, Hugh (gol.) *Additional Letters of the Morrises of Anglesey* (Llundain, 1949).
- Owen, William *The Heroic Elegies and other pieces of Llywarç Hen ...* (Llundain, 1792).
- Idem *A Grammar of the Welsh language* (Llundain, 1803).
- Palsgrave, John *Lesclarcissement de la langue francoyse* (Llundain, 1530).

- Parry, John (gol.) *Y Gwyddoniadur Cymreig: gan ysgrifenywyr enwocaf y genedl* (Dinbych, 1889).
- Parry, Meirion *Enwau Blodau, Llyisiau a Choed* (Caerdydd, 1969).
- Parry, Thomas *Hanes Llenyddiaeth Gymraeg Hyd 1900* (Caerdydd, 1944).
- Parry-Williams, T. H. *Elfennau Barddoniaeth* (Caerdydd, 1935).
- Partridge, Eric *The Gentle Art of Lexicography: A Memoir* (Llundain, 1963).
- Perri, Henry *Eglvryn Phraethineb sebh Dosparth ar Retoreg*, (Llundain, 1595).
- Pezron, Paul-Yves *Antiquité de la nation et de la langue des Celtes, autrement appelée Gaulois* (Paris, 1703).
- Pierce, Mordaf *Dr. W. Owen Pughe* (Caernarfon, 1914).
- Price, Thomas *Hanes Cymru, a chenedl y Cymry, o'r cynoesoedd hyd at farwolaeth Llewelyn ap Gruffydd ...* (Crughywel, 1842).
- Priestley, Joseph *A Course of Lectures on the Theory of Language and Universal Grammar* (Llundain, 1762).
- Pryse,
Robert John *Cyfarwyddyd i Gymmro ddysgu yr iaith Seisnig: at yr hwn, trwy annogiad y beimiad, y chwanegwyd gramadeg Seisnig yn Gymraeg* (Dinbych, 1849).
- Idem *Hanes Llenyddiaeth Gymreig o'r Flwyddyn 1350 hyd y Flwyddyn 1650* (Llundain, 1883).

- Pryse, Robert
John (gol.) *Hanes y Brytaniaid a'r Cymry* (Llundain, 1872-1874).
- Pryse R. I. a
Stephens, Thomas *Orgraph yr Iaith Gymraeg* (Dinbych, 1859).
- Pughe,
William Owen *Cadwedigaeth yr Iaith Gymraeg yn III rhan, mewn Dull Cryno, Hylith a Hygof Bala*, 1808).
- Idem *Coll Gwynfa* (Llundain, 1819).
- Rees, D. Ben *Enwogion Pedair Canrif (1400 - 1800)* (Abertawe, 1978).
- Rees, Eiluned *Libri Walliae: a catalogue of Welsh books and books printed in Wales 1546-1820* (Aberystwyth, 1987).
- Reid, Alexander *A Dictionary of the English Language, containing the pronunciation, etymology and explanation of all words authorized by eminent writers. To which are added a vocabulary of the roots of English words, and an accented list of proper names* (Caeredin, 1844).
- Richards, Brinley *Golwg Newydd ar Iolo Morganwg* (Abertawe, 1979).
- Richards, William *The History of Lynn, Civil, Ecclesiastical, Political, Commercial, Biographical, Municipal, and Military, from the earliest accounts to the present time to which is prefixed an introductory account of Marshland, Wisbech, and the Fens* (Lynn, 1812).
- Richardson, Charles *A New Dictionary of the English Language* (Llundain, 1837).

- Roberts, Thomas *Amddiffyniad y Methodistiaid: neu, ychydig sylwiadau ar epistolau enllibus Edward Charles at y Cymry ...* (Caerfyrddin, 1806).
- Idem *Cwyn yn erbyn gorthrymder, yn ghyd a sylwiadau ar hawl esgobion, a'u gweinidogion i ddegymau, etc...* (Llundain, 1798).
- Idem *The Welsh Interpreter* (Llundain, 1831).
- Idem *Y Byd a ddaw : neu sylwadau ar lawenydd a thristwch yr eneidiau ymadawol yn angau ... gan Isaac Watts ...* (Llundain, d.d.).
- Idem *Y Ffordd i Gaffael Cyfoeth neu Rhisiart Druan* (Llundain, 1839).
- Rowlands, Henry *Mona Antiqua Restaurata* (Dulyn, 1723).
- Rowlands, William *Llyfryddiaeth y Cymry: yn cynnwys hanes y llyfrau a gyhoeddwyd yn yr iaith Gymraeg, ac mewn perthynas i Gymru a'i thrigolion, o'r flwyddyn 1546 hyd y flwyddyn 1800; gyda chofnodau bywgraffiadol am eu hawduron, eu cyfieithwyr, eu hargraffyddion, a'u cyhoeddwyr. Gyda chwanegion a chywiriadau gan y Parch. D. Silvan Evans* (Llanidloes, 1869).
- Rhydderch, John *Newyddion oddiwrth y Ser* (1719).
- Rhŷs, John *Lectures on Welsh Philology* (Llundain, 1877).
- Scaliger, J. J. *Diatriba de Europaeorum Linguis* (Paris, 1610).

- Sheridan, Thomas *A General Dictionary of the English Language. One main object of which is, to establish a plain and permanent standard of pronunciation ...* (Llundain, 1780).
- Skene, W. F. (gol.) *The Four Ancient Books of Wales* (Caeredin, 1868).
- Smart, B. H. *Walker Remodelled. A new critical pronouncing dictionary ... adapted to the present state of literature and science* (Llundain, 1836).
- Smith, George
William (gol.) *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (Llundain, 1849).
- Southall, J. E. *Wales and her Language* (Casnewydd, 1892).
- Spurrell, William *A Welsh and English primer, containing easy lessons in both languages* (Caerfyrddin, 1856).
- Idem *Grammadeg o iaith y Cymry : a grammar of the Welsh language* (Caerfyrddin, 1848).
- Idem *Practical lessons in Welsh in imitation of the natural method of learning to speak a language* (Caerfyrddin, 1881).
- Stedd, James ac
Ebbitt, Wilma R. *Dictionaries and that Dictionary: A casebook on the aims of Lexicographers and the targets of reviewers* (Illinois, 1962).
- Stein, Gabriele *John Palsgrave as Renaissance Linguist: A Pioneer in Vernacular Language Description* (Rhydychen, 1997).
- Stephen, Leslie
a Lee, Sidney (goln.) *Dictionary of National Biography* (Llundain, 1885-1901).

- Stephens, Meic (gol.) *Cydymaith i Lenyddiaeth Cymru* (Caerdydd, 1986).
- Stokes, Whitley *Old-breton glosses* (Calcutta, 1880).
- Swift, Jonathan *Gulliver's Travels* (Llundain, 1726).
- Thomas, D. O. a
Peach, W.
Bernard (goln.) *The Correspondence of Richard Price* (Caerdydd, 1983-1994).
- Thomas, John *The Welsh interpreter, or an English and Welsh vocabulary : with familiar dialogues designed to be useful and interesting to English travellers through the principality* (Caerfyrddin, 1836).
- Thomas, J. W. *Athraw i'r Cymro Ieuan, mewn Gwybodaeth fuddiol ac anghenrheidiol mewn Tref a Gwlad* (- , 1831-1832).
- Idem *Darlith ar Seryddiaeth* (Caernarfon, tua 1850).
- Idem *Elfenau Rhifyddiaeth; neu Rifgell y Cymro* (Caerfyrddin, 1831-32).
- Idem *Trysorfa yr Athrawon* (Llundain, 1837).
- Thomas, Simon *Hanes y Byd a'r Amseroedd* (Amwythig, 1718).
- Idem *The History of the Cymbri (or Britains)* (Henffordd, 1749).
- Thomas, Thomas *Dictionarium Linguae Latinae et Anglicanae* (Caergrawnt, 1587).
- Trench, Richard
Chenevix *On Some Deficiencies in Our English Dictionaries* (Llundain, 1857).

- Idem *On the study of words: lectures addressed (originally) to the pupils at the diocesan training school (Winchester, 1855).*
- Vernau, Judi (gol.) *The British Library General Catalogue of Printed Book to 1975 (Rochester, 1981).*
- Walker, John *Critical Pronunciation Dictionary and Expositor of the English Language (Llundain, 1791).*
- Walkingame,
Francis *The tutor's assistant (Derby, 1831).*
- Walters, John *A Dissertation on the Welsh Language, Pointing out it's [sic] Antiquity, Copiousness, Grammatical Perfection, with Remarks on it's [sic] Poetry (Y Bont-faen, 1771).*
- Webster, Noah *An American Dictionary of the English Language (Boston, 1828).*
- Idem *A Compendious Dictionary of the English Language (New Haven, 1806).*
- Idem *An American Dictionary of the English Language (New Haven, 1828).*
- Wheatley,
Henry B. (gol.) *Peter Levins, Manipulus Vocabulorum (London, 1867).*
- Williams, David *Cofiant Cynddelw (Caerfyrddin, 1935).*
- Williams, Edward
(Iolo Morganwg) *Poems Lyric and Pastoral (Llundain, 1794).*

- Williams, Edward
(Iolo Fardd Glas) *Perllan Gwent, sef awdlau, englynion &c ...* (Pontyfon, 1839).
- Williams, G. J. *Iolo Morganwg a Chywyddau'r Ychwanegiad* (Llundain, 1926).
- Idem *Iolo Morganwg: Y Gyfrol Gyntaf* (Caerdydd, 1956).
- Idem *Traddodiad Llenyddol Morgannwg* (Caerdydd, 1948).
- Williams,
J. E. Caerwyn *Geiriadurwyr y Gymraeg yng Nghyfnod y Dadeni* (Pen-y-bont ar Ogwr, 1983).
- Williams, Moses *Proposals for Printing by Subscription A New Edition of Dr. Davies's Grammar and Dictionary with Additions* (Llundain, 1713 neu 1714).
- Williams, Owen *Welsh Encyclopedia: Y Geirlyfr Cymraeg, yr hwn sydd yn cynnwys geiriadur ysgrythyrol, hanesol, ac ieithyddol ...* (Llanfair Careinion, 1835).
- Williams, Peter *Breuddwyd Sion y bragwr: neu, Weledigaeth Dinas Malltod* (Corwen, 1890).
- Idem *Damhegion y Maen Llog* (Lerpwl, 1922).
- Idem *Electra, sef y llances o wlad Israel* (Y Bermo, 1907).
- Idem *Moses bach: drama Gymraeg at wasanaeth gobeithluedd* (Lerpwl, 1903).
- Idem *Moses o'r cawell i'r môr coch: drama Gymraeg at wasanaeth gobeithluedd* (Lerpwl, 1907).
- Idem *Odlau Pedr Hir* (Llangollen, 1879).

- Idem *Owain Glyndwr* (Lerpwl, 1915).
- Idem *Yr Aifft* (Lerpwl, 1885).
- Williams, Robert *Lexicon Cornu Britannicum* (Llanymddyfri, 1865).
- Williams, William *Crocodil afon yr Aipht, wedi ei weled ar Fynydd Seion : sef, cenfigen, wedi ei holrhain trwy'r byd a'r eglwys : tan gyffelybiaeth bwystfil gormesol yr anialwch, mor afluniaidd a gwenwynig ei natur ag un o fwystfilod y pwll* (Caerfyrddin, 1767).
- Withals, John *A Shorte Dictionarie for Yonge Begynners* (Llundain, 1554).
- Worcester, Joseph *A Comprehensive, Pronouncing and Explanatory Dictionary* (Philadelphia, 1830).
- Worde, Wynkyn de *[H]ortus Vocabularum* (Llundain, 1500).
- Wotton, William *Cyfreithjeu Hywel Dda ac Eraill, seu Leges Wallicae ...* (Llundain, 1730).
- Wynne, Ellis *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Ellis Wynne; gyda nodiadau eglurhaol gan D. Silvan Evans* (Caerfyrddin, 1853).
- Idem *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Elis Wynn. Ail argraffiad diwygiedig gyda nodiadau eglurhaol gan D. Silvan Evans* (Caerfyrddin, 1865).
- Idem *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Elis Wynn. Trydydd argraffiad diwygiedig gyda nodiadau eglurhaol gan D. Silvan Evans* (Caerfyrddin, 1878).
- Idem *Gweledigaethau y Bardd Cwsg gan Ellis Wynne, dan olygyddiaeth J. Morris-Jones* (Bangor, 1898).

Zeuss, J. K.

Grammatica Celtica (Leipzig, 1853).

Traethodau Ymchwil

R. E. Hughes, 'Aspects of Welsh Lexicography in the nineteenth century with special reference to the contribution of Daniel Silvan Evans'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Lerpwl, 1941).

Richard Eynon Huws, 'A history of the House of Spurrell, Carmarthen, 1840-1969'. (Traethawd FLA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Aberystwyth 1981).

Elwyn L. Jones, 'Bywyd a gwaith Thomas Edwards (Caerfallwch)'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Abertawe 1956).

Morgan D. Jones, 'Daniel Silvan Evans: ei gysylltiadau llenyddol a'i waith, gan fanylu ar ei gyfraniad i ysgolheictod Cymraeg'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Caerdydd 1952).

Nesta Jones, 'Bywyd John Jones Gellilyfdy.' (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Bangor 1964).

Nesta Lloyd, 'Welsh Scholarship in the seventeenth century, with special reference to the writings of John Jones, Gellilyfdy.' (Traethawd D.Phil. anghyhoeddedig Prifysgol Rhydychen, 1970).

Glenda Lytton Parry Williams, 'Bywyd William Owen Pughe a rhai agweddau ar ei waith'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Bangor 1962).

W. Alun Mathias, 'Astudiaeth o Weithgarwch Llenyddol William Salesbury.' (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Caerdydd 1949).

Thomas Parry, 'Bywyd a Gwaith y Dr. Siôn Dafydd Rhys'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Bangor 1929).

Huana Rees, 'Efrydiau yn Nharddiad a Datblygiad Geirfa ac Arddull Beirdd Cymraeg y cyfnod, 1800 - 1842.' (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Abertawe 1929).

Enid Pierce Roberts, 'Gweirydd ap Rhys: ei fywyd a'i waith'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Bangor 1941).

Rhiannon F. Roberts, 'Bywyd a gwaith Dr John Davies, Mallwyd.' (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Bangor 1950).

Wilbert Lloyd Roberts, 'Bywyd a gwaith John Evans (I. D. Ffraid).' (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Bangor 1950).

Roger Jones Williams, 'Astudiaeth o hanes cyhoeddi *Y Gwyddoniadur Cymreig* (1856 - 1879; 1889 - 1897) ac o'i gynnwys'. (Traethawd MA anghyhoeddedig Prifysgol Cymru, Caerdydd 1967).

Llawysgrifau

BANGOR

Bangor 683. Rhif 27-42: gohebiaeth Caerfallwch ac Arfonwyson.

Bangor 1681, 543-7: Gweirydd ap Rhys yn nodi ei fod wedi prynu argraffiad 1826 o *Eiriadur Saesneg a Chymraeg* Thomas Jones.

Bangor 1678-1708: "Buchedd Gweirydd ap Rhys".

Bangor 12078: llythyr John Morris-Jones at Peter Williams (Pedr Hir) yn cefnogi'r gwaith ar *Y Key and Guide to the Welsh Language*.

Bangor 16745: papurau Peter Williams (Pedr Hir).

CAERDYDD

Caerdydd 57, 175: Nodyn o eiddo Iolo Morganwg yn sôn am ei fwriad i gyhoeddi llyfr ar hanes carchariad Tomos Glyn Cothi.

Caerdydd 82: fersiwn o eirfa William Ll n.

Caerdydd 76 (18607): Llythyr gan Syr Simonds D'Ewes at Robert Vaughan yn gofyn am ei gopi o'r 'Diarhebion' yn ôl.

Caerdydd 343: Daniel Silvan Evans yn beirniadu ansawdd yr argraffiad o eiriadur Siôn Rhydderch (1725).

Caerdydd 54, 119: Iolo Morganwg yn disgrifio Rhys Thomas.

LLYFRGELL BRYDEINIG YCHWANEGOL

LLB Ych. 5030: llythyr John Walters at Owain Myfyr ynglŷn â chwblhau argraffu'r geiriadur.

LLB Ych. MAA. 9848: cyfeiriad at Wiliam Owen Pughe fel 'Gwilym Dawel y Geiriadurwr' yng nghoflyfr Cymdeithas y Gwyneddigion ym 1799.

LLB Ych. 9850: llythyr William Owen Pughe at W. D. Leathart yn sôn am adargraffu'r geiriadur.

LLB Ych. 14869: copi John Davies o Lawysgrif Hendregadredd.

LIB Ych. 14912: rhestr o enwau llydiau Lladin yn dangos yr enwau Cymraeg cyfatebol sy'n perthyn i ail hanner y bedwaredd ganrif ar ddeg.

LLB Ych. 14929, 215 - 6: llythyr Thomas Richards at Richard Morris yn diolch iddo am ei helpu ac am gasglu tanysgrifiadau ar gyfer y geiriadur.

LLB Ych. 15024, 190^b: cyfeiriad at John Walters gan Iolo Morganwg.

LLB Ych. 15030: tanysgrifwyr geiriadur John Walters yn ofni na fyddai'r gwaith yn dod i ben.

LLB Ych. 15030, 184^a: llythyr John Walters at Owain Myfyr yn cyfeirio at y ffaith fod Iolo Morganwg wedi hysbysu Owain Myfyr o drafferthion cyhoeddi'r geiriadur.

CASGLIADAU ERAILL Y LLYFRGELL BRYDEINIG

HARLEY

Harl. 541, ff. 1-44 a 1887, ff. 59-130: casgliadau o ddiarhebion Cymraeg yn llaw John Davies.

LISTER

Lister 36: llythyr Edward Lhuyd at Martin Lister yn nodi y gobeithiai gael cefnogaeth gwŷr bonheddig i greu cyfrolau am Gymru a'r gwledydd Celtaidd.

LLYFRGELL GENEDLAETHOL CYMRU

LLGC 238E: geiriadur Saesneg-Cymraeg Edward Lhuyd.

LLGC 302 C, Rhif 24: llythyr Gweirydd ap Rhys at Andreas o Fôn yn sôn am baratoi'r Geiriadur Cynaniadol.

LLGC 1641Bii: Gwallter Mechain yn cyfeirio at ddamcaniaethau Paul-Yves Pezron.

LIGC 1887B (llawysgrifau Crosswood): llythyrau i Jane Davies (1862-1880).

LLGC 3291E: llythyrau Daniel Silvan Evans at John Jones (Ivon) (1842-1884).

LLGC 2301B: llythyrau Daniel Silvan Evans at Edward Breese (1874-1880).

LLGC 3488: fersiwn diwygiedig o Lanstephan 191, sef geiriadur William Gambold.

LLGC 3561, ff. 1b: nodiadau amrywiol Thomas Wiliems ar eirfâu a gramadeg o eiddo John Edwards.

LLGC 4358E: llawysgrif wreiddiol rhan olaf geiriadur Cymraeg-Saesneg Daniel Silvan Evans a anfonwyd at yr argraffydd.

LLGC 4493B: llythyrau Robert Roberts at Daniel Silvan Evans (1879-1884).

LLGC5601C: llythyr John Davies at Syr Richard Wyn yn nodi bod y geiriadur yn barod.

LLGC 6515 B: cyfeiriad Iolo Morganwg at John Walters.

LLGC 7362B: llyfrau ysgrifennu Tomos Glyn Cothi.

LLGC 10261B. (Cynddelw 46): copi Cynddelw o eiriadur Saesneg-Cymraeg William Evans gydag ychwanegiadau mewn inc ar y tudalennau.

LLGC 13215, tt.315-400: 'Geiria Tavod Comroig', sef geiriadur Cymraeg-Lladin Henry Salesbury.

LLGC 13224: rhestr o enwau adar a physgod yn llaw Dafydd Ddu Eryri.

LLGC 13235: William Owen Pughe yn trafod y Gymraeg a'r Lladin.

LLGC 14529: llythyr Thomas Richards at Richard Morris yn sôn am y geiriau y dymunai Morris eu hychwanegu at ei eiriadur.

LLB 14945: Rhys Thomas yn trafod cyhoeddi geiriadur John Walters.

LLGC 15093A: dwy 'alareb' am William Owen Pughe gan I. D. Ffraid.

LLGC 15094 C: llyfr cofnodion Cymdeithas y Cymreigyddion yn Llansantffraid.

LLGC 15415: llythyr John Walters at Rhys Thomas ynghylch argraffu'r geiriadur.

LLGC 21282, IAW 314: William Owen Pughe yn sôn am gyhoeddi ei eiriadur mewn llythyr at Iolo Morganwg.

LIGC 21282, IAW 350: llythyr William Owen Pughe at Iolo Morganwg yn nodi ei fod ar fin gorffen y geiriadur.

LLGC 21282, IAW 367: cyfeiriad at baratoi argraffiad talfyredig o eiriadur William Owen Pughe.

LLGC 21282E, 312: William Owen Pughe yn trafod orgraff y Gymraeg.

LLGC 21283E: llythyr John Walters at Owen Jones yn trafod argraffiad diwygiedig o *A Dissertation on the Welsh Language*.

CASGLIADAU ERAILL LLYFRGELL GENEDLAETHOL CYMRU

BROGYNTYN

Brogyntyn 9 a 10: copïau anghyflawn o eiriadur Thomas Wiliems.

Brogyntyn 11: casgliadau o ddiarhebion Cymraeg yn llaw John Davies.

CWRTMAWR

Cwrtmawr 755C: llyfr Daniel Silvan Evans yn cynnwys toriadau papur newydd a llythyrau oddi wrth W. W. Wynne 25/ix/1862.

Cwrtmawr 758B: llythyrau Syr John Rhys at Daniel Silvan Evans (1817 - 1884).

Cwrtmawr 767B: llythyrau R. William (Gwinionydd) at Daniel Silvan Evans (1860 - 1886).

Cwrtmawr 768B: llythyrau R. William (Gwinionydd) at Daniel Silvan Evans (1886 - 1891).

Cwrtmawr 849B: nodiadau amrywiol o eiddo Daniel Silvan Evans. Yn cynnwys manylion am ei gyfraniad i'r *Gwyddoniadur*.

Cwrtmawr 863B: llythyrau Myrddin Fardd, Daniel Silvan Evans, Owen Williams, Eben Fardd a Dewi Wyn. Yn cynnwys llythyrau Silvan at Eben Fardd (1843-1862), at Fyrrddin Fardd (1869-1894) ac at Owen Jones (Mannoethwy) - (1865).

Cwrtmawr 896B: llythyrau Edward Breese, Porthmadog at Daniel Silvan Evans (1873-1881).

Cwrtmawr 897B: llythyrau T. Briscoe, Caergybi at Daniel Silvan Evans (1888-1893).

Cwrtmawr 899B: llythyrau Gwenogvryn Evans at Daniel Silvan Evans (1886-1899).

Cwrtmawr 903B: llythyrau D. Howell, Llawdden at Daniel Silvan Evans (1875-1902).

Cwrtmawr 905B: llythyrau J. M. Jones (Ioan Cunllo) at Daniel Silvan Evans (1861-1884).

Cwrtmawr 906B: llythyrau Michael Jones, Y Bala at Daniel Silvan Evans (1885-1891).

Cwrtmawr 908B: llythyrau Rees Jenkin Jones, Aberdâr at Daniel Silvan Evans (1881-1903).

Cwrtmawr 916B: llythyrau'r Parch. John Peter (Ioan Pedr) at Daniel Silvan Evans (1871-1876).

Cwrtmawr 919B: llythyrau Thomas Stephens at Daniel Silvan Evans (1858-1874).

Cwrtmawr 925B: llythyrau John Jones (Ivon), Aberystwyth at Daniel Silvan Evans (1876-1897).

Cwrtmawr 1008: rhestr Silvan o eiriau Cymraeg a'r defnydd a wneir ohonynt yn y Mabinogion, llawysgrifau Iolo Morganwg &c.

Cwrtmawr 1024D: llythyrau Daniel Silvan Evans at Gwilym Cowlyd (1881-1884).

Cwrtmawr 1043E: llythyrau William Spurrell at Daniel Silvan Evans ynghylch proflenni'r geiriadur (1902).

Cwrtmawr 1377A: llyfr nodiadau Silvan sy'n cynnwys manylion am yr arian a gyfrannodd Arglwyddes Llanofar at y geiriadur (1886-1887).

Cwrtmawr 1024D: llythyrau Daniel Silvan Evans at Gwilym Cowlyd (1881-1884).

Cwrtmawr 1043E: llythyrau William Spurrell at Daniel Silvan Evans ynghylch proflenni'r geiriadur (1902).

Cwrtmawr 1377A: llyfr nodiadau Silvan sy'n cynnwys manylion am yr arian a gyfrannodd Arglwyddes Llanofar at y geiriadur (1886-1887).

HAFOD

Hafod 26: geirfa William Llŷn a Thomas Wiliems.

LLANOVER

Llanover C 70, 158: cyfeiriad Iolo Morganwg at Thomas Richards.

LLANSTEPHAN

Llanstephan 96B, 1-38: Rhestr eiriau William Baxter, dyddiedig 1714.

Llanstephan 189-190: hanesion am lawysgrif geiriadur William Gambold wedi ei farwolaeth.

PAPURAU BODVAN ANWYL

Bodvan 1/1100, 1/1102 - 1/1104, 1/1113, 1/1114: llythyr Walter Spurrell at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/310: llythyr Huw Edwards, Pontyberem at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/1284: llythyr Craven H. Walker at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/1286: llythyr W. J. Watson at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/734-1/736, 1/1742, 1/1744: llythyrau R. J. Jones at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/269-1/275, 1/277, 1/279: llythyrau William Davies, Llanegryn at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/889: llythyr John Morris-Jones at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/945, 1/947, 1/949: llythyrau T. H. Parry-Williams at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/1368, 1/369, 1/370 – 1/374: llythyrau Ifor Williams at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/759, 1/760: llythyrau T. Gwynn Jones at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/1219, 1/1224, 1/1228: llythyrau Lorimer E. Thomas at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/266-1/268: llythyrau William Davies, Caerdydd at Bodvan Anwyl.

Bodvan 1/742: llythyr W. H. Harries, Ystradgynlais at Bodvan Anwyl.

PENIARTH

Peniarth 51: llawysgrif yn llaw Gwilym Tew yn nodi geiriau 'anodd' o Ganu Aneirin a'u hystyron.

Peniarth 230: geirfa Gruffudd Hiraethog.

Peniarth 228: Geiriadur Thomas Wiliems.

Peniarth 229B: rhestr foel o eiriau yn llaw John Davies. Tybir iddo eu codi o LLB. Ych. 14869, sef ei gopi ef o Lawysgrif Hendregadredd.

WYNN PAPERS

Wynn Papers 105: tystiolaeth yn awgrymu mai meddyg oedd Thomas Wiliems a bod Syr John Wynn yn ymgynghori ag ef dros gyfnod o amser.

Wynn Papers 914: llythyr John Davies at John Wynn yn nodi iddo dreulio hanner can mlynedd yn astudio geiriadur Thomas Wiliems.

Wynn Papers 965: tystiolaeth yn awgrymu mai meddyg oedd Thomas Wiliems a bod Syr John Wynn yn ymgynghori ag ef dros gyfnod o amser.

Wynn Papers 1059: ddalen yn dangos cyfaddasiad John Davies o eiriadur Thomas Wiliems (o 'Qualis' hyd 'Quartarius').

Wynn Papers 1133: llythyr o eiddo John Davies yn nodi y byddai'n cyflwyno'r gwaith i Syr John Wynn.

Wynn Papers 1202: John Davies yn trafod sut y gellid diwygio geiriadur Thomas Wiliems mewn llythyr at John Wynn.

Wynn Papers 1214: John Davies yn rhybuddio John Wynn y byddai'r dasg o gopïo geiriadur Thomas Wiliems yn cymryd amser i'w chyflawni.

Wynn Papers 1229: John Davies yn rhybuddio John Wynn unwaith yn rhagor y byddai'r dasg o gopïo geiriadur Thomas Wiliems yn cymryd cryn amser.

Wynn Papers 1245: llythyr John Davies at John Wynn yn ei rybuddio y byddai'r gwaith o gopïo geiriadur Thomas Wiliems yn debygol o gymryd cryn amser.

Wynn Papers 1339: llythyr John Davies at John Wynn yn sôn am y dalennau yr oedd yn eu hanfon ato.

Wynn Papers 1359: llythyr John Wynn yn rhoi rhwydd hynt i John Davies gwtogi'r geiriadur.

Wynn Papers 1530: John Davies yn nodi iddo ddechrau paratoi geiriadur, sef rhan gyntaf y *Dictionarium Duplex*, ym 1593.
